

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ФОМІЧОВ КОСТЯНТИН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 342.9(477):364-056.26(043.5)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня **доктора юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К. С. Фомічов

Науковий консультант **Соболь Євген Юрійович,**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Кропивницький – 2024

АНОТАЦІЯ

Фомічов К. С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

З огляду на засадничі положення теоретичних доктринальних напрацювань й узагальнення практики, аналіз норм чинного законодавства, з урахуванням позитивного міжнародного досвіду розкрито й обґрунтовано адміністративно-правові аспекти особливостей формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Аналіз тлумачень семантики терміна «політика», дає змогу наголошувати, що обов'язковим елементом його змісту є наявність спеціальних суб'єктів, наділених відповідно до законодавства управлінськими повноваженнями, діяльність яких спрямовано на реалізацію державної політики. Саме цей елемент підкреслюють управлінську спрямованість державної політики як діяльності відповідних компетентних органів державної влади. Зазначено, що держава а процесі реалізації через відповідні органи своєї політику в різних сферах, має сприяти добробуту людей, забезпечувати та захищати настільки ефективно, наскільки це можливо, соціальний порядок, у якому соціальна, економічна та політична справедливість виявляється в усіх інституціях національного життя. Це безпосередньо стосується сфери соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

У процесі вивчення різних джерел стосовно розуміння сутності державної політики в різних сферах сформульовано авторське бачення понятійного наповнення сутності державної політики формування та

реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, окреслено й схарактеризовано її істотні ознаки.

Підкреслено, що цільова спрямованість соціальної захищеності осіб з інвалідністю відповідно до законодавства полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, установленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Засвідчено, що мета державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є продуктом діяльності суб'єктів владних повноважень у тій чи тій сфері державної політики, тобто певною мірою є суб'єктивним відбитком об'єктивного. При цьому мета має також формальне вираження, а саме: у завданнях, які є об'єктивною формою її існування й водночас утворюють алгоритм її досягнення, тому принципами є основоположні вихідні засади формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері.

На основі аналізу правових засад визначено, що на сьогодні першорядними формалізованими критеріями, відповідно до яких оцінюється державна політика щодо соціальної захищеності інвалідів, є наявність офіційно визнаної державної політики щодо осіб з інвалідністю; наявність спеціального антидискримінаційного законодавства щодо осіб з інвалідністю; координація національної політики щодо осіб з інвалідністю; судові та адміністративні механізми реалізації прав осіб з інвалідністю; наявність неурядових організацій осіб з інвалідністю; доступ осіб з інвалідністю до реалізації цивільних прав, зокрема й права на працю, на освіту, створення сім'ї, на недоторканність приватного життя та власності, а також політичних прав; наявність системи пільг і компенсацій для осіб з інвалідністю; доступність для осіб з інвалідністю фізичного середовища; доступність для осіб з інвалідністю інформаційного середовища.

Теоретико-методологічні основи сутності адміністративно-правових відносин дозволили визначити їхні елементи й запропонувати авторське бачення змісту адміністративних правовідносин у сфері соціальної

захищеності осіб з інвалідністю.

Зазначено, що адміністративні правовідносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю ґрунтуються на адміністративно-правових нормах, які регулюють відносини між державою в особі уповноважених суб'єктів державних органів і фізичними та юридичними особами у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; спрямовуються на забезпечення фізичних і соціальних потреб таких осіб. На підставі аналізу праць провідних науковців і норм чинного законодавства з'ясовано, що елементи адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності дозволяють узагальнити їхні ознаки, з-поміж яких окреслено такі: 1) регулюються визначеним колом суб'єктів; 2) суб'єктний склад цих відносин має свої права й обов'язки; 3) відносини у сфері соціальної захищеності персоніфіковано; 4) мають юридичну природу й охороняються державою.

Наголошено, що нині через масовані збройні атаки Росії на територію України із застосуванням балістичної зброї та іншої зброї з великою зоною ураження зросла кількість травмованих осіб з різними ступенями тяжкості, що спричиняє стійкі розлади організму та настання інвалідності. З огляду на це гостро постає потреба в прийнятті спеціального законодавчого акта, який передбачатиме соціальний захист осіб, способи встановлення групи інвалідності постраждалих унаслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту. Також важливою на сьогодні є проблема стосовно забезпечення протезування осіб, які отримали тяжкі поранення внаслідок бойових дій з отриманням каліцтва, забезпечення їхньої соціальної адаптації та реанімації для продовження ефективної життєдіяльності в сучасному суспільстві. У ситуації, коли значені витрати бюджету України у воєнний період спрямовано на зміцнення обороноздатності країни, для розв'язання порушеного питання важливим виявляється міжнародне партнерство та міжнародні трансферти.

Зауважено, що державна політика реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю та формування відповідного соціального захисту

ґрунтується на цілеспрямованій діяльності уповноважених суб'єктів публічного управління, реалізується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації цієї політики, пошуку форм соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Саме тому суб'єкти формування та реалізації державної політики сприяють продуктивному й ефективному розв'язанню завдань, мета яких – забезпечення надійності й стабільності у виконанні основних напрямів реалізації державної політики, гарантування дотримання прав всіх учасників адміністративно-правових відносин й запобігання виникненню конфліктів під час провадження взаємодії цих суб'єктів з опорою на норми права, що зміцнює фундамент організаційно-управлінської діяльності державних органів. Для формування та реалізації державної політики ці суб'єкти мають свою організаційно-правову визначеність, упорядкованість і структуру, якій відповідає певне кола суб'єктів, наділених правами та обов'язками.

У процесі характеристики способів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю зауважено, що саме державні методи управління мають юридично визначену природу, через яку формуються державні соціальні стандарти, забезпечується реалізація соціальних гарантій з урахуванням сучасних проблем і потреб осіб з інвалідністю.

У результаті аналізу чинного законодавства запропоновано внести низку змін і доповнень у частині поліпшення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з урахуванням умов воєнного стану та наявності постійної загрози життю й здоров'ю всього цивільного населення, зокрема й цієї категорії осіб, через повномасштабне вторгнення Росії.

Зосереджено увагу на тому, що нині гострою є потреба в розробленні державної концепції з адаптації учасників бойових дій та цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій, після завершення війни та

повернення мобілізованих осіб і військовослужбовців до мирного цивільного життя, яка реалізуватиметься в декількох напрямках: 1) забезпечення безоплатної державної медичної допомоги, медичних послуг, які передбачають також загальну та соціальну реабілітацію ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 2) забезпечення державної матеріальної підтримки на період адаптації ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 3) пошук і створення робочих місць для ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 4) розв'язання житлових питань для цієї категорії осіб.

Визначено, що адміністративна процедура формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є складною системою відносин між державою в особі уповноважених органів та осіб з інвалідністю, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення законодавчо-визначеного порядку прийняття адміністративних актів або укладання адміністративно-правових договорів щодо діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики під час розгляду й розв'язання індивідуально-конкретних завдань для забезпечення прав і свобод, законних інтересів осіб з інвалідністю.

У контексті дослідження важливо зауважити, що адміністративно-організаційна діяльність державних органів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю охоплює такі окремі процедури: нормотворчі, установчі та погоджувальні. Наголошено, що нормативно-правий акт застосовується уповноваженими суб'єктами під час формування та реалізації будь-якої державної політики, зокрема й у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, яка є нормотворчою процедурою – засобом реалізації публічно-управлінських дій, які в подальшому втілюються в життя в конкретних правових формах.

З'ясовано, що нормотворчий процес у юридичній літературі визначають як організаційно-правову діяльність уповноважених суб'єктів,

які виконують завдання створення, підготовки, розгляду проєктів нормативно-правових актів, у подальшому їх прийняття у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Акцентовано, що установча діяльність є одним з видів установчих процедур, який має зв'язок з реалізацією повноважень суб'єктами публічної влади, наданих для створення нових органів і посад, оскільки установчу діяльність взаємопов'язано з установчими повноваженнями загалом. Унаслідок цього визначено, що установчими є процедури, під якими слід розуміти діяльність органів відповідного рівня щодо створення, реорганізації, ліквідації організаційних структур органів, що безпосередньо реалізують державну політику в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Результати дослідження цього питання дозволили сформулювати авторське бачення сутності установчих процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю й наголосити, що ці процедури складаються з етапів щодо створення організаційних структур державних органів у досліджуваній сфері, зокрема й реорганізацію та ліквідацію їхніх організаційних структур.

Підкреслено, що система установ у галузі надання соціальних послуг особам з інвалідністю має забезпечувати такий рівень соціальної підтримки цій групі осіб, який сприяє їхній незалежності в подоланні життєвих труднощів, максимальному відновленні звичного способу життя, а також зменшенню негативних впливів, з якими вони не в змозі впоратися самостійно.

Зазначено, що в Україні на підставі установчих процедур створено та сформовано державні органи, органи місцевого самоврядування, недержавні організації, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Очевидно, що деякі сформовані структури потребують реорганізацій, подальшого вдосконалення, проте в будь-якому разі вони мають певні особливості.

Установчу діяльність реалізують лише за наявності відповідних

повноважень, її не можуть виконувати суб'єкти в довільний і безконтрольний спосіб, тому виникає потреба у визначенні на законодавчому рівні їхніх нормативно-правових чи індивідуально-правових повноважень. Юридичний зміст цієї форми здійснення прав, як і в установчій діяльності, віддзеркалюється в повноваженнях, які виступають певним видом регулювання та мірою можливої або доцільної поведінки його носія, різновидом «юридичного обов'язку». Управлінська природа установчого процесу під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю передбачає встановлення невіддільного зв'язку організаційних відносин та відносин, які організовують. Організаційні відносини чітко виявляються в процесуальній природі правозастосування і здебільшого є допоміжними, спрямованими на підтримку відповідного процесу матеріального правозастосування. У будь-якому разі організаційні відносини формуються й реалізуються в організаційному просторі й виступають об'єктами процесуального регулювання. Установчий процес у діяльності уповноважених органів під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є органічно взаємопов'язаним комплексом управлінських відносин, у яких виявляються процесуальні й матеріальні ознаки.

Підкреслено, що процедури погодження полягають у встановленні порядку здійснення органами виконавчої влади погоджувальних заходів у межах їхніх повноважень, який гарантує заявникам право на отримання документа погодження за умови виконання ними всіх вимог законодавства для його отримання. Наголошено, що важливо створити електронну систему, у якій буде подано інформацію щодо потреб людей, послуги пропонуватимуться автоматично з урахуванням виявлених потреб, що сприятиме економії часу й забезпечуватиме допомогу особам з інвалідністю, які через фізичний стан обмежені в русі.

Зауважено, що ефективна реалізація суб'єктами державної політики, об'єктом якої є забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, їхніх

повноважень не можлива без взаємодії всіх суб'єктів такої політики між собою, а також з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства. З огляду на це зазначено, що узгодженість дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає також спільне місце та час їх реалізації. Взаємодія між суб'єктами публічної адміністрації полягає у виконанні різних функцій відповідно до їхньої, встановленої законом компетенції. Це не заміщення одного суб'єкта іншим, а грамотне поєднання їхніх можливостей для досягнення спільних цілей і завдань, зокрема у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Відтак поняття взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю визначено як співпрацю й узгоджену діяльність кількох суб'єктів з усвідомленою спільною метою – забезпечення реальної участі осіб з інвалідністю в житті суспільства.

Особливості взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики полягають у тому, що соціальний захист прав осіб з інвалідністю є різноплановим і потребує спільної взаємоузгодженої діяльності всіх державних інституцій та органів місцевого самоврядування в різних сферах – законодавчій, виконавчій, правоохоронній. Законодавча влада встановлює зміст таких прав і визначає суб'єктів, зобов'язаних їх виконувати. Виконавча влада й органи місцевого самоврядування реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в межах, за порядком та способом визначеними законодавством. Правоохоронні органи забезпечують невідворотність правової відповідальності за незабезпечення або порушення прав осіб з інвалідністю.

Засвідчено, що основними формами такої взаємодії є співпраця та спільна участь в частині розробленні проєктів нормативних актів. Визначено, що недостатньо розвинутими є такі форми взаємодії, як обмін інформацією, що вимагає від суб'єктів публічної адміністрації додаткових зусиль для узгодження й координації своєї діяльності у вигляді відповідних нарад, семінарів, тощо.

Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю в процесі реалізації покладених на них повноважень та завдань є важливим складником їхньої діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (економічні й організаційні) кількох суб'єктів на виконанні спільного конкретного завдання. При цьому взаємодія суб'єктів публічної адміністрації у сфері реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю не обмежується лише громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а охоплює й інших представників громадськості.

Водночас інституційна спроможність громадськості є меншою пов'язано із суб'єктами публічної адміністрації, що зумовлює різноманітність форм їхньої взаємодії – від простого інформування до партнерства в процесі реалізації тих чи тих завдань державної політики. Зазначене зумовлює важливість розширення ролі громадськості й надання нових важелів впливу на державну політику та контролю за нею в указаній сфері.

Наголошено, що міжнародні стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю пройшли досить тривалий шлях розвитку. На сьогодні правова доктрина й самі міжнародно-правові акти засвідчують потребу в динамічному розвитку вимог та стандартів соціальної захищеності таких осіб. Загальність та універсальність правових вимог міжнародних стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю вказує на їхню всеосяжність та всеохопність, що вимагає від держави їх належної конкретизації в національному законодавстві. Зауважено, що набір прав на соціальний захист осіб з інвалідністю може бути розширено, а не звужено порівняно з такими міжнародними стандартами. При цьому саме по собі подання відповідних прав у міжнародно-правих актах не демонструє їх повної реалізації у тій чи тій країні. Саме виконання взятих міжнародно-правових і конституційних зобов'язань, а не їх декларування в нормативних актах, доводить те, що держава забезпечила всі належні умови для повної реалізації особами з

інвалідністю своїх прав, зокрема й на соціальний захист.

Міжнародні правові стандарти за своєю суттю є орієнтиром та мірилом сучасної гуманної і правової ідеології, чого українська держава повинна досягти під час реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Визначено, що адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні вийшло на новий етап розвитку, пов'язаний з новим соціогуманним поглядом на осіб з інвалідністю. Проблемні аспекти в такому регулюванні існують унаслідок невідповідності декларативних принципів державної політики в цій сфері реальному їх втіленню в життя. На це правове регулювання впливають також соціально-економічні та політичні умови існування українського суспільства, від яких залежать об'єктивні можливості вдосконалення правового регулювання соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Українській державі спочатку слід змінити підходи до своєї політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю за такими напрямками: забезпечення належного рівня соціального добробуту людей; зміна концепції соціального захисту осіб з інвалідністю в гуманістичному руслі, і лише після цього – вдосконалення адміністративно-правового регулювання такої політики на підставі даних концептуальних засад.

Ключові слова: державна політика у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, реалізація та формування державної політики, соціальний захист, елементи адміністративно-правових відносин, реабілітація, особи з інвалідністю внаслідок бойових дій, адміністративні процедури, взаємодія суб'єктів, міжнародні стандарти соціальної захищеності

SUMMARY

Fomichev K. S. State policy of formation and implementation of social protection of persons with disabilities: administrative and legal aspect. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences on the specialty 12.00.07 «Administrative law and process; finance law; information law». Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, 2024.

Based on the foundations of theoretical doctrinal developments and the generalization of practice, analysis of the norms of current legislation, taking into account positive international experience, the administrative and legal aspects of the peculiarities of the formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities in Ukraine are revealed. The following are the main ones.

Proceeding from the semantic origin of the term "policy", it is emphasized that a mandatory element of its content is the presence of special subjects, endowed in accordance with the law with management powers, whose activities are aimed at the implementation of state policy. This element emphasizes the managerial orientation of state policy as an activity of the relevant competent state authorities. It is emphasized that the state, implementing its policies in various spheres through the relevant bodies, should strive to promote the welfare of the people by providing and protecting as effective as possible a social order in which justice, social, economic and political, informs all the institutions of national life. This directly applies to the sphere of social protection of persons with disabilities.

On the basis of the analysis of the understanding of the state policy essence in various spheres, the author's vision of the conceptual filling of the essence of the state policy of formation and implementation of social protection of persons with disabilities has been determined, highlighting and characterizing its features.

It is emphasized that the targeted direction of social protection of persons with disabilities in accordance with the legislation consists in the provision of pensions, state assistance, compensatory and other payments, benefits, social services, the implementation of rehabilitation measures, the establishment of guardianship (care) or the provision of third-party care. It was concluded that the goal of the state policy of formation and implementation of social protection of persons with disabilities is a product of the activities of subjects of power in one or another sphere of state policy, that is, in a certain way, it is a subjective imprint of the objective. At the same time, the goal has a formal expression, namely, in its tasks, which, in turn, are the objective form of its existence and at the same time form the algorithm for its achievement, and, accordingly, the principles are the basic starting principles of the formation and implementation of state policy in the researched field.

Based on the analysis of the legal framework, it was determined that today the main formalized criteria, according to which the state policy regarding the social protection of the disabled is evaluated, are: the presence of an officially recognized state policy regarding persons with disabilities; existence of special anti-discrimination legislation regarding persons with disabilities; coordination of national policy regarding persons with disabilities; judicial and administrative mechanisms for realizing the rights of persons with disabilities; presence of non-governmental organizations of persons with disabilities; access of persons with disabilities to the realization of civil rights, including the right to work, to education, to start a family, to inviolability of private life and property, as well as political rights; availability of a system of benefits and compensations for persons with disabilities; accessibility of the physical environment for persons with disabilities; accessibility of the information environment for persons with disabilities.

Based on the theoretical and methodological foundations of the essence of administrative-legal relations, their elements are defined and the author's vision of

administrative legal relations in the field of social protection of persons with disabilities is proposed.

It is noted that administrative legal relations in the spheres of social security of persons with disabilities are based on administrative and legal norms regulating relations between the state in the person of authorized subjects of state bodies and natural and legal persons in the sphere of social security of persons with disabilities, aimed at ensuring physical and social needs of such persons. Based on the analysis of the works of leading scientists, the norms of the current legislation, it is indicated that the elements of administrative legal relations in the field of social security made it possible to generalize their features, among which the main ones are highlighted: 1) regulated by a significant subject circle; 2) the subject structure of these relations has its own rights and obligations; 3) relations in the field of social security are personalized; 4) have a legal nature and are protected by the state.

It was emphasized that today in connection with the mass armed attacks of Russia on the territory of Ukraine using ballistic weapons and other weapons with a large area of damage, the number of injured persons with various degrees of severity has increased, which leads to persistent disorders of the body and the onset of disability. In this regard, there is an urgent need to adopt a special legislative act that would provide for social protection of persons, methods of establishing the disability group of victims of war, armed aggression or armed conflict. Also, today there is an acute problem of providing prosthetics for persons who have received severe injuries as a result of hostilities with mutilation, ensuring their social adaptation and resuscitation in order to continue their effective life activities in modern society. Taking into account the significant expenses of the budget of Ukraine during the war period, aimed at strengthening the country's defense capabilities, international partnership and international transfers will contribute to the solution of the raised issue.

It is noted that the state policy of implementing social protection for persons with disabilities and the formation of appropriate social protection is based on the

purposeful activity of authorized public administration entities, is implemented through the implementation of regulatory, organizational and management measures in the field of the formation and implementation of this policy, the invention of forms of social protection persons with disabilities. That is why the subjects of the formation and implementation of state policy contribute to the productive and effective solution of tasks, the purpose of which is to ensure reliability and stability in the implementation of the main directions of the implementation of state policy, guarantee the observance of the rights of all participants in administrative and legal relations, and prevent the emergence of conflicts during the implementation of cooperation of these subjects, relying on the norms of law, thereby strengthening the foundation of the organizational and managerial activity of state bodies. Accordingly, for the formation and implementation of state policy, these subjects have their own organizational and legal definition, orderliness and structure, which will correspond to the presence of a certain circle of subjects endowed with a range of rights and responsibilities.

Characterizing the methods of formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities, it is noted that it is the state management methods that have a legally defined nature, through which state social standards are formed, the implementation of social guarantees is ensured, taking into account the current problems and needs of persons with disabilities.

Based on the analysis of the current legislation, it is proposed to make a number of changes and additions in terms of improving the formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities, taking into account the conditions of martial law and the presence of a constant threat to life and health as a result of the full-scale invasion of Russia to the entire civilian population, including this category of persons.

Attention is focused on the fact that today there is an urgent need to develop a state concept for the adaptation of combatants and civilians who have received disabilities as a result of hostilities, after the end of the war and the return of mobilized persons and servicemen to peaceful civilian life, which should consist of

several directions: 1) provision of free state medical aid, medical services, which will also include general and social rehabilitation of war veterans, including those who received disabilities as a result of hostilities; 2) provision of state material support for the period of adaptation of war veterans, including those who received disability as a result of hostilities; 3) search and creation of jobs for war veterans, including those who received disabilities as a result of hostilities; 4) resolution of housing issues for this category of persons.

It was concluded that the administrative procedure for the formation and implementation of state policy in the field of social security of persons with disabilities is a complex system of relations between the state in the form of authorized bodies and persons with disabilities, which provides for the mandatory regulatory establishment of a legally defined procedure for the adoption of administrative acts or the conclusion of administrative - legal contracts regarding the activities of the subjects of the formation and implementation of state policy during the consideration and resolution of individual specific tasks in order to ensure the rights and freedoms, legitimate interests of persons with disabilities.

Also, in this context, it should be emphasized that the administrative and organizational activity of state bodies in the field of social protection of persons with disabilities includes such separate procedures as rule-making, establishment and conciliation. In the context, it is emphasized that the normative-legal act is applied by authorized subjects in the formation and implementation of any state policy, including in the field of social protection of persons with disabilities, which acts as a rule-making procedure, which is a means of implementing public-management actions, which are later implemented in concrete legal forms.

It is noted that the understanding of the rule-making process in legal literature is defined as the organizational and legal activity of authorized subjects who perform the task of creating, preparing, reviewing drafts of normative and legal acts, and their subsequent adoption in the field of social protection of persons with disabilities.

It is emphasized that the establishment activity, as one of the types of establishment procedures, is related to the exercise of powers by subjects of public authority, granted for the creation of new bodies and positions, because the establishment activity is interconnected with the establishment powers in general. As a result, it was determined that the establishment procedures are the procedures that should be understood as the activities of bodies of the appropriate level regarding the creation, reorganization, liquidation of organizational structures of bodies that directly implement state policy in the field of social protection of persons with disabilities. As a result, the author's vision of the essence of the establishment procedures for the formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities is proposed and it is emphasized that these procedures include stages of creating organizational structures of state bodies in the researched area, including reorganization and liquidation of their organizational structures.

It is emphasized that the system of institutions in the field of providing social services to persons with disabilities should provide such a level of social support to this group of persons that contributes to their independence in overcoming life difficulties, restoring the most usual way of life, as well as reducing the negative effects that they are unable to cope with independently

It is noted that in Ukraine state bodies, local self-government bodies, and non-governmental organizations that directly implement state policy in the field of social protection of persons with disabilities have been created and formed in Ukraine through the establishment procedures. Accordingly, some formed structures need reorganization, further improvement, but in any case they are endowed with certain features.

Establishing activities are carried out only in the presence of appropriate powers and cannot be carried out by subjects in an arbitrary and uncontrolled manner, which implies the need to determine at the legislative level their regulatory or individual legal powers. The legal content of this form of exercise of rights, as well as in the establishment activity, is reflected in the powers that act as

a certain type of regulation and measure of possible or appropriate behavior of its bearer, a type of "legal obligation". Thus, the administrative nature of the establishment process in the formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities implies a durable connection of organizational relations and relations that are being organized. Organizational relations are clearly visible in the procedural nature of law enforcement and, as a rule, have an auxiliary character and are intended to support the relevant process of material law enforcement. In any case, organizational relations are formed and implemented in the organizational space and are objects of procedural regulation. Therefore, the establishment process in the activity of authorized bodies in the formation and implementation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities is an organically interconnected complex of management relations that have both a procedural and a material nature.

It is emphasized that the approval procedures consist in the establishment of the procedure for implementation of approval measures by the executive authorities within the limits of their authority, which guarantees applicants the right to receive the approval document, provided that they fulfill all the requirements of the law for obtaining it. It was emphasized that it is appropriate to create an electronic system based on information about people's needs, services will be offered automatically, taking into account the identified needs, which will help both to reduce time and help people with disabilities who, due to their physical condition, are limited in proper move.

It is noted that the effective implementation of the powers by the subjects of state policy, the object of which is to ensure social protection of persons with disabilities, is impossible without the interaction of all subjects of such policy with each other, as well as with other subjects of public administration and institutions of civil society. As a result, it is stated that the coherence of the actions of public administration subjects in the field of social protection of persons with disabilities also implies a common place and time of their implementation. Interaction between subjects of public administration involves the performance of various

functions in accordance with their competence established by law. This is not a replacement of one subject by another, but a competent combination of their capabilities to achieve common goals and tasks, in particular, in the field of social protection of persons with disabilities. Therefore, the concept of the interaction of state policy subjects in the field of social protection of persons with disabilities is defined as the cooperation and coordinated activity of several subjects with a conscious common goal - ensuring the real participation of persons with disabilities in the life of society.

Peculiarities of the interaction of the subjects of the formation and implementation of state policy are that the social protection of the rights of persons with disabilities has a multifaceted nature and requires the joint coordinated activity of all state institutions and local self-government bodies in various spheres - legislative, executive, law enforcement. The legislative power establishes the content of such rights and determines the subjects obliged to implement them. The executive power and local self-government bodies implement state policy in the field of social protection of persons with disabilities within the limits, in the order and in the manner determined by legislation. Law enforcement agencies ensure the inevitability of legal responsibility for failure to ensure or violation of the rights of persons with disabilities.

The main forms of such interaction are cooperation and joint participation in the development of projects of normative acts. It was determined that, along with this, such forms of interaction as information exchange, which requires additional efforts from public administration subjects to agree and coordinate their activities in the form of relevant meetings, seminars, etc., are not sufficiently developed.

The interaction of the subjects of state policy in the field of social protection of persons with disabilities with the public in the implementation of the powers and tasks entrusted to them is an important component of their activity, as it allows to concentrate the efforts and resources (both economic and organizational) of several subjects on the performance of a certain joint specific task. At the same time, the interaction of public administration subjects in the sphere of implementation of the

state policy of social protection of persons with disabilities is not limited only to public organizations of persons with disabilities, but also includes other members of the public.

At the same time, the institutional capacity of the public is less than that of the subjects of public administration, which determines a wide range of forms of their interaction - from simple information to partnership in the implementation of certain tasks of the relevant state policy. The above causes the need to expand the role and provide the public with new levers of influence and control over state policy in the specified area.

It was emphasized that the international standards of social protection of persons with disabilities have gone through a rather long path of development. Today, both the legal doctrine and the international legal acts themselves emphasize the need for dynamic development of the requirements and standards of social protection of such persons. The generality and universality of the legal requirements of the international standards of social protection of persons with disabilities indicate their comprehensive and all-encompassing nature, which requires the state to properly specify them in national legislation. It is emphasized that the set of rights for social protection of persons with disabilities can be expanded, but not narrowed, compared to such international standards. At the same time, the enshrining of relevant rights in international legal acts in itself does not indicate their full implementation in one or another country. It is the fulfillment of assumed obligations of both an international legal and constitutional nature, and not their declaration in normative acts, that shows that the state has provided all the necessary conditions for the full realization of their rights by persons with disabilities, including Social Protection.

International legal standards are, in their essence, a reference point and a measure of modern humane and legal ideology, which the Ukrainian state must achieve when implementing state policy in the field of social protection of persons with disabilities.

It was determined that the administrative and legal regulation of state policy in the field of social protection of persons with disabilities in Ukraine has entered a new stage of its development, which is connected with a new socio-humane view of persons with disabilities. Existing problematic aspects in such regulation exist as a result of the inconsistency of the declarative principles of state policy in this area with their actual implementation. Likewise, such legal regulation is influenced by the socio-economic and political conditions of existence of Ukrainian society, which depend on the objective possibilities of improving the legal regulation of social protection of persons with disabilities. The Ukrainian state should first change its approach to its policy in the field of social protection of persons with disabilities in such areas as: ensuring the appropriate level of social welfare of people; changing the concept of social protection of persons with disabilities in a humanistic way, and only after that - improving the administrative and legal regulation of such a policy in line with these conceptual principles.

Keywords: state policy in the field of social security of persons with disabilities, implementation and formation of state policy, social protection, elements of administrative and legal relations, rehabilitation, persons with disabilities as a result of hostilities, administrative procedures, interaction of subjects, international standards of social security

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Фомічов К. С. Проблемні аспекти удосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право.* 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 275–280. URL: <https://cutt.ly/lwFpYmUB>.

2. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти як орієнтир для удосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право.* 2021. Випуск 10. Спецвипуск. С. 210–215. URL: <https://cutt.ly/UwFpUg0K>.

3. Фомічов К. С. Поняття та види взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 12. С. 340–343. URL: <https://cutt.ly/DwFpOyli>.

4. Фомічов К.С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 337–340. URL: <https://cutt.ly/RwFpOith>.

5. Фомічов К. С. Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1(33). С. 71–76. URL: <https://cutt.ly/FwFpPjBp>.

6. Фомічов К. С. Класифікація адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Правова позиція*. 2023. № 1(38). С. 49–53. URL: <https://cutt.ly/NwFpApCy>.

7. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Випуск 14. С. 128–134. URL: <https://cutt.ly/AwFpAPXr>.

8. Фомічов К. С. Система принципів державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 185–191. URL: <https://cutt.ly/FwFpSjLK>.

9. Фомічов К. С. Адміністративно-правовий аналіз суб'єктного складу формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 185–190. URL: <https://cutt.ly/swFpFnCP>

10. Фомічов К. С. Нормотворча діяльність у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Випуск 2. С. 155–159. URL: <https://cutt.ly/hwFpGUTm>.

11. Фомічов К. С. Теоретико-концептуальні особливості реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Випуск 78: частина 2. С. 122–127. URL: <https://cutt.ly/CwFpHVMV>.

12. Фомічов К. С. Поняття, принципи та основні форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Київський часопис права.* 2023. Випуск 2. С. 106–112. URL: <https://cutt.ly/jwFpL66I>.

13. Фомічов К. С. Правові засади державної політики формування та механізм реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Юридичний бюлетень.* 2023. Випуск 29. С. 264–272. URL: <https://cutt.ly/PwFpZ45J>.

14. Фомічов К. С. Методи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 2. С. 132–137. URL: <https://cutt.ly/UwFpXYkU>.

15. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю загального та спеціального спрямування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2023. Том 34(73) № 3. С. 107–113. URL: <https://cutt.ly/0wFpCyCr>.

16. Фомічов К. С. Окремі види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Випуск 79: Ч. 2. С. 114–118. URL: <https://cutt.ly/awFpVqHj>.

17. Фомічов К. С. Роль адміністративних процедур в процесі реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Приватне та публічне право.* 2023. № 2/2023. С. 49–52. URL: <https://cutt.ly/uwFpVRwZ>.

18. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії

суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з правоохоронними органами. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 3. С. 63–68. URL: <https://cutt.ly/ZwFpBaQU>.

19. Sobol Y., Kondratenko V., Okopnyk, O., Fomichov K., Skliarenko I. (2022). Interactions between the international convention and the system of guaranteeing the rights of persons with disabilities in Ukraine. *Cuestiones Políticas*, № 40(74), 662–672. URL: <https://cutt.ly/AwcWgLdy>.

20. Kondratenko, V., Fomichov, K., Bobrishova, L., Seletskyi, O., Shestak, L. (2023). Theoretical and legal approaches regarding the administrative activities of the public authority in safeguarding rights of persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 676–685. URL: <https://cutt.ly/uwcWgvPe>.

21. Fomichov, K., Maksymenko, N., Yunin, O., Rezvorovych, K., & Shevchenko, T. (2023). The essence of administrative legal relations in the sphere of social security for persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(78), 649–661. URL: <https://cutt.ly/4wcWhfwV>.

22. Kozar, Y., Lazariiev, V., Kapitanenko, N., Fomichov, K., Horislavska, I., & Hlebova, N. (2023). Normative and Legal Modern Time Terminology: Problem Application Issues. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 14(41), 510–525. URL: <https://cutt.ly/GwcWhCkF>.

23. Інтеграція правової системи України в Європейський простір: стан та шляхи розвитку: Монографія. 2-е вид., доп. / Кол. авторів; За заг. ред. В. Г. Гриценко, Є. Ю. Соболь. Кропивницький : ФОРМ М. Піскова, 2023. 405 с. (авторський внесок: Фомічов К. С. Розділ 10 «Адміністративно-правовий вимір формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідності в умовах євроінтеграційних процесів». С. 242–265, 1,5 друк. арк.)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Фомічов К. С. Поняття та ознаки взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми приватного та публічного права*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (31 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 528–530.

2. Фомічов К. С. Різновиди взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 552–554.

3. Фомічов К. С. Сутність завдань державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.). Ч. 1. Кропивницький, 2023. С. 75–77.

4. Фомічов К. С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль, 2023. С. 151–153.

5. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики*: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами

XI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2023 р., м. Харків). Ч. 1. Серія «Сектор безпеки України». Випуск 43. Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 265–273.

6. Фомічов К. С. Публічно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18–19 травня 2023 р.). Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 231–235.

7. Фомічов К. С. Принципи державної політики з формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: системний підхід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.). Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 56–58.

8. Фомічов К. С. До питання щодо класифікації адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах*: Матеріали VI Міжнародного правничого форуму. (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha - Pres, 2023. С. 109–113.

9. Фомічов К. С. Особливості здійснення нормотворчої діяльності у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (27–29 вересня 2023 р., м. Ужгород). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 468–470.

10. Фомічов К. С. Форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 372–375.

11. Фомічов К. С. Реалізація державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану: теоретичний аспект. *Правовий дискурс: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*. (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 183–185.

12. Фомічов К. С. Суб'єктний склад формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовтня 2023 р.). Рівне, 2023. Ч. II. С. 67–70.

13. Фомічов К. С. Правові засади державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю: міжнародно-правовий аспект. *Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference*. (Sofia, Republic of Bulgaria, October 20, 2023). Sofia, Republic of Bulgaria: International Center of Scientific Research, 2023. P. 41–43.

14. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «метод державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю». *International scientific-practical conference “Current issues of science, education and society: theory and practice”*: conference proceedings (Aarhus, Denmark, October 20, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. P. 48–49.

15. Фомічов К. С. Основні види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference*. (Pisa, Italian Republic, October 27, 2023). Pisa, Italian Republic: International Center of Scientific Research, 2023. P. 48–49.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	30
ВСТУП	31
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	47
1.1. Поняття державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання	47
1.2. Мета, завдання та принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю	64
1.3. Правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю	85
Висновки до розділу 1	97
РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	102
2.1. Поняття та види адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю	102
2.2. Суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю	118
2.3. Методи формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю	146
Висновки до розділу 2	173
РОЗДІЛ III. ОКРЕМІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	179
3.1. Нормотворчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.....	179

3.2. Установчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.....	200
3.3. Погоджувальні процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю	219
Висновки до розділу 3	238
РОЗДІЛ IV. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	241
4.1 Поняття, форми та види взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю	241
4.2. Особливості взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями та органами місцевого самоврядування	258
4.3. Взаємодія суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства.....	275
Висновки до розділу 4	292
РОЗДІЛ V. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	294
5.1. Міжнародний досвід утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю та можливі шляхи його адаптації до правової системи України	294
5.2. Тенденції удосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.....	309
Висновки до розділу 5	327
ВИСНОВКИ	329
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	342
ДОДАТКИ	3900

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВООЗ	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВРУ	Верховна Рада України
КМУ	Кабінет Міністрів України
МДА	місцеві державні адміністрації
Мінреінтеграції	Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики України
МОЗ України	Міністерство охорони здоров'я України
НСТУ	Національна суспільна телерадіокомпанія України
ОМС	органи місцевого самоврядування
ООН	Організація Об'єднаних Націй
Офіс	Офіс Президента України
ПТС	посттравматичний синдром
Уповноважений	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
УТОС	Українське товариство сліпих
УТОГ	Українське товариство глухих

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Для нашої країни забезпечення соціальної захищеності осіб з інвалідністю є актуальним питанням, що можна пояснити стійкою тенденцією до зростання їх кількості в загальній структурі населення. Однією з причин виникнення такого негативного явища є наслідки повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 р. Масовані воєнні атаки, постійні обстріли території України, зокрема її цивільних об'єктів щоденно збільшують чисельність поранених українців, впливаючи на зростання кількості осіб, які унаслідок бойових дій отримали тяжкі поранення, що спричинили настання інвалідності. Також цю статистику поповнюють важкопоранені українські бійці, які беруть активну участь у бойових діях і визволенні територій України, окупованих російською федерацією.

Зокрема, до початку повномасштабної війни, за даними Державної служби статистики України, станом на перше січня 2021 р. в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, з-поміж яких: осіб з інвалідністю – 163,9 тисячі дітей; 222,3 тисячі людей з інвалідністю першої групи; 900,8 тисячі – другої групи та 1 мільйон 416 тисяч – третьої групи [328]. Через воєнні дії кількість осіб з інвалідністю збільшилась орієнтовно на 27 тисяч [122]. Спрогнозувати остаточні дані неможливо з багатьох причин, однією з яких є постійні масивні збройні ракетні атаки, унаслідок чого багато українців гине й зазнає каліцтва.

Наведені статистичні дані наочно представляють масштабність досліджуваної проблеми й водночас засвідчують важливість уживання на загальнодержавному й місцевому рівнях заходів з розвитку системи гарантування соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Зокрема, існує потреба в реалізації ефективних та дієвих умов для забезпечення проведення реабілітаційних заходів, протезування осіб, які отримали тяжкі поранення унаслідок бойових дій з отриманням каліцтва, забезпечення їх соціальної

адаптації та реанімації. З огляду на це сьогодні є суспільно важливим проведення фундаментального дослідження формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні з урахуванням зовнішніх загроз та внутрішніх труднощів.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Порушено в нашому дослідженні проблематику умовно слід поділити на дві частини, які перебувають у невіддільній синтетичній єдності. Де першій частині представлено формування державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю, у другій – її реалізацію відповідними суб'єктами. Зазначимо, що більшість науковців у своїх працях розкрила теоретичні та прикладні аспекти адміністративно-правового регулювання відносин у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю (Н. Армаш [39], І. Бородін [53], С. Коханчук [127], А. Куца [142], С. Пасічніченко [182], Є. Соболев [304]). Правові основи з окремих елементів соціального захисту осіб з інвалідністю викладено в наукових розвідках Л. Шумна [384], Н. Коробенко [121].

Окрім указаних наукових доробок, зазначимо, що питання саме формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю глобально й всебічно не вивчено, тому емпіричною базою дослідження стали праці таких авторів: В. Авер'янова, О. Безпалової, Ю. Битяка, В. Богуцького, М. Бойка, Н. Болотіної, О. Віжунова, В. Волошина, В. Галуцького, В. Гаращука, С. Герасімчука, К. Гнатенка, Ю. Гридасова, О. Джафарової, О. Дрозда, А. Іванищука, О. Іванова, С. Кандиби, А. Колодія, В. Кондратенка, В. Копейчикова, С. Короєда, С. Коханчука, О. Кузьменка, А. Куцої, Т. Макійчука, Є. Мачульської, Н. Мироненко, Л. Миськів, В. Мицика, Т. Мінки, К. Міщенко, В. Мельника, А. Мхитаряна, В. Олефіра, Д. Переверзєва, Є. Соболя, С. Стеценка, А. Терещенка, Г. Тітова, С. Шатрави, І. Шевченка. Питання міжнародних стандартів захисту прав осіб з інвалідністю досліджували К. Бабіч-Касьяненко, А. Жорняк, А. Іпатов, О. Капітан, В. Кондратенко, В. Костюк, Л. Котова, В. Маринець, С. Пасічніченко, І. Ханюкова, Л. Шумна.

Зауважимо, що в проблемі щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю й перспективи формування та реалізації державної політики постійно спостерігається динамічність, яка потребує швидкого реагування держави на результати сьогоденних реалій і факторів зростання кількості осіб з інвалідністю, спричинених активними воєнними діями рф. Саме тому обрана тематика потребує визначення сучасних шляхів розв'язання наявних теоретичних та прикладних проблем, що засвідчує актуальність, важливість і своєчасність проведення нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію спрямовано на реалізацію положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021; Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 285-р; Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р; Плану заходів із впровадження в Україні Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я та Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1008-р; Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю, затверджені Указом Президента України від 13 грудня 2016 р. № 553/2016. Дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка «Концептуально-методологічні засади правового регулювання процесу європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 200116U006126).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на підставі наукової доктрини вітчизняних та зарубіжних учених-адміністративістів, з урахування норм міжнародного та національного

законодавства сформулювати концептуально нові підходи до формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, розробити й сформулювати науково обґрунтовані пропозиції з її оновлення.

Для досягнення цієї мети поставлено такі основні *завдання* дослідження:

– визначити поняття, сутність й особливості формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкта адміністративно-правового регулювання;

– окреслити завдання й принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, розкрити її мету;

– розкрити правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– з'ясувати коло адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, визначити їх специфіку;

– визначити коло суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та схарактеризувати їх адміністративно-правовий статус;

– обґрунтувати способи формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– розкрити сутність нормотворчих процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– з'ясувати сутність та специфіку установчих процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– виокремити особливості погоджувальних процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– пояснити сутність, форми та види взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з

інвалідністю;

– розкрити особливості взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями й органами місцевого самоврядування;

– з'ясувати зміст й особливості взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства;

– проаналізувати міжнародний досвід утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю та окреслити можливі шляхи його адаптації до правової системи України;

– сформулювати й обґрунтувати практичні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Предмет дослідження – державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: адміністративно-правовий аспект.

Методи дослідження. На основі використання логічних прийомів і конкретних способів дослідження в процесі реалізації сформульованих завдань та поставленої мети дослідження було використано комплекс загальних, філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових і спеціальних методів.

Серед загальних методів права доволі широко застосовано *метод філософської діалектики*, який ґрунтується на діалектичному та ідеалістичному пізнанні, який дав змогу визначити правові категорії порушеної проблеми, схарактеризувати онтологічне підґрунтя розвитку правових засад державної політики формування та розвитку соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 1). Безпосередньо *діалектичний*

метод став фундаментом для тлумачення правових норм та визначення понятійного апарату дослідження (розділи 1, 2, 3, 4).

На підставі *загальнонаукових методів* структуровано та детально розкрито зміст, мету й завдання державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, сформульовано її принципи (підрозділи 1.1, 1.2); визначено методи (підрозділ 2.3.); представлено адміністративні процедури формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері із зорієнтованістю на особливості здійснення нормотворчих (підрозділ 3.1), установчих (підрозділ 3.2) та погоджувальних процедур (підрозділ 3.3); визначено сутність відповідних адміністративно-правових відносин (підрозділ 2.1).

У функції елементів загальнонаукового методу в дослідженні віддзеркалено аналіз, синтез, метод порівняння, узагальнення.

Методи *аналізу та синтезу* використано для з'ясування змісту досліджуваних у роботі понять, а саме: «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «адміністративні правовідносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «адміністративні процедури у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю», «громадськість» тощо. Метод *порівняння* дав змогу проаналізувати різні позиції вчених стосовно розуміння правових явищ у контексті досліджуваної проблеми, зокрема сутності понять «соціальний захист» та «соціальна захищеність», «взаємодія», «адміністративні процедури», «міжнародні стандарти прав людини»; видової класифікації взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю; форм запозичення правового досвіду іноземних країн, дозволив вивчити міжнародний досвід утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю (підрозділи 2.1, 3.1, 4.1, 4.2, 5.1). Метод *узагальнення* використано під час умовиводу вужчого смислового навантаження понятійного апарату до його ширшого тлумачення, що вплинуло на

визначення елементів адміністративно-правового механізму державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 2), з'ясування ролі й завдань суб'єктів формування та реалізації цієї політики (підрозділ 2.1); дослідження врегулювання взаємодії суб'єктів (підрозділ 4.1); окреслення особливостей взаємодії цих суб'єктів з позиції розкриття порушеної проблеми (підрозділи 4.2, 4.3).

Одним з видів *спеціального методу* є *формально-юридичний метод*, який застосовано для визначення суті нормативних актів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю (розділ 1, 2, 3, 4), зокрема й міжнародного законодавства (підрозділ 5.1).

Метод моделювання впроваджено для з'ясування наявних і потенційних проблемних питань в адміністративно-правовому регулюванні державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю й у його науковому підґрунті та виявлення шляхів їх розв'язання (розділ 5).

Структурний метод виявився доречним для характеристики форм взаємодії суб'єктів, що забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, інститутів громадянського суспільства в цій сфері та формування інших, важливих для цього дослідження класифікацій (розділи 4, 5). *Логіко-семантичний метод* дав змогу дослідити позиції вчених з окремих напрямів цього дослідження. *Історичний метод* використано для визначення рівня розвитку уявлень про сутність інвалідності та роль держави в соціальному захисті осіб з інвалідністю (підрозділ 5.1).

Нормативна база дослідження ґрунтується на положеннях Конституції України, законах України, основними з яких є такі: «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ, «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-ІІІ, «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 16.11.2000 № 2109-ІІІ, «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з

інвалідністю» від 18.05.2004 № 1727-IV, «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 № 1053-IX, «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII, «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР, «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII; підзаконних актів, спрямованих на формування політики соціального захисту: Указів Президента України «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» від 03.12.2015 № 678/2015, «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» від 13.12.2016 № 553/2016, «Про підвищення ефективності заходів у сфері прав осіб з інвалідністю» від 03.12.2019 № 875/2019, «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 11.09.2021 № 466/2021; Постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження» від 18 квітня 2018 р. № 282, «Про утворення Ради у справах осіб з інвалідністю» від 14 вересня 2016 р. № 628, «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» від 8 вересня 2015 р. № 685 тощо, та інших нормативно-правових актів, зокрема й міжнародних, які врегульовують формування та шляхи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Емпіричною основою дослідження є інформація, розміщена на офіційних вебпорталах органів державної влади, насамперед Міністерства соціальної політики України, Міністерства у справах ветеранів України, звіти Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; статистичні дані Державної служби статистики України, а також матеріали наукових досліджень, правова публіцистика з питань соціальної захищеності осіб з інвалідністю, політико-правова публіцистика та довідкові видання.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація є однією з перших у вітчизняній науці працею, у якій представлено сучасну концепцію формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні з позиції адміністративно-правової науки. У процесі виконання дослідження сформульовано й обґрунтовано низку наукових положень, які винесено на захист, зокрема:

уперше:

– викладено зміст наукового розуміння сутності адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, де з огляду на основи класичної плюралістичної концепції визначено об'єкт цих правовідносин, який охоплює державні заходи забезпечення реалізації соціальних прав, створення рівних можливостей для забезпечення різних потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими членами суспільства;

– обґрунтовано припущення науково-доктринального розгляду сутності адміністративних процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю як складної системи відносин між державою в особі уповноважених органів та осіб з інвалідністю, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення законодавчо визначеного порядку прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів щодо діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики під час розгляду та розв'язання індивідуально-конкретних завдань, спрямованих на забезпечення прав і

свобод, законних інтересів осіб з інвалідністю, уведення дієвих способів їх соціальної захищеності;

– визначено наукове розуміння нормотворчих процедур та представлено їх види відповідно до формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю як окремих завершених етапів діяльності уповноважених суб'єктів для подання ініціативних проєктів нормативних актів і розробленої концепції, пропозиції про підготовку й прийняття нормативного акта, внесення змін, доповнення або скасування нормативних актів;

– на основі аналізу установчої юридичної процесуальної діяльності теоретично обґрунтовано зміст установчих процедур реалізації державної політики, що є виокремленими, поетапними діями, спрямованими на призначення та створення уповноважених суб'єктів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, які виконують владно-управлінську діяльність, зорієнтовану на розв'язання конкретних юридичних питань у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та прийняття індивідуальних рішень;

удосконалено:

– сутнісно-змістове тлумачення значення й місця державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в системі державної політики, де одним з визначальних та актуальних напрямів діяльності демократичної держави є формування соціальної політики захищеності осіб з інвалідністю, що характеризується такими ознаками: стабільність, цілеспрямована діяльність, наявність визначеного уповноваженого суб'єктного кола, чітке спрямування в розв'язанні проблеми, використання різних способів у досягненні мети;

– науково інтерпретовано завдання й мету державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, цілеспрямованість якої полягає у визначенні напрямів комплексу правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади, що

реалізує можливості матеріального забезпечення та охорони інших гарантованих державою прав осіб з інвалідністю; відновлення та підтримки здоров'я; використання ними свого потенціалу як прогресивного члена суспільства;

– укладено систему принципів державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, виокремлено з-поміж них загальносистемні й спеціалізовано-структурні, які з огляду на сутність власне формування та реалізації державної політики розподілено на цільові, функціональні та організаційно-процесуальні;

– запропоновано наукове розуміння юридичної природи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, представлені системою норм права, що визначає основні аспекти здійснення та забезпечення соціальної захищеності осіб з інвалідністю, установлення шляхів сприяння повноцінного залучення цієї категорії громадян у суспільні процеси, упровадження міжнародних стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;

– сформульовано науковий підхід до розкриття сутності повноважень суб'єктів формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю, діяльність яких передбачає продуктивне й ефективне розв'язання завдань щодо забезпечення надійності та стабільності у виконанні основних напрямів реалізації державної політики, гарантує дотримання прав усіх учасників адміністративно-правових відносин і запобігає виникненню конфліктів під час провадження взаємодії цих суб'єктів на підставі норм права, що зміцнює фундамент організаційно-управлінської діяльності державних органів у досліджуваній сфері;

– подано загальну інтерпретацію сутності методів державної політики суб'єктів владних повноважень та інших учасників, що є способами впровадження дієвих заходів впливу на формування відносин між останніми для забезпечення реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, їх соціальної захищеності нарівні з іншими особами; з огляду на загальнотеоретичні

підходи укомплектовано чотири групи методів: організаційно-розпорядчий, соціально-психологічний, метод недопущення дискримінації, правовий метод;

– представлено результати аналізу юридичної природи погоджувальних процедур з надання соціальних послуг особам з інвалідністю, що гарантують заявникам право на отримання документа погодження й установа інвалідності, спрощення проходження можливе завдяки створенню єдиної електронної бази інформаційно-практичного спрямування, яка зможе задовольнити потреби осіб з інвалідністю й спростити процедуру та час для отримання послуги, мінімізувавши перелік потрібних документів;

– викладено позицію щодо диференціації форм взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, що є визначеною та регламентованою законодавством спільною діяльністю цих суб'єктів для конституційного та законодавчого забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, їх повноцінної участі в житті суспільства, надання соціальних послуг і допомоги;

– сформульовано думку, що виконання частини повноважень суб'єктів публічної адміністрації інститутами громадянського суспільства, збільшення кількості форм і методів їхньої взаємодії повинно супроводжуватися пропорційним перекладанням відповідальності за їх неналежне виконання на інститути громадянського суспільства, оскільки вони можуть мати суттєвий, а подекуди і визначальний вплив на державну політику та повинні бути організаційно спроможними здійснювати відповідний вплив;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-правові та практичні підходи до визначення змісту таких категорій у досліджуваній сфері: «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю», «об'єкт державної політики ...», «засади державної політики ...», «адміністративні правовідносини ...», «адміністративні процедури ...», «взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціальної захисту осіб з інвалідністю» тощо;

– наукове узагальнення про доцільність створення в структурі центрів соціальних служб (незалежно від кількості населення територіальних громад) підрозділу, уповноваженого виконувати дії, спрямовані на належну реалізацію потреб осіб з інвалідністю, що сприятиме закріпленому розподілу повноважень щодо соціального захисту та надання соціальних послуг відповідній групі населення;

– наукові роздуми щодо особливостей взаємодії Президента України, Верховної Ради України, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування з іншими державними суб'єктами у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зокрема й питання взаємодії Збройних сил України та інших військових формувань із суб'єктами в досліджуваній сфері державної політики для посилення їх взаємодії;

– результати аналізу міжнародного досвіду розуміння змісту міжнародних стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю, які репрезентують такі висновки: 1) указують на важливість забезпечення особам з інвалідністю належного рівня життя європейського стандарту поряд з іншими людьми в різноманітних сферах – освітній, трудовій, медичній, інфраструктурній тощо; 2) є орієнтиром для гуманної та правової ідеології, яку держава має реалізувати у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; 3) нормотворчість у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно спрямовувати не на копіювання декларативних норм міжнародно-правових документів у цій сфері, а враховувати можливість їх реального виконання;

– наукові положення шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з формулюванням коректних пропозицій щодо внесення змін та доповнень до низки законодавчих та підзаконних актів, спрямованих на реалізацію і захист прав і свобод осіб з інвалідністю як прогресивних представників сучасного суспільства, їх соціальної

захищеності (Додаток Б).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали дослідження, висновки, пропозиції та рекомендації можна використовувати у:

– *науково-дослідній сфері* як основу для подальших теоретико-правових досліджень напрямів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *законотворчій діяльності* результати дослідження можна застосовувати для вдосконалення правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– *правозастосуванні* для підвищення ефективності та дієвості реалізації способів соціальної захищеності осіб з інвалідністю на території України (акт впровадження Кіровоградського обласного бюро медико-соціальної експертизи);

– *освітньому процесі* під час розроблення та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», «Адміністративне право», «Міжнародний захист прав людини», «Актуальні проблеми адміністративного права», «Сучасні аспекти міжнародного публічного права», а також для розроблення посібників, їх розділів, лекцій і навчально-методичних матеріалів для підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальностей 081 «Право» (довідка про впровадження Центральноукраїнського державного університету ім. В. Винниченка; акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Особистий внесок здобувача. Дисертація підготовлена її автором самостійно. В наукових працях, опублікованих у співавторстві, є значний внесок здобувача. Зокрема, у роботах: Fomichov, K., Sobol, Y., Kondratenko, V., Okopnyk, O., Skliarenko, I. Interactions between the

international convention and the system of guaranteeing the rights of persons with disabilities in Ukraine – автором розкрито взаємини між міжнародною конвенцією і системою гарантування прав людини з інвалідністю в Україні; Fomichov, K., Kondratenko, V., Bobrishova, L., Seletskyi, O., Shestak, L. Theoretical and legal approaches regarding the administrative activities of the public authority in safeguarding rights of persons with disabilities – автором здійснено аналіз теоретико-правових підходів до управлінської діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю; Fomichov, K., Maksymenko, N., Yunin, O., Rezvorovych, K., & Shevchenko, T. The essence of administrative legal relations in the sphere of social security for persons with disabilities – автором досліджено окремі аспекти сутності адміністративних правовідносин у сфері соціального забезпечення осіб з інвалідністю; Fomichov, K., Kozar, Y., Lazariiev, V., Kapitanenko, N., Horislavska, I., & Hlebova, N. Normative and Legal Modern Time Terminology: Problem Application Issues - автором розроблено загальну концепцію статті, сформовано висновки щодо проблем застосування нормативно-правової термінології сучасності.

У співавторстві з В. Г. Гриценко, Є. Ю. Соболем, А. А. Манжулою та іншими науковцями опубліковано монографію «Інтеграція правової системи України в Європейський простір: стан та шляхи розвитку» - авторським внеском є розділ «Адміністративно-правовий вимір формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідності в умовах євроінтеграційних процесів».

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, які виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження, його основні наукові ідеї, положення та висновки оприлюднено на 15 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях,

зокрема: «Актуальні проблеми приватного та публічного права» (м. Харків, 31 березня 2023 р.); «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.); «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.) «Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики» (м. Харків, 27–28 квітня 2023 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 18–19 травня 2023 р.); «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.); «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах» (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.) «Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану» (м. Ужгород, 27–29 вересня 2023 р.); «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.); «Правовий дискурс» (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.); «Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті» (м. Рівне, 19 жовтня 2023 р.); «Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» (Sofia, Republic of Bulgaria, October 20, 2023); «International scientific-practical conference “Current issues of science, education and society: theory and practice” (Aarhus, Denmark, October 20, 2023); «Theoretical and practical scientific achievements» (Pisa, Italian Republic, October 27, 2023).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, які містять 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (395 найменувань на 47 сторінках) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 427 сторінок.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання

В умовах постійних суспільно-політичних та соціально-економічних змін у багатьох країнах актуалізуються питання, пов'язані з державною політикою в різних галузях та її ефективністю. Саме в процесі реалізації державної політики виявляються відносини не тільки між власне державою та населенням, а також між різними соціальними групами й класами. Правовим підґрунтям державної політики має бути актуальна законодавча база, що є гарантією реалізації прав і свобод людини.

Одним із першорядних напрямів державної політики в демократичній країні є її формування в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Зазначимо, що соціальний захист є важливою умовою соціального й економічного розвитку для всіх громадян загалом й особливо для тих, хто живе в бідності та соціальній ізоляції. Програми соціального захисту можуть стати вирішальними в пом'якшенні й запобіганні бідності та вразливості, у забезпеченні добробуту осіб цієї категорії. Окрім того, вони можуть підвищити продуктивність, забезпечити працевлаштування й економічний розвиток людей, оскільки створюють кращі можливості отримання доходу. Безсумнівно, соціальний захист також може сприяти соціальній інтеграції та участі, забезпечуючи ефективний доступ до харчування, медичної допомоги, освіти та допоміжних послуг. З огляду на викладене можна стверджувати, що розроблені програми соціального захисту є потенційними в безпосередньому

покращенні реалізації прав осіб з інвалідністю. Соціальний захист осіб з інвалідністю є основоположним для досягнення їх ефективної інтеграції й активної участі в житті суспільства. Можливість забезпечення постійної медичної допомоги та гарантованого доходу протягом життя робить соціальний захист вирішальним у зменшенні й запобіганні бідності, подоланні нерівності та формуванні стійкості для всіх проти потрясінь і криз упродовж життя. Для сприяння загальному соціальному захисту потрібно розробити основні напрями відповідної державної політики з огляду на конкретні обставини різних груп осіб, а також ситуації, у які вони можуть потрапляти.

Зауважимо, що в нашій країні проблема соціального захисту осіб з інвалідністю є важливою та актуальною, що можна пояснити стійкою тенденцією до зростання кількості таких людей у загальній структурі населення. Зокрема, на початку 90-х рр. минулого століття загальна чисельність інвалідів в Україні становила близько 3% усього населення, або 1,5 млн. осіб; у 2008 р. їх чисельність дорівнювала 2,65 млн. осіб, тобто 5,3% усього населення; у 2013 р. – понад 2,8 млн. осіб, що становить 6,1% від загальної чисельності населення [194, с. 3]. Станом на 1 січня 2021 р. в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю [328]. Наведені статистичні дані наочно засвідчують масштабність досліджуваної проблеми й водночас визначають потребу вживання як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях заходів з розвитку системи соціального захисту осіб з інвалідністю; щодо створення дієвих умов для повноцінної участі цієї категорії населення в усіх сферах суспільного життя, тому тлумачення поняття «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» має вагоме теоретичне й практичне значення.

У контексті дослідження важливим є функціонування системи органів, які реалізують цю політику, забезпечують практичне впровадження її основних напрямів. Йдеться про публічні інституції, які гарантують і

забезпечують реалізацію основоположних прав і свобод людини та громадянина передовсім найменш захищених, якими є особи з інвалідністю. Діяльність із забезпечення та гарантування основоположних прав і свобод осіб з інвалідністю, реалізація їх соціальної захищеності виявляється в державній політиці, яку формують та впроваджують через відповідні суб'єкти, що є органами державної влади в межах наданих їм владних повноважень. Можемо констатувати, що така державна політика не може бути неокресленою і віддаленою від суб'єктів публічного адміністрування, тому існує потреба в адміністративно-правовому регулюванні окресленого явища.

У сучасних умовах розвитку нашої держави спостерігаються значні напрацювання в сфері формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю, що виявляється в чітко сформованому напрямі на оновлення й трансформацію вітчизняної системи відповідно до передових міжнародних стандартів та моделей. Окрім того, виявляються об'єктивні причини, що гальмують та ускладнюють указаний процес: пандемія COVID-19, воєнні дії на території України, економічна криза та ін.

Результати вивчення державної політики представлено в значній кількості праць українських і зарубіжних науковців. З-поміж вітчизняних варто виокремити роботи таких учених, як Н. Пархоменко, В. Селіванов, О. Скрипнюк, В. Тацій тощо. Теоретичні та прикладні аспекти змісту державної політики в різних сферах діяльності викладено в дослідженнях В. Авер'янова, Г. Атаманчука, Н. Нижника, І. Олійченко, Л. Оліфіренко, О. Руденко, В. Власова та ін. Проблеми державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні окреслено в наукових розвідках В. Кондратенка, С. Коханчука, Л. Миськів, К. Міщенко, Д. Переверзева, Є. Соболя, А. Терещенка та ін.

З огляду на те, що сфера соціального захисту населення загалом і соціального захисту осіб з інвалідністю зокрема нині перебуває в процесі

становлення й реформування, а наша держава має на меті інтеграцію до європейського й світового простору, вказані аспекти потребують постійної уваги та коригування. Державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю потрібно розробляти на науковій основі, на позитивному міжнародному досвіді. Викладені вище аспекти вимагають постійного наукового опрацювання цієї проблеми для вироблення потрібних рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики в обраній для дослідження сфері.

Термін «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання» інтегрує сутнісні характеристики таких понять, як «політика», «державна політика», «соціальна захищеність» та «особа з інвалідністю». Послідовне розкриття змісту цих дефініцій дозволить повно й глибоко з'ясувати специфіку державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкта адміністративно-правового регулювання.

Насамперед важливо визначити зміст основного елемента – «політика». У вітчизняній науці цей термін є багатозначним, тому науковці тлумачать його по-різному. В умовах сьогодення політика має вагомий вплив на суспільство загалом і на суспільні групи зокрема.

Загальновідомим є те, що «політика» походить від грецького слова «polis» (місто-держава), тобто означає діяльність, спрямовану на самоуправління в полісі. Окрім цього, уживаються також терміни «politike» (мистецтво управління), «politicas» (державний діяч), що дають змогу визначати політику як діяльність з управління суспільством публічною владою. У сучасних умовах «політика» тлумачать здебільшого як мистецтво управління державою.

Як відомо термін «політика» становить науковий інтерес багатьох галузей, проте передовсім він є центральною категорією політології, тому вважаємо за доцільне для розкриття змісту цієї дефініції звернутися до

напрацювань дослідників саме в галузі політологічної науки. Зокрема, автори «Політологічного енциклопедичного словника» окреслюють такі підходи до трактування «політики»:

- результат спілкування, взаємодії людей, розв'язання ними спільних справ, визначення позицій стосовно центрів влади;

- синонім політичних явищ, насамперед влади, панування, держави, що утворюють єдиний змістовно-термінологічний ряд, мають орієнтовно однакові джерела, ресурси, потенціали, засоби, символіку та можуть використовуватися як аналоги під час дослідження складних суспільних явищ;

- функціональне пояснення «політики», в основу якого покладено наявність «вічних» проблем еволюції людства: визначення й спроби розв'язання загальних проблем, підтримання порядку, управління, збереження внутрішнього і зовнішнього миру, а також існування їх антиподів – підготовки й проведення війн, застосування насильства у внутрішній політиці, контролю суспільства та окремої особистості тощо [191, с. 258].

У правовій доктрині спостерігаються тотожні підходи до розуміння поняття «політика», що можна тлумачити як певну стратегію чи дію, а саме: стратегію і тактику регулятивної, управлінської діяльності, що визначає цілі й завдання розвитку певної сфери суспільного життя, включно з обранням і практичним застосуванням тих або тих шляхів і засобів досягнення цих цілей [84, с. 87]; певну стратегію ухвалення та практичної реалізації обов'язкових для суспільства рішень з того чи того питання [120, с. 10]; свідому та цілеспрямовану діяльність політичних суб'єктів, спрямовану на налагодження ефективних відносин між державою та суспільством у різноманітних сферах суспільного життя, забезпечення на належному рівні основних прав і свобод людини та громадянина, формування правової свідомості та правової культури населення [44, с. 87–88].

У контексті нашого дослідження вважаємо основним розуміння «політики» як певної програми, «дорожньої карти» або стратегії дій, яка

складається з комплексу прийнятих заходів для її практичної реалізації. Обов'язковим складником змісту політики вважаємо те, що її повинні визначати й реалізувати спеціальні суб'єкти, наділені управлінськими повноваженнями. Цей складник підкреслює управлінську спрямованість державної політики як діяльності відповідних компетентних органів державної влади.

Раніше ми зазначали, що політика є явищем багатогранним та торкається багатьох сфер суспільного життя, що дозволяє виокремити в ній певні види. Без детального тлумачення проблеми підходів до розроблення класифікацій політики відповідно до встановлених критеріїв зазначимо, що традиційно науковці визначають такі види: внутрішня та зовнішня; демографічна, екологічна, економічна, культурна, соціальна.

Одним з найбільш важливих видів політики є державна політика, оскільки, по-перше, вона безпосередньо впливає на суспільство; по-друге, висхідною точкою її формування та реалізації, початком її дії є ініціатива державних структур чи державних органів.

Державна політика, як будь-яке інше соціальне та правове явище, перебуває у постійному розвитку та динаміці, тому потребує постійного оновлення правової природи та змісту. На нашу думку, саме завдяки правильному та точному тлумаченню центральних категорій цього поняття можливе подальше обґрунтування пропозицій і рекомендацій у досліджуваній проблематиці.

Енциклопедичний словник з державного управління пропонує під «державною політикою» розуміти дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності» [82, с. 144–145].

У науковому обігу виявляється значна кількість досліджень з проблеми сутності та змісту державної політики. Деякі вчені вважають, що «державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність

уряду щодо певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства» [280, с. 12]. За твердженням авторів словника-довідника з державного управління, «державна політика є засобом, що дозволяє державі досягнути мети в конкретній галузі з використанням правових, економічних, адміністративних методів впливу, опорою на ресурси, які є в її розпорядженні» [72, с. 63]. За словами Д. Тихомирова, державна політика – це один з результатів соціальної діяльності, який створено чітко передбаченими в законі державними органами, їх представниками та службовцями, спрямовано на закріплення стратегічних засад здійснення державної діяльності в різних сферах суспільного життя [322, с. 206]. Як вважає В. Тертичка, державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, що впливає на життя суспільства [318, с. 65–66]. На підставі наведених вище дефініцій терміна «державна політика» можемо стверджувати, що здебільшого вони не суперечать одна одній, а лише доповнюють і підкреслюють її змістові особливості.

На основі проведеного загальнотеоретичного аналізу дефініції «державна політики» вважаємо за потрібне виокремити істотні ознаки поняття, які характеризують її сутність та зміст. З-поміж них варто назвати такі:

- державна політика є стабільною, організованою та цілеспрямованою діяльністю;
- державну політику здійснюють спеціальні уповноважені суб'єкти, які мають владні повноваження в кожній конкретній сфері;
- державна політика повинна мати чітку спрямованість на розв'язання проблеми чи досягнення результату;
- у державній політиці можна використовувати різні засоби для досягнення поставлених цілей – правових, економічних,

адміністративних тощо.

Представлені ознаки виокремлено безвідносно до конкретного виду державної політики, тому їх можна використовувати під час аналізу та характеристики державної політики в різних сферах. Надалі нашу дослідницьку діяльність спрямовано на вивчення особливостей державної політики в конкретній сфері, що є безпосереднім предметом нашої наукової розвідки.

Зазначимо, що держава в процесі реалізації через відповідні органи свої політики у різних сферах має прагнути сприяти добробуту людей, забезпечуючи та захищаючи ефективний, наскільки це можливо, соціальний порядок, у якому соціальна, економічна та політична справедливість виявляється в усіх інституціях національного життя. Зокрема, це безпосередньо стосується також сфери соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Для вироблення повноцінного уявлення про державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкта адміністративно-правового регулювання, а також змістовно повного дослідження її сутності виникає потреба в конкретизації правової природи складників її дефініцій – «соціальна захищеність», «соціальний захист». На нашу думку, подолання будь-яких термінологічних невизначеностей та неточностей у правових категоріях є одним з першорядних завдань теоретико-правової науки, а також теоретичних складників окремих галузевих юридичних наук.

Актуальність та важливість указаних вище явищ є безсумнівними в сучасних умовах розвитку цивілізованого суспільства, однак можна стверджувати, що наявні наукові розробки, у яких представлено результати дослідження соціального захисту населення, не можна назвати повними й конкретизованими. У вітчизняній літературі поняття соціальної захищеності та соціального захисту тлумачать по-різному. На думку Н. Болотіної, соціальний захист – це діяльність держави, спрямована на забезпечення,

формування й розвиток повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї [51, с. 36]. За словами В. Скуратівського, соціальний захист є комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах. Організаційно-правові заходи передбачають створення інститутів соціального захисту й законів, які повинні керувати їхньою діяльністю, економічні – формування механізмів перерозподілу доходів, тобто стягнення податків та інших платежів і трансфертів [289, с. 36; 45].

У процесі розкриття поняття соціального захисту через діяльнісний чи організаційно-правовий аспект функціонування державних органів учені дійшли одностайної думки в одному – меті соціальної захищеності, соціального захисту. Загальною метою соціального захисту більшість науковців вважає надання кожній особі можливості вільно розвиватися, реалізовуватися, а також забезпечення мінімально потрібного життєвого рівня та підвищення загального добробуту населення.

Аналіз законодавчих актів у сфері соціального захисту засвідчує широке застосування вказаного терміна в таких нормативних актах: закони України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про соціальний захист дітей війни», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» тощо.

У профільному законі, що регулює діяльність у сфері захисту осіб з інвалідністю, використано поняття «соціальна захищеність» (Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»). Законодавець широко використовує поняття «соціальна захищеність», при цьому не розкриваючи його змісту.

Правову доктрину широко представлено в дослідженнях щодо сфери соціальної захищеності окремих груп населення. Соціальна захищеність населення – це результат дії таких складників системи соціального захисту населення, як економічна, соціальна, політична, організаційна та правова підсистеми суспільних відносин [282, с. 283].

Можна припустити, що в цьому разі допускається тотожна змістовна наповненість понять «соціальна захищеність» та «соціальний захист».

Однією з ключових категорій, зміст яких потрібно розкрити в межах нашого дослідження, є «особа з інвалідністю». Зазначимо, що міжнародна спільнота тривалий час дискутує стосовно найбільш оптимального визначення категорії осіб, які мають певні обмеження, а також стосовно пошуку терміна, який би не принижував людську гідність та не підкреслював нездатність особи до повноцінного життя, реалізації своїх соціальних і біологічних функцій. У цьому напрямі досягнуто значних успіхів щодо уніфікації розуміння та використання такого визначення, проте до сьогодні спостерігаються термінологічні розбіжності та неточності.

Окрім того, нині виявляється дисбаланс між найменуванням осіб з інвалідністю, який можна спостерігати в побуті та особистому спілкуванні, у засобах масової інформації, а також на офіційному рівні (у законодавстві, науковій та практичній діяльності тощо). За твердженням дослідників цього питання, з-поміж способів називання осіб з інвалідністю використовують такі: «люди з інвалідністю», «люди з обмеженнями життєдіяльності», «неповносправні», «люди з функціональними обмеженнями», «люди з особливими потребами» тощо [59, с. 82; 69].

Термін «особа з інвалідністю» законодавчо засвідчено в українських правових актах. Зокрема, в законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» в указаній категорії визначено особу зі стійким розладом функцій організму, що в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем може спричиняти обмеження її життєдіяльності, унаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації цієї

особою прав нарівні з іншими громадянами й забезпечити її соціальний захист [247].

З-поміж представників наукової спільноти думки щодо доцільності й важливості вживання різних термінів для окреслення досліджуваної категорії осіб мають низку розбіжностей. За твердженням О. Віжунова, прийнятним для застосування є термін «людина з інвалідністю», що характеризує «індивіда, який має вроджені чи набуті приховані або характерні ознаки розладу здоров'я, що обмежують життєдіяльність людини, а це вимагає соціального захисту для повноцінного функціонування в суспільстві» [59, с. 85; 69]. У працях В. Красномовця запропоновано таке тлумачення поняття «людина з обмеженими фізичними можливостями»: це особа з уродженими чи набутими стійкими розладами функцій організму, що потребує допомоги для здійснення повноцінної життєдіяльності, розвитку та інтеграції в суспільство [132].

Як бачимо, об'єктивний фактор існування цієї категорії населення не тільки спричиняє потребу в гарантуванні відсутності будь-яких дискримінаційних чи зневажливих проявів щодо неї, але й покладає на державу обов'язок забезпечувати належний рівень реалізації прав та свобод. Очевидно, що виконати такі завдання можливо завдяки розробленню справедливої законодавчої бази, виправленню термінологічних неточностей та недоліків у цій сфері, гармонізації національного законодавства із загальноєвропейським, урахуванню позитивного зарубіжного досвіду тощо.

Поняття державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю нормативно не визначено, хоча цей термін використовують у нормативних актах і в правовій доктрині.

Здебільшого особливості плюралізму розуміння державної політики полягають в абстрактизації або конкретизації напряму її реалізації, тобто може йтися про державну політику у сфері національної безпеки, інформаційної безпеки, освіти, захисту прав споживачів, охорони здоров'я тощо.

Уважаємо за потрібне розглянути визначення державної політики в різних сферах. Державна політика у сфері забезпечення національної безпеки – це цілеспрямована, передбачувана в межах чинного законодавства діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування через сукупність механізмів її реалізації щодо створення належних умов для забезпечення потрібного рівня національної безпеки країни за такими напрямками: військовим, економічним, енергетичним, інформаційним, екологічним, продовольчим тощо [382, с. 419]. У процесі аналізу цього поняття І. Колодій стверджує, що державна освітня політика – це сплановано організована діяльність і відповідно цілісна, комплексна система заходів державних інституцій щодо цілеспрямованого управління освітньою галуззю для її оптимізації, повноцінного функціонування та розвитку, це концентроване вираження ідеологічних і соціальних принципів, що визначають позицію держави до функціонування й розвитку галузі, її роль у суспільстві [108, с. 236–237]. Інформаційну політику держави вважають діяльністю держави в інформаційній сфері, спрямовану на задоволення інформаційних потреб людини й громадянина через формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору цілісної держави та його інтеграції у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей та інтересів під час забезпечення інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях [378, с. 6].

З огляду на наведені вище поняття можна констатувати, що найважливішими ознаками державної політики в будь-якій сфері слід уважати те, що вона є державною діяльністю, пов'язаною з державною владою, за визначеними напрямками, завданнями, цілями, принципами для розв'язання актуальних проблем усього суспільства або в якійсь сфері його життєдіяльності.

Після глибокого аналізу всіх дефініцій можемо сформулювати авторське визначення терміна. За нашим переконанням, «державна політика

формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю» є цілеспрямованою діяльністю уповноважених суб'єктів публічного управління, яку потрібно реалізовувати в процесі здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Базовими нормативно-правовими актами соціального забезпечення осіб з інвалідністю в Україні є: Конституція України (1996 р.); Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (1998 р.); Закон України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.); Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.); Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.). Важливо також назвати спеціальні акти: Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.); Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.); Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.); Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.); Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.); Постанова КМУ від 7 квітня 2021 р. № 285-р «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року». Більш детально правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю представлено в підрозділі 1.3.

За аналогією до виокремлення ознак державної політики загалом сформулюємо ознаки державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. На нашу думку, важливими ознаками є такі:

- державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є важливим складником державної політики в країні;
- ця структура віддзеркалює цілеспрямовану та організовану спрямованість держави у сфері формування та реалізації соціальної

захищеності осіб з інвалідністю;

– державну політику в цій сфері реалізують спеціальні суб'єкти публічної влади, які мають владні повноваження у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– першорядною метою такої політики є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших, гарантованих державою прав осіб з інвалідністю.

Державну політику не можливо реалізувати без належного правового регулювання й забезпечення. Передовсім вона пов'язана з публічним управлінням та відповідними суб'єктами, тому варто розглянути саме адміністративно-правове регулювання, тобто важливо визначити досліджувану державну політику формування соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання.

Зазначимо, що в сучасній науці адміністративного права представлено немалу кількість проведених досліджень з проблематики адміністративно-правового регулювання. З-поміж науковців, які вивчають цю проблему, виявляються різні позиції стосовно розуміння сутності й змісту аналізованого терміна.

У своїх розвідках Т. Коломоєць та В. Колпаков пропонують тлумачити адміністративно-правове регулювання як адаптацію суспільних відносин до вимог позитивного права, що здійснюється поетапно; на кожному етапі працюють специфічні юридичні засоби, які разом представляють механізм адміністративно-правового регулювання, завдяки якому є змога забезпечувати упорядкованість суспільних відносин [110, с. 228–229]. За словами В. Темерецького, адміністративно-правове регулювання є цілеспрямованим впливом правових норм, прийнятих державою, і

виявляється у відповідних адміністративних засобах забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб і держави в суспільних відносинах для їх увідповіднення з юридично встановленим правопорядком, а також охорони й розвитку в інтересах суспільства й держави [317]. На думку О. Гуміна та Є. Пряхіна, теоретично цю категорію слід розглядати в широкому й вузькому контексті. Науковці вважають, що в широкому розумінні адміністративно-правове регулювання доцільно визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення в правових нормах, охорона, реалізація й розвиток. У вузькому контексті, визначення змінюватиметься відповідно до того, про які суспільні відносини буде йтися [64, с. 46].

Найбільш повну й узагальнену позицію вчених-адміністративістів представлено в колективній праці під загальною редакцією В. Галуцька. Згідно з нею автори вважають адміністративно-правове регулювання цілеспрямованим впливом норм адміністративного права на суспільні відносини для забезпечення адміністративно-правовими засобами прав, свобод та публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства й держави [31, с. 241–242].

З огляду на різні позиції сучасних науковців, вважаємо, що адміністративно-правове регулювання в контексті нашого дослідження потрібно розуміти як планомірний, організаційно-управлінський вплив держави на наявні суспільні відносини.

Адміністративно-правове регулювання є одним з видів правового регулювання, тому має свої об'єкти. До того ж ця категорія має філософське підґрунтя, її слід тлумачити як те, що існує поза нами й незалежно від нашої свідомості; те, що існує в реальності незалежно від свідомості людини; те, на що спрямовано дії, увагу тощо [88, с. 319].

У словнику іншомовних слів поняття об'єкта (лат. *objectum* – «предмет») витлумачено через такі його прояви: 1. філос. Пізнавана

дійсність, що існує поза свідомістю людини й незалежно від неї. 2. Явище, предмет, особа, на які спрямовано певну діяльність, увагу й ін.; предмет наукового дослідження, спеціальної зацікавленості, компетенції. 3. лінгв. Другорядний член речення, додаток. 4. Певна одиниця (споруда, підприємство, ділянка місцевості й ін.) господарського значення; точка [295].

Окрім того, у науці об'єктом вважають те, на що спрямовано пізнавальну діяльність дослідника. У процесі аналізу об'єкта права з'ясовано, що його теж потрібно пізнати, однак на відміну від об'єкта філософського він сам може спричиняти відповідні зміни в навколишньому, об'єктивному світі. Порівняно з об'єктом у філософії об'єкт права виконує мобільну, активну роль [85].

У адміністративно-правовій теорії об'єктом адміністративно-правових відносин вважають те матеріальне або нематеріальне благо, на використання чи охорону якого спрямовано суб'єктивні права і юридичні обов'язки учасників адміністративно-правових відносин. Матеріальні або нематеріальні блага, а також дії, заради яких суб'єкти вступають в адміністративно-правові відносини [25].

Учені-адміністративісти висловлюють позицію, згідно з якою об'єкт адміністративно-правового регулювання суспільних відносин слід ототожнювати з об'єктом правовідносин. Ми підтримуємо саме таку позицію і вважаємо, що об'єктом адміністративно-правового регулювання є суспільні відносини, які організовують та забезпечують функціонування завдяки органам публічного управління у відповідній сфері.

З огляду на безпосередній предмет нашого дослідження пропонуємо державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю вважати об'єктом адміністративно-правового регулювання, що є сукупністю відносин, які склалися у сфері публічного управління у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та сприяють стабільності й захищеності таких осіб, гарантують захист їхніх прав і свобод, а також створюють умови для подальшого розвитку й удосконалення

адміністративно-правових інструментів спеціальних суб'єктів публічного управління на державну політику у цій сфері.

Отже, узагальнюючи весь викладений матеріал, можемо зробити такі висновки:

– у тлумаченні сутності й змісту дефініції державної політики та структурування її функціональних дій застосовують різні наукові підходи, оскільки політику вважають специфічним різновидом суспільної діяльності;

– у контексті нашого дослідження доцільно першорядним уважати розуміння «політики» як програми, «дорожньої карти» або стратегії дій, у якій передбачено комплекс прийнятих заходів для її практичної реалізації; обов'язковим елементом змісту політики, на наш погляд, є те, що її повинні окреслювати й та реалізувати спеціальні суб'єкти з управлінськими повноваженнями; цей елемент підкреслює управлінську спрямованість державної політики як діяльності відповідних компетентних органів державної влади;

– з огляду на проведений загальнотеоретичний аналіз дефініції «державна політика» ми виокремили її пріоритетні ознаки, які характеризують її сутність і зміст; із-поміж ознак варто назвати такі: державна політика є стабільною, організованою та цілеспрямованою діяльністю; державну політику здійснюють спеціальні уповноважені суб'єкти з владними повноваженнями в кожній конкретній сфері; державна політика повинна мати чітку спрямованість на розв'язування проблеми або досягнення прогнозованого результату; у державній політиці можна використовувати різні засоби для досягнення поставлених цілей – правових, економічних, адміністративних тощо;

– державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю пропонуємо тлумачити як цілеспрямовану діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яку слід реалізовувати під час нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування й реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю;

– у нашому дослідженні також сформульовано ознаки державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є важливим складником державної політики в країні; у цій політиці віддзеркалено цілеспрямовану та організовану зорієнтованість держави у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю; державну політику в цій сфері здійснюють спеціальні суб'єкти публічної влади з владними повноваженнями у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; першорядною метою такої політики є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших, гарантованих державою прав осіб з інвалідністю;

– державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання є сукупністю відносин, що склалися у сфері публічного управління у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю й сприяють стабільності та захищеності таких осіб, гарантують захист їхніх прав і свобод, а також створюють умови для подальшого розвитку й удосконалення адміністративно-правових інструментів спеціальних суб'єктів публічного управління на державну політику у цій сфері.

1.2. Мета, завдання й принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Соціальна захищеність осіб з інвалідністю завжди була пріоритетним напрямом соціальної політики держави. У статті 3 Конституції України

засвідчено, що людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є в Україні найвищою соціальною цінністю [119]. Україна є соціальною державою, що поділяє загально визнані світовою спільнотою ідеї та засади людиноцентристського підходу; спрямовує функціонування всього державного механізму на покращення добробуту населення; сприяє дієвій реалізації соціального забезпечення членів суспільства, зокрема й осіб з інвалідністю, та регулює і стабілізує соціальну ситуацію в країні з позиції досліджуваного питання.

Тенденції національного механізму у напрямі впровадження демократичних, соціальних і правових реформ насамперед передбачають системне та адекватне реформування соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Зокрема, важливо активно реалізувати процеси інклюзивності й соціалізації суспільства й держави, а також утверджувати систему фундаментальних прав осіб з інвалідністю.

Особливо актуальною досліджувана проблема стає через військовий напад на Україну, що продовжується дотепер та загрожує життю близько 2,7 мільйона людей з інвалідністю. 14 квітня 2022 р. в Женеві Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю засудив агресію Російської Федерації і наголосив, що «особи з інвалідністю, зокрема й діти, не можуть залишити свої будинки, інтернати та притулки або залишилися без доступу до життєво важливих ліків, кисню, продуктів харчування, води, санітарних послуг, допомоги в побуті та інших базових ресурсів». Окрім того, особи з інвалідністю є вкрай вразливими до високого ризику заподіяння шкоди, зокрема «жінки з інвалідністю піддаються високому ризику стати жертвами зґвалтувань і сексуального насильства, про що надходить безліч повідомлень» [90]. З огляду на це питання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є першорядним для країни та актуальним із наукового погляду для ефективного правового регулювання цього питання.

У цьому підрозділі дисертації розглянемо мету, завдання та принципи

державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Саме сукупність цих елементів є фундаментом будь-якої діяльності, якою за змістом нашого дослідження є державна політика.

Зазначимо, що Л. Пал тлумачить поняття «державна політика» як діяльність органів державної влади, спрямовану на досягнення визначеної мети, а саме: на розв'язання суспільних проблем, реалізацію цілей загального значення, розвиток суспільства чи деяких його сфер [190, с. 22].

На думку Дж. Андерсона, державною політикою є «цілеспрямований курс дій, які виконує суб'єкт чи група суб'єктів, що займаються проблемою чи питанням», а також учений вважає, що вона має ґрунтуватися на законодавчій базі та бути авторитетною. Іншими словами, можна стверджувати, що державна політика є уособленням рішення державновладного суб'єкта або ж групи суб'єктів як реагування на наявну проблему чи питання, що підтверджується подальшими діями [1].

Для з'ясування питання або проблеми, що постають перед владними суб'єктами важливо обов'язково формулювати мету, завдання чи намір. Загалом це підтверджує дефініцію політики, запропоновану К. Фрідріхом, який схарактеризував її як «пропонований особою, групою або урядом напрям дій у межах середовища, що містить перешкоди та можливості, які конкретна політика має подолати або використати в прагненні досягти мети чи виконати завдання/намір» [7, с. 79].

Для якісного й цілісного дослідження актуалізованої проблеми важливо вивчити теоретичні витоки, а саме проаналізувати сутність мети державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю, оскільки мета властива для неї з огляду на базовий принцип розуміння державної політики.

На нашу думку, вивчення категоріально-понятійного апарату дослідження варто починати з аналізу семантичних витоків, а саме з Академічного тлумачного словника української мови, у якому мету представлено як «те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти» [298].

В Енциклопедії сучасної України зазначено, що метою слід уважати усвідомлене передбачення бажаного результату діяльності, яке зумовлює пошук засобів і шляхів його досягнення [165].

З психологічного погляду, за словами С. Максименка без мети не можлива будь-яка свідомо діяльність [146], тому потрібно мету розуміти невіддільним складником будь-якої діяльності.

На думку Н. Матузова та А. Малько, правова мета передбачає майбутній результат, те, до чого прагнуть суб'єкти правотворчої та правореалізаційної діяльності. Окрім того, науковці тлумачать мету як особливу форму знання, спрямованого на юридичне перетворення дійсності, зміну наявних суспільних відносин [316].

У працях В. Авер'янова конкретизовано мету у сфері соціального управління й подано її як елемент цілевстановлення, тобто визначення напрямів спільної діяльності, її проміжних і кінцевих результатів, для досягнення яких і здійснюється управлінський вплив [27].

У меті описано обсяг бажаних результатів або те, що має бути досягнуто впровадженням тої чи тої державної політики, тому проаналізуємо у чому полягає зміст державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Упродовж останніх тридцяти років у світі сформувалися стійкі тенденції та механізми формування політики щодо осіб з інвалідністю, підтримки урядів різних країн у розробленні підходів до розв'язання проблем цієї соціальної групи населення та надання допомоги державним і громадським інститутам у визначенні й реалізації політики, спрямованої на соціальний захист осіб з інвалідністю.

Розвиток програм і систем соціального забезпечення є одним із найвизначніших досягнень соціальної політики ХХ ст., однак посилення й розширення соціального забезпечення залишається основним викликом на наступні десятиліття.

Зазначимо, що ключовим аспектом соціальної захищеності осіб з

інвалідністю загально визнано саме нездатність особи займатися будь-якою значною прибутковою діяльністю через будь-яку причину, засвідчену з медичної позиції, пов'язану з фізичними або психічними порушеннями, що може безперервно виявлятися протягом тривалого періоду. Консультативна рада соціального забезпечення США дотримується такого спрямування соціальної політики й наголошує на важливості прийняття загального однакового практичного й систематичного підходу, у якому найперше потрібно зважати на оцінку стану працездатності осіб і на їх забезпечення щодо отримання потрібних фінансових і нефінансових послуг підтримки. При цьому слід підвищувати можливості реального повернення цих осіб до працездатного стану, тобто остаточне рішення щодо непрацездатності й неможливості матеріального забезпечення осіб з інвалідністю в такій доктрині є підсумковим етапом, однак його схвалюють лише після комплексних заходів з відновлення попереднього фізичного й матеріального становища особи з інвалідністю [12].

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки визначила, що особи з обмеженими можливостями є мало захищеною і вразливою групою, і схвалила основоположний закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ, у якому закріплено політичні директиви стосовно соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Із позиції законодавця діяльність держави щодо осіб з інвалідністю передбачає створення правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті й складається із шести основних пунктів щодо захисту та просування прав людей з обмеженими можливостями, а саме:

– виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, зокрема й стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а

також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту;

- охорона здоров'я;
- соціальний захист;
- забезпечення виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю;
- надання пристосованого житла;
- сприяння громадській діяльності [247].

Соціальний захист осіб з інвалідністю, відповідно до законодавства, полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, організації реабілітаційних заходів, установах опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [247; 96].

З огляду на доктринальні підходи науковців у розумінні соціальної захищеності осіб з інвалідністю підкреслимо, що саме вище описана парадигма формування державної політики є першорядною. На нашу думку, її цілісно віддзеркалено в статті 19 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, де викладено принцип позитивного світогляду, суть якого полягає в наданні людям можливості повноцінно жити в суспільстві. Суть цього права, що є, безсумнівно, ширшим ніж обсяг усіх інших прав людини, полягає в усуненні неприпустимої ізоляції людей з інвалідністю й втрати ними контролю над власним життям тільки тому, що вони потребують підтримки в той час, як суспільство відмовляє їм у доступі до основних елементів суспільного життя [115].

Деякі з дослідників проблематики розглядають соціальний захист осіб з інвалідністю в широкому та вузькому значенні. На думку В. Мельник, у широкому значенні соціальний захист осіб з інвалідністю є «основоположним напрямом діяльності суспільства та держави, що передбачає забезпечення належних та доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони усього комплексу прав осіб з

інвалідністю». Водночас у вузькому розумінні він є системою організаційно-правових форм і видів соціального забезпечення осіб з інвалідністю для попередження або подолання наслідків соціальних ризиків з боку суспільства й держави [151].

У більшості юридичних джерел представлено саме вузький підхід. Наприклад, Б. Капанадзе трактує соціальний захист осіб з інвалідністю як систему гарантованих державою соціальних, економічних та правових заходів, спрямованих на створення особам з інвалідністю рівних можливостей участі в житті суспільства порівняно з іншими громадянами [98].

За твердженнями А. Куцої, соціальний захист інвалідів – це система здійснюваних державою організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів, спрямованих на задоволення потреб зазначеної категорії осіб у відновленні й підтримці здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, безперешкодному доступі до об'єктів соціальної інфраструктури тощо [141].

У процесі дослідження адміністративно-правового аспекту захисту осіб з інвалідністю С. Кандиба засвідчив, що соціальний захист полягає в економічних заходах публічної адміністрації, спрямованих на забезпечення першорядних мінімальних потреб населення, окремо передбаченої законодавством категорії осіб [97].

Деталізація сутності соціального захисту осіб з інвалідністю в межах міжнародного нормативно-правового регулювання, а також доктринальний аналіз цієї проблематики дають змогу запропонувати авторське визначення мети соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Отже, на нашу думку, мета соціальної захищеності осіб з інвалідністю полягає у визначених напрямках правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті

суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших, гарантованих державою прав осіб з інвалідністю.

Можемо стверджувати, що мета – це продукт діяльності суб'єктів владних повноважень у тій чи тій сфері державної політики, тобто певним чином є суб'єктивним віддзеркаленням об'єктивного. Окрім того, мета виражається формально, а саме в реалізації її завдань, які є об'єктивною формою її існування й водночас утворюють алгоритм її досягнення.

З огляду на це важливо сформулювати поняття завдань державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, визначити їх перелік і схарактеризувати.

Зауважимо, що завдання мають властивість конкретизувати та етапізувати мету, яка є більш узагальненою, оскільки уособлює кінцевий результат та виконує функцію «маяка» для суб'єктів державної політики у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

За академічним тлумаченням, завдання є наперед визначеним, запланованим для виконання обсягом роботи, справою і т. ін. [297], тому можна стверджувати, що завдання державної політики спрямовано на реалізацію декількох визначених напрямів діяльності, що в комплексі мають стати результатом досягнення кінцевої мети.

За авторською позицією, завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю – це наперед визначений комплекс рішень і дій суб'єктів владного впливу, спрямований на розв'язання проблем соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Під час аналізу міжнародних і національних нормативно-правових джерел встановлено сутність завдань державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з огляду на формування позитивного досвіду для імплементації відповідних норм у національне законодавство.

Зокрема, в Урядовій програмі Литви щодо соціального захисту осіб з інвалідністю, опублікованій у 2022 р., одним з пріоритетів держави визнано соціальну політику та забезпечення прав осіб з різними формами

інвалідності. Для цього створено систему адаптації житла для людей з інвалідністю, перевагу надано сім'ям з дітьми з інвалідністю; держава розвиває сімейні та громадські послуги для дітей, осіб з інвалідністю та їхніх сімей; модернізовано мережу професійно-технічних освітніх закладів, адаптовано їх фізичне й інформаційне середовище до осіб з обмеженими можливостями для задоволення потреб ринку праці й забезпечення можливостей навчання впродовж життя; люди з інвалідністю мають повноваження захищати свої права; у процесі поступового формування перебуває модель допомоги в прийнятті рішень; у муніципалітетах розроблено та реалізовано спеціалізовані програми соціальної інтеграції інституційних груп; мистецькі здібності людей з обмеженими можливостями та соціально ізольованих осіб розвивають і зміцнюють, розвиваючи їхню творчість в інноваційних моделях співпраці з громадськими організаціями [5].

Нині першорядними формалізованими критеріями, які дають змогу оцінювати державну політику щодо соціальної захищеності інвалідів, слід уважати такі: наявність офіційно визнаної державної політики щодо осіб з інвалідністю; наявність спеціального антидискримінаційного законодавства щодо осіб з інвалідністю; координація національної політики щодо осіб з інвалідністю; судові та адміністративні механізми реалізації прав осіб з інвалідністю; наявність неурядових організацій осіб з інвалідністю; доступ осіб з інвалідністю до реалізації цивільних прав, зокрема й права на працю, на освіту, створення сім'ї, на недоторканність приватного життя та власності, а також політичних прав; наявність системи пільг і компенсацій для осіб з інвалідністю; доступність для осіб з інвалідністю фізичного середовища; доступність для осіб з інвалідністю інформаційного середовища.

Зауважимо, що останній звіт Комітету з прав осіб з інвалідністю демонструє відхід від звичного бачення мети й завдань соціального захисту осіб з інвалідністю. Сьогодні, успадкована система соціального захисту осіб з інвалідністю значною мірою ґрунтується на медичній моделі інвалідності.

Зазвичай кажуть, що вона фокусується на відхиленнях від норми та на розробленні заходів для «виправлення» цих відхилень. Застосування такого підходу спричинило формування обмеженої концепції соціальної підтримки, що обмежується переважно «компенсацією» людині з інвалідністю її «втрати». Увагу зосереджено не на людині, а на порушеннях здоров'я. У змісті її мети не передбачено моральної суб'єктності та дієздатності, тобто контролю людини за власним життям. Також не йшлося про досягнення соціальної інклюзії; зовсім не розглядався зв'язок між просуванням прав людей з інвалідністю та розвитком спільнот.

Визнання основною точкою відліку людини, а не порушення здоров'я засвідчує визнання самоцінності людини як вільного носія моралі. З огляду на це мету надання послуг не можна обмежувати обслуговуванням, доглядом чи захистом. У меті мають бути автономія (право на думку), вибір та контроль, соціальна інклюзія. У майбутньому послуги вважливо зорієнтувати насамперед те що, щоб створити людині можливості для самореалізації [8].

Окрім того, що потрібно повністю відхилити медичну модель, закріплені в Конвенції основні права чітко вказують на важливість переосмислення системи послуг. Базовими поняттями Конвенції є індивідуальність та моральна суб'єктність. У статті 12 про рівність перед законом засвідчено, що людям з інвалідністю потрібно забезпечити можливості самостійно обирати свій спосіб життя і тим самим змінювати ставлення до себе навколишніх [115]. Саме такий підхід є протиприродою практиці традиційних систем обслуговування, які ігнорують бажання людини, а вона приречена жити в умовах, установлених іншими. Це наочно демонструє потребу в персоналізації послуг, тобто йдеться не про спробу звести в абсолют повну атомізованість індивідуума, а про визнання важливості взаємозалежності людей, особливо в моделях підтримки прийняття рішень. Зміст статті 19 Конвенції, у якій викладено потребу в самостійному житті й залученості до спільноти, має до цього безпосереднє відношення. У ній йдеться про створення умов для вільного розвитку

особистості у власному будинку та за вільної взаємодії в місцевій спільноті: поєднання моральної суб'єктності та соціальної інклюзії [86].

З-поміж завдань соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зазначених національним законодавцем у Національному плані дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р., пріоритетними є такі: удосконалення законодавства; створення умов для забезпечення рівних прав та можливостей осіб з інвалідністю; поширення інформації про наявні засоби правового захисту й передові практики, спрямовані на полегшення доступу особи з інвалідністю до правового захисту у випадках дискримінації; формування культури сприйняття особи з інвалідністю як повноправного учасника суспільного життя; зміцнення потенціалу осіб, відповідальних за формування політик, фахівців та спеціалістів у всіх сферах життя у співпраці з громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, забезпечення доступності транспорту та ін. [212].

Як бачимо, завданнями державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є заздалегідь визначений комплекс рішень і дій суб'єктів владного впливу, який спрямовано на розв'язання проблем соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Основні завдання соціальної захищеності стосуються забезпечення медичних послуг та соціальних гарантій; адаптації житла та місцевої інфраструктури; модернізації освітньої сфери для задоволення потреб ринку праці й забезпечення можливостей навчання впродовж життя; гарантії захисту своїх прав; розроблення та реалізації спеціалізованих програм соціальної інтеграції інституційних груп; подолання соціальної ізоляції осіб з інвалідністю в інноваційних моделях співпраці з громадськими організаціями. Окрім того, пріоритетними завданнями соціальної захищеності осіб з інвалідністю є також забезпечення їх автономії та соціальної інклюзії; відмова від медичної моделі захисту; потреба в «транспонації» системи послуг для осіб з інвалідністю з їхньою зорієнтованістю на самостійність та атомізованість індивідуума.

На підставі вищевикладеного зазначимо, що державну політику слід реалізовувати з урахуванням визначеного вектора, тобто вона ґрунтується на фундаментальних ідеях, якими керується в процесі до досягнення визначених цілей та завдань. Йдеться про принципи державної політики у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Принципи державної політики у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю мають безперечно важливе значення для змістового наповнення адміністративно-правової діяльності суб'єктів владних повноважень та інших стейкхолдерів правовідносин, що складаються в цій сфері, а також конкретизації чітких цілей та спрямування його завдань.

На семантичному рівні в Академічному тлумачному словнику принципи пояснено як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства [299, с. 693].

Зазначимо, що формування та реалізація соціальної захищеності осіб з інвалідністю здійснює коло суб'єктів, визначених законодавством.

Зокрема відповідно до статті 1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» державну політику в досліджуваній сфері здійснюють центральні й місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації (незалежно від форми власності й господарювання, виду діяльності та галузевої належності), їхні філії, відділення, представництва, що ведуть окремий облік результатів фінансової та господарської діяльності, банки й інші фінансові установи, а також представництва іноземних юридичних осіб (зокрема й міжнародних організацій), які використовують працю найманих працівників – громадян України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України (далі – підприємства, установи й організації), фізичні особи, які використовують найману працю, залучають представників

громадських об'єднань осіб з інвалідністю до підготовки рішень, що стосуються прав та інтересів осіб з інвалідністю [247].

Передусім, на думку О. Новакової та Н. Пашиної, джерелами легітимності політичної влади загалом є основоположні ідеологічні принципи [168, с. 238].

Отже, у підрозділі також поставлено мету сформулювати поняття, з'ясувати сутність принципів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, визначити основні види й схарактеризувати їх.

У тлумачних словниках української мови та словниках іншомовних слів поняття «принцип» викладено так: 1) основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеології; засада [295]; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [299, с. 693]; 3) основна ідея або правило, що пояснює або контролює процеси, які відбуваються, або механізми, що працюють [2]; 4) комплексний і фундаментальний закон, доктрина або припущення [11]; 5) моральне правило або переконання, яке допомагає в розумінні, що є правильним, а що не правильним, і як це може вплинути на ті чи ті дії [18].

У своєму підході до інтерпретації права Еміліо Бетті, юрист, адвокат, романіст і філософ-герменевтик, використав етимологічну аргументацію, щоб продемонструвати, що принцип у техніко-юридичному значенні важливо тлумачити як «початок стандарту або всіх стандартів і критеріїв у країні в історичний момент», тобто така теза позиціонує явище «принципів» поза системою або навіть над нею, проте водночас науковець стверджував, що «принципи» є як зовнішніми, так і внутрішніми джерелами системи [3].

За переконанням Ю. Волошина, термін «принцип» варто вживати в кількох значеннях: 1) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю й віддзеркалюють суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської

організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [61, с. 110].

У своїх дослідженнях М. Коен та Б. Шрамм стверджують, що принципи є важливими правилами для функціонування системи, їх формують на підставі правового мислення тих, хто має право приймати юридичні рішення в процесі застосування закону, особливо судових органів [13].

Деякі з юристів вважають, що принципами державного регулювання є керівні правила, основні положення, норми поведінки, що віддзеркалюють найбільш загальні стійкі риси законів і закономірностей управління, яких потрібно дотримуватися в управлінській діяльності [267, с. 81].

Як бачимо наявність різноманітності в тлумаченні терміна «принцип» можна пояснити різними його значеннями, хоч і певною мірою близькими за своєю суттю. З огляду на це їх диференційовано відповідно до сфер застосування, а саме: у доктринальному, юриспруденційному й законодавчому використанні.

Трапляються ситуації, коли юристи використовують принцип у різних контекстах: як елемент дисципліни, як цінність, як інструмент, але, найперше – як абстрактне правило, яке можна застосовувати до певних конкретних випадків.

Уважаємо, що в контексті досліджуваної проблематики принципами слід називати основоположні вихідні системні та імперативні засади, спрямовані на регулювання процесу формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Для усвідомлення ролі й місця принципів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю у досліджуваній проблемі доцільно їх деталізувати й класифікувати.

Насамперед вважаємо за потрібне схарактеризувати основні керівні принципи, які є підґрунтям Конвенції про права осіб з інвалідністю. Їх

сформульовано вісім:

1. Повага до гідності, індивідуальної самостійності, зокрема й до свободи власного вибору та незалежності людини.
2. Недискримінація.
3. Повна та ефективна участь і залучення до суспільства.
4. Повага до різноманіття та прийняття людей з обмеженими можливостями як частини людського різноманіття й гуманності.
5. Рівність можливостей.
6. Доступність.
7. Рівність між чоловіками й жінками.
8. Повага до розвитку можливостей дітей-інвалідів та повага до права дітей-інвалідів на збереження своєї ідентичності [115].

Загалом національне законодавство враховує вищезазначені принципи Конвенції про права осіб з інвалідністю, а їхній практичний вплив віддзеркалено в Національному плані дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р. [212].

Для всебічного аналізу принципів соціальної захищеності осіб з інвалідністю важливо згадати приписи Рекомендації R(92) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про послідовну політику щодо осіб з інвалідністю. У них передбачено таке: «Послідовну та глобальну політику на підтримку інвалідів та осіб, яким загрожує небезпека стати інвалідами, потрібно спрямувати на:

- профілактику або усунення інвалідності, запобігання її погіршенню й пом'якшення її наслідків;
- гарантію повної та активної участі в житті суспільства;
- допомогу інвалідам для того, щоб вони могли жити незалежно, за своєю волею.

Це постійний і динамічний процес взаємної адаптації, з одного боку, інвалідів, які живуть за своїм бажанням, вибором і здібностями, що важливо максимально розвивати, а з іншого – суспільства, яке має їх підтримувати,

уживати конкретних та належних заходів для забезпечення рівності можливостей» [275].

З огляду на вищевикладене узагальнимо, основні практичні засади формування державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю, вироблені світовим співтовариством:

– уряд є відповідальним за впровадження системи для усунення умов, що спричиняють інвалідність, та з'ясування питань, пов'язаних з наслідками інвалідності;

– уряд повинен забезпечити інвалідам можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя, зокрема у сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, участі в громадському житті. Комісія соціального розвитку ООН 1993 р. засвідчила, що непрацездатність осіб з інвалідністю більшою мірою створює суспільство порівняно з реальними фактами повної непрацездатності осіб з інвалідністю;

– особи з інвалідністю мають право жити в соціумі, де вони народилися, тому світова спільнота засуджує ізоляцію інвалідів; для чого суспільство має прагнути сформувати умови незалежного проживання інвалідів (самозабезпечення, самодостатність і самореалізація в повсякденному житті);

– за інвалідами важливо визнати права й обов'язки громадян цього суспільства; у компетенції держави знаходяться способи визнання, забезпечення та реалізації прав та обов'язків інвалідів як членів товариства;

– держава повинна прагнути рівномірності заходів щодо інвалідів на всій території країни, незалежно від того, де проживає інвалід (у місті, селі, іншій адміністративно-територіальній одиниці);

– у процесі реалізації політики щодо інвалідів потрібно враховувати особливості індивіда чи груп осіб з інвалідністю: усі інваліди через специфіку свого захворювання перебувають у різних початкових умовах, тому для забезпечення реалізації прав та обов'язків громадян країни щодо кожної групи осіб з інвалідністю організовують свій комплекс заходів.

У дослідженні О. Іванової, основні принципи формування соціальної політики щодо інвалідів запропоновано узагальнювати так:

– упровадження державою системи, спрямованої на усунення умов, що можуть спричинити стан інвалідності, а також розв’язання питань щодо наслідків цього стану;

– досягнення однакового рівня життя для осіб з інвалідністю, а саме в сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров’я, участі в суспільному житті;

– формування недискримінаційного суспільства, засудження ізоляції інвалідів;

– визнання прав і обов’язків осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами суспільства, як його повноцінних членів;

– забезпечення загальнодоступності заходів щодо інвалідів на всій території країни, незалежно від того, де проживає інвалід (місто, село або інша адміністративно-територіальна одиниця);

– урахування особливості інваліда або груп інвалідів: усі інваліди відповідно до специфіки захворювання перебувають у різних стартових умовах, тому забезпечення реалізації прав і обов’язків громадян країни – кожної групи інвалідів – вимагає свого комплексу заходів [92].

У працях С. Іваницького наголошено на різноманітності принципів у теорії права та обґрунтовано доцільність їх систематизації [91]. Деякі дослідники юридичної науки переконані, що класифікація принципів має теоретичне й практичне значення. Виокремлення принципів створює умови для більш якісного пізнання юридичної природи принципів, дозволяє встановити вертикальні й горизонтальні міжвидові зв’язки принципів права в контексті того самого інституту права, визначити місце кожного принципу в системно-ієрархічній структурі права, а також сформувати комплекс рекомендацій щодо підвищення їх регулятивної ефективності [40].

На наш погляд, з-поміж проаналізованих у процесі дослідження підходів до класифікації принципів заслуговують на увагу такі. За словами

А. Колодія, принципи права слід диференціювати на загальноправові, що є всезагальними й конкретизуються в окремих принципах кожної галузі права, і на спеціальні, що модифікуються під впливом конкретної галузі [107, с. 43].

Такий підхід ураховує також К. Гнатенко й наголошує, що поряд із загальними принципами права, які виявляються зокрема й у праві соціального забезпечення, варто виокремлювати галузеві правові принципи, які виконують функцію характерних ознак усіх тих процесів, трансформацій, перетворень, що відбуваються на цьому етапі історичного розвитку всередині конкретної галузі права [63].

На думку Н. Сухицької, виправданим є умовний поділ принципів соціального забезпечення на три групи: 1) єдині принципи права соціального забезпечення – такі, що характеризують усю галузь загалом (принцип соціального страхування, принцип допомоги, принцип соціального забезпечення, принцип соціальної солідарності тощо); 2) змістові – такі, завдяки яким розкривається зміст права людини на соціальний захист у разі настання тих чи тих соціальних ризиків (принцип всезагальності соціального захисту; економічної та наукової обґрунтованості соціальних стандартів; заборона дискримінації та створення рівних прав і можливостей; універсальності (усебічності) соціального захисту; диференціація умов і рівня соціального захисту; незменшуваності обсягів і змісту соціальних виплат за прийняття нових законодавчих актів; гарантування державою встановлених прав); 3) формальні – ті, що характеризують якість юридичного механізму реалізації та забезпечення згаданого права (принцип реальності проголошених прав; юридичної ясності; захисту законних сподівань; збереження прав у сфері соціального захисту; судового захисту) [314, с. 56].

У дисертації А. Куцої представлено таку класифікацію принципів соціального захисту інвалідів: загальні (визначають систему соціального захисту інвалідів загалом, фіксують вихідні положення будь-якого явища в цій сфері) і спеціальні (віддзеркалюють особливості окремих напрямів соціального захисту інвалідів) [141].

Для характеристики підходів до класифікації принципів державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки Д. Кошиков окреслив два напрями їх розподілу: 1) принципи формування державної політики в сфері економічної безпеки; 2) принципи реалізації державної політики в сфері економічної безпеки [130].

У процесі вивчення принципів державної політики у сфері охорони праці О. Яковлев урахував функціональне спрямування, тому поділив на такі групи: 1) загальні принципи, спрямовані на попередження нещасних випадків на виробництві, виробничого травматизму, іншої шкоди здоров'ю працівника і запобігання їм, – пріоритет життя та здоров'я працівників; суцільний технічний контроль; комплексний підхід; економічні методи управління охороною праці; 2) принципи, що віддзеркалюють загальний і спеціальний нагляд та контроль за охороною праці на загальнодержавному рівні, – незалежність від форм власності та виду діяльності; координація; міжнародне співробітництво; 3) принципи, що встановлюють гарантії для працівників, – соціальний захист працівників; інформування та навчання; адаптація до можливостей людини [392, с. 76].

Вищевикладені позиції науковців щодо класифікації принципів, дають підстави стверджувати, що вони багатогранні й різноспрямовані, тому в межах нашого дослідження запропонуємо авторську цілісну систему принципів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. При цьому акцентуємо увагу, що підґрунтям для всіх принципів є фундаментальна цінність реальної рівності, тобто кінцевою метою дотримання всіх принципів є утвердження реальної рівності для людей з обмеженими можливостями, тому ця цінність впливає на тлумачення всіх принципів. Важливо також зазначити, що їх не можна реалізувати ізольовано один від одного, а тому для класифікації принципів варто брати до уваги єдність мети соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Окреслені підходи дають змогу запропонувати дві групи принципів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності

осіб з інвалідністю: загальносистемні й спеціалізовано-структурні.

Уважаємо, що загальносистемними принципами є такі: повага до гідності й цінності осіб з інвалідністю, формування недискримінаційного суспільства, визнання прав і гарантування рівності участі в суспільному житті, сприяння автономії та незалежності осіб з інвалідністю, застосування принципу інклюзивності, сприяння соціальній інтеграції, застосування індивідуального підходу до кожного та ін.

У групі спеціалізовано-структурних принципів розкриваємо сутність власне формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та виокремлюємо три підгрупи, а саме:

1. Цільові (принцип єдності мети державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю, послідовність та взаємоузгодженість заходів впливу стейкхолдерів на шляху до єдиної мети політики, розподіл та делегування цілей конкретним суб'єктам правозастосування).

2. Функціональні (формування належного нормативно-правового регулювання, закріплення функцій та повноважень відповідних державних органів та їх посадових осіб, відповідності впливу діяльності на конкретний об'єкт, забезпечення діяльності й підтримки громадських організацій).

3. Організаційно-процесуальні (забезпечення форм та методів реалізації політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, забезпечення заходів відповідного нагляду й контролю за реалізацією державної політики, стимулювання діяльності стейкхолдерів для досягнення мети державної політики).

Зазначимо, що в процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю стейкхолдери мають враховувати наявність суперечностей принципів, тобто в процесі застосування принципів інколи виникають колізії, наприклад, автономія осіб з інвалідністю часто тлумачиться як така, що суперечить захисту їх безпеки. Попри це потрібно зважати на контекст під час аналізу таких суперечностей і забезпечувати сприяння реальному впровадженню рівності осіб з

інвалідністю в суспільстві.

Отже, резюмуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

– метою соціальної захищеності осіб з інвалідністю є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших, гарантованих державою прав осіб з інвалідністю;

– завданнями державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є наперед сформований комплекс рішень і дій суб'єктів владного впливу, який спрямовано на розв'язання проблем соціальної захищеності осіб з інвалідністю; першорядними завданнями соціальної захищеності є такі: забезпечення медичних послуг та соціальних гарантій; адаптація житла та місцевої інфраструктури; модернізація освітньої сфери для задоволення потреб ринку праці й забезпечення можливостей навчання впродовж життя; гарантії захисту їхніх прав; розроблення та реалізація спеціалізованих програм соціальної інтеграції інституційних груп; усунення соціальної ізоляції осіб з інвалідністю з упровадженням інноваційних моделей співпраці з громадськими організаціями;

– нині пріоритетними завданнями соціальної захищеності осіб з інвалідністю є їх автономія та соціальна інклюзія; відхід від медичної моделі захисту; потреба в «транспонації» системи послуг для осіб з інвалідністю з їх спрямованістю на самостійність та атомізованість індивідуума;

– принципами формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є фундаментальні вихідні положення, що є системними й імперативними із спрямованістю на регулювання процесу формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– з-поміж принципів виокремлено дві групи, а саме: загальносистемні

та спеціалізовано-структурні, що поділяються на цільові, функціональні та організаційно-процесуальні.

1.3. Правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Ефективна та дієва державна політика в будь-якій сфері, її належне формування та реалізація можливі лише за наявності відповідних правових засад. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є цілеспрямованою діяльністю уповноважених суб'єктів публічного управління, тому обов'язково повинна мати належний фундамент – сукупність правових норм. Саме це дозволяє наділяти будь-яку державну політику низкою важливих властивостей, з-поміж яких нормативність і формальна визначеність.

Особи з інвалідністю є однією з найбільш уразливих груп населення, а сучасні умови лише погіршують становище цієї групи населення, тому постає нагальна потреба в особливій підтримці таких осіб й турботі про них державою і суспільством. Уже тривалий час наша країна реалізовує послідовну та потрібну політику, спрямовану на підтримку осіб з інвалідністю, зокрема в частині забезпечення їх соціальної захищеності. Зазначимо, що національне законодавство у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю починає суттєво змінюватися й удосконалюватися, зазнає змін також ставлення українського суспільства до цієї категорії населення. Попри такі позитивні зміни саме держава має виконувати обов'язок забезпечення належного рівня реалізації прав осіб з інвалідністю передовсім у частині соціальної захищеності.

Важливе значення для з'ясування змісту правових засад державної політики мають дослідження таких учених, як К. Ващенко, Ю. Ковбасюк, А. Колодій, Н. Оніщенко, В. Селіванов, Ю. Сурмін та ін. Правові засади

державної політики в різних сферах суспільного життя неодноразово були предметом наукових розвідок таких дослідників як В. Авер'янов, О. Безпалова, Ю. Битяк, В. Галуцько, В. Гаращук, О. Джафарова, О. Дрозд, В. Комзюк, В. Настюк, С. Стеценко та ін. Основні аспекти державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю викладено в наукових розробках В. Кондратенка, А. Куцої, С. Коханчука, Л. Миськів, А. Мхитаряна, Є. Соболя, А. Терещенка й ін.

Важливим аспектом здійснення загальної характеристики державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є з'ясування її правових засад, тобто розгляд та характеристика нормативно-правового підґрунтя на національному й міжнародному рівні.

Зазначимо, що проблема правових засад державної політики в різних сферах для юридичної науки не є новою, оскільки є предметом наукових розвідок багатьох учених у різних галузях. Не зважаючи на наявність досліджень у цій царині, констатуємо, що немає однастайності в поглядах щодо змістової наповненості цієї дефініції.

Передовсім дослідники в характеристиці й аналізі досліджуваного поняття використовують тотожні визначення, уникаючи уніфікованого підходу до його тлумачення. Зокрема, у правовій доктрині представлено схожі, проте не ідентичні поняття – «правові основи», «теоретико-правові засади», «засади права», «нормативно-правова база», «нормативно-правові засади», «організаційно-правові засади», «державно-правові засади», «адміністративно-правові засади», «адміністративно-організаційні засади» тощо. Як бачимо, у науковій літературі немає єдиного тлумачення й розуміння змісту цих термінів. Сучасні ризики, пов'язані зі збільшенням кількості осіб з інвалідністю через збройну агресією російської федерації, активна фаза якої триває з лютого 2022 р., потребують більш ретельного аналізу й удосконалення правових норм, що регулюють відповідні суспільні відносини й державну політику в досліджуваній сфері.

На нашу думку, дослідження правових засад державної політики

формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю насамперед доцільно розпочати із з'ясування поняття «правові засади».

Дефініцію «засади» в сучасній українській мові тлумачать як основу чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основу світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось [57, с. 419]. У філософському словнику цей термін подано як достатню і (або) необхідну умову для чого-небудь: буття, пізнання, думки, діяльності [332].

Як уже зазначено, правові засади є невіддільним аспектом дослідження будь-якого явища чи процесу, тому вивчають їх фахівці різних галузевих наук. Зокрема, О. Безпалова, аналізуючи державну політику в правоохоронній сфері, зазначає, що цей процес потребує передусім вироблення й прийняття відповідних нормативно-правових актів, які виступають правовими засадами реалізації державної політики в правоохоронній сфері [44, с. 89]. На думку О. Якимця, правові засади – це сутність змісту нормативного регулювання правовідносин. Правові засади – це правова основа, джерело на підставі якого будують різні види діяльності [391, с. 16]. У процесі узагальнення аналізованих визначень та підходів різних авторів Д. Кошиков дійшов висновку, що поняття «правові засади» слід розуміти в таких аспектах: це система нормативно-правових актів, що регулює певну сферу суспільних відносин або функціонування їх суб'єктів; норми права, що встановлюють певні правила діяльності суб'єктів суспільних відносин, передбачених законодавчими актами; керівні положення (принципи) відповідної діяльності окремих органів, закріплені нормами відповідних законодавчих та підзаконних актів [129, с. 87].

Відповідно до аналізованих дефініцій зазначимо, що багато науковців поняття «засади» досить часто вживають разом з поняттям «принципи». Уважаємо, що тільки дефініція «засада» може характеризувати явище чи процес як визначальне чи основоположне.

Переконані, що правові засади державної політики формування та

реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю слід визначати як нормативно-правову базу, представлену системою норм права, закріплених у чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, що визначають мету, завдання, принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також напрями діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері.

З огляду на актуальність та важливість проблеми соціальної захищеності осіб з інвалідністю на державному й на міжнародному рівні можна констатувати наявність значної кількості нормативно-правових актів у цій сфері, які, на наш погляд, доречно класифікувати залежно від їхньої юридичної сили й запропонувати такі групи:

- 1) міжнародно-правові;
- 2) регіональні;
 - національні, які пропонуємо розподілити на:
 - конституційно-правові;
 - законодавчі;
 - підзаконні.

Перед представленням характеристики міжнародно-правових актів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю зазначимо, що відповідно до ст. 9 Конституції України міжнародні договори є частиною національного законодавства. У ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV деталізовано положення Основного Закону й встановлено: якщо в міжнародному договорі України, який набрав чинності в установленому порядку, закріплено інші правила порівняно з тими, які передбачено у відповідному акті законодавства України, то застосовують правила міжнародного договору [239]. Саме ця норма закріплює концепцію примату міжнародного права.

Основоположним міжнародним актом у сфері захисту прав людини є Загальна декларація прав людини 1948 р. У ст. 2 цього правового акта задекларовано, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи,

проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища [86]. У ст. 22 засвідчено, що кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення й на реалізацію потрібних для підтримання її гідності й для вільного розвитку її особистості прав у економічній, соціальній і культурній галузях завдяки національним зусиллям і міжнародному співробітництву та відповідно до структури й ресурсів кожної держави. Декларація є фактично орієнтиром у сфері гарантування всіх груп прав людини, слугує тим критерієм, до реалізації якого мають прагнути відповідні національні джерела права в забезпеченні й формуванні державних політик.

Окрім цього, можна виокремити й інші міжнародні документи з прав людини, у яких закладено правові засади формування та реалізації державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю. У межах цього підрозділу ми лише вказуємо відповідні міжнародні правові акти. Більш детальний аналіз здійснено в п'ятому розділі нашого дослідження. Отже, до таких документів належать:

- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки й покарання (1984 р.);
- Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1990 р.);
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2006 р.);
- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права

(1966 р.).

Особливе місце в цій групі правових актів належить Конвенції про права осіб з інвалідністю 2006 р., яка є першим і на сьогодні основним міжнародним документом про права осіб з інвалідністю [115]. Конвенцію ухвалено на основі та з урахуванням Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та інших міжнародних актів.

Конвенція є результатом роботи ООН, спрямованої на зміну ставлення та підходів до людей з обмеженими можливостями. Конвенцію створено як інструмент прав людини з чітким виміром соціального розвитку, у ній засвідчено, що всі люди з усіма видами інвалідності повинні користуватися всіма правами людини та основними свободами.

Значної актуальності в сучасних умовах набуває резолюція Ради Безпеки ООН від 20.06.2019 № 2475 (2019), яка є першим міжнародним документом, що закликає держав-учасниць ООН, що стали сторонами збройних конфліктів, захищати осіб з інвалідністю й забезпечувати їм доступ до системи правосуддя, основних послуг та особливо до гуманітарної допомоги [14].

Однією з груп нормативно-правових актів, які стосуються соціальної захищеності осіб з інвалідністю і які потрібно враховувати під час формування та реалізації відповідної державної політики, є регіональні міжнародні акти, насамперед Ради Європи, а також її органів та інституцій. За своєю суттю вони не універсальні, як указані вище документи, проте виконують важливу засадничу та формувальну роль у досліджуваній сфері.

Правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю містять такі акти:

- Європейська конвенція про здійснення прав дітей (1996 р.);
- Європейська конвенція про соціальне забезпечення (1994 р.);

- Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу (1953 р.);
- Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.);
- Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.);
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.);
- резолюція Комітету Міністрів Ради Європи ResAP (2001) від 24.10.2001 р. «На шляху до повноцінного громадянства осіб з інвалідністю засобами інклюзивних технологій»;
- резолюція Комітету Міністрів Ради Європи ResAP (2001)1 від 15.02.2001 «Про введення принципів універсального дизайну до навчальних програм усіх професій, пов'язаних із забудовою навколишнього середовища» («Резолюція Томар»);
- резолюція Комітету Міністрів Ради Європи ResAP (2005)1 від 02.02.2005 «Про захист дорослих і дітей з інвалідністю від насильства»;
- резолюція Комітету Міністрів Ради Європи ResAP (2007)3 від 12.12.2007 «Досягнення повної участі шляхом універсального дизайну» та інших.

Характеристику національних правових актів розпочнемо з конституційних, основою яких є Конституція України. Вона є фундаментом національного законодавства та основою формування державної політики в будь-якій сфері, зокрема й у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. В Основному Законі передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [119]. Указане положення вміщено в Розділі I Конституції України «Загальні засади», воно встановлює такі орієнтири, якими повинні керуватися відповідні суб'єкти під час реалізації державної політики.

За твердженням Н. Коршунової, у Конституції України закріплено загальні правові засади формування та реалізації державної політики в усіх сферах її функціонування. Такими конституційно-правовими засадами пропонуємо вважати: пріоритет людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку, права й свободи в діяльності органів державної влади; народний суверенітет; державний суверенітет; відповідність державної політики нормам міжнародного права та положенням міжнародних договорів; верховенство права; цінність нації; політичну, економічну й ідеологічну багатоманітність; законність тощо [123, с. 146].

Конституція є основним, системоутворюючим актом, який урегулює і затверджує основні засади внутрішньої та зовнішньої політики держави; виконує роль засадничого документа для формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

Правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні найбільш повно й змістовно представлено в низці національних законодавчих актів. Саме в цих правових актах закріплено та віддзеркалено основні вектори державної політики України щодо осіб з інвалідністю, зокрема їхня соціальна захищеність.

Основним законодавчим актом, який містить правові засади щодо досліджуваної політики, є Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI [207]. Відповідно до ст. 2 Закону засади внутрішньої і зовнішньої політики, зокрема, ґрунтуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини й громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених Конституцією України, на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного й державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного й

авторитетного члена світового співтовариства [207]. У ст. 8 викладено засади внутрішньої політики в соціальній сфері, першорядною з-поміж яких визначено забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг.

Чільне місце й пріоритетну роль у визначенні правових засад державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні належить спеціальним законам, з-поміж яких варто згадати закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII та Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV. Їхня значущість полягає в тому, що саме в них визначено основні аспекти здійснення та забезпечення соціальної захищеності осіб з інвалідністю, закріплені можливі шляхи сприяння повноцінній включеності та залученості цієї категорії громадян у суспільні процеси тощо. Уважаємо за потрібне більш детально розглянути кожен з них. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII визначає основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні й гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя, створення потрібних умов, які дають змогу особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини й громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами [247].

Указаний законодавчий акт установлює, що діяльність держави щодо осіб з інвалідністю реалізується у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті й полягає, зокрема, в охороні здоров'я, соціальному захисті, забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю тощо [247].

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів; установленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [247].

Центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за участі громадських об'єднань осіб з інвалідністю в межах своїх повноважень розробляють та координують довгострокові й короткострокові програми з реалізації державної політики щодо осіб з інвалідністю, контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародного співробітництва з питань, що стосуються осіб з інвалідністю [247].

Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації наслідків, спричинених стійким порушенням здоров'я, функціонування системи підтримання особами з інвалідністю фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності [252].

Окрім того, деякі аспекти правових засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю встановлено в таких галузевих законодавчих актах: «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII; «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 № 687-XIV; «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-III; «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 16.11.2000 № 2109-III; «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 № 1727-IV; «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV; «Про зайнятість населення» від

05.07.2012 № 5067-VI; «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 № 156-VIII; «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI; «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04.09.2008 № 375-VI; «Про основні засади молодіжної політики» від 27.04.2021 № 1414-IX; «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III; «Про охорону праці» від 14.10.1992 № 2694-XII; «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 № 1053-IX; «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI; «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII; Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII тощо.

Зазначені вище закони є важливими актами Верховної Ради України. Вони прийняті на виконання Конституції України щодо визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики та містять правові основи державної політики в досліджуваній сфері.

Також у процесі аналізу правових засад державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні було виявлено низку недоліків у правовому регулюванні вказаної сфери. Зокрема, основним недоліком є відсутність стратегічного (концептуального) документа в сфері забезпечення досліджуваної державної політики. З огляду на це розроблення й затвердження Національної стратегії в галузі соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні має стати першорядним орієнтиром діяльності держави в напрямі забезпечення відповідними правами в соціальній сфері осіб з інвалідністю в Україні.

Підзаконні акти є групою нормативних актів у сфері державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Їх приймають для розвитку чи деталізації окремих положень законів. До них належать укази Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі нормативні акти центральних органів виконавчої влади, нормативні акти місцевих органів влади.

З-поміж підзаконних актів у досліджуваній сфері важливо назвати такі:

– указ Президента України «Про першочергові заходи щодо поліпшення становища осіб з вадами зору» від 02.03.2009 № 113/2009;

– Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р., схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р;

– Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021;

– Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р., затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2021 № 285-р;

– Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України від 02.06.2021 № 225/2021;

– указ Президента України «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» від 03.12.2015 № 678/2015;

– указ Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» від 13.12.2016 № 553/2016 та ін.

Проведений аналіз правових засад державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні дає підстави зробити такі висновки й узагальнення:

– державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління обов'язково повинна мати належний фундамент із системи правових норм;

– правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю пропонуємо визначити як нормативно-правову основу, представлену системою норм права, закріплених у чинних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, що формують мету, завдання, принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також

напрями діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері;

– основоположні правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю засвідчено в міжнародних документах, національних конституційних, законодавчих та підзаконних актах.

Висновки до розділу 1

У процесі вивчення теоретико-правових характеристик державної політики формування а реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні сформовано низку положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

1. Констатовано, що одним з визначальних та актуальних напрямів державної політики в демократичній державі є формування її у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Соціальний захист людей з інвалідністю є основоположним для досягнення їх ефективної інтеграції та активної участі в житті суспільства. Для сприяння загальному соціальному захисту основні напрями відповідної державної політики потрібно розробити з урахуванням конкретних обставин різних груп людей і ситуацій, з якими вони можуть потрапити.

З огляду на те, що сфера соціального захисту населення загалом і соціального захисту осіб з інвалідністю зокрема на сьогодні перебуває в процесі становлення й реформування, а наша держава націлена на інтеграцію до європейського і світового простору, вказані аспекти потребують постійної уваги та коригування. Державну політику формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю важливо ґрунтувати на науковій основі, на позитивному міжнародному й зарубіжному досвіді. Для досягнення позитивних результатів потрібно постійно науково опрацьовувати окреслену проблему для вироблення належних рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання

державної політики в указаній сфері.

2. Запропоновано за основу взяти визначення «політики» як певної програми, «дорожньої карти» або стратегії дій, яка складається з комплексу прийнятих заходів для її реалізації в практичному аспекті. Обов'язковим елементом змісту політики вважаємо, що її повинні визначати й реалізувати спеціальні суб'єкти, наділені управлінськими повноваженнями. Цей елемент підкреслює управлінську спрямованість державної політики як діяльності відповідних компетентних органів державної влади.

3. Виокремлено й схарактеризовано на основі загальнотеоретичного аналізу дефініції «державна політика» основні істотні ознаки, які віддзеркалюють її сутність і зміст. До них належать такі:

- державна політика є стабільною, організованою і цілеспрямованою діяльністю;

- державну політику здійснює спеціальне коло уповноважених суб'єктів, наділених владними повноваженнями в кожній конкретній сфері;

- державна політика повинна мати чітку спрямованість на розв'язання проблеми чи досягнення результату;

- у державній політиці можна використовувати різні засоби для досягнення поставлених цілей – правових, економічних, адміністративних тощо.

4. Сформульовано авторське визначення терміна «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю». Уважаємо, що це цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яка реалізовується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

5. Представлено авторське бачення ознак державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, з-поміж яких запропоновано такі:

- державна політика формування та реалізації соціальної захищеності

осіб з інвалідністю є важливою частиною державної політики в країні;

– віддзеркалює цілеспрямовану й організовану спрямованість держави у сфері формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– державну політику в указаній сфері здійснюють спеціальні суб'єкти публічної влади, наділені владними повноваженнями у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю;

– основною метою такої політики є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших гарантованих державою прав осіб з інвалідністю.

6. Обґрунтовано, що державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання є сукупністю відносин, що склалися у сфері публічного управління у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та сприяють стабільності й захищеності таких осіб, гарантує захист їхніх прав і свобод, а також створює умови для подальшого розвитку й удосконалення адміністративно-правових інструментів спеціальних суб'єктів публічного управління на державну політику в цій сфері.

7. Засвідчено, що метою соціальної захищеності осіб з інвалідністю є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення й охорони інших, гарантованих державою прав осіб з інвалідністю.

8. Установлено, що завданнями державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є наперед визначений

комплекс рішень і дій суб'єктів владного впливу, спрямований на розв'язування проблем соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Основні завдання соціальної захищеності стосуються забезпечення медичних послуг та соціальних гарантій; адаптації житла й місцевої інфраструктури; модернізації освітньої сфери для задоволення потреб ринку праці й забезпечення можливостей навчання впродовж життя; гарантії захисту своїх прав; розроблення та реалізації спеціалізованих програм соціальної інтеграції інституційних груп; викорінення соціальної ізоляції осіб з інвалідністю завдяки інноваційним моделям співпраці з громадськими організаціями. Окрім того, пріоритетними завданнями соціальної захищеності осіб з інвалідністю є їхня автономія та соціальна інклюзія; відхід від медичної моделі захисту; необхідність «транспонації» системи послуг для осіб з інвалідністю, їх спрямування на самостійність та атомізованість індивідуума.

9. Визначено, що принципами формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є основоположні системні, імперативні вихідні засади, спрямовані на регулювання процесу формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. З-поміж принципів запропоновано виокремлювати дві групи, а саме: загальносистемні та спеціалізовано-структурні, що поділяються на цільові, функціональні та організаційно-процесуальні.

10. Констатовано, що сфера соціального захисту населення загалом і соціального захисту осіб з інвалідністю зокрема на сьогодні перебуває у процесі становлення й реформування, а наша держава націлена на інтеграцію до європейського і світового простору, тому правові засади державної політики в досліджуваній сфері потребують постійної уваги та коригування, удосконалення. Для досягнення позитивного результату важливо постійно науково опрацьовувати цю проблему для вироблення потрібних рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики в указаній сфері.

11. Запропоновано правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю визначити як нормативно-правову основу, представлену системою норм права, закріплених у чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, що формулюють мету, завдання, принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також напрями діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері.

12. З огляду на актуальність та важливість проблеми соціальної захищеності осіб з інвалідністю на державному й на міжнародному рівні констатовано наявність значної кількості нормативно-правових актів у цій сфері й запропоновано класифікувати їх залежно від юридичної сили нормативно-правового акта. Уважаємо за доцільне правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю диференціювати на: міжнародно-правові; регіональні; національні, які пропонуємо розподілити на конституційно-правові; законодавчі; підзаконні.

РОЗДІЛ II
ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ
ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

2.1. Поняття та види адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Україна ратифікувала основи Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» [115] і взяла зобов'язання визначити політичний державний курс зі спрямуванням на соціальний захист осіб з інвалідністю.

У преамбулі Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» зазначено, що інвалідність є поняттям, яке еволюціонує, і результатом взаємодії між людьми з порушеннями здоров'я та бар'єрами у стосунках та середовищі, що заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [115]. З огляду на це уряд держави розробив соціально-політичну модель підтримки осіб з інвалідністю з організацією і запровадженням для них безбар'єрного суспільного середовища, з наданням їм можливості стати активною частиною прогресивного суспільства, що дає змогу реалізовувати їхній потенціал.

Уряд держави також ужив низку заходів, спрямованих на забезпечення незалежності осіб з інвалідністю, здійснення та реалізацію конституційних прав і свобод у всіх сферах життя з урахуванням їхніх особливостей.

Інвалідність – це суспільне явище, яке потребує соціально-правового захисту, оскільки, за даними Державної служби статистики України станом на 01 січня 2020 р., в Україні 2,7 млн осіб мають інвалідність, зокрема 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з

інвалідністю [176]. Указані цифри засвідчують важливість та актуальність проведення фундаментального дослідження особливостей правового регулювання адміністративних відносин соціальної захищеності інвалідів.

Дослідження правових аспектів формування державної політики у сфері захисту осіб з інвалідністю здійснювали такі вчені, як Є. Азаров, М. Бойко, А. Куца, А. Колодій, В. Копейчикова, Т. Макійчук, Є. Мачульська, Н. Мироненко, В. Мицик, С. Пасічніченко, Е. Скурко, О. Фрицького, Ю. Шемшученко, Л. Явича та ін. Безпосередньо проблему соціального захисту осіб з інвалідністю та особливості регулювання адміністративних відносин на законодавчому рівні вивчали вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема А. Алексєєв, Н. Болотіна, Т. Вялих, Т. Додіна, О. Зайчик, А. Заєць, М. Козюбра, О. Копиленко, С. Пасічніченко, В. Погоріло, О. Скакун, І. Тарабукіна, В. Чайковська, Г. Чанишева тощо.

Питання державної підтримки у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю шляхом унормування адміністративних відносин у цій сфері набуває актуальності, особливо в умовах воєнного часу, коли кількість осіб з отриманими фізичними й психологічними травмами, що спричиняють обмеження життєдіяльності внаслідок воєнних дій, невинно збільшується.

Передовсім уважаємо за потрібне проаналізувати теоретико-понятійного апарат й визначити сутність адміністративних відносин.

Для теоретичних основ адміністративного права юридичним предметом є відносини, які виникають між учасниками галузі права та регулюються ними. За твердженнями науковців, предмет правового регулювання – це та сфера, на яку поширюється право, матеріальний критерій розподілу права на структурні елементи – інститути, галузі, підгалузі. Предмет правового регулювання визначає, що регулюється правом [28, с. 29].

Безпосередньо адміністративно-правові відносини є складником суспільних відносин, що виникають у процесі державного управління як організаційні зв'язки між їх учасниками. Адміністративно-правові відносини

– це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких є носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [24, с. 57], тому правовідносини виникають між учасниками цих відносин, де з одного боку виступає суб'єкт владних повноважень, який здійснює управління в цій сфері відносин, а з іншого – відповідна особа, наділена правами та обов'язками. Підґрунтям для виникнення цих відносин і встановлення особливостей їх регулювання є відповідні норми законодавства. Для підтвердження цієї тези звертаємося до основ теорії: адміністративно-правові норми слугують основою виникнення адміністративно-правових відносин. Самі норми безпосередньо їх не створюють, а лише забезпечують у загальній формі умови їх виникнення [24, с. 57].

Як бачимо, поведінку суб'єктів правовідносин регулюють норми адміністративного права, які з огляду на природу права формують відповідні взаємні права та обов'язки. У межах цієї тези визначає О. Харитонова вважає адміністративно-правовими відносинами урегульовані адміністративно-правовою нормою суспільні відносини, що складаються в галузі державного управління й адміністративної охорони публічного правопорядку, один з учасників або всі учасники яких є носіями владних повноважень, а також суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які перебувають під охороною держави [370, с. 161]. Солідарність у цьому висловлює Т. Коломоєць, яка переконана, що адміністративно-правовими відносинами є суспільні відносини, урегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами й обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб [109, с. 44].

У працях В. Галуцька адміністративно-правові відносини представлено у двох значеннях: широкому й вузькому. У вузькому розумінні – це суспільні відносини, урегульовані нормами адміністративного права [30, с. 37]. Ширше значення поняття адміністративно-правових відносин автор розкриває,

спираючись на теорію, у якій норми адміністративного права регулюють публічно правові відносини у сфері внутрішнього державного управління [30, с. 38]. На думку вченого, адміністративно-правові норми врегульовують відносини між: 1) публічною адміністрацією та фізичними особами (громадянами, іноземцями, особами без громадянства); 2) публічною адміністрацією і юридичними особами, які не мають владного статусу, та фізичними особами зі спеціальним невладним статусом (наприклад, фізичних осіб-підприємців); 3) між вищими та нижчими органами й посадовими особами публічної адміністрації [30, с. 38].

Окрім того, В. Галуцько виокремив низку особливостей, які характеризують адміністративно-правові відносини: 1) вони невіддільно пов'язані з адміністративно-правовими нормами, виникають і реалізуються на їхній основі; 2) основна мета є забезпечення прав і свобод людини й громадянина, належне функціонування громадянського суспільства та держави; 3) вони урегульовують широке коло суспільних відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління; 4) провідною рисою адміністративно-правових відносин є їхня публічна природа, вони виникають з ініціативи будь-якої сторони, при цьому згода іншої сторони найчастіше не є обов'язковою; 5) адміністративно-правові відносини є переважно виконавчо-розпорядчими: у вузькому розумінні суб'єкти публічного управління наділені владною компетенцією, а об'єкти зобов'язані виконувати їхні законні вимоги; водночас за широкого підходу сторони адміністративно-правових відносин завжди мають взаємопов'язані суб'єктивні права та юридичні обов'язки: кожному суб'єктивному праву однієї сторони відповідає юридичний обов'язок іншої і навпаки; 6) вони є свідомо-вольовими, оскільки держава, формулюючи відповідні адміністративно-правові норми, виражає волю народу України; учасники цих відносин здійснюють своє волевиявлення, усвідомлюють значення своїх дій та можуть за них відповідати; 7) адміністративно-правові відносини охороняє держава, яка сприяє здійсненню суб'єктивних публічних прав і юридичних

обов'язків, а в разі правопорушення забезпечує притягнення винної особи до адміністративної чи іншої юридичної відповідальності; 8) не належать до адміністративно-правових відносин між публічною адміністрацією та об'єктами публічного управління, якщо вони не засновані на праві [30, с. 39–40].

За теорією адміністративного права будь-які правовідносини охоплюють три елементи: їхній об'єкт, зміст відносин і суб'єкти. У межах спрямованості нашого підрозділу важливо розкрити об'єкт адміністративно-правових відносин.

Для обґрунтування сутності об'єкта адміністративно-правових відносин варто врахувати погляди провідних учених та їхні наукові інтереси стосовно концепції визначення сутності об'єкта правовідносин.

Представники класичної моністичної концепції вказують на єдність об'єкта правовідносин і вважають об'єктом те, на що спрямовано правовідносини: поведінку суб'єктів. Інші науковці об'єктом правовідносин визнають те, на що спрямовано суб'єктивні права й обов'язки учасників [376; 323, с. 66]. Також є дослідники, які вказують поведінку лише зобов'язаної сторони [33, с. 82; 323, с. 66]. Класична плюралістична концепція передбачає різноманіття об'єктів правовідносин і визначає об'єктом те, з приводу чого виникли правовідносини: поведінку людей, результати дій і бездіяльності, матеріальні цінності, речі, нематеріальні блага. Деякі науковці об'єднують ці дві теорії і називають об'єктом правовідносин те, з приводу чого вони виникають, на що спрямовано [36, с. 72; 323, с. 66]. Окрім того, у науковій літературі є погляди про безоб'єктність правовідносин [369, с. 130; 323, с. 66].

Для нашого дослідження ближче плюралістична концепція щодо об'єкта правовідносин, тому вважаємо, що об'єктом правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є державні заходи забезпечення реалізації соціальних прав, створення рівних можливостей для забезпечення різних потреб осіб з інвалідністю на рівні з іншими членами суспільства.

З огляду на сказане вище, окреслимо сутність адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. За нашим переконанням, це відносини, породжені нормами адміністративного права в межах державного управління, основною метою яких є створення соціально-правових та інших прав і можливостей, забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами для участі в громадському житті.

У процесі розгляду поняття «соціальна захищеність» слід зазначити, що воно, по-перше, що є похідним від базового терміна «соціальний захист», що було доведено у підрозділі 1.1. нашого дослідження. По-друге, у юридичній літературі та наукових публікаціях його почали вживати відносно недавно. По-третє, незважаючи на спільне підґрунтя, указані терміни потрібно розмежовувати, оскільки «... розбіжність зазначених термінів полягає у співвідношенні дії та стану. Так, для терміна «соціальний захист» ключовим чинником визначається характер намірів держави стосовно суспільних структур і особи з реалізації соціальної політики або заходів щодо самозахисту, тоді як соціальна захищеність передовсім ґрунтується на визначенні якісного стану, у якому перебуває особа чи соціальна група» [125]. Як уже зазначено в попередніх підрозділах, термін «соціальна захищеність» залежно від сфери застосування охоплює термін «соціальний захист». По-четверте, він є досить широким за своєю суттю, має низку трактувань і вживається в різних сферах. По-п'яте, так само, як попередній термін, його також слід розмежовувати з терміном «соціальне забезпечення».

У межах адміністративно-правової характеристики правовідносин поняття «соціальна захищеність» потребує вузького й широкого тлумачення. Зокрема, у широкому розумінні «соціальна захищеність» – це захист і підтримка осіб, які знаходяться в кризових ситуаціях, створення рівних можливостей для всіх суспільних груп, рівний доступ до таких базових ресурсів, як житло, харчування, освіта і здоров'я, соціальних послуг і державної допомоги. У вузькому (наприклад, у сфері захисту прав осіб з

інвалідністю) – це система заходів для забезпечення соціального статусу й забезпечення різноманітних потреб людей з інвалідністю, до яких належить матеріальна допомога, доступ до послуг, освіти, послуг, соціальних та матеріальних пільг, державна підтримка та інші засоби для підвищення їх соціального благополуччя, запобігання дискримінації тощо. Ці заходи дають змогу таким особам стати повноцінними членами суспільства.

Аналіз сутності адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю дозволяє зробити попередній висновок, що вказаний вид правовідносин ґрунтується на адміністративно-правових нормах, регулює відносини між державою і фізичними та юридичними особами у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та має спрямування на забезпечення фізичних і соціальних потреб таких осіб.

На підставі вивчення праць провідних науковців виокремимо ознаки адміністративно-правих відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Першою ознакою є суб'єктний склад відносин. У сфері забезпечення соціальної захищеності осіб з інвалідністю ці відносини регулюють норми адміністративного права між такими суб'єктами адміністративно-правових відносин: державними органами управління на рівні центральних і місцевих органів виконавчої влади, про що зазначено в ст. 8 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ, та особами з інвалідністю. Центральним органом у сфері забезпечення соціальної політики є Міністерство соціальної політики України, одним із завдань якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, зокрема осіб з інвалідністю [217].

Другою ознакою є коло наділених прав і обов'язків цих суб'єктів у досліджуваній сфері. На підставі міжнародного та чинного національного законодавства в цьому напрямі дослідження правовий спектр прав і обов'язків осіб з інвалідністю можна схарактеризувати всією повнотою

конституційних прав громадянина України з урахуванням усього комплексу його прав і свобод. З іншого боку, особи з інвалідністю мають додаткові пільги як такі, що мають певні стійкі розлади функцій організму, а відповідно – спеціальний правовий статус.

Специфіку спеціального правового статусу особи з інвалідністю формують міжнародні акти від Конвенції ООН про права інвалідів, прецедентної практики Європейського суду з прав людини й до національного законодавства, яке формує цей статус.

Соціальна захищеність осіб з інвалідністю є результатом одного із складників діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, у здійсненні реабілітаційних заходів, установленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [247].

Центральні й місцеві органи виконавчої влади відповідно до ст. 9 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ за участі громадських об'єднань осіб з інвалідністю в межах своїх повноважень розробляють і координують довгострокові й короткострокові програми для реалізації державної політики щодо осіб з інвалідністю та контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародної співпраці з питань, що стосуються осіб з інвалідністю [247].

Третьою ознакою адміністративно-правих відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є їхня правова природа, зумовлена правовими засадами, які є підґрунтям для становлення державної політики реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю й впливають на формування відносин цих суб'єктів. Детальний аналіз правової природи державної політики в досліджуваній темі представлено в підрозділі 1.3.

Четвертою ознакою є їх персоніфікація, яка виражається в тому, що державні органи, реалізуючи свою діяльність у сфері соціальної захищеності інвалідів, створюючи умови для забезпечення дотримання їхніх прав і

свобод, вступають у правовідносини з останніми, що виражається у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення потреб цих осіб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій та громадській діяльності. Соціальний захист осіб з інвалідністю з боку держави полягає в наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також у пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів [247].

Окрім того, складником цієї ознаки є функція координації та контролю за наданням соціальних пільг, ведення обліку осіб, які користуються цими пільгами. Цю функцію виконує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Для автоматизації банку даних створено Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги, для забезпечення єдиного державного обліку фізичних осіб, які мають право на пільги за соціальною ознакою [202].

П'ятою ознакою адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері є настання юридичної відповідальності. Відповідно до ст. 42 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ особи, винні в порушенні вимог цього Закону, несуть установлену законом матеріальну, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність [247]. Також у ст. 161 Кримінального кодексу України зазначено, що за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками – караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю

на строк до трьох років або без такого [133].

Проаналізовані елементи, що є в основою правовідносин у сфері соціальної захищеності, дозволяють узагальнити виокремлені ознаки цих правовідносин: 1) їх регулює визначне коло суб'єктів; 2) суб'єктний склад цих відносин має свої права й обов'язки; 3) відносини у сфері соціальної захищеності персоніфіковано; 4) мають юридичну природу й охороняються державою.

Результатом вивчення сутності, елементів та ознак адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю дають змогу дослідити їхні особливості, класифікувати ці відносини, оскільки поділ на групи досліджуваних правовідносин сприятиме розкриттю сутності взаємозв'язків між різними юридичними нормами.

Класифікація дозволяє правознавцям полегшити розв'язування правових питань і зрозуміти складні правові ситуації, допомагає в правовій статистиці й дослідженнях. Аналогічної позиції дотримується також О. Адамова, яка в процесі дослідження поняття правової класифікації, запропонувала таке тлумачення терміна: «... особливий метод, грамотне використання якого підвищує ефективність правового регулювання, особливий прийом законодавчої техніки, правильне застосування якого сприяє вдосконаленню нормативних актів і, зрештою, удосконаленню правового регулювання суспільних відносин» [21, с. 23].

Безсумнівно, класифікація адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю повинна насамперед гуртуватися на загальних критеріях, які є різноманітними з огляду на сферу застосування. Окрім того, зазначимо, що ситуація з відсутністю єдиного підходу до визначення критеріїв класифікації адміністративних правовідносин з-поміж науковців і практиків додатково збільшує кількість можливих варіантів такої класифікації. На думку Ю. Фролова, «це зумовлюється насамперед тим, що адміністративним правовідносинам властива широка розмаїтість залежно від характеру й форм управлінської діяльності, її учасників, від того, які функції

державного управління реалізуються, від поставлених цілей і завдань тощо» [367, с. 76].

Проаналізовані надбання вітчизняної адміністративної науки дають змогу диференціювати адміністративні правовідносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю за такими ознаками:

- характером управлінських зв'язків (на вертикальні й горизонтальні);
- порядком дії (у просторі, часі та колом суб'єктів);
- методом правового регулювання (субординаційні, координаційні й реординаційні);
- метою застосування (регулятивні й охоронні);
- результатом реалізації норм (забезпечувальні, процедурні й процесуальні);
- ступенем загальності (загальні, міжгалузеві й локальні);
- формою припису (зобов'язувальні, заборонні, дозвільні, заохочувальні);
- повнотою приписів (визначені й бланкетні);
- характером дій зобов'язаного суб'єкта (активні й пасивні);
- розподілом прав й обов'язків (односторонні, двосторонні та багатосторонні);
- кількісним складом суб'єктів (прості й складні);
- терміном дії (одноразові, короткочасні й довгострокові).

Зауважимо, що цей перелік не є вичерпним, його можна продовжити з урахуванням більш спеціалізованих критеріїв, властивих окремій вузькій сфері застосування. Окрім того, на підставі думки Ю. М. Фролова про те, що «більшість елементів загальної класифікації правовідносин поширює й на адміністративно-правові, як на їхній складник» [367, с. 76], можна екстраполювати ці критерії класифікацій також на сферу соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Зокрема, поділяючи адміністративні правовідносини в обраній сфері за терміном дії, одноразовими вважаємо одноразові виплати або матеріальну

допомогу, короткочасними – адміністративні правовідносини з чітко визначеним терміном їхньої дії (виплати до досягнення певного віку), довгостроковими – з необмеженим терміном дії або ж невизначеним строком існування в часі (пенсійні виплати).

Аналіз поділу цього виду адміністративних правовідносин за характером управлінських зв'язків дозволяє зауважити, що вертикальні адміністративні правовідносини в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю охоплюють правовідносини державного рівня, що забезпечує дотримання чинного законодавства на території всіх областей. На цьому рівні можна окреслити позитивні зв'язки між центральним органом влади та регіональними органами влади, які з'ясовують питання соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Горизонтальні адміністративні правовідносини в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю передбачають взаємодію всіх суб'єктів такого забезпечення на певному рівні (державному, обласному, районному). Наприклад, на цьому рівні можна визначити позитивні зв'язки між місцевими органами влади та/або органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, засобами масової інформації тощо, які ініціюють і забезпечують поширення потрібної інформації, тобто охоплюють управлінські зв'язки між різними державними інституціями, а також між державою та іншими суб'єктами соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Найбільш дискусійною є класифікація адміністративних правовідносин у сфер соціальної захищеності осіб з інвалідністю за порядком дії, що пов'язано з широкою сферою застосування цього виду правовідносин та недостатнім науковим обґрунтуванням. Зокрема, під час класифікації за критерієм «у просторі» адміністративні правовідносини пов'язують зі статусом і компетентністю суб'єкта видання нормативно правового акта й визначають три групи: територіальної дії (державної, обласної, районної, регіональної або іншої окремої адміністративно-територіальної одиниці); загальної та відомчої (галузевої) дії; локальної (організаційної) дії.

У класифікації «за колом суб'єктів» передбачено розмежування адміністративних правовідносин залежно від їх поширення на певні групи людей (загальні, особи з інвалідністю, військові, внутрішньо переміщені особи тощо). Водночас у диференціації адміністративних правовідносин за порядком дії в часі прийнято виокремлювати дві групи – з визначеним часом дії та невизначеним часом дії.

У процесі розподілу адміністративних правовідносин за кількісним складом суб'єктів на прості й складні зазначимо, що простими вважаємо правовідносини, у яких учасником є один суб'єкт. Наприклад, договір щодо надання певних послуг особам з інвалідністю між державою та громадською організацією. До складних належать адміністративні правовідносини, у яких учасниками є два або більше суб'єкти. Зокрема, у межах виконання такого договору між державним органом влади, органом місцевого самоврядування та юридичною особою.

Переважно отримувачами таких послуг є особи з інвалідністю й особи похилого віку, які страждають на психічні розлади. Чіткий перелік й класифікацію видів соціальних послуг, що надають особам з інвалідністю та іншим маломобільним групам населення, затверджено у Класифікаторі соціальних послуг [210] з чітким визначенням групи таких осіб.

Класифікація адміністративних правовідносин за розподілом прав та обов'язків дозволяє виокремити три групи:

1) односторонні – ті, у яких одна сторона отримує права або надає послугу без одностороннього обов'язку від іншої сторони (доручення від державних органів проводити різного роду дослідження або моніторинг з дотриманням прав осіб з інвалідністю, розробляти технології тощо);

2) двосторонні – це адміністративні правовідносини, у яких дві сторони отримують права й надають послуги з обов'язковим виконанням узятих зобов'язань (угода про підряд або угода про партнерство);

3) багатосторонні адміністративні правовідносини є видом правовідносин, у яких дві й більше сторони отримують відповідні права й

надають послуги з обов'язковим виконанням узятих зобов'язань (договір про партнерство в проєкті між трьома організаціями або договір про систему взаємодопомоги між чотирма державними установами тощо).

У класифікації адміністративних правовідносин за характером дій зобов'язаного суб'єкта їх розподілено на активні й пасивні. З огляду на їх вияв у сфері соціальної захищеності зазначимо, що до активних належать ті правовідносини, за яких суб'єкт зобов'язаний виконувати певні дії або ж забороняти їх (подати до відповідних органів декларацію, виконати рішення суду щодо усунення перешкод для осіб з інвалідністю, відновити порушені права особи з інвалідністю тощо). Пасивними адміністративними правовідносинами є ті, за яких компетенцією суб'єкта владних повноважень передбачено лише надання відповідних дозволів або сприяння діям інших суб'єктів (узгодити рішення про надання послуг з питань забезпечення перевезення осіб з інвалідністю, рішення про провадження адміністративних процедур тощо).

Також за повнотою приписів адміністративні правовідносини в досліджуваній сфері прийнято поділяти на визначені й бланкетні. Визначеними є правовідносини, які підпорядковано правилам і процедурам, передбаченим чинним законодавством, окремими державними й судовими органами. Вони забезпечують умови діяльності, зокрема й доступ до публічних служб і послуг, права й обов'язки користувачів таких послуг тощо.

До бланкетних (відсилочних) належать адміністративні правовідносини, які виникають під час дії правил і процедур, бланкетно визначених чинним законодавством, органами державного управління або ж судами. Вони обмежують права й обов'язки сторін, що мають до них стосунк, зокрема права та обов'язки користувачів публічних послуг тощо.

Зауважимо, що окремі з наведених критеріїв розподілу під час класифікації адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю можуть мати спільні ознаки, перехрещуватися або ж не виявлятися повною мірою.

Україна як держава, що зовсім нещодавно отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі, узяла низку зобов'язань, одним з яких є впорядкування вітчизняного законодавства відповідно до норм Європейського Союзу. Як відомо, саме країни-члени ЄС нині стали взірцем у багатьох сферах, одною з пріоритетних є сфера соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Окрім того, сьогодні спостерігається різке зростання цієї категорії осіб з-поміж громадян нашої країни, що спричинено насамперед веденням бойових дій під час протистояння рашиському агресорові. З огляду на це наукові дослідження в зазначеній сфері є актуальними.

Пропонована в нашому дослідженні класифікація адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю засвідчує, що її ґрунтовне дослідження має не тільки теоретичне, а й вагоме практичне значення, оскільки дозволяє чітко розмежувати повноваження суб'єктів соціальної захищеності осіб з інвалідністю, окреслити шляхи вдосконалення їхньої діяльності, розробити та застосувати комплексний підхід до роз'язання проблеми впорядкування чинного законодавства до норм ЄС у досліджуваній сфері, упровадження передового досвіду, розроблення перспективного законодавства, правової та інклюзивної освіти осіб з інвалідністю тощо. Порухене в роботі питання є широким й актуальним, потребує окремого ґрунтового вивчення у кожному його аспекті, результати якого представлено в нашій науковій праці.

У результаті дослідження сутності адміністративно-правових відносин соціальної захищеності осіб з інвалідністю, які є одним із складників побудови державної політики, спрямованої на забезпечення цих осіб шляхами соціальної адаптації як повноцінних громадян соціуму й надання можливості в реалізації прав й обов'язків у повному обсязі нарівні з іншими громадянами, доцільно зробити такі узагальнення.

Отже, сутність адміністративно-правових відносин у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю полягає в юридичній природі цих відносин, що ґрунтуються на нормах адміністративного права, першорядною метою яких є

створення соціально-правових та інших прав і можливостей, забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю на рівні з іншими громадянами для участі в громадському житті.

Ознаками, що розкривають юридичну природу адміністративно-правових відносин соціального захисту осіб із інвалідністю, є такі:

– суб'єктний склад правових відносин, наділений колом прав і обов'язків для здійснення, з одного боку, соціального захисту осіб з інвалідністю, а з іншого – набуття цими особами спеціального правового статусу;

– юридичну природу відносин зумовлено правовими засадами, що є підґрунтям для становлення державної політики реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також впливають на формування відносин цих суб'єктів;

– персоніфікація відносин у сфері соціального захисту інвалідів і забезпечення дотримання їхніх прав і свобод, у якій передбачено координаційну функцію з надання соціальних пільг, ведення обліку осіб, які користуються цими пільгами;

– юридична відповідальність у разі порушення законодавства, що регулює ці відносини.

Нині через масовані збройні атаки Росії на територію України із застосуванням балістичної зброї з великою зоною ураження зросла кількість травмованих осіб з різними ступенями тяжкості, що спричиняє стійкі розлади організму – інвалідність. З огляду на це гостро постає потреба в прийнятті спеціального законодавчого акта, який передбачатиме соціальний захист осіб, постраждалих унаслідок воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту.

2.2. Суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Формування та реалізація державної політики є складником державно-владних правовідносин, закріплених нормами адміністративного права, що визначають права й обов'язки суб'єктів цих правовідносин, з-поміж яких є громадяни й інші суб'єкти, не наділені владними повноваженням, зокрема й самі державні органи, які утворюють державно-адміністративну систему, що визначає курс політики країни та спрямовує її на обрання прогресивних державно-управлінських методів і принципів.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства метою адміністративно-правового регулювання є встановлення й регламентація таких взаємовідносин, які можуть гарантувати кожній людині охорону в сфері виконавчої влади й реальне додержання належних прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у разі їх порушення [111, с. 2]. Обираючи курс євроінтеграційних перетворень, Україна поступово наближається до вимог Спільної політики ЄС у сфері соціальної політики, уживає заходів щодо посилення ефективності діяльності суб'єктів формування та реалізації соціального сектора з упровадженням позитивної державної політики.

Напрями формування державної політики та розвитку соціальної сфери досліджували такі вчені: В. Вакуленко, В. Грузєва, О. Люта, Л. Мельник, М. Орлатий, Н. Пігуль, Р. Підлипна, О. Сергієнко, І. Топішко тощо. Визначення особливостей правого регулювання державного управління у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю здійснювали вчені-адміністративісти такі, як О. Балинська, В. Грищук, О. Капітан, Н. Кривоконь, Е. Лібанова, О. Макарова, О. Палій, Т. Семигіна, В. Скуратівський тощо. З позиції сучасної доктрини в досліджуваній сфері на сьогодні поверхнево обґрунтовано роль і значення суб'єктного складу

держаних органів у формуванні соціальної політики захищеності осіб з інвалідністю.

Метою дослідження є розкриття місця й повноважень державних органів України та інших суб'єктів, які виконують визначальну роль у формуванні й здійсненні державної політики з питань соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Як уже зазначалося у попередніх підрозділах, державна політика ґрунтується на комплексному підході функціонального спрямування, спрямованого на розв'язування взаємопов'язаних політичних і соціально-економічних проблем із своєчасним реагуванням на зміни й нововведення для подолання цих проблем у державі й суспільстві. Саме тому державна політика реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю та формування відповідного соціального захисту базується на цілеспрямованій діяльності уповноважених суб'єктів публічного управління, реалізується в нормативно-правових, організаційних та управлінських заходах у сфері формування та реалізації цієї політики, винайденні форм соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

На підтримку цієї тези звернемося до думки Р. Опацького, який зазначив, що для побудови й реалізації виваженої, дієвої політики потрібне чітке уявлення про систему її суб'єктів, оскільки саме вони впливають на політику багатьма способами, через різноманітні канали, з абсолютно не однаковими (інколи контрадикторними) цілями [173, с. 210; 102, с. 112].

На підставі теоретико-правових основ з'ясовано, що низка науковців з-поміж суб'єктів адміністративного права виокремлює дві групи: 1) індивідуальні суб'єкти – фізичні особи, яких поділяють на громадян (володіють повним набором прав і обов'язків у державі), іноземців та осіб без громадянства (мають обмеження щодо політичних прав, не виконують військового обов'язку), фізичні особи з іншим спеціальним статусом; 2) колективні суб'єкти (юридичні особи): держава, державні органи й установи, громадські об'єднання, адміністративно-територіальні одиниці та

їх населення, виборчі округи, релігійні організації, промислові підприємства, іноземні підприємства тощо [30, с. 86].

На думку В. Глуховері, до суб'єктів реалізації державної політики належать органи державної влади, їхні посадові особи, а також громадяни та/або інститути громадського суспільства, що застосовують правові методи й передбачають правову сферу діяльності публічно беруть участь у формуванні та здійсненні правової політики для забезпечення прав і свобод особистості, становлення правової держави [62, 74].

Очевидно, що суб'єкти формування та реалізації державної політики сприяють продуктивному й ефективному розв'язанню завдань, метою яких є забезпечення надійності та стабільності в реалізації основних напрямів державної політики, гарантування дотримання прав усіх учасників адміністративно-правових відносин й запобігання виникненню конфліктів під час провадження взаємодії цих суб'єктів з опорою на норми права, що дає змогу зміцнювати фундамент організаційно-управлінської діяльності державних органів.

Для формування та реалізації державної політики ці суб'єкти мають свою організаційно-правову визначеність, упорядкованість і структуру, якій відповідає певне коло суб'єктів, наділених правами та обов'язками.

Системність є визначальною характеристикою суб'єктів реалізації будь-якої державної політики, оскільки вона детермінує чітко виважену структуру, поетапне визначення елементів якої розкриває весь спектр і масштаб правової категорії «суб'єкти реалізації державної політики» [102, с. 113].

Для глибокого розуміння структурованості суб'єктів у контексті дослідження слід детально окреслити цю категорію, визначити суб'єкти формування й суб'єкти реалізації цієї політики.

У тлумачному словнику зазначено, що формування – це процес надання чому-небудь певної форми, вигляду тощо; надання чому-небудь завершеності, визначеності; створення з наданням якоїсь структури,

організації, форми [87, с. 639]. У цьому самому словнику під реалізацію визначено так: здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя [87, с. 493].

Порівняння змісту цих понять дозволяє побачити розбіжність у їхньому смислового навантаженні. У процесі реалізації державної політики беруть участь суб'єкти, які втілюють напрями державної політики, а в процесі її формування ці суб'єкти матеріалізують цю політику у відповідній формі, надаючи завершеності й визначеності цим напрямом державної політики.

Як зазначає Д. Кіблик, суб'єкти формування державної політики – це система органів публічної влади, до компетенції яких належить створення державної політики, зокрема й усіх її складників. Суб'єктами реалізації державної політики є сукупність органів публічної влади та інших інституцій, які згідно з чинним законодавством уповноважені здійснювати заходи, які спрямовані на втілення такої державної політики загалом або її окремих складників у реальність [102, с. 113–114].

У контексті викладеного схарактеризуємо суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з опорою на суб'єктів її формування й виокремлення суб'єктів реалізації політики в досліджуваній сфері.

Очевидно, що формування соціальної політики захисту осіб з інвалідністю на державному рівні шляхом її створення з матеріалізацією в нормативно-правових формах забезпечує низка державних органів, які цілком логічно очолює Верховна Рада України.

Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади, що визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики держави, реалізує стратегічні курси держави, що віддзеркалено в ст. 85 Конституції України [119]. Прийняті Верховною Радою законодавчі акти визначають державний курс, спрямований на забезпечення прав і свобод людини, формування засобів та вибір позадискримінаційних шляхів реалізації цих прав, створення

правового фундаменту безбар'єрного суспільного середовища.

Повноваженнями Верховної Ради України у сфері захисту осіб з інвалідністю та формування відповідної політики є такі:

– затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за його виконанням;

– визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

– затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;

– розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;

– призначення на посаду й звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання й захисту прав і свобод людини в Україні тощо [119].

Водночас, як зазначає Є. Соболев, Верховна Рада України бере участь в адміністративних правовідносинах через функціонування апарату й комітетів, тим самим забезпечує законотворчий складник органів публічної влади, формує та розробляє обов'язкові для виконання стандарти, положення й вимоги, а також визначає державну політику в усіх сферах життя суспільства [300, с. 52–53], тобто вона є головним органом формування державної політики, при цьому її участь в адміністративно-правових відносинах реалізується через допоміжні інституції [102, с. 124].

Для реалізації окремого напрямку законопроектної роботи й попереднього розгляду питань Верховною Радою України при ній створено комітети, діяльність яких регламентує Закон України «Про комітети Верховної Ради України». Одним з напрямів діяльності цих комітетів є участь у попередньому розгляді й підготовці висновків і пропозицій щодо

проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також наданні згоди на обов'язковість чи денонсацію міжнародних договорів України; узагальнення зауважень і пропозицій, що надійшли до законопроектів, зокрема й у сфері соціального захисту; внесенні пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи [237].

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» на сьогодні при Верховній Раді дев'ятого скликання працює 23 комітети. З-поміж цієї кількості безпосередній стосунок до формування політики соціального захисту осіб з інвалідності мають Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів і Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування. Доцільно розглядати їхні повноваження більш детально.

Зокрема, до предмету відання Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів належать такі позиції: формування й безпосереднє визначення державної політики у сфері соціального захисту громадян; соціальний захист і реабілітація осіб з інвалідністю та регулювання їх діяльності підприємств і громадських об'єднань; реабілітація ветеранів війни з числа учасників антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій і Луганській областях; законодавче регулювання надання соціальних послуг ветеранам, особам з інвалідністю, особам похилого віку та іншим особам, які перебувають у складних життєвих обставинах [248].

У віданні Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, визначено таке коло діяльності: законодавство про охорону здоров'я, зокрема про медичну допомогу, лікувальну діяльність, лікарські засоби, медичні вироби, фармацію і фармацевтичну діяльність; сучасні медичні технології та медична техніка; розвиток трансплантології в

Україні; санаторно-курортне оздоровлення тощо [248].

Окрім того, є низка комітети, які опосередковано беруть участь у формуванні державної політики захисту прав і свобод осіб з інвалідністю. До них належать Комітет з питань правової політики (предмет відання – оцінка відповідності проєктів законодавчих актів Верховної Ради України Конституції України; конституційне законодавство; законодавство з надання правової допомоги громадянам, зокрема й особам з інвалідністю); Комітет з питань освіти, науки та інновацій (забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю у сфері освіти та науки); Комітет з питань транспорту й інфраструктури (забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю під час розроблення стратегій і пріоритетів розвитку інфраструктури; розвитку, будівництва та реконструкції інфраструктури всіх видів транспорту; створення нормативно-правових умов для безперешкодного доступу до об'єктів інфраструктури; а також безпеки на транспорті) [102, с. 125].

Безпосередній парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини та громадянина здійснює Уповноважений Ради України з прав людини, який захищає права кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі [262]. На державному рівні Уповноважений є визначальним суб'єктом реалізації захисту прав і свобод осіб, додержання й поваги до прав і свобод між громадянином та органами державної влади, зокрема й шляхом надання можливості для реалізації свого потенціалу особам з інвалідністю.

Відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР, правами Уповноваженого є забезпечення виконання захисту прав осіб з інвалідністю, здійснення контрольних заходів шляхом відвідування, виявлення й запобігання проявів порушення їхніх прав і свобод, а саме: ходити й перевіряти будинки дитини, дитячі будинки-інтернати, притулки для дітей, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціальної реабілітації дітей з

інвалідністю, центри соціально-психологічної реабілітації дітей; геріатричні пансіонати, будинки-інтернати для громадян похилого віку й осіб з інвалідністю; пансіонати для ветеранів війни і праці; соціально-реабілітаційні центри [262]. Уповноважений також має право вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини й громадянина, зокрема й осіб із інвалідністю.

Зміст щорічної доповіді про стан додержання й захисту прав і свобод людини й громадянина в Україні за 2022 р. в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України, яку адресовано Верховній Раді України, засвідчує, що Уповноважений опрацював низку нормативно-правових актів у сфері забезпечення соціально-економічних прав громадян, з наданням рекомендацій щодо автоматичного продовження виплати пенсії по інвалідності та в разі втрати годувальника особам з інвалідністю у зв'язку з неможливістю проходження ними в умовах воєнного стану переогляду в МСЕК для підтвердження інвалідності [79, с. 17]; наголошено, що в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» закріплено підтримку осіб з інвалідністю внаслідок війни, у разі отримання інвалідності внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО/ООС чи заходів, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави через військову агресію Російської Федерації проти України [79, с. 22].

На сьогодні Уповноважений окреслив низку проблем, які порушують права громадян України, спричинених повномасштабним вторгненням Росії на територію України. З-поміж нез'ясованих питань є такі: особи з інвалідністю, які мають передбачене законодавством право на перетин державного кордону, не можуть його перетнути внаслідок відсутності потрібних документів, оскільки пенсійного посвідчення вони не мають, а довідку МСЕК у листопаді 2022 р. вилучено з переліку документів, які дають право на перетин державного кордону. Також відсутність документів

позбавляє громадян пільг на проїзд у міському транспорті й потягах Укрзалізниці [79, с. 42]. З огляду на це, Міністерству охорони здоров'я України рекомендовано: переглянути й актуалізувати форми індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю, дитини з інвалідністю та Порядок їх складання, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2007 № 623, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 жовтня 2007 р. за № 1197/14464; забезпечити протезування дітей, які втратили кінцівки внаслідок мінно-вибухових та вогнепальних травм, а також за потреби – реабілітацію кожної дитини зі складними комбінованими травмами, політравмами з ускладненим перебігом [79, с. 63].

Запропоновані Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини шляхи розв'язання гострих проблем є нагальними, які розкрито нами виключно в межах дослідження. Як бачимо, Уповноважений виконує функцію формування шляхом участі в удосконаленні законодавства України у сфері захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, а також реалізації державної соціальної політики, здійснюючи функцію контролю за недопущенням порушення прав і свобод, що підкреслює його повноваження спеціальним законодавчим статусом.

Важливим суб'єктом-гарантом у дотриманні прав, зокрема рівності та надання рівних можливостей в реалізації конституційних прав і свобод незалежно від вад і фізіологічних можливостей виступає Президент України.

Як гарант Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази й розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [119]. Для забезпечення належних умов реалізації соціально-економічних, особистих прав і свобод особами з інвалідністю, упровадження кращого світового досвіду в цій сфері, недопущення дискримінації Президентом України прийняв низку Указів, з-поміж яких слід виокремити такі: «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» від 03.12.2015 № 678/2015, «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» від

13.12.2016 № 553/2016; «Про підвищення ефективності заходів у сфері прав осіб з інвалідністю» від 03.12.2019 № 875/2019; «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 11.09.2021 р. № 466/2021.

Відповідно до п. 28 ст. 106 Конституції України Президент створює в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи й служби [119]. Саме таким постійно діючим допоміжним органом, який вирізняється з-поміж суб'єктів реалізації державної політики є Офіс Президента України (далі – Офіс), який діє на підставі відповідного Положення, затвердженого Указом Президента від 25 червня 2019 р. № 436/2019.

У сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини й громадянина, зокрема й недопущення дискримінації людей з обмеженими можливостями та вадами, Офіс виконує такі завдання: здійснення експертного аналізу політичних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в Україні й світі; підготовка за його результатами для подання на розгляд Президентіві України пропозицій з питань формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на забезпечення додержання Конституції України, прав і свобод людини й громадянина [249].

На директорів Офісу покладено завдання, пов'язане зі здійсненням експертного аналізу соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в Україні, за результатами яких вони мають підготувати пропозиції Президентіві України з питань формування та реалізації цих напрямів політики. Також Офіс Президента України має сприяти продуктивній взаємодії гаранта з державними органами для досягнення ефективного результату реалізації напрямів державної політики, розвитку соціальної підтримки населення.

До складу Ради безбар'єрності, що є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, сформованим для створення безбар'єрного простору [263], уведено радника – уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності. Цю посаду затверджено Указом Президента України у 2021 р. [250] шляхом трансформації посади уповноваженого Президента з розширенням повноважень останнього у сфері реалізації державної політики відносно осіб з інвалідністю, захисту їхніх прав та створення безперешкодного середовища для всіх груп населення.

До сфери відповідальності цього радника-уповноваженого належить забезпечення здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо додержання конституційної норми про визнання в Україні людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю. Сучасне поняття безбар'єрності й справді безпечного доступного середовища передбачає врахування потреб усіх громадян, зокрема й людей з інвалідністю, що має бути реалізовано в повному обсязі [386].

Термін безбар'єрність означає загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності (фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг, у сферах освіти та економічної діяльності (зайнятості та підприємництва) [260].

Нині через зростання кількості осіб з інвалідністю, отриманою внаслідок бойових дій, актуальною стає проблема адаптації самих ветеранів і їхніх членів родин до умови цивільного життя. Однією з причин є адаптація осіб з інвалідністю до рівня цифрового розвитку країни, а також реінжинірингу послуг держави.

На думку Т. Ломакіної, саме це одне з пріоритетних завдань у діяльності радника-уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності. Дослідниця зазначає, що цифрові рішення мають бути

доступними для людей з порушенням зору, слуху, нервової системи, оскільки в Україні зростає кількість людей, які внаслідок війни, на жаль, мають такі проблеми [374].

Як бачимо, Президент України є суб'єктом, який відповідно до своїх повноважень, бере участь у формуванні державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю шляхом формування нормативно-правової бази в досліджуваному контексті, а також має стосунок до суб'єктів реалізації цієї політики через опосередкований контроль допоміжних органів.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюють у межах повноважень центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування [247], які є суб'єктами реалізації державної соціальної політики.

На підставі адміністративно-правового аналізу норм указанного закону, у межах реалізації публічної політики, спрямованої на отримання послуг й реалізацію прав особами з інвалідністю нарівні з іншим соціумом, шляхом об'єднання всіх сфер прояву продуктів життєдіяльності, можливостей безбар'єрності в усіх сферах державної політики, класифікуємо відповідні державні органи України.

Зауважимо, що реалізація соціальної політики здійснюється саме в публічному контексті, а це є більш доцільним, оскільки в ній беруть участь державні органи (центральні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування), громадські організації, зокрема й підприємства та організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

На підтримку вказаної нами думки звертаємося до позиції О. Дем'янчука, який тлумачить поняття «публічна влада» як поєднання державної влади й громадського самоврядування. Із цього погляду публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну

політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) громадські об'єднання, їх спілки та інші недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів або навіть приватні структури й агенції [68 с. 31–32; 269, с. 106].

З огляду на викладене вище пропонуємо класифікувати суб'єкти реалізації публічної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з виокремленням з-поміж них трьох груп.

Першу групу з урахуванням кола повноважень утворюють суб'єкти реалізації публічної політики – державні органи України, що здійснюють державне управління з питань забезпечення прав інвалідів та їх соціальної захищеності:

1) центральні органи виконавчої влади, які мають розгалужену адміністративно-управлінську систему органів з ієрархічним принципом побудови; з-поміж них передовсім слід розглянути Кабінет Міністрів України, міністерства, до компетенції яких входить реалізація політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю, державні фонди;

2) місцеві державні органи;

3) місцеве самоврядування.

Пропонуємо детальний правовий аналіз першої групи суб'єктів з окресленням ролі й ефективності реалізації державних програм з питань забезпечення прав інвалідів та їх соціальної захищеності.

Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, який здійснює виконавчу владу безпосередньо й через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує і контролює діяльність цих органів [236].

У колі завдань КМУ (ст. 2), виконує низку завдань, які стосуються сфери соціального захисту осіб з інвалідністю. До них належать такі: здійснення внутрішньої політики держави, виконання Конституції та законів

України; ужиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного й усебічного розвитку особистості; забезпечення проведення політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту ...; розроблення й виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку ... [236].

Відповідно до норм чинного законодавства та повноважень КМУ спрямовує та здійснює безпосередню координацію роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, тому вони керуються нормативно-правовими актами КМУ, доповнюють їх деталізацією регламентування відносин та реалізацією урядових програм у сфері захисту осіб з інвалідністю.

Відповідно до ст. 117 Конституції України Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови й розпорядження, які є обов'язковими до виконання. З огляду на це Кабінет Міністрів України затвердив Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводу, що визначає для органів державної влади та місцевого самоврядування механізм здійснення заходів щодо виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які залишилися проживати в зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації супроводу таких осіб [223]. Цей Порядок визначає перелік комплексу заходів, гарантованих державою й спрямованих на життєзабезпечення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення щодо надання медичної допомоги особам, зокрема й забезпечення лікарськими засобами; технічними та іншими засобами реабілітації і медичними виробами; надання соціальної допомоги; речами першої потреби; продуктами харчування та водою; засобами гігієни; засобами зв'язку, живлення та опалення; індивідуальними засобами захисту; проведення заходів з евакуації; інформування про заходи безпеки, проведення заходів з евакуації, об'єкти укриття, засоби зв'язку із службами швидкого реагування

тощо [223].

Пропонований перелік не є вичерпним, однак на нашу думку, зважаючи на повномасштабне вторгнення Росії на територію України й перебування всієї країни під постійними ракетними обстрілами, що є прямою загрозою життю українців, цей перелік комплексу заходів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, не можна обмежувати виключно інформуванням осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення про об'єкти укриття.

Окрім того, після проведення моніторингу готовності укриттів по всій країні виявлено, що станом на кінець квітня 2023 р. в семи містах: Києві, Львові, Одесі, Черкасах, Миколаєві, Сумах та Запоріжжі – виявлено проблеми з доступністю укриттів: багато укриттів було зачинено на замки, до деяких підхід обмежено огорожею, не встановлено вказівних знаків, які ведуть до укриття та інформаційних табличок на вході в укриття [193]. Про виявлення обладнання фонду захисних споруд з пандусами для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення в актах нічого не вказано. Зокрема, немає цієї вимоги у виявленні стану готовності укриттів у розпорядженні Одеського міського голови № 248 від 01.06.2023 «Про організацію додаткових заходів та проведення оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту на території міста Одеси» [243], Сарненського міського голови «Про організацію проведення оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту на території громади № 50 від 02 березня 2023 р. [245], Ніжинського міського голови «Про проведення перевірки стану захисних споруд» від 17 травня 2022 р. № 105 [251], те саме в розпорядженні Скадовської адміністрації [254] та низки інших адміністрацій.

Лише в акт оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту за встановленою формою передбачено графу про відмітку наявності обладнання засобами для доступу осіб з інвалідністю й інших маломобільних груп населення в розпорядженні голови П'ятихатської міської ради «Про

створення комісії з обстеження захисних споруд цивільного захисту та огляду інших об'єктів (будівель, споруд, приміщень) щодо можливості їх використання для укриття населення» від 24 березня 2023 р. № 58-р [257].

Окрім того, обов'язкової умови з дотримання Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09 липня 2018 р. № 579, а саме Розділу 2, де засвідчено вимогу наявності пандусів для забезпечення вільного користування сховищами особами з інвалідністю та іншими маломобільними групами населення, а в разі їх відсутності – передбачення додаткового обладнання входу дерев'яними або металевими трапами [208], не сформульовано в Плані основних заходів цивільного захисту України на 2023 р., затвердженому Кабінетом Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 370-р. [214].

У результаті проведеного аналізу нормативно-правих актів у частині забезпечення заходів, гарантованих державою, спрямованих на життєзабезпечення осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, заходів цивільної безпеки та гарантування забезпечення заходів із збереження життя, особливо це гостро виникає в період воєнного стану України та постійних масованих ракетних атак Російською Федерацією, з'являється потреба у внесенні доповнень у низку нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, а саме: Порядок виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282, План основних заходів цивільного захисту України на 2023 р., затверджений Кабінетом Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 370-р. абзацом у такій редакції:

забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до фонду захисних споруд цивільного захисту, обладнаного засобами для доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, що знаходяться в

управлінні, власності чи користуванні юридичних осіб (на балансі, у підпорядкуванні, на території тощо), окрім тих, які використовуються за окремими розпорядженнями для спеціальних потреб (захисні споруди, які входять до складу запасних пунктів управління, а також споруди, призначені для укриття особового складу військових підрозділів Збройних сил України, Національної гвардії України, інших, утворених відповідно до законів військових формувань) під час виникнення надзвичайної ситуації (загрози вогневого ураження).

На сьогодні в умовах воєнного стану для реалізації заходів цивільної безпеки, гарантування забезпечення заходів із збереження життя всім громадянам країни, додаткові допомоги потребують маломобільні особи та особи з інвалідністю. З огляду на це, заслуговують на увагу такі нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, що є одним з провідних суб'єктів реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733 [218], Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 [230].

Зазначимо, що в указаних вище нормативно-правових актах передбачено також оповіщення осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення. При цьому засвідчено, що об'єкти системи оповіщення створюють на підприємствах, в установах й організаціях, які надають послуги на вказаній категорії, зокрема й на об'єктах з масовим перебуванням людей, в інтернатних закладах (для дітей, осіб з фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями, осіб похилого віку), закладах охорони здоров'я, які мають ліжковий фонд, пенітенціарних установах, на підприємствах, в установах й організаціях УТОСу та УТОГу [218]. Також у п. 18 вказаного Положення зазначено, що керівникам підприємств, установ та

організацій УТОСу й УТОГу, інших підприємств, установ та організацій, що надають послуги особам з інвалідністю та маломобільним групам населення, потрібно передбачити обов'язкове доведення сигналів і повідомлень до осіб з фізичними, психічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями [218].

З указаного вище випливає, що керівники повинні передбачити доведення інформації, а не покладати зобов'язання й відповідальність за відсутність диференційованих каналів оповіщення з урахуванням видів вроджених чи/та набутих біологічним або соціальним шляхом обмежень осіб, які мають інвалідність.

Таку саму редакцію має п. 37 вказаного Положення: для оповіщення зазначених груп населення потрібно передбачити застосування таких технічних засобів, що враховують диференціацію за видами обмеження життєдіяльності людей з інвалідністю (звукові маяки, світлозвукові сповіщувачі, засоби аудіокоментування, субтитрування, сурдопереклад, надсилання текстових повідомлень, інші відповідні засоби) [218].

Окремий розділ аналізованого Положення «Забезпечення функціонування апаратури і технічних засобів автоматизованих систем централізованого оповіщення та зв'язку, контроль за їх станом» передбачає алгоритм технічного підтримання справності системи оповіщення.

У пункті 43 визначено, що експлуатаційно-технічне обслуговування автоматизованих систем оповіщення, а також проведення організаційно-технічних заходів із запобігання їх несанкціонованому запуску організовує відповідний орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування – щодо загальнодержавної, територіальних та місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення; керівник об'єкта – щодо спеціальних, локальних та об'єктових систем оповіщення [218]. Окрім того, ця категорія осіб забезпечує збереження системи сповіщення, а контроль за станом готовності спеціальних, локальних та об'єктових систем оповіщення, а також проведення їх технічних перевірок організовує керівник об'єкта, на якому

створено зазначені системи [218].

Контроль за функціонуванням цієї системи мають виконувати суб'єкти, з якими укладено договір про технічне обслуговування. Про відповідальність у разі бездіяльності керівника об'єкта, на якому створено системи сповіщення, у цьому нормативно-правовому акті не зазначено.

У результаті правового аналізу Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733, з'ясовано, що встановлення сигналів сповіщення для осіб-інвалідів з урахуванням їхніх фізичних вад прямо не визначено як обов'язкове, а вживання «необхідно передбачити доведення інформації» не є прямою вказівкою винайдення декількох каналів сповіщення залежно від видів обмежень осіб з інвалідністю (звукових, світлозвукових, аудіосприйняття тощо), тобто тут керівник об'єкта може обирати один або декілька сигналів сповіщення для осіб-інвалідів, що вже вважається виконанням цієї норми. Також відповідальності керівника об'єкта сповіщення – підприємства, установи чи організації, що надає послуги на вказаній категорії, зокрема й на об'єктах з масовим перебуванням людей, в інтернатних закладах, не передбачено в разі неможливості встановлення диференційованого оповіщення з урахуванням видів обмеження життєдіяльності людей з інвалідністю.

Також заслуговує на увагу Порядок проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, який визначає механізм здійснення організованого вивезення (виведення) населення із зон можливого впливу наслідків надзвичайної ситуації або надзвичайної ситуації і розміщення його поза зонами дії вражаючих факторів джерел надзвичайної ситуації в разі виникнення безпосередньої загрози життю та заподіяння шкоди здоров'ю населення [230], що також є одним із шляхів реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Відповідно до вказаного Порядку евакуація осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення планують та здійснюють відповідно до окремого Плану проведення заходів з евакуації населення (працівників), матеріальних і культурних цінностей, який реалізують місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання.

Заслуговує на увагу п. 40 Порядку, який визначає, що Комісія з питань евакуації, утворена Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевою держадміністрацією, органом місцевого самоврядування, організовує оповіщення, евакуацію та прибуття на збірні пункти евакуації (пункти посадки) непрацюючого населення, осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, визначених Порядком виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 35, ст. 1233), зокрема осіб з порушенням зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуальними, психічними порушеннями за місцем проживання [230].

Зауважимо, що в умовах воєнного стану та постійної загрози життю й здоров'ю через постійні масовані ракетні обстріли, а на деяких територіях – шквальні вогневі атаки жилих громад щодня гинуть цивільні люди, з-поміж яких також ті, хто фізично не може про себе подбати, – це особи з різними фізичними обмеженнями, маломобільні групи населення, особи з інвалідністю. З огляду на це постає нагальна потреба в прийнятті спеціального нормативно-правового акта з визначенням виявлення, оповіщення та евакуації осіб з інвалідністю й інших маломобільних груп населення в період надзвичайної ситуації та воєнних дій, з визначенням суб'єкта реалізації цих заходів.

Для визначення шляхів, механізмів і способів розв'язання проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у сфері забезпечення, охорони та захисту прав осіб з інвалідністю при Кабінеті

Міністрів України створено як тимчасовий консультативно-дорадчий орган – Раду в справах осіб з інвалідністю [264].

До основних напрямів діяльності цього дорадчого органу належать: аналіз та моніторинг діяльності державних органів з питань захисту прав осіб з інвалідністю; активна участь у розробленні проєктів, пропозицій до нормативно-правових актів з визначених питань для подальшого вдосконалення й реалізації шляхів захисту вказаної категорії осіб.

Уважаємо дивним, що в указаному Положенні, що регламентує діяльність Ради немає вимоги чи обов'язку звітуватися й представляти свою діяльність за результатами виконаної роботи. Очевидно, що за відсутності контролю та потреби в звітуванні Ради робота останньої є суто формальною. На підтвердження нашої думки на офіційному сайті Ради в справах осіб з інвалідністю останніми оприлюдненим матеріалом є план її роботи на 2019 р. [188] та протокольне рішення № 1 за 27 червня 2019 р. [266]. Це при тому, що п. 8 вказаного Положення визначено, що 8. формою роботи Ради є засідання, які проводять за рішенням її голови не рідше одного разу на квартал [264].

З огляду на те, що це один із суб'єктів реалізації політики захисту осіб з інвалідністю, діяльність якого спрямовано на виявлення й винайдення шляхів розв'язання проблемних питань у результаті реалізації державної політики у сфері забезпечення захисту прав осіб з інвалідністю, що діє при Кабінеті Міністрів України, для усунення формалізму, бездіяльності цього органу й реалізації принципу публічності у його діяльності вважаємо за потрібне внести зміни до Положення про Раду в справах осіб з інвалідністю, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 р. № 628, доповнивши пункт 8 такою редакцією:

Для організації своєї діяльності Рада розробляє План роботи на поточний рік, який підписує голова та затверджує Прем'єр-міністр України з оприлюдненням на вебсайті Ради.

Про результати виконаної роботи голова Ради звітує раз на рік на засіданні Кабінету Міністрів України з оприлюдненням звіту на вебсайті

Ради.

Формою роботи Ради є засідання, яке проводять за рішенням її голови не рідше одного разу на квартал та оформляють протоколом з обов'язковим оприлюдненням на вебсайті Ради.

Для посилення відповідальності за роботу голови Ради та її складу, пропонуємо п. 7 указаного Положення, що визначає Посадовий склад Ради, доповнити таким формулюванням:

У разі невиконання, неналежного виконання своїх обов'язків чи бездіяльності голову Ради усувають з посади, а виконання обов'язків покладають на його заступника за рішенням Кабінету Міністрів України до призначення іншого голови.

Головою Ради є віцепрем'єр-міністр України або інший член Кабінету Міністрів України, визначений Кабінетом Міністрів України.

Продовжуємо аналізувати першу групу суб'єктів реалізації та здійснення державного управління, міжгалузевої координації та функціонального регулювання з питань забезпечення прав інвалідів та їхньої соціальної захищеності. До неї належать центральні органи виконавчої влади, тобто міністерства, департаменти (служби, інспекції).

З огляду на завдання з реалізації центральними органами виконавчої влади державної політики у сфері захищеності осіб з інвалідністю умовно поділимо їх на основні підгрупи за такими напрямками: суб'єкти з розроблення та координації держаних програм з реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; моніторинг за дотриманням прав осіб з інвалідністю й дітей з інвалідністю та розподіл гуманітарної допомоги цим особам як на всій території держави, так і з урахуванням перебування цих осіб на тимчасово окупованих територіях; у сфері реалізації цивільної захищеності осіб з інвалідністю під час надзвичайних ситуаціях; з фінансового забезпечення заходів щодо соціальної захищеності інвалідів і дітей-інвалідів.

Визначальним органом з розроблення та координації держаних

програм з реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є Міністерство соціальної політики України, яке відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України також є суб'єктом формування цієї політики. З огляду на це одним з першорядних завдань Мінсоцполітики є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, зокрема осіб з інвалідністю [217].

Безпосередньо в реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю Мінсоцполітики має такі повноваження: координація діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо застосування державних соціальних стандартів і нормативів та нормативів фінансового забезпечення надання державних соціальних гарантій; розроблення та внесення в установленому порядку пропозицій щодо надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких не мають можливості їх утримувати або місце проживання чи перебування батьків яких невідоме, допомоги малозабезпеченим особам, які проживають разом з особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, які за висновком лікарської комісії закладу охорони здоров'я потребують постійного стороннього догляду, особам з інвалідністю, особам, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції, іншим соціально вразливим верствам населення [217].

Функцію моніторингу за дотриманням прав осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю виконують такі суб'єкти: Міністерство охорони здоров'я України, яке на виконання Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р. здійснює моніторинг за дотриманням прав осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які проживають/перебувають у закладах освіти, соціального захисту населення, охорони здоров'я; бере участь в опрацюванні питань надання допомоги

особам з інвалідністю, які перебувають на тимчасово окупованих територіях і не в змозі переміститися на підконтрольну Україні територію, представництвом Міжнародного комітету Червоного Хреста та іншими міжнародними організаціями [212] тощо. Під час розподілу гуманітарної допомоги Міністерство економіки України визначає пріоритети з урахуванням потреб осіб з інвалідністю; бере участь у створенні сприятливих умов для працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема впроваджуючи для роботодавців стимулювальних механізмів [212] тощо.

Пріоритетним завданням Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій є забезпечення формування та реалізація державної політики з питань тимчасово окупованої території та захисту прав населення, що на ній проживає, кінцевою метою якої є їх реінтеграція в єдиний правовий, інформаційний, соціально-економічний, культурний, освітній простір України. До тематично спрямованих завдань Мінреінтеграції належить взаємодія з міжнародними гуманітарними організаціями щодо сприяння наданню гуманітарної допомоги та проведенню гуманітарних операцій [73], без уваги до потреб осіб з інвалідністю. На обов'язковість урахування потреб цієї категорії вказує Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р. та спрямовується міжнародна фінансова підтримка цієї категорії.

На підставі вказаного вище пропонуємо завдання Мінреінтеграції, визначене абз. 7 п. 4 Положення про Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України доповнити відповідно до вимог Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р. та умов міжнародної фінансової підтримки з урахуванням потреб осіб з інвалідністю, викласти у такій редакції:

... 4) взаємодіє з міжнародними гуманітарними організаціями щодо сприяння наданню гуманітарної допомоги та проведенню гуманітарних операцій, зокрема й з урахуванням потреб осіб з інвалідністю;

Державна служба України з надзвичайних ситуацій є суб'єктом

реалізації захищеності осіб з інвалідністю в частині забезпечення доступності захисних споруд цивільного захисту, наявності достатньої кількості доступного транспорту для евакуації до найближчої споруди цивільного захисту, а також рівня підготовки відповідного персоналу.

Суб'єктом реалізації політики з фінансового забезпечення заходів щодо соціальної захищеності інвалідів і дітей-інвалідів є Фонд соціального захисту інвалідів (з використанням даних Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування та Централізованого банку даних з проблем інвалідності), місцевих бюджетів, а також органи місцевого самоврядування за місцевими програмами соціального захисту окремих категорій населення за рахунок коштів місцевих бюджетів [247].

У характеристиці другої та третьої групи виокремлених нами суб'єктів з реалізації публічної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, з-поміж яких місцеві державні органи та місцеве самоврядування, слід зазначити таке. Виконання державних програм та реалізації державної політики на місцевому рівні здійснюють державні адміністрації. Ці завдання покладено на них відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації», а ст. 23 уточнює повноваження державних адміністрацій у галузі соціального забезпечення та соціального захисту населення. Зокрема, місцеві органи виконавчої влади реалізують державну політику в галузі соціальної захищеності осіб з інвалідністю, сприяють правильному й своєчасному призначенню й виплаті державних пенсій та допомоги соціально незахищеним громадянами, зокрема й указаним категоріям; забезпечує працевлаштування осіб з інвалідністю, сприяє здобуттю ними освіти, набуттю потрібної кваліфікації, матеріально-побутовому обслуговуванню, санаторно-курортному лікуванню осіб з інвалідністю; сприяє поданню протезно-ортопедичної допомоги населенню й забезпеченню осіб з інвалідністю засобами пересування та реабілітації [241].

Отже, місцеві державні адміністрації як місцеві органи виконавчої влади в межах своїх повноважень реалізують державну політику в

досліджуваній сфері, безпосередньо забезпечують виконання та сприяють на місцевому рівні втіленню основних напрямів соціальної захищеності, спрямованої на захист і підтримку осіб з інвалідністю, створенню для них рівних можливостей і доступу на місцях до таких базових ресурсів, як освіта, робота, медицина тощо зі спрямуванням на поліпшення їхнього соціального становища.

Третім суб'єктом є органи місцевого самоврядування, які відповідно до побудови системи зумовлюють різнорівневу організаційно-правову основу, що відбивається на диференціації повноважень сільських, селищних, міських рад.

Зокрема за ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» у сфері соціального захисту населення до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні та делеговані повноваження. Власні повноваження цих органів передбачають установаження за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення; розв'язання відповідно до законодавства питань про подання допомоги особам з інвалідністю, ..., особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних житлових будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; організація для малозабезпечених громадян похилого віку, осіб з інвалідністю будинків-інтернатів побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування. До делегованих повноважень належать: забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов осіб з інвалідністю; прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю, організація їхньої професійної підготовки, а також погодження ліквідації таких робочих місць [240].

Зазначимо, що місцеві державні адміністрації й органи місцевого самоврядування виступають безпосередніми суб'єктами реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, обмежуючись територіальною одиницею своєї громади.

Як бачимо, діяльність органів місцевого самоврядування спрямовано на забезпечення розвитку соціальних послуг, які надають у територіальних громадах з урахуванням потреб осіб з інвалідністю із збільшенням спектру соціальних послуг, що надають громади особам з інвалідністю, щоб сприяти реалізації політики їх соціальної захищеності.

Варто окреслити роль громадських організацій інвалідів у реалізації державної політики, які, на думку А. Куцої, 1) об'єднують у своїх рядах інвалідів, а отже, керуються життєвими інтересами, цінностями й пріоритетами інвалідів, які перебувають у цих організаціях; 2) дають змогу акумулювати й використовувати такий унікальний ресурс, як соціальна ініціатива й активність самих інвалідів, що дозволяє знаходити нові, більш сучасні засоби вияву й розв'язання соціальних проблем інвалідів; 3) виступають єдиною соціальною структурою, у якій інваліди є не опосередкованими членами, як в інших структурах суспільства, а безпосередніми завдяки чому громадські організації інвалідів мають змогу отримувати адекватну інформацію щодо соціального стану й потреб інвалідів, вкрай важливу для розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів і державних програм підтримки та реабілітації інвалідів [140].

З огляду на низку нормативно-правових актів, що визначають коло їхніх повноважень зазначимо, що організації володіють певним масивом прав (на фінансову підтримку з державного та місцевих бюджетів; на державну допомогу підприємствам та організаціям громадських організацій інвалідів у вигляді пільг з оподаткування, поворотної та безповоротної фінансової допомоги, дотацій, позик, сприяння в наданні пріоритетів під час розміщення державного замовлення, у працевлаштуванні інвалідів та в інших формах тощо) [140].

У процесі узагальнення одержаних результатів можна стверджувати, що суб'єкти формування та реалізації державної політики сприяють продуктивному й ефективному розв'язанню завдань, метою яких є забезпечення надійності й стабільності у виконанні основних напрямів реалізації державної політики. Для формування й реалізації державної політики ці суб'єкти мають свою організаційно-правову визначеність, упорядкованість і структуру, якій відповідає певне коло суб'єктів, наділених спектром прав та обов'язків.

Отже, до суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності належать такі:

1. Верховна Рада України, яка визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики держави, реалізує стратегічні курси держави. Прийняті Верховною Радою законодавчі акти визначають державний курс, спрямований на забезпечення прав і свобод людини, формування засобів та позадискримінаційних шляхів реалізації цих прав, створення правового фундаменту безбар'єрного суспільного середовища.

2. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який виконує функцію формування шляхом участі в удосконаленні законодавства України у сфері захисту прав і свобод осіб з інвалідністю й реалізації державної соціальної політики, здійснюючи функцію контролю за недопущенням порушення прав і свобод, що підкреслює його повноваження спеціальним законодавчим статусом.

3. Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів та Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, а також низка комітетів, які опосередковано беруть участь у формуванні державної політики захисту прав і свобод осіб з інвалідністю (Комітет з питань правової політики, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань транспорту й інфраструктури).

4. Безпосередній парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини та громадянина здійснює Уповноважений Ради України з

прав людини, який є визначальним суб'єктом реалізації захисту прав і свобод осіб, додержанням та поваги до прав і свобод між громадянином та органами державної влади, зокрема й шляхом надання можливості реалізації свого потенціалу особам з інвалідністю.

5. Президент України для забезпечення належних умов з реалізації соціально-економічних, особистих прав і свобод особами з інвалідністю, упровадження кращого світового досвіду у цій сфері. Для недопущення дискримінації Президент України прийняв низку відповідних Указів.

6. Рада безбар'єрності, що є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, сформованим для створення безбар'єрного простору;

7. На підставі повноважень виокремлено три групи суб'єктів реалізації публічної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю: центральні органи виконавчої влади, які мають розгалужену адміністративно-управлінську систему органів з ієрархічним принципом побудови; місцеві державні органи; місцеве самоврядування.

2.3. Методи формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Конституційні норми визначають право громадян України на соціальний захист з боку держави, що є підґрунтям для формування основних напрямів соціальної політики, забезпечення дотримання соціально-державних гарантій інтересів осіб з інвалідністю. Зокрема, у статті 46 Конституції України визначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин [119]. Результативність впровадження соціально-правового захисту осіб з інвалідністю залежить від чітко

сформованих засад формування державної політики, уживання ефективних та дієвих заходів з її реалізації.

В умовах воєнних дій, які відбуваються на території України, спаду економічного розвитку країни та поглиблення фінансової кризи особливо гостро постає питання впровадження ефективних методів і форм соціального захисту осіб з інвалідністю.

Проблеми формування державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю досліджували такі наковці: М. Іншин, В. Костюк, В. Мельник, С. Прилипко, Д. Сіроха, Є. Соболь тощо. Безпосередньо вивчали механізми, способи формування та здійснення державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю й представляли у своїх працях Г. Андрусенко, Д. Андреев, Г. Атаманчук, Л. Безтелесна, В. Гриньова, С. Корнієнко, М. Новікова тощо.

Завдання нашого дослідження полягає у виробленні уявлення про особливості способів формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю й розкриття специфіки їх вираження.

Кількість осіб з інвалідністю в Україні щороку зростає. Однією з причин такої ситуації є війна, яка відбувається на території України через повномасштабне вторгнення росії 22 лютого 2022 р. Масовані воєнні атаки, постійні обстріли території України, зокрема її цивільних об'єктів щоденно збільшують кількість поранених українців, додають чисельність осіб з інвалідністю. Також цю статистику поповнюють важкопоранені українські воїни, які беруть активну участь у визволенні території України від російських агресорів.

До початку повномасштабного вторгнення, за даними Державної служби статистики України, станом на перше січня 2021 р. в Україні налічувалося 2 мільйони 703 тисячі людей з інвалідністю, з-поміж яких: осіб з інвалідністю – 163,9 тисячі дітей; 222,3 тисячі людей з інвалідністю першої групи; 900,8 тисячі – другої групи та 1 мільйон 416 тисяч – третьої групи [328]. Як зазначено вище, через з воєнні дії кількість осіб з інвалідністю

зросла орієнтовно на 27 тисяч [122].

Нині точну кількість осіб з інвалідністю сформувати неможливо з деяких причин: по-перше, багато українських бійців унаслідок бойових дій щоденно отримує тяжкі поранення, які спричиняють інвалідність; по-друге, багато українських воїнів, з-поміж яких є важкопоранені, перебувають у полоні в РФ, де належну медичну допомогу надають не завжди відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права, що в деяких випадках спричиняє настання інвалідності; по-третє, як було засвідчено, по всій території України або на окремих її ділянках щоденно відбуваються масштабні збройні атаки з використанням різного типу ракет, шахедів, безпілотних літальних апаратів тощо унаслідок яких багато українців гине та зазнає каліцтва.

Усе зазначене вище вимагає від держави вже сьогодні пошуку ефективних методів формування та реалізації державної соціальної політики з реабілітації та соціалізації осіб, які отримали інвалідність у зв'язку з воєнними діями, забезпечення дотримання соціального захисту з урахування потреб усіх осіб з інвалідністю та забезпечення їх захищеності в цій сфері.

Для розкриття поставленого завдання, звернемося до теоретико-правових основ визначення сутності поняття «методи» в межах адміністративного права. Найперше проаналізуємо спосіб впливу норм адміністративного права на суспільні відносини у сфері соціальної захищеності.

У теорії права методом правового регулювання вважають прийоми юридичного впливу (точніше поєднання цих прийомів), які визначають становище сторін у правовідносинах [111, с. 36]. Метод – це спосіб пізнання, спосіб дії, а також прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [56, с. 664].

На думку багатьох науковців-адміністративістів, метод зазвичай тлумачать як спосіб або засіб досягнення поставленої мети. Відповідно до цього адміністративно-правові методи – це способи й прийоми безпосереднього й цілеспрямованого впливу виконавчих органів (посадових

осіб) на підставі закріпленої за ними компетенції, у встановлених межах і відповідній формі на підпорядковані їм органи та громадян [24, с. 155].

Як бачимо, саме завдяки методам суб'єкти владних повноважень здійснюють вплив на регулювання відносин і досягнення певної мети підпорядкованими об'єктами в певній сфері своєї діяльності, що зумовлює компетенцію управлінського суб'єкта та формування ним курсу державної політики.

Сфера соціального захисту та забезпечення соціальної захищеності має свої способи впливу на формування суспільних відносин.

На думку С. Коханчук, методи органів публічної адміністрації полягають у створенні дієвих правових засобів та інструментів, потрібних для цілеспрямованого впливу на поведінку й свідомість учасників взаємодії для розв'язання поставлених завдань щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю [127, с. 94].

З огляду на те, що соціальний захист є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами [247, ст. 4], пропонуємо методи державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю розуміти як способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між суб'єктом владних повноважень та інших учасників для забезпечення реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, їхньої соціальної захищеності нарівні з іншими особами.

У методологічних підходах з розкриття основних напрямів діяльності органів публічної влади передбачено використання значної сукупності методів. У теорії права наявні два галузевих методи: імперативний та диспозитивний, які активно застосовують у сфері формування та реалізації соціальної політики.

Диспозитивний спосіб регулювання виражається в тому, що правомочний суб'єкт, тобто громадянин чи сім'я, має право звертатися за тим чи тим видом соціального забезпечення, а державний орган із соціального забезпечення зобов'язаний надати таке забезпечення відповідно

до чинного законодавства, реалізуючи таким способом соціальну захищеність. Іншими словами, державний орган із соціального забезпечення підпорядкований припису закону. Водночас він має право вимагати від громадянина подання відповідних документів, потрібних для призначення того або того виду соціального забезпечення, оскільки в разі не надання громадянином таких документів йому не може бути призначено цей вид соціального забезпечення. У цьому виявляються елементи імперативного способу [286].

На думку науковця Є. Соболя, загальнологічні методи наукового пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання, аналогія) використовують для формування базових понять у сфері діяльності органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод інвалідів, а саме: «права і свободи», «інвалід», «діяльність», «захист прав і свобод» [304, с. 66]. Учений також наголошує, що дослідження діяльності органів публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод інвалідів здійснюється також на підставі інших наукових методів, які відповідно до ступеня узагальнення поділяють на філософські, які регулюють пізнавальну діяльність загалом, становлять світоглядну основу всіх наук [283, с. 29], загальнонаукові, що застосовують до окремих наук; спеціальні, які використовують для розв'язання специфічних завдань конкретної науки [304, с. 56–57].

На підставі загальнотеоретичних підходів класифікації методів, з опорою на нормативне забезпечення реалізації державної соціальної політики диференціюємо методи формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Імперативний метод виразно представлено в застосуванні формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а саме: під час дотримання порядку оформлення інвалідності й отриманні соціальної допомоги, процедуру яких визначено в Законах України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з

інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд» від 02.04.2005 № 261, «Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 3 лютого 2021 р. № 79, «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» від 8 вересня 2015 р. № 685; Наказами Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обліку та зберігання посвідчень для осіб, які одержують державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 11.01.2019 № 35, «Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обліку та зберігання посвідчень для осіб, які одержують державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 11.01.2019 № 35 тощо.

Соціальний захист осіб з інвалідністю передбачає надання пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійснення реабілітаційних заходів, установа опіки (піклування)

або забезпечення стороннього догляду [247] тощо, тому ми намагатимемося охопити й проаналізувати основні напрями цього захисту, виокремити методи формування та реалізації державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

На нашу думку, першим варто представити організаційно-розпорядчий метод, сутність якого полягає в комплексі організаційних заходів, різної форми впливів на формування політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Цей метод забезпечує чіткий розподіл обов'язків в апараті управління, додержання правових норм і повноважень для розв'язання питань [175] у певній сфері діяльності.

Запорукою використання цього методу є нормативно-правова база, що передбачає дієві шляхи реалізації забезпечення дотримання соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Правові засади з визначенням основних законодавчих актів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю детально розкрито в попередньому підрозділі, тому проаналізуємо шляхи формування та реалізації державної політики у соціальній сфері досліджуваної категорії осіб на підставі організаційно-розпорядчого методу.

У попередніх підрозділах засвідчено, що на формування організаційних відносин у створенні потрібних умов, які дають змогу особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини й громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями та інтересами, безпосередньо впливає Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [247].

У 2022 р. Закон № 2682-IX вніс зміни до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, зокрема й під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю [197]. Цей закон передбачає такі зобов'язальнорозпорядчі дії: зобов'язати роботодавців виділяти та створювати робочі місця для працевлаштування

осіб з інвалідністю; установлює нормативи робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю в розмірі 4 відсотки середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює 8–25 осіб – у кількості одного робочого місця (ст. 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»).

Також Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю як один із суб'єктів публічної влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, застосовує організаційно-розпорядчий метод шляхом організації збору даних в автоматизованому режимі стосовно дотримання роботодавцями нормативів робочих місць для осіб з інвалідністю та вживає розпорядчих заходів з притягнення до відповідальності підприємства, установи та організації, фізичних осіб, які використовують найману працю, у разі невиконання цих нормативів у вигляді адміністративно-господарських санкцій, які потрібно обов'язково сплачувати.

Також, ч. 2 ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» передбачає, що підприємства, установи, організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів у разі потреби створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю [247].

Зауважимо, що в указаній вище ч. 2 ст. 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» не передбачено обов'язкового створення юридичними особами-роботодавцями спеціальних робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю. Їх створюють у разі потреби й компенсують за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю або відповідно до рішення місцевої ради за рахунок місцевого бюджету, на що є пряма вказівка в ч. 2 ст. 17 указанного Закону. У ч. 4 ст. 18-1 цього самого Закону визначено джерелом фінансування створення спеціальних робочих місць для інвалідів виключно Фонд соціального захисту

осіб з інвалідністю й то у разі можливого ініціювання цього державною службою зайнятості, що буде здійснюватися у вигляді дотації роботодавцям й тільки тим інвалідам, які зареєстровані в державній службі зайнятості [247].

З огляду на сказане можна стверджувати, що в Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» чітко не визначено джерело надання фінансової допомоги на створення роботодавцями спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, що може спричинити до бюрократичні неузгодження між державними органами у виконанні цих зобов'язань через економічну кризу та обмеженість виділення бюджетних видатків на фінансування соціальних програм, обґрунтоване веденням активних воєнних дій у країні та посиленням видатків на обороноздатність України. Одним з першорядних завдань Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю є фінансове забезпечення заходів щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю й дітей з інвалідністю в Україні [221], про що сказано в попередніх підрозділах, тому цілком логічно зобов'язати його узгоджувати питання з виділенням коштів на створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю.

Для уникнення розбіжностей, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», а саме до ч. 2 ст. 17 та ч. 4 ст. 18-1 й викласти їх у такій редакції:

ч. 2 ст. 17:

Підприємства, установи й організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію основного й додаткового обладнання, технічного оснащення й пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю;

ч. 4 ст. 18-1

Державна служба зайнятості за рахунок Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю здійснює надання компенсаційних виплат роботодавцям на

створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, зареєстрованих у державній службі зайнятості, а також проведення професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки цієї категорії осіб з інвалідністю у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Як відомо, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує дотримання захисту прав і свобод осіб з інвалідністю, логічно покласти контроль на цей Фонд щодо дотримання й виконання роботодавцями нормативів створення спеціальних робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, передбачити це в Кодексі України про адміністративні правопорушення, оскільки у чинній редакції ст. 188-1 КУпАП не передбачено цього виду робочих місць для інвалідів. На нашу думку, це спричиняє відчуття безкарності посадових осіб підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, які використовують найману працю в частині ухилення у створенні спеціальних робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, оскільки відсутня стаття відповідальності, що нівелює можливості вживання організаційно-розпорядчих заходів.

З огляду на це пропонуємо ч. 2 ст. 188-1 КУпАП викласти в такій редакції:

ч. 2 ст. 188-1:

Невиконання посадовою особою, яка користується правом приймати на роботу й звільняти з роботи, фізичною особою, яка використовує найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема й створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю та їх облаштування, неподання Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю звіту про зайнятість та працевлаштування осіб з інвалідністю -

тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Для продовження правового аналізу чинного законодавства з метою

виявлення стану реалізації дотримання прав свобод інтересів осіб з інвалідністю, з-поміж яких значну частку становлять особи, які відчують труднощі під час самостійного пересування через відповідні фізичні вади, у контексті організації управлінської діяльності суб'єктів владних повноважень, звернемося до архітектурно-будівельних вимог. У Законі України «Про архітектурну діяльність» уповноважено органи містобудування й архітектури, до яких за ст. 13 вказаного Закону належить центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері архітектури; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архітектури; орган виконавчої влади тощо [195], здійснювати контроль та нагляд за додержанням будівельних норм і правил під час здійснення архітектурно-будівельних робіт.

Відповідно ст. 10 вказаного Закону передбачено здійснення архітектурно-будівельного контролю й нагляду захисту державою прав споживачів будівельної продукції. При цьому законодавець в обов'язковому порядку звертає увагу на додержання суб'єктами архітектурної діяльності затвердженої містобудівної та іншої проєктної документації, вимог вихідних даних [195], залишаючи поза увагою забезпечення створення умов та вимог для безбар'єрного доступу маломобільних груп населення та осіб з обмеженими можливостями.

У ст. 1 цього самого закону під поняттям «проєкт» розуміють документацію для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає будівельним нормам і правилам [195]. Це також засвідчує підтримку нашого зауваження щодо захисту прав споживачів у забезпеченні безбар'єрного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 10, ч. 6 ст. 1 Закону

України «Про архітектурну діяльність», виклавши в такій редакції:

ч.1 ст.10:

Для забезпечення під час забудови територій, розміщення й будівництва об'єктів архітектури додержання суб'єктами архітектурної діяльності затвердженої містобудівної та іншої проєктної документації, вимог вихідних даних, створення безперешкодного доступу для осіб з обмеженими можливостями та інших маломобільних груп населення, а також для захисту державою прав споживачів будівельної продукції здійснюється в установленому законодавством порядку державний архітектурно-будівельний контроль та нагляд.

ч. 6. ст. 1

проєкт – документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, відповідає будівельним нормам і правилам та вимогам щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення;

Переконані, що цю вимогу слід передбачити на законодавчому рівні й під час розроблення вимог і норм реконструкції вже наявного житлового фонду. Окрім того, основними засадами формування державної політики у сфері комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) із заміною застарілого житлового фонду передбачено: забезпечення дотримання вимог щодо створення для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення умов для їх безбар'єрного доступу до всіх реконструйованих або заново збудованих, з-поміж яких стартові житлові будинки, об'єкти житлового та громадського призначення і території кварталів (мікрорайонів) [238].

Для цього в ст. 5, яка стосується повноважень центрального органу

виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері житлово-комунального господарства Закону України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», пропонуємо доповнити частину 4, виклавши в такій редакції:

ч. 4. ст. 1

розробляє і затверджує норми та правила в межах, установлених законом, з дотримання вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення.

У процесі вивчення дії організаційно-розпорядчого методу в сфері формування та реалізації політики забезпечення безбар'єрного житлового середовища слід також звернутися до повноважень органів місцевого самоврядування. Зокрема, у ст. 31 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначення власні та делеговані повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. У частині делегованих повноважень передбачено здійснення контролю за дотриманням норм законодавства у сфері будівництва та забудови території, однак без акцентування на обов'язковому дотриманні умов безбар'єрності, що дає змогу в окремих випадках не враховувати цю вимогу для уникнення зайвих витрат.

У зв'язку з цим, пропонуємо ч. 3 пункту б) «делеговані повноваження» Закону України ст. 31 «Про місцеве самоврядування в Україні» викласти у такій редакції:

ч. 3 п. б) ст. 31

здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації в процесі планування й забудови відповідних територій з урахуванням вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення; зупинення у

випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проєктів окремих об'єктів, недотримання вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;

Зауважимо, що забезпечення доступності захисних споруд цивільного захисту особам з обмеженими фізичними можливостями та іншим маломобільним групам населення є обов'язковою умовою в процесі розроблення проєктної документації під час забудови відповідних інженерно-технічних заходів [253, п. 10 ст. 31].

Розглянемо соціально-психологічний метод, який є особливо значущим в процесі реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. З позиції загальнотеоретичних основ теорії управління З. Бурик вважає, що соціально-психологічний метод обумовлюється пізнанням і використанням законів соціально-психологічної діяльності для оптимізації соціально-психологічних явищ і процесів в інтересах суспільства й держави. За допомогою соціальних методів здійснюється управління відносинами в групах і між групами, а за допомогою психологічних – управління впливом на свідомість окремих індивідів і міжособистісні відносини в групі. Соціально-психологічні (пропагандистські) методи державного управління у сфері сталого розвитку України розглядають з позицій адміністративних, морально-етичних, організаційно-правових чи соціально-політичних [54, с. 42].

Як бачимо, соціально-психологічний метод сприяє оптимізації людей з обмеженими можливостями та осіб з інвалідністю до умов і рівня життєдіяльності суспільства з урахуванням технічного розвитку, пом'якшення їх адаптації до соціуму, з подальшою можливістю стати активною частиною прогресивного правового середовища.

Метод соціально-психологічного впливу для оптимізації вказаної категорії осіб ґрунтується на застосуванні насамперед індивідуальних

якостей цих осіб: фізичного та психічного стану, емоційних особливостей, інтелектуального розвитку тощо. Не менш вагомим у реалізації цього методу є використання прийомів наукової доктрини з урахуванням нормативно-правового регулювання відносин усіх напрямів життєдіяльності суспільства з урахуванням сьогодення, яке має на меті реалізацію соціального захисту осіб з інвалідністю та забезпечення розвитку особистості.

Цільове призначення впливу соціально-психологічного методу дає змогу диференціювати в ньому такі групи спрямування: соціальна реабілітація ветеранів війни та інших осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій; соціальна активність; формування соціальних і трудових навиків; соціальна мотивація. Окреслимо шляхи реалізації цих напрямів у правовому аспекті.

Із 2014 р. Україна перебуває у війні з Росією, яка почалася з антитерористичної операції (Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 р. «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» від 14 квітня 2014 р. № 405/2014), а 24 лютого 2022 р. набула ознак повномасштабного вторгнення на територію України. У попередніх підрозділах уже неодноразово зазначено, що внаслідок бойових дій зросла кількість осіб як з-поміж цивільного населення, так і з-поміж колишніх військових, які отримали поранення, що спричинили інвалідність. На сьогодні гостро постає проблема реінтеграції комбатантів з інвалідністю.

Колишніх комбатантів з інвалідністю розглядають як жертв збройного конфлікту, що потребують особливих умов та спеціального догляду. Важливою для них є можливість працевлаштування, що сприяє соціальній, культурній, психологічній та економічній реінтеграції [308, с. 127].

Нині достовірну кількість ветеранів війни з інвалідністю встановити неможливо, оскільки продовжуються активні бойові дії на територій України. За останніми даними Пенсійного фонду України та

ДП «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України» через широкомасштабне військове вторгнення російської федерації на територію суверенної держави Україна кількість людей з інвалідністю зросла на 26 тисяч 699 осіб [329].

Міністерство у справах ветеранів України розробило в тестовому режимі сторінку для державних, приватних та міжнародних організацій, які працюють в інтересах ветеранів війни та їх родин, де представлено аналітичну інформацію з кількістю ветеранів війни за даними Єдиного державного реєстру ветеранів війни станом на 1 січня 2022 р.

За результатами Єдиного державного реєстру станом на 1 січня 2022 р. в Україні налічувалося 68290 ветеранів війни, які були учасниками бойових дій та учасниками війни з-поміж них: категорію «особа з інвалідністю 2 групи внаслідок війни» отримали 56187 осіб, «особа з інвалідністю 1 групи внаслідок війни» – 12103 [37]. Як бачимо, більша частка припадає на осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни, що становить 8,38 % від загальної кількості учасників бойових дій та учасників війни порівняно з кількістю осіб з 1 групою внаслідок війни – 1,8%. Найбільша частка осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни – це особи чоловічої статі (93,42% від загальної кількості осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни) порівняно з жінками – 6,6%, а найбільш уразлива вікова категорія – чоловіча стать 2 групи віком 45–64 роки, що становить 52,7 % від загальної кількості осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни.

Більш детальний аналіз на підставі аналітичної інформації Міністерства у справах ветеранів України представлено в Додатках В, Г.

Унаслідок пережитих бойових дій, особливо з травматичними результатами у військових, а також у цивільного населення виникає посттравматичний синдром (далі – ПТС). За оцінкою Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) переживання травматичних подій може спричинити розвиток таких станів: депресивний розлад, психоз, поведінкові розлади, самоушкодження, самогубство тощо. У ПТС виявляється широкий

спектр емоційних, когнітивних, поведінкових та соматичних симптомів, які охоплюють повторне переживання психотравми, спотворене почуттям підвищеної поточної загрози, а також підвищення серцебиття, поведінкові зміни та зміни настрою, низка фізичних та соціальних проблем, які негативно впливають на суспільство загалом [178, с. 7].

На законодавчому рівні реабілітацію ветеранів війни, які отримали інвалідність унаслідок війни, регламентують передовсім Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», однак їх здебільшого спрямовано на надання соціального захисту, ніж пошук шляхів реабілітації та соціальної підтримки відповідно до характеру отриманих травм. У ст. 45 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» передбачено відповідальність за порушення законодавства про реабілітацію осіб з інвалідністю [252], але міри відповідальності й самого правопорушення в досліджуваному контексті не визначено Кодексом України про адміністративні правопорушення. Про існування цієї колізії вже наголошував у своїй праці Є. Соболев [304, с. 214].

З урахуванням викладеного вище пропонуємо главу 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення доповнити статтею: «Порушення законодавства про реабілітацію осіб з інвалідністю» й викласти у такій редакції:

Порушення встановленої законодавством процедури реабілітації осіб з інвалідністю з надання реабілітаційних заходів посадовими особами реабілітаційних закладів, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами –

тягне за собою накладання штрафів від десяти до двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

У чинному законодавстві не передбачено повоєнної підтримки ветеранів війни загалом, та цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій зокрема. Комітет Верховної Ради України з питань

соціальної політики та захисту прав ветеранів порушував питання щодо важливості розроблення плану адаптації учасників бойових дій після завершення війни й повернення мобілізованих осіб та військовослужбовців до мирного цивільного життя, яке на сьогодні залишається не розв'язаним.

Як зазначає голова підкомітету з питань соціального захисту прав ветеранів⁰ до початку повномасштабного вторгнення в Україні було зареєстровано понад 500 тисяч учасників АТО/ООС. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії кількість осіб, яких мобілізували або вони доєдналися до добровольчих формувань, а також їхніх родин та родин загиблих захисників може перевищити 5 мільйонів осіб. Повернення з-поміж військовослужбовців до цивільного життя стане серйозним викликом для країни [329].

На сьогодні також існує проблема встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я в цивільних осіб, одержаними від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння для встановлення пільг по інвалідності. Проблема полягає в тому, що Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я» від 25.04.2018 № 306 стосується отримання ушкоджень цивільними особами внаслідок проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, що дає їм право на отримання відповідних соціальних пільг. Нині воєнні дії тривають по всій території України й кількість отриманих ушкоджень, що спричиняють настання інвалідності в цивільних, зростає, тому є потреба у внесенні відповідних зміни до цієї постанови для того щоб отримали пільги всі вказані особи з інвалідністю.

Також на сьогодні гострою є потреба в розробленні державної концепції з адаптації учасників бойових дій та цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій, після завершення війни та повернення мобілізованих осіб і військовослужбовців до мирного цивільного життя, яка має складатися з декількох напрямів: 1) забезпечення безоплатної державної

медичної допомоги, медичних послуг, у яких передбачено також загальну та соціальну реабілітацію ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 2) забезпечення державної матеріальної підтримки на період адаптації ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 3) пошук та створення робочих місць для ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 4) розв'язання житлових питань.

Підвидом соціально-психологічного методу є також метод соціальної активності, сутність якого полягає в тому, щоб залучити осіб з інвалідністю до активної участі в процесі розвитку суспільства та держави з урахуванням їхніх потреб останніх на державному рівні формування соціальної політики захищеності.

Як уже зазначалося, на сьогодні розроблено Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 р., затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України, у якому передбачено активне залучення до складу постійно діючих робочих груп представників громадських об'єднань, які опікуються питаннями осіб з інвалідністю, для опрацювання пропозицій щодо забезпечення, дотримання та реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, виявлення й усунення перешкод у задоволенні повсякденних потреб осіб зазначеної категорії відповідно до вимог Конвенції про права осіб з інвалідністю [212].

Важливою в реалізації цього методу є роль громадських організацій, діяльність яких спрямовано на надання допомоги інвалідам у реалізації їхніх можливостей у соціальній і культурній сферах життя, надання їм допомоги в розв'язанні інших проблем, а також їх соціалізації та залучення до суспільного життя. Ефективними шляхами залучення осіб з інвалідністю до суспільства та їх адаптації є пошук потрібної роботи з урахуванням можливостей та групи інвалідності, сприяння у створенні умов для нормального способу життя для осіб з обмеженими можливостями, та інша участь громадських об'єднань у соціальних проєктах.

Сутність методу формування соціальних і трудових навиків полягає в опануванні особами з інвалідністю вмінь спілкуватися з іншим соціумом за допомогою доступних і можливих для цього способів, з подальшою реалізацією права на працю.

Конституційне право на працю – це забезпечена законом можливість людини заробляти на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується. Цьому праву відповідає обов'язок держави створювати умови для повноцінної реалізації цього права, гарантувати їм рівні можливості у виборі професії й роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки й перепідготовки кадрів згідно із суспільними потребами [331, с. 123].

Залежно від ступеня працездатності (часткової чи повної) осіб з інвалідністю, як ми вже зазначали вище, роботодавець зобов'язаний створити робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю. За нашим переконанням, для ефективності застосування методу формування трудових навиків у осіб з інвалідністю потрібно зобов'язати Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю створювати спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію відповідного обладнання. На сьогодні це питання є актуальним, оскільки кількість осіб з інвалідністю поповнюють ветерани війни, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій, тому їх адаптація через трудові навички є одним з реабілітаційних шляхів та її повернення до цивільного життя, а також внеском у відбудову країни після закінчення війни.

В умовах воєнного стану для реалізації права на працю та здобуття відповідних навиків особами з інвалідністю є актуальним розвиток надомної та дистанційної форми праці, зокрема й укладання трудових договорів з цією категорією осіб з нефіксованим робочим часом.

У питаннях формування соціальних навиків шляхом набуття особами з інвалідністю вмінь спілкуватися з іншим соціумом за допомогою доступного й можливого для цього способу, яким виступає субтитрування й

сурдопереклад, нині виникає низка проблем.

Зокрема, Уряд країни ще у 2009 р. впровадив план заходів щодо поліпшення доступу до інформації осіб з вадами слуху завдяки субтитруванню й сурдоперекладу, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 р. № 209-р [213], у якому передбачено внесення змін до основних законодавчих актів у сфері радіомовлення та телебачення. На сьогодні чинним є Закон України «Про суспільні медіа України», у якому в ч. 5 ст. 18 зазначено, що програмна політика Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ) полягає в тому, що вона вживає заходів для забезпечення доступності своїх програм для сприйняття особами з вадами зору чи слуху шляхом адаптування програм за допомогою аудіоопису, субтитрування або перекладу на жестову мову [259].

Із викладеного вище очевидно, що вживання заходів НСТУ для забезпечення доступності своїх програм передбачає наявність можливості та інших чинників, що робить це не обов'язковим.

Для забезпечення реалізації соціальних навиків і доступності до інформаційного простору пропонуємо внести зміни до ч. 5 ст. 18 Закону України «Про суспільні медіа України» й викласти в такій редакції:

ч. 5. ст. 18

НСТУ зобов'язана вживати заходів із забезпечення доступності своїх програм для сприйняття особами з вадами зору чи слуху шляхом адаптування програм за допомогою аудіоопису, субтитрування або перекладу на жестову мову.

Для забезпечення контролю реалізації цих заходів цілком логічно передбачити здійснення нагляду Наглядовою радою НСТУ за адаптуванням програм за допомогою аудіоопису, субтитрування або перекладу на жестову мову шляхом доповнення ч. 2 ст. 7 Закону України «Про суспільні медіа України» пунктом 10 й вкласти його в такій редакції:

п. 10 ч. 2. ст. 7

здійснює нагляд за дотриманням НСТУ частки адаптованих програм, визначених ч. 5 ст. 18 цього Закону.

Четвертим різновидом соціально-психологічного методу є метод соціальної мотивації, сутність якого в теорії управління звзведено до активного впливу на особистість для активізації соціальної діяльності різними шляхами.

Якщо звернутися до етимології слова мотив (movere – рухати, штовхати), то під ним потрібно розуміти те, що спонукає людину до дії, заради чого людина виконує дію [87, с. 291].

На нашу думку, більш ефективними методами соціальної мотивації для осіб з інвалідністю з позиції державного соціального забезпечення слід уважати такі: соціальні трансферти та пільги, доступність освітніх послуг, забезпечення безбар'єрності, пристосування транспортної інфраструктури та дорожнього сервісу до норм доступності для осіб з інвалідністю.

До соціальних трансфертів для осіб з інвалідністю належать пенсії, допомоги, стипендії, дотації, виплати по соціальному забезпеченню, зокрема й безкоштовні послуги, передбачені законодавством України для осіб з інвалідністю.

Дотепер актуальним є забезпечення соціального захисту та розширення пільг ветеранам війни й особам з інвалідністю внаслідок війни. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» в ст. 13 передбачає низку соціальних пільг особам з інвалідністю внаслідок війни. У ст. 12 цього самого закону передбачено учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються в розмірі 25 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [256].

Доступність освітніх послуг для осіб з інвалідністю є одним із вагомих складників набуття вмінь і навичок у певній сфері знань як одного із невіддільних прав особи. У Конституції гарантовано це право, однак на сьогодні залишається проблема доступності до приміщень освітніх закладів,

неадаптованість формату освітнього матеріалу до потреб осіб з інвалідністю.

У повоєнний період постане потреба в розробленні й проведенні online-курсів з підвищення кваліфікації для ветеранів війни з виявом особливої уваги особам з інвалідністю, отриманою внаслідок бойових дій, оскільки вони потребуватимуть від держави отримання можливості соціалізуватися в цивільному суспільстві та працевлаштуватися для подальшої реалізації свого потенціалу. На нашу думку, такі програми професійної підготовки/перепідготовки потрібно укласти з урахуванням інклюзивного підходу, спрямовувати на подолання недостатності навичок демобілізованих колишніх комбатантів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб.

Для забезпечення безбар'єрності чинне законодавство враховує вимоги для створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з інвалідністю, що передбачено Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р., затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Як ми вже зазначали вище, на сьогодні для забезпечення доступності захисних споруд для осіб з інвалідністю потрібно обов'язково враховувати цю умову під час розроблення проєктної документації для забудов і споруд.

Доступність для осіб з інвалідністю транспортної інфраструктури та дорожнього сервісу й створення безперешкодного середовища також передбачено в Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р. У стратегічному напрямі курсу безбар'єрності Національної стратегії зазначено, що більшість громадського транспорту (автобуси, тролейбуси, трамваї), а також міжміського, міжнародного авто- та залізничного сполучення є застарілою й не доступною, що унеможливорює перевезення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення (відсутні пандуси, облаштовані місця для осіб з маломобільних груп населення, вказівники, звукові сигнали, титрована інформація тощо) [260].

В основному законодавчому акті з регулювання напрямів діяльності національного транспорту не визначено завдання із державного управління в

галузі транспорту – вимоги до доступності транспорту для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Саме в Законі України «Про транспорт» це не представлено в ст. 3, у якій викладено мету й завдання державного управління в галузі транспорту.

Для обов'язковості введення вимоги доступності транспортних засобів, зокрема й громадського транспорту, пропонуємо доповнити ст. 3 Закону України «Про транспорт» пунктом у такій редакції:

Державне управління в галузі транспорту має забезпечувати:

...

Забезпечення доступності всіх видів транспорту, транспортного сервісу для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.

Також відповідно до ст. 12 указанного закону одним з напрямів зобов'язань підприємств транспорту передбачено забезпечення потреб громадян, підприємств та організацій у перевезеннях [261]. Цілком логічно ввести вимогу доступності транспортних засобів у вигляді зобов'язань підприємств транспорту, доповнити ст. 12 вказаного закону й викласти у такій редакції:

Підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати:

потреби громадян, включаючи потреби доступності транспорту для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, підприємств і організацій у перевезеннях;...

Для реалізації вимоги доступності транспорту важливо закріпити цю вимогу в Законі України «Про міський електричний транспорт», а саме: доповнити ч. 1 ст. 4 пунктом такої редакції:

Транспортні послуги надаються з додержанням таких вимог:

... доступності транспорту та надання транспортних послуг з урахуванням різних фізичних вад осіб з інвалідністю.

Третім методом формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю вважаємо розуміти метод недопущення дискримінації. Державна політика будується шляхом створення

для всіх осіб чи групи осіб рівних можливостей для реалізації їхнього потенціалу, вкладу в розбудову суспільства, активної та повноцінної участі в його житті, тобто усунення проявів будь-яких форм дискримінації стосовно осіб з інвалідністю є демократичними проявом відносно їх у набутті не тільки конституційних прав, а й реалізації їхніх обов'язків нарівні з іншими членами суспільства.

На підтвердження цієї тези слід звернутися до п. 4 ст. 5 Конвенції про права осіб з інвалідністю, у якій зазначено, що конкретні заходи, потрібні для прискорення чи досягнення фактичної рівності осіб з інвалідністю не слід вважати дискримінацією щодо інших осіб [115].

У законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначено поняття «позитивні дії», під якими слід розуміти спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності в можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України [204]. На нашу думку, доцільно в цьому законодавчому акті, а саме в ст. 17 «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанні винагороди за неї» також передбачити позитивні дії відносно осіб з інвалідністю, створивши для них умови фактичної можливості й досягнення дійсної реалізації їхніх прав і можливостей порівняно з особами, які не мають стійких розладів функцій організму, що спричиняють інвалідність. Для реалізації позитивних дій стосовно осіб з інвалідністю у сфері праці пропонуємо:

п. 3 ст. 17 доповнити й викласти у такій редакції:

Роботодавець зобов'язаний:

створювати умови праці, які дозволяли б жінкам і чоловікам, у тому числі жінкам-інвалідам та чоловікам-інвалідам, здійснювати трудову діяльність на рівній основі;

п. 9 ст. 17 доповнити й викласти у такій редакції:

Роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на

досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, у тому числі жінок-інвалідів та чоловіків-інвалідів, а також серед різних категорій працівників.

Запропоновані до законодавства зміни сприятимуть вчиненню роботодавцями позитивних дій стосовно осіб з інвалідністю, спрямованих на раціонально збалансоване співвідношення між особами з інвалідністю різної статі в співвідношенні до осіб різної статі без стійких розладів функцій організму.

Останнім методом формування та реалізації соціальної політики щодо захищеності осіб з інвалідністю є правовий метод, сутність якого полягає в застосуванні сукупності способів впливу публічних суб'єктів через застосування норм чинного законодавства на регулювання суспільних відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Результати поглибленого аналізу правових засад впливу на формування та реалізацію суспільних відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю викладено в попередньому розділі, тому зупинимося виключно на актуальному на сьогодні проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» за реєстр. № 5344-д., який пройшов друге читання й наданий на розгляд Верховній Раді України.

Мета законопроекту – створити сприятливі умови для працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема й шляхом впровадження апробованих в інших країнах підходів до розвитку стимулювальних механізмів для роботодавців, розширення можливостей для осіб з інвалідністю. За словами першого заступника Міністра соціальної політики Дарини Марчак, наразі Міністерство також напрацьовує можливості гарантованого працевлаштування осіб з інвалідністю одразу після проходження професійного навчання за кошти державного бюджету [329].

Детальний правовий аналіз законопроекту № 5344-д не є нашою метою, однак у запропонованих змінах до ст. 18 Закону України «Про основи

соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» спостерігаються елементи обмеження реалізації прав осіб з інвалідністю. Зокрема, у законопроекті № 5344-д пункт 4 ст. 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначено, що особа, яка протягом місяця з дня встановлення інвалідності повинна повідомити роботодавця в письмовій формі або у формі електронного документа відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» про готовність приступити до роботи (служби) [265, с. 12].

У запропонованій редакції чітко виявляється неврахування авторами видів обмежень можливостей осіб з інвалідністю, ступенів доступних для них суспільних способів комунікацій, оскільки вони можуть мати різні фізіологічні порушення (зору, рухового апарату). Відповідно особа з інвалідністю, яка буде мати будь-який вид фізіологічних обмежень, не зможе повідомити роботодавця у визначений проектом спосіб, а відповідно буде порушено її право на працю. Для уникнення такого дискримінаційного прояву відносно осіб з інвалідністю у сфері реалізації права на працю в майбутньому пропонуємо п. 4 ст. 18, викладеного в законопроекті № 5344-д, сформулювати в такій редакції:

Особа з інвалідністю повинна повідомити роботодавця ву письмовій формі або у формі електронного документа відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», або в іншій формі, виходячи з можливостей сприйняття особи з інвалідністю та доступних ступенів способів комунікацій, про готовність приступити до роботи (служби) протягом місяця з дня встановлення інвалідності.

У процесі узагальнення опрацьованого матеріалу про способи формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зауважимо, що саме державні методи управління мають юридично визначену природу, через яку формуються державні соціальні стандарти, забезпечується реалізація соціальних гарантій з урахуванням цьогочасних проблем та потреб осіб з інвалідністю.

В умовах війни нагального розв'язання потребує питання щодо надання соціальних послуг особам з інвалідністю. Насамперед існує стоїть проблема із забезпеченням протезування осіб, які отримали тяжкі поранення унаслідок бойових дій з отриманням каліцтва, забезпечення їхньої соціальної адаптації та реанімації. З урахуванням значених витрат бюджету України у воєнний період, спрямованих на обороноздатність країни, розв'язанні порушеного питання сприятиме міжнародне партнерство та міжнародні трансферти.

Висновки до розділу 2

1. У процесі розкриття поняття адміністративно-правових відносин наголошено, що вони є складником суспільних відносин, які виникають у процесі державного управління як організаційні зв'язки між їх учасниками. Саму поведінку суб'єктів правовідносин регулюють норми адміністративного права, які з огляду на природу права формують відповідні взаємні права та обов'язки.

На підставі основ теорії адміністративного права розкрито сутність об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, у якому представлено державні заходи забезпечення реалізації соціальних прав, створення рівних можливостей для забезпечення різних потреб осіб з інвалідністю нарівні з іншими членами суспільства.

Визначено сутність адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, які слід тлумачити як відносини, породжені нормами адміністративного права в межах державного управління, основною метою яких є створення соціально-правових та інших прав і можливостей, забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами для участі в громадському житті.

2. У межах адміністративно-правової характеристики правовідносин

поняття «соціальна захищеність» розкрито у вузькому й широкому тлумаченні. Зокрема, у широкому розумінні «соціальна захищеність» – це захист і підтримка осіб, які знаходяться в кризових ситуаціях, створення рівних можливостей для всіх суспільних груп, рівний доступ до таких базових ресурсів, як житло, харчування, освіта й здоров'я, соціальних послуг і державної допомоги. У вузькому (зокрема, у сфері захисту прав осіб з інвалідністю) – це система заходів для забезпечення соціального статусу та забезпечення різноманітних потреб людей з інвалідністю, що передбачають матеріальну допомогу, доступ до послуг, освіти, послуг, соціальних та матеріальних пільг, державну підтримку та інші засоби для підвищення їхнього соціального благополуччя, запобігання дискримінації тощо, за яких такі особи повинні стати повноцінними членами суспільства.

3. Окреслено ознаки адміністративно-правих відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, першою з яких є суб'єктний склад відносин; другою – коло наділених прав і обов'язків цих суб'єктів у досліджуваній сфері; третьою – правова природа, зумовлена правовими засадами, які є в основу становлення державної політики реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю і впливають на формування відносин цих суб'єктів; четвертою – персоніфікація відносин, виражена в тому, що державні органи реалізують свою діяльність у сфері соціальної захищеності інвалідів, створюють умови для забезпечення дотримання їх прав і свобод, вступають з ними в правовідносини, які виражаються у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення потреб цих осіб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій та громадській діяльності; п'ятою ознакою адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері є настання юридичної відповідальності.

4. Запропоновано класифікувати адміністративні правовідносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю за характером управлінських зв'язків (на вертикальні та горизонтальні); порядком дії (у

просторі, часі та колом суб'єктів); методом правового регулювання (субординаційні, координаційні та реординаційні); метою застосування (регулятивні та охоронні); результатом реалізації норм (забезпечувальні, процедурні та процесуальні); ступенем загальності (загальні, міжгалузеві та локальні); формою припису (зобов'язуючі, заборонні, дозвоільні, заохочувальні); повнотою приписів (визначені та бланкетні); характером дій зобов'язаного суб'єкта (активні та пасивні); розподілом прав та обов'язків (односторонні, двосторонні та багатосторонні); кількісним складом суб'єктів (прості та складні); терміном дії (одноразові, короткочасні та довгострокові).

5. Наголошено, що суб'єкти формування та реалізації державної політики сприяють продуктивному й ефективному розв'язанню завдань, метою яких є забезпечення надійності та стабільності у виконанні основних напрямів реалізації державної політики. Для формування та реалізації державної політики ці суб'єкти мають свою організаційно-правову визначеність, упорядкованість і структуру, якій відповідає кола суб'єктів, наділених спектром прав та обов'язків.

6. Схарактеризовано суб'єкти державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, виокремлено суб'єкт її формування та суб'єкти реалізації політики в досліджуваній сфері.

Обґрунтовано, що суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності є Верховна Рада України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів та Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, а також низка комітетів, які опосередковано беруть участь у формуванні державної політики захисту прав і свобод осіб з інвалідністю (Комітет з питань правової політики, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань транспорту й інфраструктури); Уповноважений Ради України з прав людини; Президент України; Офіс Президента України; Раду безбар'єрності.

На підставі повноважень виокремлено три групи суб'єктів реалізації

публічної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та обґрунтовано їхнє місце в цьому етапі: 1) центральні органи виконавчої влади, які мають розгалужену адміністративно-управлінську систему органів з ієрархічним принципом побудови; 2) місцеві державні органи; 3) місцеве самоврядування.

7. У результаті аналізу чинного законодавства запропоновано внести низку змін і доповнень у частині поліпшення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з урахуванням умов воєнного стану та наявності постійної загрози життю й здоров'ю для всього цивільного населення, зокрема й для цієї категорії осіб, унаслідок повномасштабного вторгнення росії.

8. З огляду на те, що соціальний захист є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, запропоновано авторське визначення методу державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю: вважаємо, що це способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між суб'єктом владних повноважень та інших учасників для забезпечення реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, їх соціальної захищеності нарівні з іншими особами.

У теорії права наявні два галузевих методи: імперативний та диспозитивний, які також активно застосовують у сфері формування та реалізації соціальної політики. З'ясовано, що диспозитивний спосіб регулювання виражається в тому, що особа з інвалідністю, яка хоче пройти процедуру оформлення соціальної допомоги, оскільки потребує соціального захисту, з власної ініціативи має право звернутися із цим до державних органів із соціального забезпечення, а вони зобов'язані надати допомогу й сприяти в проходженні цієї процедури із соціального забезпечення відповідно до вимог чинного законодавства. Це вияв імперативного методу, сутність якого ґрунтується на підпорядкуванні вимогам чинного законодавства та чіткому дотриманні своїх повноважень, визначених

інструкціями, державними органами із соціального забезпечення. Імперативний метод яскраво віддзеркалено в застосуванні формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а саме: у дотриманні порядку оформлення інвалідності та отриманні соціальної допомоги, процедуру яких визначено низкою актів спеціального законодавства.

На підставі загальнотеоретичних підходів класифікації методів, з опорою на нормативне забезпечення реалізації державної соціальної політики запропоновано таку класифікацію методів формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: 1) організаційно-розпорядчий метод, сутність якого полягає в комплексі організаційних заходів, різної форми впливів на формування політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; 2) соціально-психологічний, який є особливо значущим у реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; наголошено, що соціально-психологічний метод сприяє оптимізації людей з обмеженими можливостями та осіб з інвалідністю до умов і рівня життєдіяльності суспільства з урахуванням технічного розвитку, з пом'якшенням їхньої адаптації до соціуму, з подальшою можливістю стати активною частиною прогресивного правового середовища; цільове призначення впливу соціально-психологічного методу дало змогу поділити його на такі групи спрямування: соціальна реабілітація ветеранів війни та інших осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій; соціальна активність; формування соціальних і трудових навиків; соціальна мотивація; визначено шляхи реалізації цих методів у правовому аспекті; 3) метод недопущення дискримінації, сутність якого полягає в тому, що державна політика будується шляхом створення для всіх осіб чи групи осіб рівних можливостей для реалізації їхнього потенціалу, внеску в розбудову суспільства, активної та повноцінної участі в його житті, забезпечення збалансованості в соціальній захищеності своїх громадян; 4) правовий метод, який полягає в застосуванні сукупності способів впливу публічних суб'єктів

через застосування норм чинного законодавства на регулювання суспільних відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

9. Зауважено, що на сьогодні гостро стоїть потреба в розробленні державної концепції з адаптації учасників бойових дій та цивільних осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій, після завершення війни й повернення мобілізованих осіб та військовослужбовців до мирного цивільного життя, яка має складатися з декількох напрямів: 1) забезпечення безоплатної державної медичної допомоги, медичних послуг, які передбачають також загальну й соціальну реабілітацію ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 2) забезпечення державної матеріальної підтримки на період адаптації ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 3) пошук і створення робочих місць для ветеранів війни, зокрема й тих, хто отримав інвалідність унаслідок бойових дій; 4) розв'язування житлових питань.

РОЗДІЛ ІІІ

ОКРЕМІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1. Нормотворчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Ефективність практичної реалізації права громадян на соціальний захист залежить передусім від упорядкованості правовідносин, що виникають для здійснення цих прав між відповідними суб'єктами публічної адміністрації та приватними особами, за яких кожна з названих сторін (особливо це стосується суб'єктів публічної адміністрації) діятиме чітко згідно зі встановленими правовими приписами [143, с. 127].

З огляду на це процедурний аспект впливу влади в усіх сферах, зокрема й у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, характеризується підвищеною чутливістю.

Адміністративні процедури були предметом багатьох досліджень вчених: В. Авер'янов, О. Андрійко, В. Біла, В. Білоус, В. Битяк, В. Галуцько, А. Даниленко, Т. Коломоєць, В. Колпаков, Р. Мельник, Т. Мінка, С. Стеценко, І. Ткаченко, І. Яковлев та ін. Тематику публічного адміністрування у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю безпосередньо представлено в дисертаціях Т. Аріфходжаєвої, А. Міськевич, Д. Кіблик, В. Кондратенка, Є. Соболя, М. Чекана, С. Уханенка.

Завдання дослідження полягає в окресленні уявлення про особливості адміністративних процедур, зокрема нормотворчих, під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Для детального вивчення поставленої проблеми, звернемося до

теоретико-правових основ тлумачення терміна «адміністративні процедури».

Адміністративною процедурою В. Тимощук вважає офіційно встановлений порядок розгляду й розв'язання органами публічної адміністрації справ фізичних і юридичних осіб, спрямований на прийняття адміністративного акта або укладання адміністративного договору [320; 324].

За твердженням А. Щерби, адміністративна процедура в органах місцевого самоврядування є врегульована нормами адміністративно-процесуального права діяльність органів місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених чинним законодавством, спрямована на реалізацію норм адміністративного матеріального права, а також матеріально-правових норм інших галузей права в процесі виконання конкретних справ щодо забезпечення прав, свобод, законних інтересів фізичних і юридичних осіб [385, с. 5; 47, с. 13].

На думку О. Миколенка, адміністративна процедура – це врегульована адміністративно-процедурними нормами послідовність дій суб'єктів нормотворчої і правозастосовної діяльності, структурованих відповідними процедурними відносинами, щодо прийняття нормативно-правових актів управління та розв'язання адміністративних справ [154, с. 29; 268, с. 92].

За словами Р. Мельника, адміністративна процедура є встановленим законодавством порядком розгляду та розв'язання адміністративних справ суб'єктами публічної адміністрації. Автор виокремлює такі ознаки адміністративної процедури: у межах адміністративної процедури виражається юридична діяльність, яку регламентують адміністративно-процедурні норми; адміністративно-процедурні норми є засобом реалізації матеріальних норм адміністративного права та норм інших галузей права, які не мають «власних» процесуальних (процедурних) норм; обов'язковим учасником будь-якої адміністративної процедури є суб'єкт публічного управління, який має владні повноваження; юридична діяльність, яка здійснюється в межах адміністративної процедури, є зовнішньою, тобто спрямовується на фізичних або юридичних осіб, організаційно не

підпорядкованих суб'єкту публічного управління. Ці ознаки є першорядними в суті адміністративних процедур, що дозволяє відмежувати адміністративну діяльність від інших видів юридичної діяльності. Безперечно, наслідком такої діяльності є прийняття нормативних і регуляторних актів (обов'язкових до виконання) управління, які безпосередньо не зачіпають правового статусу фізичних або юридичних осіб [154, с. 90–100; 268, с. 92].

У курсі лекцій, підготовленому колективом авторів під редакцією І. Бойко [23], досить ґрунтовно представлено змістове наповнення категорії «адміністративна процедура». Автори наголошують, що національне розуміння адміністративної процедури сформовано під значним впливом німецької правової доктрини. Саме поняття складається з двох термінів: «процедура» та «адміністративний», а їхній симбіоз дає підстави авторам розтлумачити його як структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладання адміністративно-правових договорів, спрямований на розв'язання конкретних справ у сфері публічного управління [23, с. 7; 324]. На наш погляд, ця дефініція є вдалою, оскільки містить низку важливих ознак і водночас адекватно відповідає сучасному рівню розвитку системи органів державного управління в Україні.

Як бачимо, адміністративна процедура – це нормативно встановлена модель адміністративних правовідносин. У сфері соціального захисту та забезпечення соціальної захищеності осіб з інвалідністю також застосовують адміністративні процедури в процесі формуванні та реалізації державної політики, тому детального вивчення потребують адміністративні процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні.

У результаті аналізу поняття «адміністративна процедура» та його ототожнення із сумісними поняттями І. Ткаченко заявила, що адміністративну процедуру захисту прав осіб з інвалідністю слід характеризувати як складну систему відносин, яка передбачає обов'язкове нормативне встановлення порядку розгляду та розв'язання конкретних справ

під час реалізації соціальної функції держави [324].

У дисертації А. Ліжевського засвідчено, що адміністративні процедури у сфері соціального захисту населення є спеціальними адміністративними процедурами з повним (комплексним) правовим регулюванням законодавства про соціальний захист (за відсутності загального законодавства про адміністративну процедуру) та властивими спеціальними ознаками, а саме: 1) здійснюються суб'єктами публічної адміністрації, на яких покладено функції публічного адміністрування у сфері соціального захисту населення, та приватними особами, що належать до незахищених (соціально вразливих) верств населення або таких, що опинилися в складних життєвих умовах; 2) їх врегульовано нормами адміністративного права, передбаченим в актах спеціального законодавства про соціальний захист населення; 3) завершуються прийняттям (вчиненням) адміністративних актів, які мають впорядкувальне значення для сфери соціального захисту населення [143, с. 174].

З огляду на вище зазначене можна зробити висновок, що адміністративна процедура формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є складною системою відносин між державою в особі уповноважених органів та осіб з інвалідністю, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення законодавчо-визначеного порядку прийняття адміністративних актів або укладання адміністративно-правових договорів щодо діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики під час розгляду й розв'язання індивідуально-конкретних завдань для забезпечення прав і свобод, законних інтересів осіб з інвалідністю.

Окрім того, зауважимо, що в адміністративно-організаційній діяльності державних органів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю передбачено такі процедури: нормотворчі, установчі та погоджувальні.

У цьому підрозділі нашого дослідження насамперед зупинимося на тлумаченні нормотворчих процедур.

У процесі вивчення нормотворчих процедур, наголосимо, що формування та реалізація державної політики є сферою, де перетинаються інтереси не лише держави, а й суспільства загалом. Державна політика – це фаза активної ролі органів державної влади під час реалізації їхньої діяльності, які охоплюють систему дій, регулятивні заходи, закони, фінансові пріоритети певного напрямку. Державну політику віддзеркалено в нормативно-правових актах, судових рішеннях, проте найперше – в конституціях.

У контексті нашого дослідження важливо звернути увагу на сам правовий акт та його відмінності від адміністративно-правового акта як інструмента формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

У юридичній літературі представлено різноманітні тлумачення поняття «правовий акт». Зокрема, під правовим (юридичним) актом зазвичай вважають офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямовується на врегулювання суспільних відносин. Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який приймає уповноважений орган держави й устанавлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Такі акти перебувають в ієрархічній підпорядкованості, що й визначає юридичну силу документа [134].

Правовий акт є комплексним і виражається у формі правового документа чи акта. З-поміж критеріїв кваліфікації нормативно-правового акта першорядними є юридична сила та наслідки цього акта. Відповідно до цього їх поділяють на нормативні, правозастосовні, індивідуальні тощо. Важливими є нормативні акти, які безпосередньо впливають на розвиток держави й з-поміж них вагоме місце посідають саме правові акти, що формують державну політику в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та сприяють її реалізації.

У своїх працях П. Рабінович стверджує, що правовий акт – це

формально обов'язкове волевиявлення уповноважених законом органів або посадових осіб держави (чи, за її дорученням або згодою, інших суб'єктів), яке встановлює правила діяльності (фізичної або інтелектуальної), приймається певними державними органами (або в деяких передбачених законом випадках іншими суб'єктами), має визначені законом форми зовнішнього вираження й поширює свою чинність (обов'язковість) на певні час і простір та на визначених так чи так суб'єктів [55, с. 522–523; 284, с. 44].

У юридичній енциклопедії Ю. Шемшученка визначено «нормативний акт» як дію, вчинок громадянина або посадової службової особи; документ, який видається державним органом, органом місцевого самоврядування, посадовою особою або громадською організацією в межах її компетенції (закон, указ, постанова, наказ, розпорядження тощо). У ній до актів також належать протоколи та інші документи, що засвідчують юридичні факти [388, с. 411; 99].

За визначенням Т. Бондар, нормативно-правовим актом є загальнообов'язкове офіційне рішення спеціально уповноваженого суб'єкта, прийняте в певному порядку, яке встановлює нові правові норми, змінює або скасовує уже наявні та приймається органами державної влади в процесі правотворчості [50, с. 165; 312, с. 12].

У науці відомі й інші позиції стосовно поняття нормативно-правового акта, а саме: нормативно-правовим актом вважають вираження в письмовій формі рішення компетентних державних органів, у яких норми права є вміщеними. Нормативно-правовий акт є основним джерелом (формою) права в Україні [312, с. 12].

Аналіз зазначених вище підходів, засвідчує єдність основних ознак правового акта, до яких належать: уповноважений суб'єкт, форма письмового вираження та мета регулювання суспільних відносин тощо.

Правові акти, що формують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та сприяють її реалізації, є результатом правотворчої діяльності державних органів, зокрема Президента України,

Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади. З огляду на це правові акти загалом й у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю зокрема встановлюють, приймають або санкціонують тільки державні органи влади або уповноважені на те особи. Зміст таких нормативних актів встановлює загальнообов'язкові правила поведінки, а також завжди містить нові норми права або змінює чинні, чітко формулює зміст юридичних прав осіб з інвалідністю. Порядок прийняття й реалізації є загальним процесуальним, що застосовується для правових актів [183]. Такі акти можуть бути постійно чинними або тимчасовими. Відповідно вони формально визначені й загальнообов'язкові для виконання, оформлені письмово, у яких об'єктами регулювання є найбільш важливі суспільні відносини у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

До нормативно-правових актів реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю належать: 1) укази та розпорядження Президента України; 2) постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України; 3) накази міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; 4) нормативні документи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, а саме – інструкції, положення, правила, порядки, методичні рекомендації тощо, затверджені в установленому законом порядку; 5) регуляторні акти місцевих державних адміністрацій; 6) нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування; 7) локальні нормативно-правові акти (нормативні акти підприємств, організацій та інших установ, які приймають для регулювання службових і трудових відносин) [29, с. 209–210; 102, с. 154–155].

Зазначимо також, що нормативно-правий акт застосовують уповноважені суб'єкти в процесі формування та реалізації будь-якої державної політики, зокрема й у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Безпосередньо цей акт є засобом реалізації публічно-управлінських дій, які в подальшому впроваджуються в життя в конкретних формах.

Окрім того, підзаконні нормативно-правові акти, які застосовують під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Ми погоджуємося з Д. Кіблик, яка у своєму дослідженні розглядає такі підзаконні нормативно-правові акти: Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад» від 22.02.2006 № 187 [225]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших окремих категорій населення медичними виробами та іншими засобами» від 03.12.2009 № 1301 [224]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року» від 07.04.2021 № 285-р [212]; Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю» від 30.09.2020 № 671 [222] та ін. [102].

Більшість нормативно-правових актів є похідними від законів, певним чином конкретизують ті чи ті положення, не персоніфіковані.

У юридичній науці розглядають такий вид акта, як індивідуальний або адміністративний. Адміністративний акт досліджено в наукових працях багатьох учених. Зокрема, важливо звернути увагу на позицію Р. Мельника і В. Бевзенка, які зазначають, що адміністративний акт належить до загального порядку, що об'єднує різноманітні й різнопланові заходи або рішення суб'єктів публічної адміністрації щодо встановлення, зміни чи припинення прав та обов'язків конкретних осіб [155, с. 261; 156, с. 58].

Схоже трактування адміністративного акта пропонує В. Тимошук і називає його волевиявленням адміністративного органу щодо розв'язання

адміністративної справи, спрямованим на виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків конкретних фізичних або юридичних осіб [321, с. 33; 156, с. 58].

Натомість у дисертації О. Мандюка «Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування» вжито термін «адміністративні акти» й виокремлено в межах цього поняття індивідуальні адміністративні акти й нормативні акти, які приймають органи публічної адміністрації [148, с. 42; 156, с. 59].

З іншої позиції, цей акт на відміну від нормативно-правового є персоніфікованим, тобто є рішенням суб'єкта публічного адміністрування щодо врегулювання конкретних адміністративно-правових відносин.

Під час реалізації державної політики стосовно забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю згаданий адміністративно-правовий інструмент має виняткове значення, оскільки стосується окремої особи, наділеної правовим статусом особи з інвалідністю. Окремий індивідуальний акт є підставою для реалізації певних прав і свобод цією категорією суб'єктів. Водночас нагадаємо, що особи з інвалідністю володіють тими самими правами й свободами, що й інші люди, однак саме завдяки цьому виду адміністративно-правового інструмента осіб з інвалідністю (насамперед конкретну фізичну особу, яка має відповідний статус) наділяють особливими, додатковими правами –персоніфікованими пільгами [102].

До індивідуальних (адміністративних) актів належать такі: акти огляду медико-соціальною експертною комісією; висновки про час настання інвалідності; акти огляду медико-соціальною експертною комісією щодо визначення медичних показань для забезпечення інваліда автомобілем з ручним керуванням та візком з електроприводом, форми яких затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм первинної облікової документації, що використовується в медико-соціальних експертних комісіях» від 30.07.2012 № 577 [234]; посвідчення особи, яка одержує державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про

державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», яке видається згідно з Наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обліку та зберігання посвідчень для осіб, які одержують державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 11.01.2019 № 35 [229]; індивідуальні програми реабілітації особи з інвалідністю; індивідуальні програми реабілітації дитини з інвалідністю (Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та Порядку їх складання» від 08.10.2007 № 623 [233; 102]).

У контексті нашого дослідження важливо звернути увагу на те, що в процесі формування та реалізації державної політики, спрямованої на належне забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, учасники в публічно-правовій сфері застосовують також адміністративний договір.

Адміністративні договори, що є адміністративно-правовими інструментами реалізації державної політики відносно забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю – це Угода про взаємне визнання пільг і гарантій для учасників та інвалідів Великої Вітчизняної війни, учасників бойових дій на території інших держав, сімей загиблих військовослужбовців від 15.04.1994 (укладена між такими країнами: Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан (Узбекистан) та Угода про взаємне визнання прав на пільговий проїзд для інвалідів та учасників Великої Вітчизняної війни, а також осіб, прирівняних до них від 12.03.1993 (Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Україна). Наведені адміністративні договори

прийняті урядами різних держав для врегулювання процедур взаємодії між суб'єктами владних повноважень вищенаведених країн щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю [102].

На сьогодні нормативно-правову базу сформовано, прийнято низку нормативно-правових актів, які забезпечують створення потрібних умов правового, соціального, економічного тощо захисту прав інвалідів.

З огляду на це, регулювання суспільних відносин у будь-якій сфері реалізовується за допомогою юридичних засобів, зокрема правових норм, нормативно-правових актів, юридичних фактів, актів тлумачення змісту юридичних норм тощо. Механізм самого правового регулювання складається із системи правових інструментів, які безпосередньо впливають на упорядкування поведінки суб'єктів тих чи тих, суспільних відносин відповідно до положень норм права.

У науковій літературі розрізняють регулювання нормативне та індивідуальне. Нашу увагу привертає нормативне правове регулювання, оскільки нормотворчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю безпосередньо ґрунтуються на ньому.

Нормативно-правове регулювання створює єдиний порядок, впливає на сталість у регулюванні суспільних відносин у процесі створення правових норм, що застосовуються багаторазово.

Як зазначає В. Риндюк у своєму навчальному посібнику «Нормотворча діяльність», під правове регулювання підпадають найважливіші, з позиції держави, суспільні відносини, що об'єктивно потребують правового регулювання й піддаються йому, сторони цих відносин виступають їх свідомими та вольовими учасниками. Зокрема: 1) до них належать ті, що виникають між людьми та їх об'єднаннями; не є предметом правового регулювання явища об'єктивної дійсності, що розвиваються за законами природи – фізичні, хімічні, біологічні процеси, стихійні явища – землетруси, повені тощо; 2) суб'єкти яких є свідомими й вольовими їх учасниками; право

не може регулювати дії, що не залежать від свідомої волі людини, – психічно хворих людей або таких, які перебувають під гіпнозом; 3) ті, що, з позиції держави, мають принципове значення для неї, об'єднань людей, конкретних осіб; коло таких відносин не усталене, воно змінюється залежно від конкретних умов того чи того етапу розвитку суспільства; 4) ті, що об'єктивно потребують правової регламентації і піддаються їй [277].

У процесі аналізу нормативно-правового регулювання можна виявити співвідношення між ними і поняттям «нормотворча діяльність». У цьому аспекті зауважимо, що правове регулювання є досить складним і довготривалим процесом, що здійснюється в такій послідовності: 1) правова регламентація суспільних відносин – розроблення юридичних норм як загальнообов'язкових правил поведінки для регулювання певних суспільних відносин; 2) виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків – на основі юридичних норм та за наявності відповідних обставин (юридичних фактів) у конкретних суб'єктів виникають суб'єктивні права і юридичні обов'язки; 3) реалізація (фактичне використання) суб'єктивних прав і юридичних обов'язків – правила поведінки, закладені в юридичних нормах, утілюються в життя, здійснюються у фактичній поведінці учасників суспільних відносин, стають реальністю [277].

Найпершою стадією правового регулювання є розроблення та прийняття законодавчої бази в сукупності правових норм як загальнообов'язкових правил поведінки. Нормотворча діяльність є першим рівнем правового регулювання, сутністю якого є вироблення правових норм, спрямованих на регулювання суспільних відносин.

Нормотворчість – це діяльність уповноважених суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [171].

За твердженням А. Расюк, нормотворчість є діяльністю уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною

процедурою [272; 42, с. 69].

За переконанням Ю. Перерви, нормотворчість слід визначати як провідний, творчий напрям діяльності держави, що передбачає комплексну, юридично неформалізовану оцінку правових потреб суспільства й подальше створення правових актів уповноваженими суб'єктами в межах організаційно оформлених процедур, які охоплюють підготовку, прийняття й оприлюднення цих актів [184].

На думку О. Дзюбенка, нормотворчість є діяльністю уповноважених керівників центральних органів виконавчої влади, які в межах своєї компетенції створюють відповідні відомчі підзаконні акти шляхом створення, зміни, доповнення, скасування правових норм, спрямованих на врегулювання тих суспільних відносин, які належать до сфери їх управління [76, с. 13; 377, с. 159].

Такої позиції дотримується також О. Скакун, яка стверджує, що нормотворчість – це офіційна діяльність уповноважених суб'єктів держави та громадянського суспільства зі встановлення, зміни, призупинення й скасування правових норм, їх систематизації [287; 377, с. 159].

Пропоновані дефініції дають підстави зробити висновок, що нормотворчою слід уважати – необхідно розглядати діяльність уповноважених органів щодо планування, розроблення, прийняття, зміни, припинення чинності нормативно-правових актів, а нормотворчим процесом, потрібно називати, як організаційно-правову діяльність уповноважених суб'єктів, які виконують завдання створення, підготовки, розгляду проєктів нормативно-правових актів і їх прийняття в подальшому.

На цьому підґрунті важливим виявляється погляди деяких авторів, а саме В. Ковальського, І. Козінцева. Зокрема учені зазначають, що існує підхід, згідно з яким нормотворчість – це цілеспрямована юридична вольова процедурно-процесуальна діяльність або процес втілення волі та законних інтересів суб'єктів нормотворчості, уповноважених створювати, змінювати або скасовувати правові акти в межах і порядку, визначених Конституцією та

законами України [104].

У низці юридичних праць нормотворчий процес схарактеризовують як суворо організований порядок упровадження нормотворчої ініціативи, розгляду, прийняття й підписання правового акта з його офіційним опублікуванням і набуттям чинності. Окремо наголошують на процесуальній спрямованості, як формі реалізації матеріальних прав та обов'язків учасників цього процесу.

Водночас у праві виявляється й зовсім інша наукова позиція, прихильники якої розкривають нормотворчий процес як багатоелементне, структуроване, поетапне, закономірне, правове здійснення уповноваженими суб'єктами діяльності щодо підготовки, розгляду, прийняття та введення в дію проєктів правових актів.

З наведених позицій стає очевидним, що чіткого розмежування між термінами «нормотворчість» та «нормотворчий процес» у науці не представлено, але й не має точної думки щодо їх співвідношення з терміном «нормотворча діяльність».

Зауважимо, що нормотворча діяльність реалізується у двох самостійних процесах, а саме: процесі прийняття й процесі реалізації акта. Процес прийняття акту полягає в оформленні потрібної нормотворчої позиції з подальшим набуттям його чинності, а процес реалізації починається з набуття та припинення дії правового акта.

Як бачимо, терміни «нормотворча діяльність» і «нормотворчість» є ідентичними й у широкому розумінні охоплюють проміжок від початку прийняття, набуття чинності правового акта до його реалізації.

Такий дуалістичний підхід до сутності нормотворчості пояснюється тим, що нормотворчу діяльність спрямовано не лише на прийняття, а й на реалізацію правового акта, тобто досягнення певного результату.

З урахуванням цієї концепції важливо наголосити на тому, що перший етап нормотворчого процесу можна схарактеризувати як момент створення акта, оскільки внаслідок послідовного втілення визначених процедур у

правовій сфері набуває чинності новий законодавчо закріплений документ, що формує, змінює або скасовує норми права. Другий етап упровадження акта є важливим періодом, упродовж якого акт повинен виконати своє призначення й досягти встановленої суб'єктом нормотворчості мети, що робить його періодом народження та розв'язальним періодом у його життєвому циклі [46, с. 21].

Видання підзаконних нормативних актів – це правотворчий напрям діяльності публічної адміністрації, що передбачає розпорядчу діяльність, спрямовану на виконання законів через розроблення й установаження загальних підзаконних правил [169; 46].

У дослідженні Я. Берназюка звернено увагу на позицію О. Томкіна щодо розгляду цих питань. Зокрема, зазначено, що видання правових актів – це не будь-яка діяльність, а виключно юридична, яка потребує специфічного регулювання процесуальними нормами, які забезпечують реалізацію норм матеріального права [325; 46, с. 21].

Прийнятними для нашого дослідження є погляди вчених, з-поміж яких: О. Скрипнюк, В. Федоренко, Ю. Барабаш, Я. Берназюк. Науковці стверджують, що процедурно-процесуальна діяльність є одним із загальних видів діяльності та фактично представляє ефективний спосіб формування норм у межах юридичної сфери, що охоплює як матеріальне, так і процесуальне право [170].

У різних джерелах юридичного спрямування орієнтації до процесу ухвалення актів державними органами застосовують різні терміни, зокрема «нормотворче провадження», «нормотворчий процес» чи «нормотворча процедура».

У процесі тлумачення терміна «процес» потрібно зазначити, що це систематизована послідовність дій, спрямована на досягнення конкретного результату, а поняття «процедура» загалом визначає упорядкований спосіб виконання й оформлення конкретних дій.

У науковій праці Я. Берназюка також проаналізовано погляди

В. Федоренка і О. Томкіна щодо розуміння категорії «процес» і «процедура». На думку В. Федоренка, у юридичній науці не можна ототожнювати категорії «процес» і «процедура», оскільки будь-який вид конституційного процесу є процедурою, тобто організаційними відносинами, проте не будь-яка конституційна процедура має властивості юридичного процесу. Окрім того, процедуру визначають матеріальні норми конституційного права і процесуальні, оскільки за відсутності такого розуміння матеріальне конституційне право можна було б представляти винятково нормами-принципами й нормами-дефініціями [170; 46, с. 22].

Під час аналізу наукового доробку О. Томкіна Я. Берназюк акцентує увагу на цьому питанні й окреслює власну позицію, яка полягає в тому, що поряд з термінами «процес» і «процедура» в українській науковій літературі та законодавстві потрібно використовувати термін «провадження», який характеризує безпосередній перебіг виконання офіційно встановленої процедури видання актів та означає уведення чого-небудь у дію, у практику [325; 46, с. 22].

Як бачимо, прагнучи визначити процес нормотворчості, у науці використовують також інші терміни, з-поміж яких «процедура» й «провадження».

За нашим переконанням, надзвичайно важливо враховувати, що нормотворчий процес так само, як і процес упровадження акта, передбачає низку окремих процедур, які можна розглядати як етапи за потреби. У цьому контексті термін «процедура» можна вважати взаємозамінним з терміном «стадія».

Окреслений підхід ґрунтується переважно на нормах Конституції України, де використовується саме термін «процедура» для опису процесу розгляду, ухвалення й набуття чинності правового акта [46, с. 22].

На підставі викладеного можна стверджувати, що нормотворчі процедури – це розрізнені стадії діяльності уповноважених суб'єктів, із завершеним результатом, логічно побудовані, від представлення ініціативних

проектів нормативних актів, подання розробленої концепції акта, пропозиції щодо розроблення до прийняття нормативного акта. Зміст кожної стадії чітко окреслено, і лише повне виконання всіх його компонентів дозволяє здійснити резонний, злагоджений перехід до наступної стадії.

Нормотворчі процедури реалізуються відповідно до чинного законодавства. Процедурність нормотворчої діяльності (тобто її здійснення в установленому порядку) зменшує імовірність свавілля та помилкових рішень, забезпечує створення справедливих та ефективних норм права. Додержання процедури розгляду, прийняття й набуття чинності нормативно-правових актів є однією з умов легальності нормотворчого процесу. Стадійність нормотворчої діяльності забезпечує їй упорядкованість і передбачуваність. Суттєві порушення процедури нормотворчості можуть спричинити визнання нормативно-правового акта недійсним або неконституційним у судовому порядку [171].

У процесі розгляду нормотворчих процедур загалом ми безпосередньо переходимо до реалізації нашого основного завдання, а саме дослідження процесу розроблення й прийняття нормативно-правових актів, що становлять правову основу для формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Для детального розгляду процедури порядку створення правових актів у процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю логічно представити її етапність.

У проекті закону України «Про нормативно-правові акти», поданому народним депутатом України Ю. Мірошніченком і взятим за основу для розгляду (Постанова Верховної Ради України від 20 травня 2011 р.), зазначено, що нормотворчий процес здійснюється за процедурою, яка може складатися з таких самостійних, логічно завершених етапів і організаційно-технічних дій з підготовки й прийняття (видання) нормативно-правових актів:

- 1) планування нормотворчої діяльності;

- 2) внесення нормотворчої пропозиції і підготовка проєкту НПА;
- 3) проведення експертизи проєкту НПА;
- 4) внесення проєкту НПА суб'єкту нормотворення;
- 5) розгляд проєкту НПА суб'єктом нормотворення;
- 6) прийняття (видання) НПА;
- 7) набуття чинності НПА;
- 8) уведення НПА в дію [242, с. 105; 381; 22].

Відомий адміністративіст В. Авер'янов визначає такі процедури прийняття нормативних актів: розроблення проєкту нормативного акта відповідно до вимог чинного законодавства або за власною ініціативою органу місцевого самоврядування; проведення публічного обговорення проєкту й урахування пропозицій; прийняття й офіційне оприлюднення [71, с. 220; 373, с. 145].

У процесі розгляду стадій нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування Ю. Шпак зупиняється на аналізі наукових досліджень В. Барського, Г. Задорожньої, В. Хоменко, М. Петришина.

Зокрема, в дисертації В. Барського на тему: «Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні» окреслено найважливіші стадії нормотворчої процедури, з-поміж яких найпершою є підготовка документа, тобто проєкту нормативно-правового акта у вигляді друкованого тексту із змістом ідейного задуму та предметом регулювання.

Друга стадія, передбачає процедуру офіційного внесення цього документа на розгляд, обговорення й прийняття органами місцевої влади. Розв'язальною є дія щодо надання цьому проєкту законної загальнообов'язкової сили та його офіційного оприлюднення [43, с. 62; 381].

Результати наукового пошуку Г. Задорожньої викладено в дослідженні на тему: «Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування». Зокрема, у ньому представлено порядок створення нормативно-правових актів місцевих рад із формулюванням таких стадій створення нормативно-правових актів:

- 1) ініціатива щодо створення нормативно-правового акта;
- 2) підготовка проєкту НПА;
- 3) обговорення проєкту НПА;
- 4) прийняття НПА й набуття ним чинності [89; 381].

У В. Хоменка виокремлено такі етапи нормотворчих процедур: ініціювання й підготовка проєкту нормативного акта; розгляд і прийняття нормативного акта; реєстрація нормативного акта; опублікування нормативного акта [373].

У загальній характеристиці нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні М. Петришина звертає увагу на стадії реалізації цього процесу й пропонує розглянути такі:

- ініціювання потреби в створенні й ухваленні нормативно-правового акта, а саме формулювання цілей та предмета правового регулювання;
- ухвалення рішення щодо розроблення проєкту нормативного акта;
- створення нормативно-правового правового акта;
- попередній його розгляд;
- формальний огляд радою проєкту акта відповідно до встановлених процедур;
- прийняття, оформлення, опублікування, набуття чинності нормативно-правового акта [186, с. 49]. На її погляд, важливо громадське обговорення зазначити як обов'язковий етап.

Логічними також є твердження О. Бандурки та М. Тищенка, які зосереджували увагу на таких стадіях прийняття нормативних актів: формування мети, обґрунтування важливості прийняття акта та підготовка його проєкту; внесення проєкту акта на розгляд відповідного органу; обговорення й оброблення проєкту нормативного акта; прийняття та реєстрація нормативного акта; опублікування [35, с. 111; 373, с. 145].

У науковому доробку Ю. Шпака проаналізовано й інші позиції стосовно цього питання. Деякі науковці вважають, що досліджувані етапи нормотворчого процесу зокрема ідентичні, їх розбіжність полягає лише в

кількості стадій і незначною мірою в назві, однак успішність нормотворчого процесу, безперечно, залежить від суті конкретних етапів, їхнього правового становлення й логічно побудованої системи їх упровадження [381, с. 106].

Представлений матеріал переконливо демонструє, що доцільно виокремити такі основні нормотворчі процедури:

1) процедура висунення пропозиції щодо розроблення або прийняття відповідного нормативно-правового акта, тобто документа з чітко визначеними вимогами, сформульованими завданнями, що передбачає основні процесуальні аспекти його створення;

2) процедура попереднього розгляду нормативного проєкту з обговоренням громадськості, поданими зауваженнями й пропозиціями до проєкту, згідно з якими нормативний акт або приймають, або направляють розробникам на доопрацювання.

3) процедура державної реєстрації та офіційного оприлюднення нормативно-правового акта, у результаті якої нормативний акт доводять до відома осіб і він стає обов'язковим для виконання.

На сьогодні державну політику в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні формує низка актів Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

Важливо зауважити, що органи державної влади, які безпосередньо здійснюють нормативний вплив на політику України у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та соціального забезпечення, а також в інших сферах розподілу влади закріплено в чинній Конституції України.

З огляду на це вважаємо за потрібне в цьому підрозділі наголосити на тому, що під час здійснення нормотворчих процедур уповноважені органи повинні їх реалізовувати з урахуванням досвіду тих, на кого її спрямовано, тому до проєктування та прийняття нормативно-правових актів потрібно активно залучати осіб, які належать до цієї категорії.

Такий спосіб ухвалення нормативно-правових, підзаконних актів та рішень можна вважати визначальним чинником для забезпечення рівності

всіх громадян, зокрема й осіб з інвалідністю.

За дотримання цих умов політику й послуги, спрямовані на захист прав людей з інвалідністю, формують з урахуванням досвіду тих осіб, для яких її призначено. Безліч перешкод, з якими стикаються люди з інвалідністю, з'являється лише тому, що їх не враховували під час формування політики й послуг, що впливають на їхнє життя. Усунення цих бар'єрів буде корисним не лише для спільноти людей з інвалідністю та їхніх родин, але й для суспільства загалом [167; 80].

Для активізації і розширення участі осіб з інвалідністю та їх організацій у процесах прийняття рішень на національному й регіональному рівнях учасники проєкту IDEAS визначили такі пріоритети діяльності, а саме важливо забезпечити:

- право на освіту з упровадженням інклюзивної освіти на всіх рівнях системи освітніх послуг;
- право на соціальний захист шляхом раціонального встановлення пілг та соціальних послуг;
- доступ до інформації, зокрема для осіб з порушенням зору, з наданням їм спеціальних комп'ютерних програм і технічних засобів;
- дотримання впровадження статті «Доступність» Конвенції ООН про права інвалідів;
- активну участь осіб з інвалідністю та їх організацій у процесі розроблення політики, законів та підзаконних актів; участь у центральних і місцевих органах влади у функції радників та консультантів;
- зростання кількості робочих місць та створення відповідних умов праці для осіб з інвалідністю;
- умови незалежного способу життя й підтримки осіб з інвалідністю [167].

Активне залучення осіб з інвалідністю та їх організацій до формування та впровадження державної політики у сфері соціальної захищеності інвалідів на різних рівнях державного управління підвищує ефективність

запроваджених заходів у цій сфері.

Переваги виявляються не лише для осіб з інвалідністю, але й для економіки та суспільства загалом: зменшується кількість небезпечних умов та бар'єрів для всіх членів суспільства, зокрема й інвалідів; зростає вплив громадськості та підвищується відповідальність посадових осіб; створюються можливості для особистого внеску кожного громадянина в розвиток суспільних відносин; реалізується економія коштів; надається можливість широкого користування послугами людей з інвалідністю та осіб з особливими потребами; підвищується якість послуг; ефективність політики та послуг зростає завдяки активному залученню «експертів з досвідом» – осіб з інвалідністю; збільшується обсяг корисної та професійної інформації; фахівці та посадові особи здобувають нові знання з питань інвалідності; особи з інвалідністю отримують більше інформації про свої права та можливості їх реалізації, набувають кращої інформованості й упевненості; з'являються сприятливі умови для формування інклюзивного суспільства [167; 80].

Отже, на сьогодні такий підхід є доцільним та актуальним, підготовка та прийняття нормативних правових актів у такому форматі є багатоетапним процесом, кожний етап якого має особливості й завдання.

3.2. Установчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

У демократичній державі посадові особи й органи державної влади повинні діяти відповідно до встановлених правових норм. Безперечно, в Україні бракує належного теоретичного розроблення й диференціювання установчих процедур, що, на наш погляд, є теоретичним і практичним недоліком.

У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі проблематику

установчих процедур вивчали В. Баландіна, О. Бандурка, С. Олейнікова, А. Павлушина, О. Петришина, Х. Приходько, А. Селіванова, Д. Слинько та ін.

Завданням нашого дослідження є розкриття установчих процедур у процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. На підставі сформульованого завдання доречно окреслити теоретико-правові основи, а саме: проаналізувати юридичний процес, установчий процес та установчу юридичну процесуальну діяльність, що безпосередньо вплине на наше уявлення про сутність установчих процедур під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Юридичний процес (від лат. *processus* – рух уперед) є урегульованим процесуальними нормами порядком діяльності компетентних державних органів, що виражається в системі їхніх процесуальних дій з підготовки, прийняття й документування загальних та індивідуальних юридичних рішень. При цьому відповідно до процедурно-процесуальних норм застосовують норми матеріального права, розв'язання індивідуально-конкретних справ і фіксують їх розгляд у правових документах [390].

На думку деяких науковців, юридичний процес – це діяльність владних суб'єктів, урегульована правом, а складники – процесуальні форми її упорядкування [139, с. 46].

У науковому дослідженні Ю. Курнева зазначено, що «юридичний процес» лише означає правову форму діяльності, тобто частину діяльності органів державної влади та інших суб'єктів права, регламентованої правовими нормами [139, с. 46].

У працях Д. Слинька процитовано розуміння юридичного процесу, запропоноване Ю. Решетовим. Зокрема, у тлумаченні поняття вказано, що в широкому розумінні це діяльність держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, інших суб'єктів юридичних відносин з розроблення правових норм і реалізації їх змісту, за потреби

забезпечене діями інших осіб та органів для врегулювання життя суспільства, забезпечення правопорядку. У вузькому, практичному розумінні, юридичний процес потрібно розглядати як сукупність здійснюваних суб'єктами права в певній послідовності пов'язаних між собою юридично значущих дій, спрямованих на нормативне регулювання яких-небудь відносин або розв'язання на основі норм матеріального права конкретної справи, і як сукупність правовідносин, що виникають на основі цих дій та відповідних процедурних норм [290, с. 19].

Наприклад, О. Кузьменко розвинула теорію широкого розуміння юридичного процесу [138], хоча з-поміж науковців-правників України є прихильники як традиційного (вузького) розуміння юридичного процесу, так і прихильники його широкого тлумачення. У «вузькому» значенні за цим процесом закріплено тільки той обсяг, який передбачено для юрисдикційної діяльності уповноважених державних органів, а в «широкому» – передбачено вихід за межі юрисдикції й представлено в понятті все, що регламентує врегулювання розбіжностей між учасниками правових відносин [294].

Прихильники «вузького» підходу обмежують процес або тільки судовою діяльністю, або розглядають у ньому всі види (юрисдикційної) правоохоронної діяльності, незалежно від того, яким чином вона здійснюється. Представники «широкого» розуміння юридичного процесу визначають його як будь-яку діяльність, зокрема й правотворчу діяльність уповноваженого суб'єкта зі створення та реалізації норм права [294].

За твердженням А. Комзюка, В. Бевзенка й Р. Мельника, кожен вид процесу має своїм джерелом відповідну гілку державної влади тому ці вчені не погоджуються з позицією В. Горшеньова й В. Протасова, які намагалися ототожнювати або співвідносити загальне й часткове поняття «правова процедура» і «юридичний процес» [36]. З-поміж ознак юридичного процесу виокремлюємо такі: 1) розглядається певна юридична справа (переважно спір про право чи правопорушення); 2) здійснюються операції з нормами права; 3) у результатах насамперед проявляється правова природа юридичного

процесу; 4) діяльність відповідної гілки влади виражено в юридичній формі [294].

З огляду на вище зазначені наукові позиції, можна зробити узагальнення, що під юридичним процесом потрібно розуміти передовсім діяльність органів влади, до якої застосовуються норми процесуального права, безпосередньо стосується справ у юридичній сфері, усвідомлена, спрямована на досягнення результату, віддзеркаленого в нормативно-правових актах.

У дослідженні Д. Слинька звернено увагу на погляди таких науковців, як В. Баладіна та А. Павлушина, які вважають, що юридичний процес представлено різновидами – правотворчим і нормотворчим процесами. Правозастосовний юридичний процес складається з юрисдикційного і неюрисдикційного компонентів [293, с. 17].

Аналіз наукових доробків учених дозволяє констатувати, що юридичний процес потрібно ділити на певні види.

У своїх працях Д. Бахрах, В. Сорокін, М. Максютін, В. Крутько розрізняють такі види юридичного процесу: адміністративний, цивільний, кримінальний, бюджетний, арбітражний та ін. Такий розподіл ґрунтується на врахуванні тої чи тої галузі права. Інші вчені виокремлюють установчі, правозасновні, контрольно-наглядові процеси.

Для нашого дослідження більш прийнятним є саме другий розподіл юридичного процесу, а особливо зацікавив – установчий процес, тому розглянемо його детально.

З огляду на завдання дослідження, вважаємо, що установчий процес – це діяльність уповноважених державних органів, посадових осіб та громадських організацій, які реалізуються згідно з нормами матеріального права. Безперечно, норми матеріального права формують, будують, реорганізують, ліквідують їх як суб'єктів управління. Установчу діяльність у публічно-правовій сфері здійснюють уповноважені державні органи, посадові особи та громадські організації, міжнародні організації.

Як зазначають В. Журавський, В. Серьогін і О. Ярмиш, установчу форму діяльності спрямовано на структурні перетворення в державному апараті й суспільному організмі [70, с. 67; 294]. Цю діяльність пов'язано зі створенням, реорганізацією, ліквідацією органів публічної влади чи їх структурних підрозділів, а також визначенням або зміною їх персонального складу (обранням, призначенням та усуненням з посад певних посадових осіб). Іноді її ще називають установчо-номінаційною [294].

Позиції науковців різні: окремі вчені вважають, що управлінська діяльність охоплює лише процес формування державних органів, інші дотримуються думки, що до її змісту, окрім формування, належать повноваження щодо призначення осіб та в разі потреби створення юридичних осіб. Правотворчі й правозастосовчі заходи є підґрунтям для установчої діяльності.

На наш погляд, установча діяльність має зв'язок з реалізацією повноважень суб'єктами публічної влади, які надано для створення нових органів та посад, оскільки установчу діяльність взаємопов'язано з установчими повноваженнями загалом, тому установчі повноваження обов'язково віддзеркалювати в нормативно-правових актах.

За словами Д. Слинька, установчий юридичний процес є складним матеріально-процесуальним утворенням, що ґрунтується на взаємодії матеріальних і процесуальних правових норм та відповідних їм правовідносин, які є результатом правового регулювання й виникають у певній послідовності, спрямовуються на формування, ліквідацію, чи реорганізацію органів, установ, посадових осіб та інших суб'єктів права й виконують функцію особливого нормативного порядку здійснення владної управлінської діяльності для реалізації відповідних правових норм [294].

Розгляд сутності установчого процесу, аналіз поглядів науковців дозволяє стверджувати, що він є змістом і результатами юридично-установчої діяльності. Кожен процес побудовано на основоположних принципах, оскільки вони:

1) визначають його різновид і зміст; 2) дають змогу визнати єдність процесу; 3) під час реалізації виступають показником правового стану; 4) визначають рівень правової досконалості процесуальної форми [291].

Ми підтримуємо позицію Д. Синька, який з-поміж основних принципів установчого процесу розглядає принципи, які віддзеркалюють функціональну спрямованість цього різновиду юридичного процесу. На думку науковця, до цих принципів належать такі:

1. Принцип поступовості й послідовності означає, що установча діяльність починається у визначений термін, проходить усі встановлені законом стадії й обов'язково закінчується прийняттям відповідного акта. Послідовність установчої діяльності означає заздалегідь передбачену законом послідовність зміни стадій процесу [291].

2. Принцип засвідчуваності означає фіксування здійснення процесуальних дій у певний спосіб, переважно документально. Наприклад, призначення на посаду як прояв установчої діяльності документується в результаті діловодства, тобто за допомогою збору, оброблення, зберігання та передачі документів, фото-, відео- та інших матеріалів. Будь-які оцінки або рішення, що відбулися під час призначення на посаду, віддзеркалюються в процесуальних документах або вносяться в уже наявні процесуальні документи у вигляді додаткових записів. Тим самим забезпечується зберігання, передача й використання соціально значущої інформації [291].

3. Принцип територіальності, який наголошує на можливості реалізації діяльності уповноважених суб'єктів лише на певній території, відповідно до територіальної підвідомчості.

Ми вважаємо, що Д. Слинько доречно виокремив такі принципи, оскільки в тій чи тій сфері вони окреслюють його автономність і самостійність.

У межах установчого процесу співіснують установчі процедури, при цьому установчий процес і установча процедура співвідносяться як загальне і часткове. Процесуальні правові приписи здебільшого можуть містити різні

процедури – регламентувати окремі ділянки діяльності з реалізації права, установлювати різні варіанти досягнення передбачуваного матеріальними нормами результату. Процедурні приписи є локальними, однак вони перебувають у системному взаємозв'язку. Кожна процедурна вимога має своє чітко визначене місце в межах установчого процесу. Це дає змогу виокремити основні блоки в процесуальній діяльності, конкретизувати регламентацію окремих складних або відповідальних дій, установити різні варіанти досягнення юридично значущого результату [390].

Отже, установчі – це процедури, під якими слід розуміти діяльність органів відповідного рівня щодо створення, реорганізації, ліквідації організаційних структур органів, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Вони передбачають етапи щодо створення організаційних структур державних органів у досліджуваній сфері, зокрема й реорганізацію та ліквідацію їхніх організаційних структур.

З урахуванням теоретичних основ щодо визначення установчого процесу та установчих процедур можемо сформулювати власне бачення установчих процедур у сфері, яка є предметом нашого дослідження. Установчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є правонаділяючим установчо-організаційним процесом стосовно формування, ліквідації чи реорганізації суб'єктів права, що в певній послідовності реалізують владно-управлінську діяльність, спрямовану на розв'язання конкретних юридичних питань і винесення за ними індивідуальних рішень у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Однією із вагомих перешкод, що мають вплив на процес розроблення та впровадження політики, можна вважати передовсім невизначеність правового регулювання.

Найвищий рівень державної політики в Україні – її підґрунтя – визначає парламент, який пов'язаний із повноваженнями Верховної Ради

України щодо прийняття законів. Президент України, як глава держави, бере відповідальність за формування державної політики [285].

З огляду на це глава держави й парламент є виразниками політичної програми, однак вони не мають власних механізмів щодо процесу формування та реалізації державної політики загалом. Це завдання виконує виконавча влада, передовсім Кабінет Міністрів, який несе політичну відповідальність за реалізацію державної політики [285].

У процесі вивчення особливостей формування та реалізації державної політики зазначимо, що саме створення органів, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, є здійсненням державою установчих процедур.

Насправді ж задоволення потреб осіб з інвалідністю є ключовим завданням системи державних органів. Стабільність держави в соціальному та політичному напрямі залежить саме від ефективності діяльності цієї системи. У контексті вище зазначеного, доцільно вивчити складники установчого процесу та здійснити більш ґрунтовний аналіз категорії «система органів у сфері надання соціальних послуг особам з інвалідністю».

В енциклопедичній літературі «систему» витлумачено як сукупність елементів, що характеризується структурою, зв'язками й функціями, які забезпечують її цілеспрямований розвиток як цілого. Система є протилежністю хаосу, безладу, дезорганізації; характеризується такими рисами, як сукупність, множина, цілісність, упорядкованість, зорганізованість, ієрархічність; є об'єднаною сукупністю елементів (підсистем), які закономірно пов'язані між собою та з об'єктами навколишнього середовища; має різні масштаби (мікро-, макро-, мета-, мегасистема), ступені складності (проста, складна); природу (соціальну, технічну, фізичну, біологічну, хімічну); форму відкритості (відкрита, закрита); походження (штучна, природна); організованість та адаптивність [81].

Здебільшого функціонування будь-якої системи зорієнтовано на

досягнення окресленої мети, сформульованих завдань та очікуваних результатів.

З огляду на це можна запропонувати таке визначення поняття «система органів у сфері надання соціальних послуг особам з інвалідністю»: це установчо-побудована, складна, соціальна, економічна система, у структурі якої перебувають державні органи й недержавні організації, завдання яких – надавати соціальні послуги особам з інвалідністю.

Система органів у сфері надання соціальних послуг особам з інвалідністю має на меті розв'язання соціальних проблем, які виникають в осіб з інвалідністю. Безумовно, сама профілактика цих соціально-економічних явищ є першорядною, оскільки попередження та запобігання виникнення складних життєвих обставин у цієї категорії осіб, надає змогу уникнути небажаних результатів [81].

Система органів у сфері надання соціальних послуг особам з інвалідністю повинна надавати таку соціальну підтримку цій категорії осіб, яка сприятиме створенню умов для самостійного розв'язання їхніх життєвих проблем, відновленню втрачених ними навичок і функцій, подоланню або мінімізації негативних наслідків таких обставин, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних у них ресурсів.

Невіддільними компонентами цієї системи є суб'єкти, що надають такого роду послуги, які створено шляхом установчої процедури.

Специфіка суб'єктів реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю полягає у їхньому плюралізмі, наявності рівнів та ієрархічності. Водночас важливо розуміти важливість синтезу суб'єктів, які формують і реалізують певну державну політику, оскільки саме завдяки їхній скоординованій діяльності можливе належне досягнення цілей, які ставить перед собою держава [102].

У цьому контексті потрібно зупинитися на створенні суб'єктів, що мають вплив на формування та реалізацію державної політики, діяльність яких спрямовано на забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю та на

належне надання їм послуг.

Згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначено, що державне управління з питань забезпечення прав інвалідів та їх соціальної захищеності здійснюється в межах повноважень центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування [247].

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за участю громадських організацій інвалідів, у межах своїх повноважень розробляють та координують довгострокові й короткострокові програми з реалізації державної політики щодо інвалідів та контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародного співробітництва з питань, що стосуються інвалідів [247].

Наголосимо, що громадські організації інвалідів та їх спілки створюють для забезпечення рівних прав і можливостей інвалідів та їх соціального захисту, виявлення, усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб таких осіб, зокрема й стосовно їх доступу нарівні з іншими громадянами до об'єктів фізичного середовища, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту, надання соціальних послуг, залучення інвалідів до суспільної діяльності, здійснення громадського контролю за дотриманням прав інвалідів, представництва їхніх інтересів та усунення будь-яких проявів дискримінації стосовно інвалідів. Вони мають право користуватися пільгами й преференціями, передбаченими законодавством [247]. Більш детальний аналіз участі інституту громадського суспільства представлено в наступному розділі.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування беруть участь у формуванні та реалізації державної політики, створюючи структури та приймаючи рішення щодо системи надання соціальних послуг цій категорії осіб.

Центральні органи виконавчої влади матеріалізуються у вигляді міністерств, зокрема Міністерства соціальної політики України, завданням якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Дане завдання окреслено в Положенні про Міністерство соціальної політики України, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 № 423. Більш детальний аналіз суб'єктів формування та реалізації державної політики у досліджуваній сфері подано в попередньому підрозділі, проте в контексті участі в реалізації установчих процедур, вони здійснюють свою діяльність у формі нормотворчості (прийняття підзаконних нормативно-правових актів у певній сфері суспільного життя), спільної координаційної діяльності (як між собою, так і з іншими органами публічної влади та громадськими організаціями, які займаються проблемами забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю на території України) та контрольно-наглядової діяльності (щодо суб'єктів, які за ієрархічною вертикаллю знаходяться нижче; наприклад, це можуть бути інші центральні органи виконавчої влади – служби, агентства, інспекції тощо; місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування в межах делегованих виконавчих повноважень вищими органами) [102].

Місцеві державні адміністрації беруть участь у працевлаштуванні осіб з інвалідністю, сприяють здобуттю ними освіти, засвоєнню потрібної кваліфікації, матеріально-побутовому обслуговуванню, санаторно-курортному лікуванню осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; сприяють поданню протезно-ортопедичної допомоги населенню й забезпеченню осіб з інвалідністю засобами пересування і реабілітації; а також встановлюють піклування над повнолітніми дієздатними особами, які за станом здоров'я потребують догляду [241].

Повноваження органів місцевого самоврядування складаються з тих, які визначено органами виконавчої влади і власно-самоврядних. У цьому

контексті ми можемо спостерігати поділ таких повноважень на законодавчому рівні. У статті 34 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» визначено їхні повноваження, які є власне-самоврядними. Повноваження щодо поліпшення житлових та матеріально-побутових умов осіб з інвалідністю належать до делегованих повноважень [241]. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних рад також забезпечують реалізацію державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, однак в ієрархії перебувають на найнижчій сходинці.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [255] суб'єктами, що надають соціальні послуги, зокрема й особам з інвалідністю, можуть бути державні, комунальні, недержавні заклади й організації, фізичні особи, тобто суб'єктами, що надають соціальні послуги є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги [81].

З огляду на сказане зауважимо, що система надання соціальних послуг для осіб з інвалідністю складається з таких секторів :

– державного, до якого належать суб'єкти, що надають соціальні послуги, які знаходяться в державній власності;

– комунального, який об'єднує установи й заклади комунальної власності, які надають соціальні послуги та знаходяться в підпорядкуванні відповідних органів місцевого самоврядування, наділених повноваженнями створювати такі установи, заклади й управляти ними;

– недержавного, до якого належать громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, діяльність яких пов'язано з наданням соціальних послуг; управління недержавним сектором здійснюється в порядку, визначеному законодавством та відповідними статутами [81].

Нині актуальним є забезпечення соціальних послуг особам з інвалідністю. Навіть невелика соціальна допомога, надана своєчасно,

наприклад, інформування про доступні ресурси або консультування з питань працевлаштування, може значно попередити виникнення небажаних результатів.

У статті 13 Закону України «Про соціальні послуги» визначено, що надавачі соціальних послуг провадять свою діяльність відповідно до законодавства про соціальні послуги на підставі установчих та інших документів, якими визначено перелік соціальних послуг і категорії осіб, яким надають такі послуги, за умови забезпечення їх відповідності критеріям діяльності надавачів соціальних послуг, установленим Кабінетом Міністрів України [307].

Сьогодні для надання соціальних послуг, зокрема й особам з інвалідністю, у територіальних громадах органи місцевого самоврядування створили центри соціальних служб, що є виконавчими органами місцевої ради, на які покладаються повноваження щодо соціального захисту та надання соціальних послуг. На наш погляд, доречно в структурі цього органу виокремити підрозділ з питань соціального захисту осіб з інвалідністю (незалежно від кількості населення територіальних громад), оскільки ця категорія осіб обмежена фізично й особи, які мають ті або ті вади, не завжди можуть реалізувати надані їм права щодо соціального захисту. Такий підрозділ повинен реалізовувати комплекс заходів, що безпосередньо впливає з потреб осіб з інвалідністю, зокрема повинен проводити моніторинг оцінки потреб і якості надання тих або тих послуг особам з інвалідністю.

Для створення такого підрозділу з питань соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно пройти певні етапи: оформлення нормативних актів, методичних рекомендацій; розроблення положень про структурний підрозділ, про організацію та її забезпечення.

Підрозділи з питань соціального захисту осіб з інвалідністю можуть бути районними, міськими, селищними, територіальними. Працівники таких підрозділів повинні бути фахівцями з досвідом соціальної роботи, це можуть

соціальні менеджери, навіть психологи та інші соціальні робітники. Кваліфікаційні вимоги до працівників цього підрозділу потрібно висувати такі, як для надавачів соціальних послуг; порядок атестації фахівців і професіоналів надавачів соціальних послуг визначає центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення [307].

Критерії діяльності надавачів соціальних послуг розроблено для встановлення єдиних вимог до надавачів соціальних послуг незалежно від форми власності та господарювання. Усі надавачі соціальних послуг мають дотримуватися загальних критеріїв діяльності:

1) наявність установчих та інших документів, якими визначено перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким надаються такі послуги;

2) надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів соціальних послуг;

3) відповідний фаховий рівень працівників надавача соціальних послуг, (соціальних працівників, соціальних менеджерів, фахівців із соціальної роботи, соціальних педагогів, психологів та ін.);

4) відсутність фінансової заборгованості;

5) наявність у працівників надавача соціальних послуг особистих медичних книжок та своєчасність проходження обов'язкових профілактичних медичних оглядів;

б) наявність у надавача соціальних послуг приміщень, які відповідають ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення»;

7) інформування населення про наявні соціальні послуги та електронні сервіси (перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються, умови й порядок їх надання тощо) через електронні засоби комунікації та соціальні мережі, смс-інформування, друковану продукцію (буклети, ліфлети тощо) у формі, доступній для сприйняття особами з будь-якими порушеннями здоров'я;

8) наявність публічного звіту про діяльність з надання соціальних послуг і результатів оцінки якості соціальних послуг [174].

До спеціальних критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг належать такі:

1. Наявність власного чи орендованого житлового приміщення, яке відповідає: ДБН В.2.2-40:2018 «Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення», що документально підтверджено фахівцем з питань технічного обстеження будівель і споруд, який має кваліфікаційний сертифікат. У разі неможливості повністю пристосувати об'єкти надавача для потреб осіб з інвалідністю, забезпечують їх розумне пристосування відповідно до частини другої статті 27 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», що підтверджується інформацією засновника (власника) надавача за погодженням з громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю; санітарним та протипожежним вимогам, що підтверджується засвідченою в установленому порядку копією декларації відповідності матеріально-технічної бази надавача вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, – для надання соціальних послуг, що передбачають цілодобове перебування/проживання, нічне перебування в приміщенні надавача [211].

2. Наявність матеріально-технічної бази, потрібної для забезпечення санітарно-гігієнічних норм, гарячого й холодного водопостачання та водовідведення, каналізації, припливно-витяжної вентиляції відповідно до вимог ДБН В.2.2-9:2018 «Громадські будинки та споруди. Основні положення», що документально підтверджується фахівцем з питань технічного обстеження будівель та споруд, який має кваліфікаційний сертифікат, висновком державної санітарно-епідеміологічної експертизи, – для надання соціальних послуг, що передбачають цілодобове перебування/проживання, нічне або денне перебування у приміщенні надавача [211].

3. Можливість забезпечення харчуванням отримувачів соціальних

послуг – для надавачів соціальних послуг, що надають соціальні послуги з догляду, притулку та інші послуги, якими передбачено таке харчування [211].

Відповідно до норм Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» суб'єкт, на який покладено обов'язок здійснення соціальних послуг, реалізовує свої повноваження з урахуванням потужності виробництва та дозволів щодо експлуатації.

Також у цьому Законі зазначено, якщо інші суб'єкти господарювання залучаються до постачання готової продукції, вони повинні пройти етапи дозволу та відповідати санітарним та іншим строкам щодо показника безпечності, харчової якості та строків реалізації.

4. Наявність автотранспортних засобів, що підтверджується інформацією про діяльність надавача соціальних послуг, – для надавачів соціальних послуг, що надають соціальні послуги екстрено (кризово) і транспортні послуги [211].

Якщо участь у наданні транспортних послуг покладається на інших суб'єктів, вони повинні мати обов'язково дозвіл на такий вид діяльності з усіма поточними документами.

5. Наявність договору із закладом охорони здоров'я або ліцензії для провадження господарської діяльності з медичної практики [273; 211].

На сьогодні сформовано реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг – це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг [307].

Ведення Реєстру забезпечують обласні, Київська міська, районні, районні у м. Києві держадміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, зокрема вони забезпечують:

- прийняття документів про надавача соціальних послуг;
- уповноваження посадових осіб на прийняття та розгляд документів,

що подаються для внесення до Реєстру;

– внесення відомостей до Реєстру та їх редагування;

– ухвалення рішень щодо включення надавачів соціальних послуг до Реєстру;

– захист інформації в Реєстрі [307].

На наш погляд, така реєстраційна система, повинна охоплювати окрему ланку щодо послуг для осіб з інвалідністю, якщо буде створено вищезазначений підрозділ. Зокрема для осіб із цими проблемами – це економія часу, доступність, оскільки пандуси є на сьогодні не в кожній будівлі. У структурних підрозділах такого напрямку вони обов'язкові, однак у цієї категорії осіб є певні проблеми пересування містом.

Для отримувачів таких соціальних послуг, зокрема й осіб з інвалідністю, внесення до Реєстру дозволить забезпечити адресний підхід до надання соціальних послуг та уникнути дублювання послуг за умови залучення різних надавачів.

У цьому контексті зазначимо, що соціальні послуги надаються згідно з відповідними державними стандартами. Накази Міністерства соціальної політики затверджують державні стандарти щодо надання соціальних послуг. У цих стандартах окреслено вимоги щодо належного рівня доступності до соціальних послуг, також визначено обсяг та зміст цих послуг. Безперечно, їх формують на підставі нормативів, показників їх якості та умов надання.

З огляду на сказане, можемо стверджувати, що в нашій державі шляхом установчих процедур створено та сформовано державні органи, органи місцевого самоврядування, недержавні організації, які безпосередньо реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Уважаємо, що деякі сформовані структури потребують реорганізацій, подальшого удосконалення, проте в будь-якому разі вони мають низку особливостей.

По-перше, наявність уніфікованих заходів щодо реалізації змісту та форми повноважень для утворення органів, підрозділів та встановлення

відповідних посад. Установчу діяльність реалізують лише за наявності повноважень, її не можуть здійснювати суб'єкти в довільний і безконтрольний спосіб. Очевидною є потреба в установленні нормативно-правових чи індивідуально-правових повноважень. Установлені законом повноваження реалізуються шляхом застосування. Юридичний зміст цієї форми здійснення прав, як і в установчій діяльності, представлено в повноваженнях, які виступають певним видом регулювання та мірою можливої чи доцільної поведінки його носія, різновидом «юридичного обов'язку». Управлінська природа установчого процесу під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю передбачає міцний зв'язок організаційних відносин та відносин, які організуються. Організаційні відносини чітко простежуються в процесуальній природі правозастосування, і здебільшого є допоміжним. Їх призначено для підтримки відповідного процесу матеріального правозастосування. У будь-якому разі, організаційні відносини формуються та реалізуються в організаційному просторі й виступають об'єктами процесуального регулювання, тобто установчий процес у діяльності уповноважених органів під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є органічно взаємопов'язаним комплексом управлінських відносин, які є процесуальними та матеріальними.

Процесуальні норми, що регулюють установчий процес, спрямовано на визначення порядку утворення, реорганізації та ліквідації органів, підрозділів і посад.

Процесуально-правові норми, які регламентують установчий процес у діяльності уповноважених органів під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, спрямовано на встановлення порядку щодо формування, реорганізації та ліквідації органів, підрозділів та посад. Зазвичай, при цьому встановлюють процедурні правила формування суб'єктів і підрозділів, визначають їх

правомочність, яку вже пов'язано з матеріальним забезпеченням. В установчому процесі діалектику матеріально-правової діяльності органів під час формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю віддзеркалено в процесі заснування. З огляду на загальну мету, характер завдань, специфіку суб'єктів цього виду процесу зазначимо, що управлінський характер діяльності умовно допускає розмежування форми та змісту.

По-друге, установчий процес зумовлено потребою в забезпеченні реалізації правового регулювання суспільних відносин. Установча діяльність у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, може передбачати формування й створення й відповідно припинення діяльності уповноважених органів і підрозділів; призначення й звільнення уповноважених осіб згідно з чинним законодавством; забезпечення реалізації процесів, що виражають сутність цього стану. Принципи, цінності й цілі державної влади встановлюються як зміцнення суверенної волі народу, яку визначено в Конституції як Основному Законі держави. Держава, діючи на підставі Конституції та законів України, своєю конституційною діяльністю має змогу регулювати суспільні відносини, реалізовувати багато важливих, суспільно значущих завдань.

По-третє, наявна визначена мета. Це зумовлено тим, що правове регулювання установчої діяльності має гарантувати становлення й розвиток органів і підрозділів, які реалізують регулятивні та охоронні функції права у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

У процесі становлення розвиваються суміжні органи й підрозділи, корегується їх персональний склад, оскільки в цьому процесі відбувається реформування, реорганізація, призначення на посади та звільнення з них. Це виражається у виданні нормативно-правових актів щодо призначення на посаду чи звільнення з посади, призначення конкретних посад у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Окрім того, здійснення ініціатив у цьому питанні також сприяє оптимальному функціонуванню системи

«стримувань і противаг», що забезпечує виконання конституційного принципу розділу влади в державі [292].

По-четверте, установчий процес працює у відповідному режимі. Правова атмосфера створення державних органів, посадових і юридичних осіб є різною й проявляється за різних умов, тому процес створення оцінюється також з позиції процесуального режиму.

У загальнотеоретичному плані режим процесу становлення в діяльності уповноважених органів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, можна уявити таким чином, що він насамперед виокремлює специфіку формування відповідних суб'єктів, державних підрозділів або підрозділів. Установчий процес у діяльності уповноважених органів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю має на меті забезпечити належне функціонування механізму державного управління щодо формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері. Одним з основоположних його завдань є швидке та вчасне реагування на потреби суспільства, розв'язання проблем осіб з інвалідністю, тобто установчий процес у діяльності уповноважених органів у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є засобом реагування держави на зміни, розвиток суспільних відносин, їх трансформацію, основним стимулом і рушійною метою є суспільство.

3.3. Погоджувальні процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Попри відому теоретико-правову конструкцію, відповідно до якої громадянам, на відміну від суб'єктів публічного адміністрування, дозволено все, що прямо не заборонено законом, стосовно низки варіантів діяльності потрібно отримати дозвіл [32, с. 203].

У юридичній науці під погоджувальною процедурою визначають

сукупність дій, які здійснюють суб'єкти господарювання, державні адміністратори та дозвільні органи під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо і які передують отриманню дозвільного документа [78].

Погоджувальними процедурами (В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко) слід уважати встановлений чинним законодавством порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, за результатами якої надаються дозволи на провадження певних видів діяльності та здійснення юридично значущих дій [28, с. 203].

У своєму дослідженні Т. Шумейко зазначає, що погоджувальні процедури реалізації державної політики – це, з одного боку, система однорідних адміністративно-процедурних норм, які визначають порядок погоджувальної діяльності у тій чи тій сфері, а з іншого, – дозвільна публічно-владна діяльність суб'єктів (їх посадових осіб), що виявляється в розгляді питання про можливість видачі погоджувальних документів (відновлення та продовження строку дії дозволу, зупинення строку дії дозволу, анулювання дозволу) та прийнятті відповідних рішень [383, с. 16].

Зміст процедури погодження полягає в установленні порядку здійснення органами виконавчої влади погоджувальних заходів у межах їхніх повноважень, який гарантує заявникам право на отримання документа погодження за умови виконання ними всіх вимог законодавства для його отримання.

Водночас можливість отримання таких документів юридичною чи фізичною особою залежить від різних обставин, зокрема потрібно покладатися на розсуд адміністративних органів, які видають дозвільні документи. Цінність системи дозволів визначається характером об'єкта, який вона використовує.

Наразі в нашій державі відбувається повномасштабна війна, яка кожного з нас змінила, змусила вчитися жити в такій нестабільності. Унаслідок бойових дій збільшилася кількість осіб з інвалідністю. Передовсім

це військові, які отримали поранення, цивільне населення, яке в силу тих обставин постраждало від агресії росії.

Для забезпечення гідних умов життя для вразливих категорій громадян, зокрема й для осіб з інклюзивними можливостями, держава робить кроки щодо вдосконалення надання всіх наявних видів послуг та пільг, щоб ці особи мали доступ до медичного забезпечення, освіти, відпочинку, підтримку у розв'язанні складних життєвих обставин, однак ці послуги не надаються без певних погоджувальних процедур.

Найперше розглянемо процедуру погодження й установа інвалідності. Порядок та умови визначення потреб у зв'язку з інвалідністю встановлюються на підставі висновку медико-соціальної експертизи та з урахуванням здібностей до професійної і побутової діяльності особи з інвалідністю.

Зазначимо той факт, що в літературі зосереджено увагу на проблемі великої кількості звернень громадян, що стосуються порушення захисту прав осіб з інвалідністю. Поширеними є випадки, коли права осіб з інвалідністю, які справді потребують соціального захисту з боку держави, обмежують і систематично порушують, що підтверджують численні скарги, публікації в ЗМІ про зловживання медико-соціальної експертної комісії (далі – МСЕК) тощо. У Єдиному державному реєстрі судових рішень протягом періоду з 01.01.2017 до 01.01.2022 опубліковано тридцять два вирок судів першої інстанції щодо корупції лікарів (МСЕК разом з профілактично-лікувальними закладами, ВЛК та ЛКК) у системі оформлення інвалідності, з яких двадцять п'ять вироків – обвинувальні та лише сім виправдовувальні [199; 327, с. 16].

Для проходження медико-соціальної експертизи, особі слід звернутися за місцем свого територіального проживання до закладу охорони здоров'я, в якому потрібно обов'язково пройти медичне обстеження щодо визначення діагнозу й оцінювання стану соціальних потреб. Після встановлення діагнозу особа отримує направлення для проходження МСЕК від лікувально-профілактичного закладу.

Зауважимо, що за результатами огляду МСЕК видає особі, визнаній інвалідом, довідку встановленої форми, у якій засвідчено групу інвалідності та індивідуальну програму реабілітації.

МСЕК продовжує встановлювати інвалідність на період дії воєнного стану, з огляду на який вимоги для проходження цих комісій значно спрощено. Основними нормативно-правовими актами, що регламентуються питання, що спрощують проходження експертизи у воєнний час, є постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо строку повторного огляду осіб з інвалідністю та продовження строку дії деяких медичних документів в умовах воєнного стану» № 390 від 30.03.2022 р. та постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України» № 225 від 08.03.2022 [327, с. 17].

Новацією в законодавстві щодо встановлення інвалідності в умовах воєнного стану стала постанова Кабінету Міністрів України № 390, яка набула чинності 31.03.2022. У ній ухвалено зміни в строках повторного огляду МСЕК для осіб з інвалідністю та продовження строку дії деяких медичних документів в умовах воєнного стану. Зокрема, у зазначеній постанові передбачено, що МСЕК або ЛКК під час чергового огляду особи з інвалідністю чи дитини з інвалідністю за зверненням реабілітаційної установи або в порядку нагляду за виконанням індивідуальної програми переглядає реабілітаційні заходи, передбачені індивідуальною програмою, та за результатами їх перегляду коригує індивідуальну програму або складає нову індивідуальну програму. Окрім того, постанову Кабінету Міністрів України від 08.03.2022 № 225 «Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України» доповнено пунктом, у якому зазначено, що повторний огляд, строк якого припав на період дії воєнного стану на території України, переноситься на строк після припинення або скасування воєнного стану, але не пізніше шести місяців після його припинення або скасування за умови неможливості

направлення: осіб з інвалідністю та осіб, яким встановлено ступінь втрати професійної працездатності (у відсотках), ЛКК на медико-соціальну експертизу відповідно до Положення про медико-соціальну експертизу, затвердженого постановою КМУ від 03.12.2009 № 1317; дітей з інвалідністю лікарем до ЛКК відповідно до Порядку встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям, затвердженого постановою КМУ від 21.11.2013 № 917 [196; 327, с. 18].

У положенні про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 визначені підстави, критерії встановлення підгруп, тобто розглянуто наявні обмеження життєдіяльності. Це положення також було оновлено, внесено зміни від 17.07.2023 та доповнено критерії визначення інвалідності. Згідно з даними ЗМІ, в п. 19-5 Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 № 1317, унормовано, що причинний зв'язок інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними від вибухонебезпечних предметів, встановлюється на підставі витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань [200; 327, с. 18].

Безумовно, у контексті нашого дослідження важливо розглянути реформу медико-соціальної експертизи в Україні, зосередити особливу увагу на організації роботи медико-соціальної експертної комісії, яка є значущою й актуальною в теперішній час. Зазначимо, що МОЗ має на меті реорганізувати структуру медико-соціальної експертної комісії. На думку МОЗ, що заміною має стати Національне агентство контролю якості медичної допомоги, у повноваженнях якого передбачено організаційно-контрольні заходи щодо якості медичної допомоги. Також одним із завдань є впровадження Міжнародної класифікації функцій (МКФ) в Україні. Міністерство охорони здоров'я вважає, що цей крок кардинально змінить уявлення щодо встановлення втрат працездатності. Такий процес реалізуватиметься автоматично без участі комісії, що сприятиме об'єктивному встановленню інвалідності. Ми цілком підтримуємо такі зміни, оскільки переконані, що

впровадження такої системи сприятиме поліпшенню підтримки й адаптації людей з обмеженнями життєдіяльності та дасть змогу належним чином, прозоро проводити процедури встановлення інвалідності.

На наш погляд, нині гостро стоїть питання щодо введення нового поняття «особа з обмеженим рівнем функціонування», оскільки саме такий термін використовують у Міжнародній класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я. Уведення такого терміна передбачає комплексне розуміння, більш розгорнуте порівняно з поняттям «інвалідність», охоплює низку сфер, зокрема медичну, соціальну, освітню, сферу зайнятості.

Окрім того актуальною є потреба у створенні дієвої системи відновлення функціонування людських ресурсів, оскільки чинний порядок установа інвалідності є пережитком минулого й медико-соціальні експертні комісії не надають можливості належно оцінити потреби людини. Такі комісії сконцентровані лише на проблемах, які безпосередньо стосуються фізичного стану особи, тобто здоров'я. В умовах війни трьох категорій інвалідності недостатньо для опису втрати людської діяльності, якщо навіть не враховувати адаптацію людини до того стану, коли виникають проблеми з повноцінним спілкуванням, втратою роботи, неможливістю подорожувати, тобто позбавлення звичайного способу життя.

Новий проєкт закону «Про оцінку потреб і порядок їх забезпечення для осіб з обмеженням функціонування та реформування медико-соціальної експертизи в Україні» має удосконалити законодавство, провести реформування МСЕК, а також увести термін «особи з обмеженим рівнем функціонування», що використовується в Міжнародній класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) [162].

У розробленому проєкті передбачено повноцінне впровадження МКФ в Україні. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я – стандартизована система опису станів здоров'я, яку використовують у багатьох країнах світу. Вона визначає не

лише компоненти здоров'я, а й пов'язані зі здоров'ям складники добробуту, наприклад, освіта та праця. Власне, МКФ уже затверджено як національний класифікатор в Україні [162].

На нашу думку, доречно також створити електронну систему, в основу якої покладено інформацію щодо потреб людей, послуги пропонуватимуть автоматично, з урахуванням моніторингу виявлених потреб, що сприятиме економії часу й допоможе особам з інвалідністю, які через свій фізичний стан обмежені в належному русі.

Отже, створення електронної системи потрібно реалізовувати водночас із розробленням індивідуальних планів допомоги особам з інвалідністю. У складі цієї системи і буде інформація щодо потреб осіб, перелік документів, які потрібно збирати людині, та структурні підрозділи, до яких особа може звернутися для підтримки й повернення її до соціально-економічного життя.

Наразі презентовано загальне бачення майбутньої системи, яке опрацьовується в тісній взаємодії з профільними міністерствами, громадськими організаціями й експертами [276].

З огляду на це важливо звернути увагу на проблеми щодо труднощів у проведенні медико-соціальної експертизи, установленні й перегляді групи інвалідності, захисті права на об'єктивну медико-соціальну експертизу саме в теперішній воєнний час.

За результатами проведеного Уповноваженим моніторингу додержання медико-соціальними експертними комісіями (далі – МСЕК) прав людини і громадянина на встановлення, підтвердження інвалідності в умовах воєнного стану виявлено, що станом на жовтень 2022 р. 39 МСЕК не працюють у зв'язку з розв'язаною РФ війною в окупованих регіонах або там, де ведуться бойові дії та більшість приміщень МСЕК зруйновано [163].

У процесі моніторингу стану виконання МСЕК рішень Уряду, спрямованих на тимчасове спрощення порядку встановлення та подовження інвалідності на час запровадження воєнного стану, з'ясовано, що процедурою заочного проведення МСЕК скористалися у Львівській області в березні–

квітні 2022 р. лише дві особи з 7613 осіб, у червні – із 3496 справ заочно розглянуто 82. У Чернівецькій області протягом цього періоду із 6 562 поданих на МСЕК справ 353 особи виявили бажання розглянути їх заочно [163].

Проблемним залишається питання відновлення втрачених громадянами документів про інвалідність у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Результати моніторингу засвідчують, що документом, на підставі якого особа з інвалідністю набуває право на соціальні гарантії, отримання належних пільг та соціальних виплат, є лише оригінал довідки МСЕК. На сьогодні МСЕК можуть видавати лише копії документів про встановлення інвалідності, а не дублікат довідки до акта огляду медико-соціальною експертною комісією, оскільки нормативно-правовий акт, який урегулює це питання, відсутній [163].

Можемо впевнено наголосити, що саме електронна система, яка об'єднає також і електронну базу обліку громадян буде ефективним засобом щодо належного надання послуг таким категоріям осіб.

У процесі аналізу чинного законодавства щодо надання інвалідності, ми звернули увагу на проблемну ситуацію, яку віддзеркалено в чинних нормативних актах. Зокрема у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» виявлено відсутність підстави інвалідності, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержані через військову агресію РФ проти України. До чинних критеріїв установа інвалідності належать лише їх отримання на території Донецької та Луганської областей, а не на всій території України [163].

Унаслідок цього осіб, які постраждали під час військових дій за межами названих областей, не можна вважати інвалідами війни, тому вони не можуть користуватися пільгами, гарантованими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

За нашим глибоким переконанням, припустима, ситуація, що склалася, не допустимою і тому наголошуємо на унормуванні в діючому законодавстві

саме цього питання, зокрема:

Для уникнення розбіжностей, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а саме до ст.7, ч. 2 до пунктів 11 та 14 й викласти їх у такій редакції:

ч. 2 п. 11 ст. 7:

11) військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) Збройних сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовців військових прокуратур, осіб рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, осіб, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також працівників підприємств, установ,

організації, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції, до забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, до участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України і стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції, під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, забезпечення здійснення заходів, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України;

ч. 2 п. 14 ст. 7:

14) осіб, які добровільно забезпечували (або добровільно залучалися до забезпечення) проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України (зокрема й здійснювали волонтерську діяльність) та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції, під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України;

Відповідних змін потребує також Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 «Питання медико-соціальної експертизи», а саме – Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.

Уважаємо, що запропоновані зміни дозволять унормувати питання щодо такої ситуації надати в чинному законодавстві підстави для засвідчення

інвалідності, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержані через військову агресію РФ проти України на всій її території.

Окрім того, згідно із запропонованими змінами до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» внести правки в Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності, зокрема до чинних критеріїв установаження інвалідності додати не лише їх отримання на території Донецької та Луганської областей, а й у всіх областях України.

Пропонуємо внести зміни в п.п. 19-2, 19-3, 26 й викласти їх у такій редакції:

19-2 Причинний зв'язок інвалідності з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, одержаними під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, під час безпосередньої участі в заходах, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, особам, зазначеним у пунктах 11-16 (крім військовослужбовців-резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) та осіб, зазначених у пункті 12 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), установається на підставі: 19-2. Причинний зв'язок інвалідності з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, одержаними під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, під час безпосередньої участі в заходах, потрібних для забезпечення оборони

України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, особам, зазначеним у пунктах 11-16 (крім військовослужбовців-резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) та осіб, зазначених у пункті 12 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»), установлюється на підставі:

медичних документів про звернення по медичну допомогу із зазначенням обставин одержання поранення, контузії, каліцтва, захворювання; документів, які визначені абзацом сьомим підпункту 1, абзацом третім підпункту 2, абзацом четвертим підпункту 3, абзацом третім підпункту 4 чи абзацом третім підпункту 5 пункту 4 Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі в заходах, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685 (Офіційний вісник України, 2015 р., № 74, ст. 2434; 2018 р., № 23, ст. 782; 2019 р., № 30, ст. 1050), – із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 2022 р. № 783.

п.19-3. Причинний зв'язок інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії

Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях до 1 грудня 2014 р., а з 1 грудня 2014 р. до 24 лютого 2022 р. – на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, під час проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, з 24 лютого 2022 р. – на території проведення заходів, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, устанавлюється на підставі рішення міжвідомчої комісії з питань устанавлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, проведення заходів, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

п. 26 внести зміни до абзацу: поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержані під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, потрібних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

На наш погляд, доцільно також розглянути таку процедуру щодо

погодження надання соціальних послуг особам з інвалідністю, яку передбачено в Законі України «Про соціальні послуги», Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 576, Постанові Кабінету Міністрів України від 03 березня 2020 р. № 185 «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг», Постанові Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 р. № 428 «Про затвердження Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги», Наказі Міністерства соціальної політики України від 23 червня 2020 р. № 429 «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг».

У Постанові Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 560 «Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади» визначено механізм надання соціальних послуг, зокрема з догляду, особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади й потребують соціальних послуг [227].

У цій Постанові зазначено, що особи з інвалідністю, особи похилого віку відповідно до індивідуальних потреб можуть отримувати соціальні послуги, перелік яких визначено в класифікаторі соціальних послуг, затвердженому Мінсоцполітики, зокрема соціальні послуги догляду вдома, стаціонарного догляду, денного догляду, паліативного догляду, підтриманого проживання [227].

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» для отримання безкоштовної соціальної послуги особі потрібно було звернутися до Управління соціального захисту населення, яке мало проаналізувати потреби й направити таку особу до відповідного надавача послуг. Такими надавачами здебільшого є Центри соціально-психологічної підтримки, Центри матері та дитини, Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю тощо. Водночас відповідальність за оцінку, планування та надання соціальних

послуг відповідно до законодавства покладено на органи місцевого самоврядування. Окрім того, згідно із Законом України «Про соціальні послуги» визначено 18 базових соціальних послуг, які надаються саме на рівні громад. Зазначимо, що не всі громадяни мали право на отримання соціальних послуг безкоштовно. Для надання безкоштовної послуги, зокрема, передбачено попередній аналіз і враховування різних факторів: рівня доходу, наявності близьких/родичів тощо [306].

Важливо зауважити, що кількість базових соціальних послуг, які повинні надаватися на місцевому рівні збільшилася, однак є безліч питань, пов'язаних з формуванням самого переліку.

По-перше, розширення цього переліку можливе лише з внесенням змін до Закону, що є досить тривалою та заскладною для регулярних змін процедурою.

По-друге, сам перелік базових послуг викликає сумнів щодо наявності в ньому тієї чи тієї послуги.

По-третє, спроможність територіальних громад надавати 18 базових послуг буде не однаковою, особливо якщо громада складається з віддалених сіл [306; 368].

Закон України «Про соціальні послуги» містить норми щодо повноважень надавачів послуг, які охоплюють державний, комунальний, недержавний сектор без урахування джерел фінансування, однак відповідно до стандартів соціальних послуг. Безперечно, нині в Україні не затверджено всіх стандартів соціальних послуг, що створює певні перешкоди загалом для вже прийнятих.

На наш погляд, цей чинник впливає на неспроможність громад надавати весь перелік основних послуг. Лише економічно успішні та привабливі громади можуть адекватно фінансувати соціальні послуги, проте ризикують потрапити в скрутні життєві умови, характерні для економічно депресивних людей.

У Законі також є положення щодо щорічної процедури визначення

потреб населення в соціальних послугах, однак практично немає затвердженого порядку, згідно з яким буде проводитися це оцінювання. Порядок, який досі існує, застарілий, оскільки вже понад 9 років до нього не вносилися зміни, тому його дієвість викликає сумніви. З іншого боку, спостерігаються спроби створити такий порядок, навіть у грудні 2021 р. на сайті Мінсоцполітики було оприлюднено «Проект визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади в соціальних послугах», але його так і не затверджено.

Самі ж соціальні послуги надавалися за процедурою (ведення випадку), яка містить низку етапів, зокрема аналіз заяви/звернення особи про надання соціальних послуг; оцінка потреб особи/сім'ї в соціальних послугах; визначення середньомісячного сукупного доходу заявника; прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї; розроблення індивідуального плану (тобто конкретних кроків, які потенційно мають допомогти особі подолати складні життєві обставини); укладення договору про надання соціальних послуг. На прийняття рішення щодо надання соціальних послуг відповідним структурам надається 10 робочих днів. Процедура змінюється тільки у разі надання соціальних послуг одноразово або екстрено (тобто невідкладно, здебільшого протягом доби, якщо існує загроза для отримувача соціальних послуг) [306].

На сьогодні у зв'язку з воєнним станом дещо спрощено й оптимізовано процедуру надання соціальних послуг. У постанові КМУ від 7.05.2022 № 560 зазначено, що соціальні послуги можуть надаватися екстрено (кризово) у разі існування загрози життю чи здоров'ю особи та під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях. Окрім цього, до вже існуючих послуг, які надаються екстрено, під час воєнного стану додається ще 11 послуг, які раніше надавалися через процедуру застосування випадку [306].

Також Міністерство соціальної політики за результатами проведеної 09.11.2023 спільної наради щодо фінансової підтримки громадських

об'єднань осіб з інвалідністю та для надання соціальних послуг особам з інвалідністю надіслала роз'яснення щодо алгоритму дій на місцях для забезпечення структурними підрозділами з питань соціального захисту населення подальшої роботи стосовно організації надання соціальних послуг мешканцям громад із числа осіб з інвалідністю [244].

Відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на соціальний захист осіб з інвалідністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.2023 № 120, бюджетні кошти за напрямом «фінансова підтримка громадських об'єднань для надання соціальних послуг особам з інвалідністю» спрямовуються відповідно до порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку громадських об'єднань для надання соціальних послуг особам з інвалідністю, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2023 № 70 «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю» (далі – Порядок №70) [244].

Для впорядкування фінансової підтримки постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1409 затверджено «Порядок проведення конкурсу із визначення програм проєктів заходів, розроблених інститутами громадського суспільства для виконання реалізації яких надається фінансова підтримка», тобто вона реалізовується на конкурсній основі, відповідно до вимог законодавства.

Окремо зазначено, що кошти з державного бюджету на фінансову підтримку спрямовуються переможця конкурсу, які надають послуги отримувачам, що мають право отримувати їх на безоплатній основі, зокрема:

1) незалежно від доходу:

– особам, які постраждали від торгівлі людьми; особам, які постраждали від домашнього насильства; дітям з інвалідністю та дітям з переліком захворювань; особам з інвалідністю першої групи; дітям-сиротам; дітям, позбавленими батьківського піклування; особам з їх числа віком до

23 років;

– сім'ям опікунів, піклувальників, прийомним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, сім'ям патронатних вихователів, особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

– окремі соціальні послуги: інформування, консультування, надання притулку, представництва інтересів, а також соціальні послуги, що надаються екстрено (кризово);

2) особам, середньомісячний сукупний дохід яких становить менше 2 прожиткових мінімумів [244].

З огляду на сказане обов'язково зазначаємо, що в межах фінансової підтримки не всі особи з інвалідністю мають змогу її отримати, тобто в пріоритеті лише особи, яким уже затверджено отримання послуг безкоштовно.

Насправді ж зміни в законодавстві щодо надання соціальних послуг особам з інвалідністю, особливо в період повномасштабної війни є актуальною. За проблемною ситуацією, яка склалася, зрозуміло, що певні недоліки в нормативній базі, зокрема й у практичному аспекті, тому держава виявилася не готовою до таких викликів.

Узагальнюючи вищезазначене, окреслимо проблемні питання, які виникають під час надання соціальних послуг особам з інвалідністю.

Насамперед спостерігається нерівномірність доступу осіб з інвалідністю до соціальних послуг. Ця проблема з'явилася через збільшення чисельності осіб з інвалідністю, що не дає змоги надавачам послуг сьогодні охопити їх фізично

Окрім того, є проблема нестачі ресурсів. Це стосується людських кадрів і матеріального забезпечення (житлові приміщення, службовий транспорт, технічна апаратура). У деяких громадах ця проблема виявлялася ще до повномасштабної війни. Водночас згідно з дослідженнями попри гострий дефіцит соціальних працівників оголошень про вакансії на такі

посади не багато, що можна пояснити так званним феноменом «прихованих вакансій», коли за наявності вільних місць в організації інформація про них публічно не надається. З одного боку, таке може відбуватися в разі очікувань керівництва, що особа (наприклад, яка отримала статус ВПО) може повернутися на свою посаду. З іншого – така практика може мати певні корупційні мотиви, коли в керівництва є бажання працевлаштувати родича або знайомого. Також обов'язки відсутнього працівника можуть розподіляти між іншими працівниками (наприклад, особа може координувати процес соціальних послуг і також безпосередньо надавати їх) [244].

Безперечно, цю ситуацію пов'язано з недовідомою заробітною платою, оскільки на сьогодні в соціальних працівників майже мінімальна заробітна плата, яка не стимулює осіб з таким обсягом роботи працювати в цьому напрямі.

Також спостерігається низька залученість недержавного сектора до надання соціальних послуг. Міністерство соціальної політики офіційно реалізує політику такої співпраці, проте далеко не всі громади використовують наявні механізми й можливості. В Україні надавачами соціальних послуг переважно є організації та підприємства державного або комунального підпорядкування. За даними Реєстру Міністерства соціальної політики, наразі 77 % – це державні/комунальні підприємства, організації та їхні філії. Громадські й благодійні організації разом складають лише 14% від всіх зареєстрованих надавачів соціальних послуг в Україні [244].

Окреслена проблема не нова, на законодавчому рівні ці питання існують понад 20 років, проте й досі механізм належно не активовано.

Насамкінець зазначимо, що в період воєнного стану зросла кількість потреб і проблем стосовно наданням соціальних послуг особам з інвалідністю, тому є нагальна потреба в удосконаленні аналізованої системи і внесенні змін до чинного законодавства.

Висновки до розділу 3

1. Визначено, що адміністративна процедура формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є складною системою відносин між державою в особі уповноважених органів та особами з інвалідністю, що передбачає обов'язкове нормативне встановлення законодавчо визначеного порядку прийняття адміністративних актів або укладання адміністративно-правових договорів щодо діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики під час розгляду й розв'язання індивідуально-конкретних завдань для забезпечення прав і свобод, законних інтересів осіб з інвалідністю.

2. Доведено, що формування та реалізація державної політики є сферою, де виявляються інтереси не лише держави, а й суспільства загалом. Державна політика – це фаза активної ролі органів державної влади під час реалізації їхньої діяльності, що передбачають систему дій, регулятивні заходи, закони, фінансові пріоритети певного напрямку. Державну політику віддзеркалено в нормативно-правових актах, судових рішеннях, однак найперше – у конституціях.

3. З огляду на загальні особливості правових актів, що формують державну політику в сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та сприяють реалізації, вони є результатом правотворчої діяльності державних органів, зокрема Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших органів виконавчої влади і приймаються або санкціонуються тільки державними органами влади або уповноваженими особами.

4. Обґрунтовано, що під нормотворчою діяльністю слід уважати діяльність уповноважених органів щодо планування, розроблення, прийняття, зміни, припинення чинності нормативно-правових актів. Для тлумачення нормотворчого процесу важливо зазначити, що в юридичній літературі цей процес трактують як організаційно-правову діяльність

уповноважених суб'єктів, які виконують завдання створення, підготовки, розгляду проєктів нормативно-правових актів з подальшим їх прийняттям.

5. Доведено, що нормотворча діяльність складається з двох самостійних процесів, а саме: процесу прийняття й процесу реалізації акта. Процес прийняття акта полягає в оформленні потрібної нормотворчої позиції з подальшим набранням його чинності. У процесі реалізації, його початок характеризується набранням і припиненням дії правового акта.

6. Запропоновано нормотворчі процедури розглядати як розрізнені стадії діяльності уповноважених суб'єктів, із завершеним результатом, логічно побудованих, розпочинаючи з підготовки ініціативних проєктів нормативних актів, подання розробленої концепції акта, пропозиції щодо розроблення та прийняття нормативного акта. Зміст кожної стадії чітко визначено, тому лише повне дотримання всіх його компонентів дозволяє здійснити обґрунтований, злагоджений перехід до наступної стадії.

7. З'ясовано, що юридичним процесом насамперед є діяльність органів влади, до якої застосовуються норми процесуального права; безпосередньо стосується справ у юридичній сфері; усвідомлена; має на меті досягнення результату, віддзеркалено в нормативно-правових актах.

8. Сформульовано власне бачення установчих процедур формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю й запропоновано вважати їх правонаділяючим установчо-організаційним процесом щодо формування, ліквідації чи реорганізації суб'єктів права, що у визначеній послідовності реалізують владно-управлінську діяльність, спрямовану на розв'язання конкретних юридичних питань і винесення за ними індивідуальних рішень у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

9. Обґрунтовано доцільність виокремлення в структурі центрів соціальних служб підрозділу з питань соціального захисту осіб з інвалідністю (незалежно від кількості населення в територіальних громадах). Завдання цього підрозділу – реалізовувати комплекс заходів, що безпосередньо

впливають з потреб осіб з інвалідністю, зокрема проводити моніторинг оцінки потреб і якості надання тих чи тих послуг особам з інвалідністю.

10. Підкреслено, що процедури погодження полягають у встановленні порядку здійснення органами виконавчої влади погоджувальних заходів у межах їхніх повноважень, що гарантує заявникам право на отримання документа погодження за умови виконання ними всіх вимог законодавства для його отримання.

11. Наголошено на важливості створення електронної системи, в основі якої буде представлено інформацію щодо потреб людей; послуги пропонуватимуться автоматично з урахуванням виявлених потреб, що сприятиме економії часу й забезпечить належну допомогу особам з інвалідністю, які через свій фізичний стан обмежені в русі.

12. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» представлення в чинному законодавстві підстави інвалідності, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержаних у зв'язку з військовою агресією РФ проти України на всій її території, а не лише на території Донецької та Луганської областей.

РОЗДІЛ IV

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

4.1. Поняття, форми та види взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно формувати з урахуванням утвердження й забезпечення прав і свобод людини, що віддзеркалено в сучасній адміністративно-правовій доктрині, яка ґрунтується на публічно-сервісній сутності адміністративного права (людиноцентристський підхід) і полягає в забезпеченні реалізації прав і затверджених законом інтересів приватних осіб (зокрема й осіб з інвалідністю) та їх захисті щодо порушених прав та інтересів.

Різноманітність і багатоаспектність завдань, які має розв'язувати держава у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю зумовлює потребу в залученні до їх реалізації значної кількості суб'єктів – тих, які безпосередньо здійснюють державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, й інших, публічних та приватних суб'єктів.

З огляду на це зростає потреба в налагодженні ефективної взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства.

У вітчизняній правовій науці загальні проблеми взаємодії суб'єктів публічної адміністрації розглядали такі науковці, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, В. Білоус, А. Комзюк, О. Користін, Т. Корнякова, Ю. Назар, М. Сидор та ін. Питання взаємодії суб'єктів державної політики у

сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами досліджували такі вчені, як М. Багній, Н. Биба, І. Верховод, А. Іпатов, Н. Коробенко, В. Костюк, А. Куца, С. Лукаш, О. Міщенко, С. Пасічниченко, В. Петрусевич, Є. Соболев та ін.

У статті 46 Конституції України встановлено право громадян на соціальний захист, що передбачає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності [119], однак сам факт конституційного закріплення системи соціальних прав осіб з інвалідністю ще не означає їх автоматичної реалізації в процесі публічного управління, що пояснюється не лише економічними причинами [311, с. 76], а й причинами організаційної спроможності відповідних суб'єктів публічної адміністрації.

Засвідчено, що здійснення державної політики в будь-якій сфері є комплексною і структурованою діяльністю. Спільну діяльність суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, спрямовано на забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Очевидно, що цієї мети не можна досягнути зусиллями лише окремого будь-якого суб'єкта публічної адміністрації через її різноплановість.

Як відомо, ефективна реалізація суб'єктами державної політики, об'єктом якої є забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю, своїх повноважень не можлива без взаємодії всіх суб'єктів такої політики між собою, а також з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства.

Поняття «взаємодія» широко вживається в теорії адміністративного права й у юридичній науці загалом. У великому тлумачному словнику сучасної української мови подано пояснення цього поняття, як взаємного зв'язку між предметами в дії, а також погодженої дії між ким-, чим-небудь [58, с. 85]. У загальнозмістовому значенні його пояснюють як взаємний зв'язок між предметами в дії, а також як погоджену дію між ким-, чим-небудь [52, с. 85].

Водночас учені-правознавці визначають взаємодію як засновану на

спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для реалізації певних завдань [270, с. 97].

В управлінських відносинах В. Гурковський розглядає взаємодію як взаємну узгоджену дію двох чи більше суб'єктів для досягнення спільної мети [65, с. 10]. За твердженням О. М. Бандурки, взаємодія – це комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів з розв'язання завдань у боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [113, с. 139–140].

У контекстному й буквальному значеннях поняття «взаємодію» Р. І. Панчишин тлумачить як комунікативні, технічні, організаційні, управлінські та інші зв'язки, які встановлюються між елементами системи та завдяки яким здійснюється взаємне зумовлення та взаємна їх залежність [179].

На думку І. Богатирьова, потрібно виокремити такі характерні ознаки взаємодії: наявність фактичних, чинних, достатньою мірою сталих зв'язків; наявність зв'язків, які дозволяють суб'єктам впливати на об'єкти; наявність самого впливу, у результаті якого відбувається зміна сторін, які беруть участь у взаємодії [48, с. 304].

Шведські вчені У. Мелін та К. Аксельсон указують, що в процесі взаємодії як такої діє не лише одна організація, а й інша. Процес взаємодії отримує свій конкретний зміст унаслідок залучення рівнозначних суб'єктів, але виникає так, що не повністю контролюється жодним з них, тому взаємодія змінюється із часом через зміни самих суб'єктів, сприяючи змінам і отримуючи зворотний зв'язок від інших. Ознаками взаємодії вони вважають безперервність, складність, симетрію і неформальність [19, с. 438].

Як бачимо, дослідники мають різні підходи до визначення поняття взаємодії. При цьому більшість з них у процесі дослідження цієї категорії бере за основу такі її ознаки, як багатосуб'єктність, автономність суб'єктів

взаємодії, узгодженість діяльності за метою, завданнями, місцем і часом. Взаємодія – це не підміна одного суб'єкта іншим, а раціональне поєднання можливостей кожного для досягнення спільних цілей, а спільна діяльність окремих суб'єктів задля досягнення певної спільної мети [**Error! Reference source not found.**, с. 65].

Спеціалізованим законодавчим актом, який установлює організаційні та правові засади державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 ро. № 875-ХІІ [247]. Також важливим аспектом цього Закону є визначення саме основ соціальної захищеності осіб з інвалідністю та гарантування їм рівних з усіма іншими людьми можливостей у всіх сферах життя суспільства, створення належних умов, які дають змогу особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями й інтересами [302, с. 169].

На підставі ст. 8 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» можна стверджувати, що державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюється центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування [247].

На нашу думку, мету державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю сформульовано в преамбулі до цього Закону. У її змісті передбачено гарантування особам з інвалідністю на рівні з усіма іншими людьми реальної можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства; створення належних умов, які дають змогу особам з інвалідністю ефективно реалізувати права та свободи людини й громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями й інтересами.

У статті 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зазначено, що діяльність держави щодо осіб з

інвалідністю виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в громадському житті. Така діяльність полягає у виявленні, усуненні перешкод і бар'єрів, що заважають забезпеченню прав і задоволенню потреб (доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту тощо); охороні здоров'я; соціальному захисту; забезпеченню виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; наданню пристосованого житла; сприянню громадській діяльності осіб з інвалідністю [247].

Узгодженість дій суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю передбачає також спільне місце та час їх здійснення. Взаємодія передбачає також різні функції відповідно до передбаченої законом компетенції кожного суб'єкта публічної адміністрації. Взаємодія – це не підміна одного суб'єкта іншим, а власне раціональне поєднання можливостей кожного для реалізації спільних цілей і завдань, в нашому дослідженні – соціального захисту осіб з інвалідністю.

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими людьми та полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, установленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо участі в суспільному житті нарівні з іншими громадянами (ч.ч. 2, 6 ст. 4 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні») [247].

Як бачимо, під взаємодією суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю слід розуміти передбачену законодавством спільну діяльність суб'єкта державної політики у сфері

соціального захисту осіб з інвалідністю та іншого такого самого суб'єкта або іншого публічного чи приватного суб'єкта, спрямовану на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю в житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

На нашу думку, ознаками взаємодії є:

1) певний вид публічного адміністрування (управління), що є різноплановим;

2) спільна діяльність двох і більше публічних суб'єктів або публічного та приватного суб'єкта, один з яких є суб'єктом державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;

3) наявність спільної мети – забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю в житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків.

4) узгодженість дій і цілей суб'єктів такої взаємодії, оскільки внутрішньоорганізаційну діяльність таких суб'єктів треба зорієнтувати на досягнення спільної мети; інакше, якщо кожен суб'єкт, який бере участь у процесі, матиме різні й навіть суперечливі цілі, це спричинить прийняття помилкових рішень або зайвих фінансових витрат [4, с. 92].

Поняття взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю можна кваліфікувати як співпрацю й узгоджену діяльність кількох суб'єктів з усвідомленою спільною метою – забезпечення реальної участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, а саму діяльність можливо схарактеризувати відповідно до її форм.

Зокрема, О. Скакун зазначає, що правова форма діяльності – це організаційно-управлінська форма функціонування уповноважених на те суб'єктів, яку пов'язано із здійсненням юридично значущих дій у порядку, визначеному законом, що завжди спричиняє правові наслідки [287, с. 122].

Правовими формами публічної діяльності В. Авер'янов вважає ті, використання яких спричиняє виникнення конкретного юридичного результату: видання юридичних актів, застосування примусових заходів

тощо. Правові форми є юридичними фактами й можуть породжувати (змінювати, припиняти) адміністративно-правові відносини. При цьому дослідник виокремлює неправові форми публічної діяльності, що безпосередньо юридичного значення не мають, тобто не спричиняють виникнення конкретного юридичного результату. До них належать: організація і проведення нарад, обговорень, розроблення проєктів планів, прогнозів, програм, методичних рекомендацій, здійснення заходів щодо підвищення якості та ефективності управлінської праці й ін. [26, с. 278].

Очевидно, що під формами взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно розуміти визначений нормами законодавства зовнішній вираз практичної діяльності таких суб'єктів, яку спрямовано на те, щоб забезпечити їх ефективну спільну роботу з іншими суб'єктами для досягнення спільної мети – належного захисту прав осіб з інвалідністю.

Зазначимо, що законодавство прямо не встановлює перелік можливих конкретних форм взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, що вимагає детального розгляду їх видової класифікації.

Наприклад, А. Крусян форми взаємодії суб'єктів публічної адміністрації, поділяє на три основні групи за видами взаємодії: координаційні (забезпечення узгодженості дій усіх ланок управління); субординаційні (наявність відносин підпорядкованості, що виражають ієрархічну залежність між об'єктами й суб'єктами управління); реординаційні (високий рівень соціальної активності об'єктів управління, що полягає в здійсненні управлінського впливу об'єкта управління на суб'єкт управління в певних аспектах [135]).

У процесі дослідження взаємодії між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування Ю. Торохтій виокремлює такі її форми: а) інституційні – створення спільних органів (координаційних, консультативних, дорадчих); б) правові – прийняття спільних актів, участь у

розробленні правових актів; в) організаційні – проведення спільних заходів (розширених колегій держадміністрацій, розширених засідань президій рад, семінарів, конференцій тощо); г) інформаційні – обмін інформацією з питань місцевого значення (листування, телефонні переговори, надсилання проєктів рішень і копій прийнятих актів, застосування засобів масової інформації тощо); д) матеріально-фінансові – спільне фінансування проєктів регіонального значення, створення спільних підприємств та організацій [326].

У процесі узагальнення наукових поглядів учених й норм чинного законодавства України з урахуванням різноманітності суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю й напрямів їх діяльності маємо змогу класифікувати *форми їх взаємодії* й запропонувати такі групи:

1. *Нормотворчі форми.* У визначенні поняття «нормотворчість» О. Петришин, указує на те, що це діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [185].

Нормотворчість, як форма взаємодії та координації діяльності суб'єктів публічної адміністрації, дозволяє цим суб'єктом у межах своєї компетенції прийняти потрібні нормативно-правові акти, норми яких буде спрямовано на створення відповідного правового поля для їхньої спільної діяльності. Саме в нормотворчій діяльності можливо закріпити взаємні права й обов'язки суб'єктів такої взаємодії та створити умови, за яких вони будуть неухильно дотримуватись норм чинного законодавства України.

Нормотворчі форми взаємодії можна диференціювати за критерієм рівня нормотворчості: а) законодавче (суб'єктом виступає Верховна Рада України, зокрема й Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів); б) підзаконне, що поширює свою дію на всю територію України (нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, тощо); в) місцеве (нормативно-правові акти органів

місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); г) локальне (нормативні акти окремих суб'єктів публічної адміністрації, що поширюються лише на працівників такого суб'єкта).

Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 9 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень з урахуванням думки громадських об'єднань осіб з інвалідністю можуть звертатися до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо вдосконалення законодавства з проблем інвалідності, сприяють розвитку співробітництва державних і громадських об'єднань з іншими країнами з питань соціальної захищеності осіб з інвалідністю [247].

Окрім того, ч. 3 ст. 7 цього Закону встановлює обов'язкову участь громадських об'єднань осіб з інвалідністю в розробленні проєктів нормативно-правових актів, що стосуються матеріального, соціально-побутового й медичного забезпечення осіб з інвалідністю [247].

Прикладом цієї форми взаємодії може бути Порядок надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, затверджений спільним наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України від 30.04.2002 № 226/293/169 [226]. Так само Інструкцію про встановлення груп інвалідності, затверджену Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 № 561, було погоджено іншими суб'єктам публічної адміністрації та громадськими організаціями й громадськими організаціями осіб з інвалідністю – Федерацією профспілок України, Всеукраїнським громадським соціально-політичним об'єднанням «Національна Асамблея інвалідів України», Спільним представницьким органом сторони роботодавців на національному рівні, Спільним представницьким органом всеукраїнських профспілок та профспілкових об'єднань і Міністерством соціальної політики України [209].

2. *Укладення адміністративного договору.* Адміністративний договір

(угода) застосовується суб'єктами публічної адміністрації в тих випадках, коли застосування адміністративних актів є недоречним/неможливим (у відносинах між суб'єктами публічної адміністрації одного рівня) або недоцільним (наприклад, під час регулювання відносин надання адміністративних послуг) [28].

Поняття адміністративного договору представлено в п. 16 ч. 1 ст. 4 КАС України, де його визначено як спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічній правовій сфері й укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічних владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [105].

Як бачимо ця форма взаємодії стосується лише суб'єктів публічної адміністрації формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Залежно від суб'єктного складу адміністративні договори поділяють на горизонтальні (укладаються між органами виконавчої влади одного рівня або між органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування) і вертикальні (укладаються між органами публічної адміністрації та фізичними чи юридичними особами). За характером взаємовідносин між сторонами договору бувають координаційні договори, які укладаються між суб'єктами права, які перебувають на однаковому юридичному рівні в ієрархії публічного адміністрування, або тими, що перебувають у тому самому становищі, та субординаційні договори, що укладаються між суб'єктами права, які перебувають у відносинах влади-підпорядкування, наприклад, між органами місцевого самоврядування [155, с. 294–295; 28, с. 170].

Наприклад, 17.01.2001 Міністерство праці та соціальної політики України й Міністерство праці та соціальних питань Королівства Іспанія відповідно до статті 21 Угоди між Україною і Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян від 07.10.1996 уклали адміністративний договір про порядок її застосування. Згідно із ст. 5 цього договору клопотання про призначення пенсій по інвалідності, за віком та у зв'язку з втратою годувальника подаються до Компетентного органу Договірної Сторони, на території якої проживає заявник, відповідно до вимог її законодавства. Якщо орган Договірної Сторони, до якого подано клопотання, не є Компетентним органом, то цей Орган повинен надіслати клопотання з усіма документами до Органу координації іншої Договірної Сторони, засвідчивши дату подання клопотання [34].

3. *Інституційні форми*, тобто створення спільних координаційних, консультативних, дорадчих органів. Наприклад, рішенням Виконавчого комітету Сумської міської ради від 20.04.2021 № 185 створено Координаційну раду в справах ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, до якої увійшли представники органів державної влади, місцевого самоврядування, комунальних закладів охорони здоров'я, спортивних та освітніх організацій, громадських організацій. Метою діяльності цієї ради є виявлення проблем ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю; розроблення заходів щодо їх розв'язання; координація діяльності інститутів громадянського суспільства; вивчення вітчизняного й закордонного досвіду роботи. Координаційна рада має право отримувати в установленому порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію, важливу для виконання покладених на неї завдань і надавати їм відповідні пропозиції; отримувати інформацію від установ, організацій, які надають різні види допомоги ветеранам війни та праці, особам з інвалідністю; сприяти залученню благодійної допомоги; подавати міській раді пропозиції до програм соціального спрямування [278].

4. *Прийняття адміністративних актів або актів юридичних осіб приватного права.* Будь-які юридично значущі дії суб'єкта права повинні мати правове вираження – рішення, наказ, постанова, розпорядження, тощо. Це стосується також суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Під адміністративним актом зазвичай розуміють будь-яке рішення суб'єкта публічної адміністрації, яке спрямовано на регулювання ним певного конкретного випадку в процесі публічного адміністрування і яке має юридичні наслідки [155]. По суті, адміністративний акт є результатом діяльності відповідного суб'єкта публічної адміністрації в межах наданої компетенції в тій чи тій сфері публічного адміністрування.

Наприклад, згідно з п.п. 3, 4 Порядку взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації для ефективної реалізації державної політики у сфері забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України від 30.09.2020 № 671 Фонд протягом п'яти робочих днів після отримання Переліку підприємств, що відповідають кваліфікаційним вимогам на виготовлення, постачання, ремонт і технічне обслуговування технічних та інших засобів реабілітації надає Мінсоцполітики цінкові пропозиції, зокрема й отримані від підприємств, для формування граничних цін на ТЗР, а Мінсоцполітики протягом п'яти робочих днів після видання наказу про затвердження граничних цін на технічні та інші засоби реабілітації надсилає копію наказу Фонду для внесення змін до Централізованого банку даних з проблем інвалідності [222].

5. *Обмін інформацією між суб'єктами взаємодії* полягає в тому, що в процесі співпраці суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю можуть передавати відому їм інформацію щодо соціального захисту осіб з інвалідністю один одному.

Ця інформація є важливою для забезпечення виконання покладених на цих суб'єктів цілей та завдань.

Наприклад, у Порядку обміну інформацією з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування та Централізованому банку даних з проблем інвалідності, затвердженому Постановою Правління Пенсійного фонду України від 10.09.2021 № 26-1 та Наказом Міністерства соціальної політики України від 10.09.2021 № 506, визначено механізм обміну інформацією між Міністерством соціальної політики України та Пенсійним фондом України, а саме відомостями про осіб з інвалідністю, що містяться в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування й Централізованому банку даних з проблем інвалідності [228].

6. Розроблення та реалізація спільних програм (планів). У теорії державного управління програму (план) здебільшого тлумачать як сукупність комплексних заходів, спрямованих на розв'язання проблем певної сфери. Розроблення програм (планів) має стратегічне значення, оскільки вони передбачають тривалий час реалізації запланованих заходів, які передбачають розв'язання постійних проблем відповідної сфери.

Наприклад, рішенням Київської обласної ради від 22.06.2017 № 346-15-VII затверджено Київську обласну цільову програму підтримки в Київській області людей з інвалідністю на 2017–2020 р., у якій передбачено, що головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем цієї програми є Департамент соціального захисту Київської обласної державної адміністрації [279].

7. Підготовка та проведення спільних заходів. Діяльність суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є різноманітною і не обмежується лише виданням документів. Такі суб'єкти для досягнення поставлених завдань і цілей можуть проводити спільні наради колегій; проводити науково-практичні

конференції, семінари тощо; розробляти реабілітаційні програми й проводити спільні заняття для представників відповідних суб'єктів, що взаємодіють між собою; брати участь у міжнародній співпраці; спільно фінансувати проєкти; створювати спільні підприємства та організації. Зазначимо, що цей перелік не є вичерпним.

З огляду на стратегічні та ситуативні цілі, суб'єктів взаємодії, об'єктів впливу та інші характерні ознаки взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю можна класифікувати за такими критеріями:

I. За суб'єктним складом:

- органи місцевого самоврядування: місцеві ради та їх виконавчі органи в сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;
- місцеві органи державної виконавчої влади (місцеві державні адміністрації та їхні структурні підрозділи, що реалізують діяльність у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю);
- державні та комунальні закладам охорони здоров'я, освіти, соціально-реабілітаційні установи тощо;
- центральні органи виконавчої влади (Міністерство соціальної політики, відповідні державні служби, інспекції, агентства);
- юридичні особи публічного права (Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України, тощо);
- громадські організації, що захищають права та інтереси осіб з інвалідністю;
- підприємства, установи, організації приватного права в частині захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю;
- правоохоронні органи: поліція, прокуратура, суди тощо.

II. За складністю організаційного механізму форм її вираження: проста й системна взаємодія. Проста взаємодія характеризується нескладними (простими) механізмами взаємодії, наприклад, скеровування запитів, надання інформації. Системна взаємодія є складним, розгалуженим та інтегрованим

механізмом, з наявністю підсистем та елементів, здебільшого здійснюється на національному, субнаціональному чи регіональному рівнях, зазвичай характеризується довготривалістю.

III. За напрямом впливу на суб'єктів взаємодії: зовнішня й внутрішня. Зовнішньою називають взаємодію між суб'єктами державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та суб'єктами з інших органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єктами громадянського суспільства. Внутрішньою є взаємодія між структурними підрозділами конкретного суб'єкта державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Зовнішню взаємодію поділяють на такі види: взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю між собою; взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами державної влади та місцевого самоврядування, державними та комунальними установами й закладами; взаємодію суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства (громадськими організаціями, приватними суб'єктами).

IV. За ступенем відкритості (публічності): публічна (прозора) та прихована (непублічна).

V. За метою взаємодії – забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю в житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав та обов'язків у таких напрямках та сферах: виявлення, усунення перешкод і бар'єрів, що заважають забезпеченню прав і задоволенню потреб осіб з інвалідністю; охорона здоров'я; соціальний захист; забезпечення виконання індивідуальної програми реабілітації осіб з інвалідністю; надання пристосованого житла; сприяння громадській діяльності осіб з інвалідністю.

VI. За нормативним врегулюванням: нормативно врегульована, нормативно неврегульована (не заборонена законом) або така, що здійснюється на підставі адміністративних договорів.

VI. За категоріями форм взаємодії: процесуальна (процедурна), інформаційно-технічна, інформаційно-ідеологічна.

Ці класифікації взаємодії не є вичерпними, оскільки групувати можна й за іншими ознаками.

Згідно з ч. 6 ст. 4, 13 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо залучення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами. Центральні й місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні надавати допомогу громадським об'єднанням осіб з інвалідністю й сприяти в їхній діяльності [247].

При цьому ці норми лише констатують сприяння вказаних суб'єктів належній соціальній захищеності осіб з інвалідністю, проте недостатньо чітко визначають його обов'язковість чи добровільність, що може негативно позначатися на продуктивності відносин суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з різними публічними органами й організаціями. Окрім того, поняття «сприяння» в цих нормах є занадто абстрактною категорією, що не містить указівок на жодні правові межі залучення відповідних органів та організацій до виконання завдань суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Зазначимо, що взаємодію суб'єктів публічної адміністрації зумовлено неможливістю самостійного розв'язання завдань, покладених на відповідного суб'єкта через недостатність сил і засобів, або через відсутність потрібних для цього повноважень. Вихідним пунктом взаємодії є інтерес суб'єктів публічної адміністрації щодо спільної, взаємоузгодженої роботи для досягнення результату.

Взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю супроводжується узгодженістю між індивідуальними зусиллями цих суб'єктів як частиною та цілим у вигляді комплексної діяльності всіх суб'єктів публічної адміністрації політики у сфері

соціального захисту осіб з інвалідністю.

Наприклад, Наказом Міністерства соціальної політики України від 30.09.2020 № 671 затверджено Порядок взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації для ефективної реалізації державної політики у сфері забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації. Так, Мінсоцполітики протягом трьох робочих днів після отримання від підприємств-кандидатів на виготовлення, постачання, ремонт та технічне обслуговування технічних та інших засобів реабілітації документів надсилає їх Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю для підготовки інформації щодо наявності в підприємств відповідного забезпечення (матеріально-технічна база, нормативно-технічна документація, кваліфіковані фахівці тощо). Фонд протягом десяти робочих днів (з дня отримання документів від Мінсоцполітики) надсилає підготовлену інформацію до Мінсоцполітики для використання в процесі розгляду документів на засіданні Експертної комісії [222].

Отже, взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами в процесі реалізації покладених на них повноважень і завдань є важливим складником їхньої діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, економічні й організаційні ресурси кількох суб'єктів на виконанні спільного конкретного завдання. Взаємодія таких суб'єктів характеризується передовсім узгодженістю їхніх дій в тій чи тій ситуації та супроводжується певною автономністю суб'єктів взаємодії з наявною спільною метою – забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Різноманітність цілей і завдань суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю обумовлюють різноманітність видів такої взаємодії за суб'єктним і за об'єктним складом.

Взаємодія суб'єктів формування та реалізації державної політики у

сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю повинна забезпечувати ефективність розв'язання проблем соціального захисту осіб з інвалідністю шляхом поєднання ресурсів та можливостей різних суб'єктів.

4.2. Особливості взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями та органами місцевого самоврядування

У статті 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а її права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є першорядним обов'язком держави [119].

Відповідно до ст. 23 Конституції України кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права й свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості [119].

Цілком логічним до реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є залучення й інших державних інституцій та органів місцевого самоврядування.

У вітчизняній правовій науці загальні проблеми взаємодії суб'єктів публічної адміністрації вивчали такі науковці, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, В. Білоус, А. Комзюк, О. Користін, Т. Корнякова, Ю. Назар, М. Сидор та ін. Питання взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з іншими суб'єктами досліджували такі вчені, як М. Багній, Н. Биба, І. Верховод, А. Іпатов, А. Жорняк, А. Куца, С. Лукаш, О. Міщенко, С. Пасічниченко, В. Петрусевич, Є. Соболев та ін.

У підрозділі 2.2 нашої роботи наведено досить широкий перелік

суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, однак є й інші суб'єкти публічної адміністрації, що залучаються до реалізації цієї політики, хоча це не є їхньою основною чи обов'язково умовою діяльності. З огляду на різноманітність суб'єктів публічної адміністрації в цьому підрозділі розглянемо найбільш важливі й актуальні взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями та органами місцевого самоврядування.

Президент України

Президент України наділений правом законодавчої ініціативи, його законопроекти, визначені як невідкладні, розглядає Верховна Рада України позачергово. Окрім того, Президент України підписує закони або повертає їх зі своїми пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду (ст.ст. 93, 94 Конституції України) [119].

Для належного виконання покладених на нього обов'язків Президент України відповідно до п. 28 ст. 106 Конституції України може створювати за кошти державного бюджету для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи й служби [119].

Як уже зазначено в підрозділі 2.2 нашого дослідження, у 2021 р. введено посаду радника-уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності. У межах досліджуваної тематики основними шляхами взаємодії між радником-уповноваженим Президента України з питань безбар'єрності та безпосередньо самим Президентом України для формування та реалізації державної політики в досліджуваній сфері є передовсім розроблення та внесення в установленому порядку пропозицій Президентом України щодо здійснення повноважень глави держави у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, у зв'язку з чим він має такі повноваження:

1) аналізувати політичні, соціально-економічні, інші процеси, що відбуваються в Україні та за її межами, за результатами такого аналізу подавати главі держави пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів

розвитку держави й суспільства в цій сфері та можливих дій глави держави;

2) подавати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правових актів у цій сфері;

3) брати участь у підготовці проєктів актів Президента України; експертизі законів, які надійшли на підпис главі держави, проєктів законів України, які пропонуються для внесення Президентом України на розгляд Верховної Ради України; аналізувати акти Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим, рішення голів місцевих державних адміністрацій; готувати проєкти послань, доповідей та промов Президента України;

4) брати участь у співпраці з науковими установами, аналітичними центрами й представництвами іноземних держав і міжнародних організацій в Україні з питань соціального захисту осіб з інвалідністю;

5) співпрацювати з консультативними, дорадчими органами, утвореними Президентом України, забезпечувати узгодженість їхньої діяльності;

6) здійснювати за дорученням Президента України взаємодію з міністерствами, іншими центральними й місцевими органами виконавчої влади, а також представниками інших державних органів, установ і організацій у цій сфері;

7) ініціювати підготовку проєктів актів Президента України з питань, що належать до його компетенції;

8) вносити в установленому порядку пропозиції щодо залучення до виконання окремих робіт і завдань, участі у вивченні окремих проблем учених та фахівців, зокрема й на договірній основі [219].

Як бачимо, діяльність уповноваженого Президента України пов'язано більшою мірою з аналізом законодавства, а саме моніторингом законодавства (правовий моніторинг) та правом законодавчої ініціативи глави держави.

Моніторинг законодавства – це дослідження суспільних відносин для

збору фактичного матеріалу й інформації, потрібної для оцінювання, прогнозування, контролю й формулювання рекомендацій щодо забезпечення їх оптимального правового регулювання [166].

У науковій літературі запропоновано розглядати стадії здійснення правового моніторингу. Зокрема, Є. Довженко виокремлює такі:

- визначення мети й завдань моніторингу;
- формування системи й суб'єктів проведення моніторингу;
- визначення об'єкта моніторингу та змісту потрібної інформації;
- розроблення потрібних для проведення моніторингу заходів;
- аналітичне узагальнення, прогнозування подальшого розвитку об'єкта моніторингу, формулювання висновків і рекомендацій для подальшого застосування в процесі систематизації та нормотворчості;
- формування методичного, організаційного, наукового та матеріально-технічного забезпечення проведення моніторингу законодавства, зокрема й налагодження взаємодії з профільними науково-дослідними та навчальними міжнародними й національними організаціями тощо [77].

Моніторинг законодавства у сфері соціального захисту особи з інвалідністю потрібно здійснювати у взаємодії із суб'єктами його застосування і з його об'єктами.

Водночас важливо вказати декларативність повноважень радника-уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності, відсутність у нього реальних важелів впливу на стан справ у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Сама по собі участь у підготовці документів є очевидно недостатньою. Так само не зрозуміло, який суб'єкт забезпечуватиме взаємодію та узгодженість діяльності інших суб'єктів й органів за відсутності в нього будь-яких імперативних прав та можливості на видання обов'язкових до виконання рішень чи розпоряджень. За невиконання доручень (указівок) радника-уповноваженого не передбачено жодної правової відповідальності, окрім політичної. По суті, діяльність цієї посадової особи зводиться до локального адміністрування діяльності Президента України з питань

підготовки проєктів нормативно-правових актів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Водночас наділення її контрольними чи наглядовими функціями є не доречним з огляду на конституційні повноваження Президента України і його Офісу.

Окрім того, зазначимо, що забезпечення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю є лише одним із складників державної політики у цій сфері й не повинен підміняти собою питання соціального, трудового, медичного забезпечення рівної участі цієї категорії осіб у житті суспільства. Сам по собі доступ осіб з інвалідністю до певних благ чи послуг без забезпечення можливості активної участі таких осіб у їх використанні й створенні не можна вважати достатнім результатом державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Кабінет Міністрів України

У процесі розгляду питання соціального захисту осіб з інвалідністю слід звернути увагу на правовий статус Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю, який є уповноваженою Кабінетом Міністрів України посадовою особою, що організовує здійснення КМУ своїх повноважень з питань захисту прав і законних інтересів осіб з інвалідністю та виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері [220].

З-поміж завдань, що сприяють взаємодії КМУ з Урядовим уповноваженим, можемо виокремити такі:

- моніторинг додержання прав і законних інтересів осіб з інвалідністю та підготовка відповідних пропозицій;
- уживання заходів щодо усунення порушень прав і законних інтересів осіб з інвалідністю та причин їх виникнення;
- сприяння забезпеченню інформування громадськості про права осіб з інвалідністю.

Для виконання вказаних завдань Урядовий уповноважений:

- бере участь у підготовці, опрацюванні та погодженні проєктів нормативно-правових актів у цій сфері;

– вивчає стан роботи закладів охорони здоров'я, геріатричних пансіонатів, будинків-інтернатів для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю, освітніх, психіатричних та інших закладів, лікарських комісій та інших підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, які розв'язують питання, що стосуються осіб з інвалідністю;

– взаємодіє із центральними й місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, консультативно-дорадчими органами, а також з органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, підприємствами, установами та організаціями;

– звертається в установленому порядку до державних органів, зокрема й до правоохоронних, з питань усунення порушень прав і законних інтересів осіб з інвалідністю, запобігання їх повторному вчиненню;

– подає Кабінету Міністрів України узагальнену інформацію про факти порушення прав і законних інтересів осіб з інвалідністю разом з пропозиціями щодо усунення таких порушень;

– взаємодіє з відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, уживає заходів для покращення іміджу України як держави, яка забезпечує додержання прав і законних інтересів осіб з інвалідністю;

– звертається до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування із клопотанням щодо розв'язання питань, що належать до його компетенції;

– залучає представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, громадських об'єднань осіб з інвалідністю (за погодженням з їх керівниками), а також експертів, учених та фахівців до опрацювання питань, що належать до його компетенції;

– ініціює утворення робочих груп з питань, що належать до його компетенції;

– бере участь у засіданнях колегій міністерств, інших центральних і

місцевих органів виконавчої влади під час розгляду питань, що належать до його компетенції [220].

Урядовий уповноважений бере участь з правом дорадчого голосу в засіданнях Кабінету Міністрів України, урядових комітетів під час розгляду питань, що належать до його компетенції [220].

Зазначимо, що на відміну від уповноваженого Президента України, урядовий уповноважений має значно більше повноважень для досягнення поставлених завдань, зокрема й для взаємодії з іншими суб'єктами, для координації та узгодження їхньої діяльності, оскільки взаємодіє із значною кількістю суб'єктів публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства.

Також при Кабінеті Міністрів України додатково створено тимчасовий консультативно-дорадчий орган – Раду безбар'єрності, основним завданням якої є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань створення безбар'єрного простору. Також Рада виконує такі завдання: підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері створення безбар'єрного простору; визначення шляхів, механізму і способів розв'язання проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у створенні безбар'єрного простору; підготовка пропозицій щодо удосконалення нормативно-правової бази та підвищення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань створення безбар'єрного простору. Раду очолює голова, яким за посадою є Прем'єр-міністр України, її засідання проводять не рідше ніж один раз на квартал [263].

Рада безбар'єрності є лише консультативно-дорадчим органом, однак склад її учасників (деякі члени уряду, керівники деяких центральних органів виконавчої влади, інших державних органів та всеукраїнських громадських організацій) дозволяє здійснювати взаємодію між ними з питань формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю на рівні керівництва відповідних державних та недержавних

інституцій. Водночас незрозумілою є відсутність у складі цієї Ради урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю, що якоюсь мірою нівелює статус та авторитет цього органу.

Верховна Рада України

Верховна Рада України виконує законодавчу функцію: надає своїм рішенням сили закону й пов'язує ним виконавчу й судову владу [131].

Зокрема, Верховна Рада України як законодавчий орган влади врегульовує широке коло питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, наприклад, встановлює місце, статус та повноваження суб'єктів формування та реалізації такої політики й принципів їхньої діяльності та, власне, наповнює зміст прав осіб з інвалідністю й способи їх реалізації.

Питання соціального захисту й реабілітації осіб з інвалідністю та регулювання діяльності їхніх підприємств і громадських об'єднань, законодавчого регулювання надання соціальних послуг особам з інвалідністю належить до компетенції Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів [248].

Як бачимо, із ч. 1 ст. 10 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» комітети інформують громадськість про свою діяльність, ні засідання й інші заходи проводять відкрито, на засіданнях їх мають право бути представники громадських організацій [237], що об'єктивно сприяє взаємодії законодавчої влади з відповідними суб'єктами публічної адміністрації та з інститутами громадянського суспільства.

Зауважимо, що розгляд законопроектів з питань державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю потрібно здійснювати з урахуванням думки представників відповідних суб'єктів такої політики. Зокрема, відносно таких законопроектів слід проводити: їхній моніторинг та аналіз на відповідність засадам і цілям державної політики; визначення посадових осіб, які представлятимуть позицію відповідного суб'єкта під час розгляду таких законопроектів комітетами та на пленарних засіданнях

Верховної Ради України; надання пропозицій щодо таких законопроектів, що повинні містити їх чітке обґрунтування.

Правоохоронні органи

Правам осіб з інвалідністю так само, як і будь-яким іншим правам, кореспондуються обов'язки щодо їх реалізації чи виконання, за порушення яких передбачено кримінальну й адміністративну відповідальність. Зазначене обумовлює потребу у взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з відповідними правоохоронними органами.

Згідно із ст. 42 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» особи, винні в порушенні вимог цього Закону, несуть установлену законом матеріальну, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність [247].

Притягнення до правової відповідальності за порушення прав осіб з інвалідністю повинні здійснювати спеціальні суб'єкти в межах, в порядку та у спосіб, передбачений відповідними законами. Примушування у вигляді відповідальності є важливою передумовою реалізації будь-яких прав людини. Без належної реалізації інституту відповідальності будь-який захист або реалізація прав осіб з інвалідністю є не можливим, а їх гарантії – декларативними.

Зокрема, в Україні діє розгалужена система правоохоронних органів – Національна поліція, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, Національне антикорупційне бюро України, прокуратура. Також окремі органи виконавчої влади наділені певними правоохоронними функціями, з-поміж яких Державна служба України з питань праці, Державна архітектурно-будівельна інспекція України тощо, наприклад, мають стосунок до притягнення осіб до адміністративної відповідальності.

У законах про кримінальну (Кримінальний кодекс України) та адміністративну (Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші) відповідальність засвідчено різноманітні правопорушення,

об'єктивність яких полягає також у порушенні соціальних прав осіб з інвалідністю.

У своєму дослідженні взаємодії правоохоронних органів і громадськості О. Музичук пропонує зважати на такі критерії класифікації їх форм:

- часові характеристики (постійна або тимчасова);
- за відношенням до відповідної системи (внутрішня або зовнішня);
- за положенням суб'єктів взаємодії (горизонтальна або вертикальна);
- за підставами виникнення (регламентована, за вказівкою одного із керівників суб'єктів взаємодії, ініціативна);
- за способом розв'язання спільних завдань (самостійна/автономна або сумісна);
- за характером зв'язків суб'єктів (безпосередня або опосередкована);
- за умовами (звичайна або екстремальна);
- за етапами безпосередньої діяльності (попередня, основна, заключна);
- за спрямованістю (позитивна, негативна);
- за ступенем однорідності функцій взаємодіючих суб'єктів (взаємодія суб'єктів, які виконують однорідні функції, взаємодія суб'єктів, які виконують різні функції) [164].

На нашу думку, цю класифікацію доцільно застосовувати також у процесі дослідження взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Наприклад, згідно із ч. 7 ст. 152-1, 222 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за паркування транспортного засобу на місцях, призначених для безоплатного паркування транспортних засобів, якими керують водії з інвалідністю або водії, які перевозять осіб з інвалідністю. Протоколи про

вчинення такого правопорушення можуть складати члени громадських організацій осіб з інвалідністю, а постанови про його вчинення виносять посадові особи Національної поліції, тобто в цьому разі маємо самостійну (автономну) взаємодію правоохоронних органів із суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Згідно з п.п. 11 п. 3 Положенням про Державну службу України з питань праці, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96 цей суб'єкт здійснює державний контроль за додержанням законодавства про зайнятість і працевлаштування осіб з інвалідністю в частині реєстрації у Фонді соціального захисту інвалідів; подання звітів про зайнятість і працевлаштування осіб з інвалідністю; виконання нормативу робочих місць, призначених для працевлаштування осіб з інвалідністю [112], тобто йдеться про регламентовану й безпосередню взаємодію Державної служби України з питань праці з відповідними суб'єктами.

У сфері захисту соціальних прав осіб з інвалідністю форми взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю можна поділити на такі групи:

- спільна діяльність щодо запобігання та протидії правопорушенням, яка полягає в спільному виявленні обставин, за яких порушуються права осіб з інвалідністю та подальшому припиненні таких порушень;
- координація самостійних дій у сфері охорони прав осіб з інвалідністю, що дозволяє дублювати правоохоронні дії;
- надання правоохоронними органами допомоги іншим суб'єктам (зокрема й суб'єктам формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю) під час здійснення ними правоохоронних заходів, а саме надання доступу до

- приміщень, документації тощо;
- обмін інформацією.

Спільна діяльність працівників правоохоронних органів з іншими суб'єктами під час реалізації правоохоронної функції потребує постійного підвищення якості. Наголосимо на важливості постійного пошуку можливих нових форм такої взаємодії, що сприятимуть ефективній взаємодії у сфері забезпечення прав осіб, зокрема й осіб з інвалідністю [112].

Збройні Сили України та інші військові формування

З початком агресії російської федерації проти України у 2014 р. особливої актуальності набули питання соціального захисту військовослужбовців, які отримали інвалідність під час проходження військової служби. Важливою умовою такого захисту є також взаємодія військових формувань і суб'єктів формування та реалізації державної політики в цій сфері, що вимагає вживання системних комплексних заходів для збереження стану здоров'я військовослужбовців.

Бойові дії обумовлюють санітарні втрати з-поміж військовослужбовців різних військових формувань, наявність легкопоранених, поранених середньої тяжкості й тяжкопоранених. Тяжкопоранених військовослужбовців після надання їм відповідної медичної допомоги й визнання військово-лікарськими комісіями їхньої непридатності до подальшого проходження військової служби направляють до медико-соціальних експертних комісій (МСЕК) для встановлення відсотка втрати боєздатності й працездатності та встановлення певної групи інвалідності [209; 187].

Питання встановлення інвалідності у військовослужбовців розв'язують військово-лікарські комісії (ВЛК) Міністерства оборони України та медико-санітарні комісії (МСЕК) Міністерства охорони здоров'я України.

Згідно з п.п. 1.1. глави 1 Розділу I Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого Наказом Міністра оборони України 14.08.2008 № 402, військово-лікарська експертиза визначає придатність за станом здоров'я до військової служби призовників,

військовослужбовців і військовозобов'язаних, установлює причинний зв'язок захворювань, травм (поранень, контузій, каліцтв) та визначає потребу й умови застосування медико-соціальної реабілітації і допомоги військовослужбовцям [215].

Відповідно до п.п. 2.1–2.3 глави 2 Розділу I цього Положення для проведення військово-лікарської експертизи створюють штатні та позаштатні (постійно і тимчасово діючі) ВЛК, що приймають постанови. Постанови ВЛК оформляють свідоцтвом про хворобу, довідкою ВЛК, протоколом засідання ВЛК з визначення причинного зв'язку захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв у колишнього військовослужбовця. Постанови штатних та позаштатних ВЛК обов'язкові до виконання [215].

До штатних ВЛК належать Центральна військово-лікарська комісія (далі – ЦВЛК); ВЛК регіону; ВЛК евакуаційного пункту; ВЛК пересувної госпітальної бази [215].

Штатні ВЛК комплектують лікарями з клінічною підготовкою за однією з лікарських спеціальностей (терапія, хірургія, неврологія, психіатрія, оториноларингологія, офтальмологія, організація охорони здоров'я тощо), з досвідом роботи у військових частинах і лікувальних закладах [215].

ЦВЛК є органом військового управління, який керує ВЛК регіонів у Збройних Силах України і є керівним органом з військово-лікарської експертизи в Збройних Силах України. Начальник ЦВЛК безпосередньо підпорядковується директорові Військово-медичного департаменту Міністерства оборони України. Усі штатні ВЛК Збройних Сил України безпосередньо підпорядковуються начальнику ЦВЛК [215].

Згідно з п. 21.7, 21.4 глави 21 Розділу II Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого Наказом Міністра оборони України 14.08.2008 № 402, постанову ВЛК про причинний зв'язок поранення (травми, контузії, каліцтва) приймають відповідно до висновку, зазначеного в довідці про обставини травми (поранення, контузії, каліцтва), або засвідченої копії акта про нещасний випадок, у яких

зазначають обставини отримання поранення (контузії, травми, каліцтва). Постанову ВЛК про причинний зв'язок захворювання, поранення, травми, контузії, каліцтва направляють в органи соціального захисту й до військового комісаріату за місцем проживання колишнього військовослужбовця [215].

Зокрема, особа, яка проходила військову службу, повинна мати висновок ВЛК про причинний зв'язок свого стану здоров'я з проходженням служби, указаний у свідоцтві про хворобу або постанові окружної (центральної) військово-лікарської комісії (ОВЛК, ЦВЛК), а також інші документи, що їх замінюють. Зв'язок інвалідності з перебуванням на військовій службі МСЕК установлює за наслідками відповідного поранення, каліцтва, контузії або захворювання й за різними їх ускладненнями або віддаленими наслідками незалежно від терміну звернення до МСЕК. Колишнім військовослужбовцям, звільненим із служби за станом здоров'я, які мають висновки ВЛК з причинного зв'язку відповідного захворювання під час встановлення інвалідності, питання про її причину МСЕК визначає відповідно до формулювання постанови ВЛК. При цьому змінювати ці висновки МСЕК не має права. У разі відсутності у свідоцтвах про хворобу або в інших військово-медичних документах відомостей про причинний зв'язок захворювання або непогодженості з ними МСЕК через районні військкомати направляє на розгляд ВЛК військового округу, на території якого вони проживають, а в разі непогодженості з постановою ВЛК військового округу – у ЦВЛК [93].

Постанова ВЛК про ступінь придатності до військової служби та причинний зв'язок захворювання (травми) військовослужбовця (діючого чи колишнього) має велике соціальне значення, оскільки її враховують під час визначення відсотка втрати працездатності, групи інвалідності в МСЕК [372].

З огляду на сказане зазначимо, що розв'язання питання встановлення причинного зв'язку й груп інвалідності військовослужбовцям, а також звільненим з військової служби вимагає тісної взаємодії МСЕК Міністерства охорони здоров'я України та ВЛК Міністерства оборони України.

Наприклад, для налагодження такої взаємодії та розв'язання проблемних питань 30 травня 2019 р. смт Клевань Рівненської області на базі Комунального закладу «Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни» відбулася міжвідомча нарада представників МСЕК і ВЛК. На цій нараді обговорено створення робочих груп з питань контролю за діяльністю МСЕК і ВЛК щодо встановлення причинного зв'язку й груп інвалідності військовослужбовцям, а також звільненим з військової служби. Учасниками наради були представники МОЗ України, обласних центрів (бюро) медико-соціальної експертизи й представники ВЛК Міністерства оборони України, Служби безпеки України, прикордонної служби [395].

Також для покращення взаємодії у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю учені-медики пропонують реалізацію таких організаційних заходів, а саме:

- на рівні військової частини і підрозділів – навчання військовослужбовців відповідної військової спеціальності й основ тактичної медицини;

- на рівні медичної служби військової частини – оптимізувати організаційні підходи до диспансеризації, динамічного нагляду та профілактики захворювань у всіх військових формуваннях України з упровадженням системного контролю за їх ефективним проведенням;

- на рівні проведення лікувально-евакуаційних заходів – оптимізувати організаційні заходи та надання пораненим і хворим належного обсягу й виду заходів лікувального впливу;

- під час реабілітаційного періоду – обов'язково проводити повний обсягу лікувально-профілактичних і відновлювальних заходів залежно від тяжкості поранення або захворювання та динаміки стану здоров'я військовослужбовців;

- на рівні проходження МСЕК – забезпечувати повну та об'єктивну оцінку стану здоров'я військовослужбовців, визначати можливості його відновлення, а також планувати реабілітацію для забезпечення їхньої

подальшої соціалізації [60].

Органи місцевого самоврядування

Після завершення у 2020 р. процесу децентралізації влади в Україні органи місцевого самоврядування набули досить широких можливостей для розв'язання поставлених завдань, зокрема й у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи місцевого самоврядування розробляють і координують довгострокові й короткострокові програми державної політики щодо осіб з інвалідністю за участю громадських об'єднань таких осіб [247].

Також органи місцевого самоврядування можуть реалізовувати заходи із соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зокрема:

- сприяти забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо залучення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами;
- створювати цільові фонди соціальної допомоги особам з інвалідністю, визначати порядок і умови витрачання коштів цих фондів;
- забезпечувати школярів із числа дітей з інвалідністю / осіб з інвалідністю I–III групи, які навчаються в державних і комунальних освітніх закладах, безоплатними підручниками, створювати умови для самоосвіти;
- розв'язувати питання про надання особам з інвалідністю права на безкоштовне й пільгове користування об'єктами культури, фізкультури й спорту, а також визначати порядок компенсації цим закладам вартості послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах;
- розв'язувати питання про подання допомоги особам з інвалідністю, особам з інвалідністю з дитинства в будівництві індивідуальних житлових будинків, проводити капітальний ремонт житла, допомагати в придбанні будівельних матеріалів;
- відводити особам з інвалідністю в першорядному порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва й городництва;

– організувати для осіб з інвалідністю будинки-інтернати, побутове обслуговування, продаж товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатне харчування;

– облаштовувати житлові приміщення осіб з інвалідністю, спеціальними засобами і пристосуваннями;

– виділяти земельні ділянки особам з інвалідністю із захворюваннями опорно-рухового апарату під будівництво гаражів для автомобілів з ручним керуванням поблизу місця їх проживання.

– виділяти місця для безоплатного паркування транспортних засобів осіб з інвалідністю тощо [240; 246].

Окрім того, відповідно до ст. 15 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» місцеві органи громадських об'єднань осіб з інвалідністю, а також трудові колективи їхніх підприємств (об'єднань), установ і організацій мають право вносити в органи місцевого самоврядування пропозиції з питань соціального захисту осіб з інвалідністю [247].

За твердженням І. Скляренка і Є. Соболя, органи місцевого самоврядування у сфері управління комунальною власністю здійснюють свої повноваження шляхом видання відповідних адміністративних актів, що можуть мати зокрема й цивільно-правові наслідки. Наприклад, рішення відповідного органу про створення комунального закладу, пов'язаного із захистом прав осіб з інвалідністю, з передачею йому певного майна, надання у власність земельної ділянки, укладання договору оренди приміщення тощо [288].

Отже, ефективна діяльність суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю неможлива без взаємодії з іншими державними інституціями й органами місцевого самоврядування.

Соціальний захист прав осіб з інвалідністю є різноплановим і потребує спільної взаємоузгодженої діяльності всіх державних інституцій та органів

місцевого самоврядування в різних сферах – законодавчій, виконавчій, правоохоронній. Законодавча влада встановлює зміст таких прав і визначає суб'єктів, зобов'язаних їх реалізовувати. Виконавча влада й органи місцевого самоврядування реалізують державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в межах, за порядком та в спосіб, визначений законодавством. Правоохоронні органи забезпечують невідворотність правової відповідальності за незабезпечення або порушення прав осіб з інвалідністю.

Основними формами такої взаємодії можна вважати співпрацю й спільну участь в частині розроблення проєктів нормативних актів. Водночас недостатньо розвинутими є така форма взаємодії, як обмін інформацією, що вимагає від суб'єктів публічної адміністрації додаткових зусиль для узгодження й координації своєї діяльності у вигляді відповідних нарад, семінарів тощо.

4.3. Взаємодія суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства

На сучасному етапі розвитку української державності спостерігається зростання рівня прозорості й демократизації усіх державних органів, а також формування партнерських зв'язків між публічними інститутами та представниками громадянського суспільства. Ці процеси визначають актуальність поліпшення взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та громадськістю для спільного розв'язання проблем захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Протягом останнього часу більшість державних установ принципово змінила ставлення до співпраці з населенням, оскільки процеси демократизації українського суспільства й держави зробили цю співпрацю

надзвичайно важливим складником діяльності таких установ.

Питання взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з громадськістю є предметом активного наукового пошуку дослідників різних галузей права, зокрема В. Авер'янова, В. Андрейцева, Ю. Битяка, Т. Возної, В. Гаращука, С. Гречанюка, А. Жорняка, В. Колпакова, В. Комарова, О. Музичук та ін.

За сучасним тлумаченням, поняття громадськості розуміють як передову частину, передові кола суспільства [394, с. 485]. У широкому розумінні громадянське суспільство представляють як суспільство людей, які володіють повнотою прав і обов'язків громадян стосовно держави й повнотою прав і обов'язків держави стосовно громадян; розкриваються як система забезпечення життєдіяльності й самовідновлення соціальної, соціокультурної та духовної сфер суспільства [313, с. 105].

Деякі науковці визначають його як сукупність позадержавних і позаполітичних відносин (економічних, соціальних, культурних, моральних, духовних, корпоративних, сімейних, релігійних), що утворюють особливу сферу специфічних інтересів вільних індивідів-власників та їх об'єднань [41, с. 214].

Сутнісною ознакою громадськості є активність діяльності її суб'єктів, а тому громадськістю в межах нашого дослідження вважаємо людей та їх приватні організації, сферу інтересів яких пов'язано з діяльністю суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб.

Громадські організації – це добровільні масові об'єднання громадян, що виникають внаслідок їх вільного волевиявлення на основі спільних інтересів і завдань, мають свій статут і характеризуються чіткою структурою та створюються для задоволення й захисту власних законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів [83, с. 120–122].

Загалом погоджуємося із сформульованими твердженнями, однак

уважаємо за потрібне зазначити, що громадська діяльність може передбачати також політичні відносини, оскільки діяльність суб'єктів публічної адміністрації пов'язано передовсім з формуванням і реалізацією державної політики в тій чи тій сфері. Окрім того, переконані, що неприпустимо прирівнювати до громадянського суспільства окремих осіб-активістів, які не мають широкої підтримки в громадянському суспільстві. Сама по собі громадська активність певних осіб не засвідчує їхньої належності до громадянського суспільства та підтримки їхньої позиції чи поглядів.

За таких обставин діяльність громадських організацій набуває важливого значення в процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Наприклад, громадські організації осіб з інвалідністю створюють для з забезпечення рівних прав і можливостей осіб з інвалідністю та їх соціального захисту, виявлення, усунення перешкод і бар'єрів, що заважають забезпеченню прав і задоволенню потреб таких осіб, зокрема й стосовно доступу їх нарівні з іншими громадянами до об'єктів фізичного середовища, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури й спорту, надання соціальних послуг, залучення осіб з інвалідністю до суспільної діяльності, здійснення громадського контролю за дотриманням прав осіб з інвалідністю, представництва їхніх інтересів та усунення будь-яких проявів дискримінації стосовно осіб з інвалідністю [247].

Така різноманітність цілей і завдань вимагає надання громадським організаціям осіб з інвалідністю, а так само й іншим громадським організаціям дієвих інструментів впливу на формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Власне з позиції дієвості інститутів громадянського суспільства слід розглянути питання їхньої взаємодії із суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Зокрема, О. Поклонська вказує, що громадянське суспільство та

демократична правова держава за своєю сутністю невіддільно пов'язані категоріями, оскільки саме по собі суспільство є фундаментом демократичної і правової держави та рушієм змін у ній [189, с. 507].

Так само слід погодитися з думкою О. Чемериса, який зазначає, що основою ефективності взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства є законодавче закріплення можливості для громадян, громадських об'єднань брати участь у формуванні та реалізації державної політики [375, с. 40].

За словами С. Коханчука, під взаємодією суб'єктів публічної адміністрації і громадських організацій осіб з інвалідністю потрібно розуміти функціонування об'єднаних спільною метою рівноправних структурних елементів, інтегрованих у єдиний механізм забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, дії яких узгоджено за місцем і часом на основі кооперації, ділової співпраці, взаємодопомоги й спрямовано на ефективне вживання всіх належних законодавчих, адміністративних та інших заходів для реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю [128]. Загалом погоджуємося із цим визначенням, однак наголосимо, що громадянське суспільство в цій частині не слід ототожнювати лише з організаціями з інвалідністю, тому в межах нашого дослідження розглядаємо взаємодію суб'єктів публічної адміністрації у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з усіма інститутами громадянського суспільства.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення й захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. За організаційно-правовою формою його утворюють як громадську організацію (засновану фізичними особами) або громадську спілку (засновану юридичними особами) [201].

У процесі аналізу наявних у національній практиці підходів до взаємодії з громадськістю було виокремлено три моделі. Перша з них є

цілком авторитарною, виявлялася в радянський період історії нашої країни й полягала в тому, що взаємодія органів держави із суспільством будувалася за принципом влади й підпорядкування. За таких умов громадяни реально могли лише виражати солідарність з органами влади, будь-які спроби ініціативних дій державні органи розцінювали як ворожі. Друга модель за своєю суттю – змішана. У її основу покладено підхід, відповідно до якого суспільство сприймається як пасивний об'єкт для управлінських впливів з боку державних органів. Третя є демократичною моделлю, оскільки полягає у створенні рівноправних партнерських зв'язків між державними органами й громадянським суспільством за домінування інтересів цього суспільства [159].

У розвинутому суспільстві спостерігається різноманіття громадянських інститутів, до яких належать громадські, благодійні, релігійні та інші недержавні організації й об'єднання, політичні партії, творчі колективи, фонди, професійні спілки та організації роботодавців, органи самоорганізації населення, засоби масової інформації, а також окремі особи, волонтери, благодійники, правозахисники та інші легалізовані відповідно до чинного законодавства товариства [205]. Інститути громадянського суспільства виражають інтереси передовсім приватних, а не публічних суб'єктів і спрямовують свої зусилля на формування та реалізацію державної політики в тому напрямі, на який є актуальний запит усього суспільства чи окремих його груп.

Зазначимо, що прихильність до демократичних цінностей зобов'язує кожна гілку влади обрати такі форми й види взаємодії з громадськістю, щоб забезпечити їм доступ до реальної участі в реалізації своїх повноважень щодо захисту політичних, соціально-економічних прав і свобод як всього суспільства, так і окремих його груп, зокрема й осіб з інвалідністю. Належно організовані інститути громадянського суспільства можуть мати суттєвий, а подекуди і визначальний вплив на державну політику в тій чи тій сфері. Окрім того, громадські об'єднання осіб з інвалідністю мають додаткові

переваги й пільги та повинні бути спроможними здійснювати відповідний вплив на процес прийняття управлінських і законотворчих рішень у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Можемо стверджувати, що рівноправні та взаємовигідні відносини між громадськістю й суб'єктами публічної адміністрації є запорукою ефективної взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства. Лише розвинені інститути громадянського суспільства здатні реально, позитивно та повною мірою впливати на державну політику, зокрема й у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, тому для досягнення високоефективного рівня такої взаємодії її суб'єкти повинні обопільно прагнути реального втілення гарантованих Конституцією України прав і свобод осіб з інвалідністю.

Національне законодавство не стоїть осторонь від цих питань. Зокрема, питання забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики врегульовано однойменною постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 № 996. У цій постанові передбачено порядок і процедуру участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики шляхом функціонування громадських рад при центральних і місцевих органах виконавчої влади й органах місцевого самоврядування та врахування позиції професійних спілок і їхніх об'єднань, організацій роботодавців і їхніх об'єднань під час прийняття рішень з питань, що стосуються формування та реалізації соціально-економічної політики і регулювання соціально-трудових відносин. Під час проведення консультацій з громадськістю й утворення громадських рад при органах місцевого самоврядування органам місцевого самоврядування рекомендовано керуватися правилами, затвердженими цією постановою [205].

Згідно з Типовим положенням про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській і Севастопольській міській, районній,

районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації, затвердженим цією постановою, громадська рада є консультативно-дорадчим органом, утвореним для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики.

Наприклад, при Національній сервісній соціальній службі України діє громадська рада, до складі якої – 8 представників різних громадських організацій [231].

З огляду на вказану специфіку взаємодії приватних і публічних суб'єктів С. Коханчук пропонує такі принципи взаємодії органів публічної адміністрації з громадськими інституціями щодо забезпечення прав та свобод осіб з інвалідністю: соціальне партнерство; забезпечення рівних можливостей; взаємовідповідальність; відкритість і прозорість; участь інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю; невторчання; ефективність процесу взаємодії [127]. На нашу думку, ці принципи взаємодії здебільшого є швидше ознаками, ніж принципами. Безперечно, що в процесі взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства повинні брати участь відповідні інститути громадянського суспільства. Така взаємодія не завжди буде ефективною, що не може саме по собі засвідчувати її відсутність. Соціальне партнерство й забезпечення рівних можливостей є найперше метою, напрямом або ж формою такої взаємодії, а не основоположною засадою (принципом).

Рада Європи у своєму Кодексі кращих практик громадської участі в процесі прийняття рішень указує, що з метою сприяння встановленню конструктивних відносин неурядові організації та органи державної влади різних рівнів повинні діяти за такими загальними принципами:

- участь (вільний і доступний процес участі, який ґрунтується на узгоджених умовах);
- довіра (передбачає прозорість, повагу й взаємну надійність учасників взаємодії);

- підзвітність і прозорість (діяльність у громадських інтересах вимагає відкритості, відповідальності, ясності, підзвітності та прозорості від неурядових організацій та органів державної влади);
- незалежність (неурядові організації потрібно визнати вільними й незалежними органами щодо їхніх цілей, рішень і заходів, вони мають право діяти незалежно й відстоювати позиції незалежно від органів влади, з якими вони можуть співпрацювати в інших сферах) [106].

На нашу думку, взаємодія суб'єктів публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю повинна ґрунтуватися на таких принципах:

1) системності, оскільки взаємодія вказаних суб'єктів не повинна бути розрізною та хаотичною;

2) законності, тобто важливості додержання суб'єктами цієї взаємодії вимог, установлених Конституцією і законами України;

3) гласності, під яким слід розуміти регулярне поширення інформації щодо причин, передумов та самої діяльності суб'єктів такої взаємодії і відкритість процесу ухвалення відповідних рішень у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;

4) толерантності, що потрібно тлумачити як терпимість до чужих думок, поглядів, вірувань [394, с. 548]; правове визначення толерантності фактично віддзеркалено в ст. 15 Конституції України, яка визначає, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова, цензура заборонена, а держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України [119]; при цьому взаємодія вказаних суб'єктів повинна здійснюватися без будь-яких заздалегідь визначених ідеологічних, політичних, релігійних, особистісних та інших обмежень;

5) рівності, під яким слід розуміти участь інститутів громадянського

суспільства й суб'єктів публічної адміністрації в процесі взаємодії як рівноцінних учасників;

б) взаємоповаги, який слід розуміти як повагу суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства один до одного як до рівнозначних, незалежних один від одного суб'єктів.

Ці принципи охоплюють усі види взаємодії інститутів громадянського суспільства й публічних суб'єктів та справді є засадами такої діяльності. Невідповідність такої взаємодії вказаним принципам порушить їхню внутрішню сутність та нівелюватиме всі позитивні перспективи, які вона могла зумовити.

Питання ефективності взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства залежить більшою мірою не від суто правових чинників, а від соціально-політичних, економічних, культурних умов, у яких функціонує те чи те суспільство. Ефективність взаємодії певних суб'єктів у цьому разі є категорією науки державного управління, яка системно досліджує вказані чинники. При цьому форми та напрями такої взаємодії розглянемо в наступних матеріалах.

З огляду на особливості діяльності громадських рад при відповідних органах державної влади можна сформулювати такі основні завдання:

– реалізація громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;

– забезпечення врахування відповідним органом виконавчої влади громадської думки під час формування та реалізації державної, регіональної політики;

– залучення зацікавлених сторін до проведення консультацій з громадськістю та моніторингу результатів формування та реалізації державної, регіональної політики;

– проведення громадського моніторингу діяльності органу виконавчої влади;

– підготовка експертних пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів

з питань формування та реалізації державної, регіональної політики [205].

Зокрема, пріоритетними напрямками взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства можемо визначити такі:

1) підвищення гласності (прозорості) у діяльності суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, доведення до відома населення інформації про соціальне призначення, правовий статус й особливості діяльності таких суб'єктів та осіб з інвалідністю;

2) залучення представників громадськості до обговорення напрямів діяльності суб'єктів формування та реалізації відповідної державної політики, шляхів розв'язання актуальних проблем, що виникають під час виконання покладених на них повноважень;

3) прогнозування можливості виникнення непорозумінь між окремими соціальними групами у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та вживання заходів щодо їх попередження або розв'язання;

4) удосконалення нормативно-правової бази у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;

5) постійний моніторинг громадської думки щодо формування та реалізації відповідної державної політики.

Цей перелік напрямів взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з інститутами громадянського суспільства є умовним. Безсумнівно, його можна деталізувати за різноманітними критеріями, але не розширити. Висловимо застереження від бездумного перекладання публічно-владних управлінських функцій суб'єктів публічної адміністрації на інститути громадянського суспільства, розширення їх впливу на прийняття рішень. На відміну від працівників суб'єктів публічної адміністрації, які певною мірою відповідають окресленим кваліфікаційним критеріям, призначені

опосередковано або обрані безпосередньо народом, і несуть відповідальність за свої дії, представники інститутів громадянського суспільства не обов'язково є компетентними спеціалістами у відповідній сфері та не завжди можуть здійснювати позитивний вплив на державну політику у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Визначальна роль інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики в тій чи тій сфері засвідчує не демократичність та прозорість такої політики, а недоліки в роботі суб'єктів публічної адміністрації, які самостійно не здатні здійснювати таку політику в інтересах усього суспільства. У такому разі слід не збільшувати та розширювати роль громадськості в здійсненні публічно-владних управлінських функцій, а переглядати інституційне забезпечення такої політики.

У цьому контексті Є. Соболев зауважує, що сучасна організація взаємодії громадських організацій осіб з інвалідністю з органами публічної адміністрації перебуває на недостатньо високому рівні. Такий стан речей деякою мірою можна пояснити тим, що на сьогодні з-поміж суб'єктів публічної адміністрації немає єдиного розуміння суті взаємодії та визначення форм спільної узгодженої діяльності [302, с. 169]. Намагання перекласти частину повноважень суб'єктів публічної адміністрації на інститути громадянського суспільства, збільшення кількості форм і методів такої взаємодії так само потрібно супроводжувати пропорційним перекладанням відповідальності за їх неналежне виконання.

Зокрема, С. Коханчук взаємодію суб'єктів публічної адміністрації з громадськими інституціями щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю поділяє на такі види: а) загальна взаємодія (участь у ній може брати будь-яка особа, що виявила зацікавленість до питання забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю); б) спеціальна взаємодія передбачає участь інститутів громадянського суспільства, але в разі дотримання ними певних умов, як наприклад, отримання акредитації для ЗМІ, наявність певних довідок та/або реєстрації тощо); в) особлива взаємодія (залучення до процесу

взаємодії за ініціативою органу публічної адміністрації) [127].

На наш погляд, такий узагальнювальний підхід науковця до класифікації є цілком прийнятним, однак вважаємо за потрібне навести авторську класифікацію взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з громадськими інституціями щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю за суб'єктами громадянського суспільства, а саме взаємодія публічних суб'єктів з: 1) громадськими організаціями, зорієтованими на захист загальних прав людини (на здоров'я, освіту, працю, тощо); 2) громадськими організаціями, які спеціалізуються на захисті соціальних прав саме осіб з інвалідністю. За нашим переконанням, не зовсім правильно звужувати поняття громадськості в контексті соціального захисту осіб з інвалідністю лише до громадських організацій осіб з інвалідністю.

Повернемося до класифікацій, які запропонував С. Коханчук. Зокрема, учений досить деталізовано згрупував визначені в межах цілої низки нормативно-правових актів форми взаємодії в такі групи:

- проведення антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів;
- проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики;
- формування громадських рад, утворених при міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, районних державних адміністраціях;
- інформаційна взаємодія через офіційні вебсайти органів виконавчої влади;
- створення умов для забезпечення широкого ефективного представництва інтересів громадян в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування;
- проведення регулярних консультацій (діалогу) з громадськістю;
- запровадження громадського контролю;
- посилення впливу інститутів громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень та їх реалізацію;

- сприяння громадській активності та громадянській культурі;
- здійснення інститутами громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади;
- надання інститутами соціальних послуг відповідно до укладених договорів;
- утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки;
- співпраця органів виконавчої влади з інститутами з підготовки та перепідготовки кадрів, спільного навчання навичок ефективної взаємодії;
- проведення органами виконавчої влади моніторингу й аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості;
- виконання спільних проєктів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування [128].

У Кодексі кращих практик громадської участі в процесі прийняття рішень Ради Європи визначає найпоширеніші форми взаємодії та залучення інститутів громадянського суспільства у публічному адмініструванні: *інформування, консультації, діалог та партнерство* [106], які потребують у контексті нашого дослідження більш детального розгляду.

Інформування передбачає забезпечення відкритого й вільного доступу до інформації, що стосується розроблення та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Інформування передбачає доступність для інститутів громадянського суспільства такої інформації для справді дієвого виконання ними функції участі в реалізації такої політики й контролю за нею.

Консультація – це двостороння форма взаємодії суб'єктів публічної адміністрації та інститутів громадянського суспільства, яка передбачає взаємне обговорення питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері. Наприклад, проведення сесій, громадських слухань, публічних заходів, круглих столів, експертних семінарів, конференцій,

форумів тощо. Консультації проводять для обговорення процесу та результатів такої політики і способів розв'язання наявних проблем.

Під час консультацій суб'єкти публічної адміністрації отримують інформацію, коментарі, зауваження, пропозиції від громадськості, зміст яких потрібно враховувати в процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 27 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» планування й забудову населених пунктів здійснюють з урахуванням думки громадських об'єднань осіб з інвалідністю [247].

Окрім того, постановою Кабінету Міністрів України 03.11.2010 № 996 затверджено загальний Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики [205].

Консультації з громадськістю організовує і проводить орган виконавчої влади, який є основним розробником проєкту нормативно-правового акта або готує пропозиції щодо реалізації державної політики у відповідній сфері державного й суспільного життя. Такий орган протягом трьох робочих днів з початку проведення консультацій з громадськістю подає громадській раді проєкти відповідних нормативно-правових актів та інформаційно-аналітичні матеріали до них. Інформацію, пов'язану з організацією та проведенням консультацій з громадськістю, оприлюднюють у спеціально створеній рубриці на офіційному вебсайті органу [205].

Консультації з громадськістю проводять у формі: 1) публічного громадського обговорення; 2) електронних консультацій з громадськістю (безпосередні форми); 3) вивчення громадської думки (опосередкована форма) [205].

Публічне громадське обговорення організовує і проводить орган виконавчої влади й передбачає організацію та проведення низки публічних заходів: конференцій, форумів, громадських слухань, круглих столів, зборів, зустрічей (нарад) з громадськістю; інтернет-конференцій, відеоконференцій;

засідання громадських рад, інших допоміжних органів, утворених при органах виконавчої влади. Під час проведення таких заходів потрібно вести протокол, у якому фіксують висловлені в усній формі пропозиції і зауваження [205].

Електронні консультації з громадськістю проводять за допомогою офіційного вебсайту органу виконавчої влади, який оприлюднює на ньому інформаційне повідомлення про проведення електронних консультацій, текст проєкту акта, винесеного на обговорення. Пропозиції та зауваження учасників електронних консультацій подають у письмовій формі на електронну адресу, зазначену в інформаційному повідомленні, а також за допомогою спеціальних сервісів офіційних вебсайтів органів виконавчої влади [205].

Вивчення громадської думки здійснює орган виконавчої влади із залученням громадської ради під час:

- проведення соціологічних досліджень і спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо);

- створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у засобах масової інформації для визначення думок різних соціальних груп населення та зацікавлених сторін;

- узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та зауважень з відповідного питання [205].

Результати таких консультацій з громадськістю враховує орган виконавчої влади під час прийняття остаточного рішення або в подальшій його роботі [205].

Діалог – це двостороння форма взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства, що передбачає активну участь громадськості у відповідній державній політиці шляхом залучення їхніх представників до участі в процесі її формування. Наприклад, представників громадськості можуть залучати суб'єктами публічної

адміністрації до участі в робочих, експертних, дорадчих органах як повноправних учасників для розв'язання того чи того питання.

Виразним прикладом постійного діалогу є діяльність громадських рад при відповідних суб'єктах публічної адміністрації.

Зокрема, громадська рада відповідно до покладених на неї завдань виконує такі дії:

- подає пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю;

- подає пропозиції, висновки, аналітичні матеріали щодо розв'язання питань у відповідній сфері, підготовки проєктів нормативно-правових актів, удосконалення роботи органу;

- проводить громадський моніторинг врахування органом пропозицій та зауважень громадськості;

- збирає, узагальнює та подає органу виконавчої влади пропозиції громадськості щодо розв'язання питань, які мають важливе суспільне значення [205].

Окрім того, громадська рада має такі права:

- утворювати постійні й тимчасові робочі органи;

- організувати й проводити семінари, конференції, засідання за круглим столом та інші публічні заходи;

- отримувати від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування інформацію, потрібну для забезпечення діяльності ради;

- проводити громадську експертизу діяльності органу виконавчої влади й громадську антикорупційну експертизу нормативно-правових актів, проєктів нормативно-правових актів, розроблених органом виконавчої влади [205].

Партнерство – це форма двосторонньої взаємодії між суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства, яка полягає в здійсненні спільних дій під час реалізації державної політики у

сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Окрім того, Є.Соболь виокремлює таку форму взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю як реалізацію громадською організацією осіб з інвалідністю права на *отримання від держави матеріально-фінансової допомоги* у вигляді пільгових умов землекористування, оподаткування господарської діяльності таких організацій тощо [303, с. 132–133]. Цю позицію підтверджує відповідне нормативне регулювання.

З огляду на ст.ст. 13-14-1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні надавати допомогу й сприяти громадським об'єднанням осіб з інвалідністю в їхній діяльності. Громадські об'єднання осіб з інвалідністю, їхні спілки мають право здійснювати потрібну господарську діяльність без мети отримання прибутку, а також господарську й підприємницьку діяльність шляхом створення госпрозрахункових установ й організацій із статусом юридичної особи, а також підприємств, заснованих на колективній власності громадських об'єднань, їх продукцію фіксують в державному замовленні. Підприємства та організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю мають право на пільги із сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до законів України з питань оподаткування, а також отримання поворотної та безповоротної фінансової допомоги або позики [247].

Уважаємо, що ця класифікація повною мірою систематизує форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю, зокрема й з громадськими організаціями осіб з інвалідністю.

Отже, взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з громадськістю в процесі реалізації покладених на них повноважень і завдань є важливим складником їхньої діяльності, оскільки дозволяє сконцентрувати зусилля, ресурси (економічні й

організаційні) кількох суб'єктів на виконанні спільного конкретного завдання. При цьому взаємодія суб'єктів публічної адміністрації у сфері реалізації державної політики соціального захисту осіб з інвалідністю не обмежується лише громадськими організаціями осіб з інвалідністю, а охоплює й інших представників громадськості.

Водночас інституційна спроможність громадськості є меншою, ніж у суб'єктів публічної адміністрації, що обумовлює різноманітність форм їхньої взаємодії – від простого інформування до партнерства в процесі реалізації тих чи тих завдань відповідної державної політики. Зазначене обумовлює важливість розширення ролі й надання громадськості нових важелів впливу на державну політику в указаній сфері та контролю за її реалізацією.

Висновки до розділу 4

1. Співпраця та взаємодія між суб'єктами, які відповідають за формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, є важливим складником їхньої роботи. Ця взаємодія дозволяє об'єднати зусилля й ресурси кількох суб'єктів для досягнення конкретних спільних цілей. Вона ґрунтується на узгодженості дій суб'єктів у різних ситуаціях і забезпечує певний рівень самостійності кожного суб'єкта у взаємодії. При цьому першорядною метою є забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Взаємодію між різними суб'єктами у виконанні їхніх повноважень та завдань у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно спрямовувати на спільне розв'язання конкретних завдань.

2. Різноманітні завдання та цілі суб'єктів державної політики в цій сфері зумовлюють наявність різних видів взаємодії в учасників і об'єктів такої взаємодії. Взаємодія між суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю повинна сприяти ефективному розв'язанню соціальних проблем інвалідів шляхом

об'єднання ресурсів і можливостей різних суб'єктів.

3. Наголошено, що ефективна діяльність суб'єктів у цій сфері не можлива без взаємодії з іншими державними інституціями й органами місцевого самоврядування, оскільки соціальний захист інвалідів є багатоаспектним і потребує узгодженої діяльності на різних вертикальних та горизонтальних рівнях системи суб'єктів формування та реалізації державної політики в указаній сфері. Реалізація соціального захисту осіб з інвалідністю вимагає спільної узгодженої діяльності на різних рівнях – законодавчому, виконавчому та правоохоронному. Законодавча влада визначає права та обов'язки, виконавча влада й органи місцевого самоврядування реалізують таку політику, а правоохоронні органи забезпечують дотримання прав осіб з інвалідністю.

Різні форми взаємодії можна використовувати для досягнення спільних цілей, зокрема й співпраці та спільної участі в розробленні нормативних актів, проте, обмін інформацією та інші форми взаємодії потребують додаткового розвитку для досягнення оптимальних результатів.

4. Взаємодія з громадськістю також є важливою і може передбачати участь громадських організацій та інших представників громадськості в розв'язанні завдань і контролі за державною політикою, однак слід урахувати, що громадськість є інституційно менш спроможною порівняно з публічними суб'єктами, тому важливо обережно ставитися до розширення її ролі й впливу в цій сфері.

РОЗДІЛ V

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ
З ІНВАЛІДНІСТЮ**

5.1. Міжнародний досвід утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю та можливі шляхи його адаптації до правової системи України

Проблема соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні набула особливої актуальності через наявність значної кількості таких осіб унаслідок різноманітних факторів причин її виникнення – від медичних і техногенних до екологічних катастроф та бойових чи терористичних дій. Соціальний захист осіб з інвалідністю за своєю суттю полягає в утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини на основі сучасної адміністративно-правової доктрини, яка ґрунтується публічно-сервісній сутності адміністративного права (людиноцентристський підхід).

Сучасне розуміння інвалідності як соціального явища та його правових наслідків пройшло тривалий шлях розвитку, який супроводжувався різноманітними соціальними, економічними та політичними умовами. При цьому глобалізація економічної, культурної, політичної, правової та інших сфер життя унеможливує розвиток правового регулювання захисту прав осіб з інвалідністю окремо від міжнародного співтовариства та міжнародних актів у цій сфері.

Україна – держава, що прагне інтеграції у світовий соціогуманний простір, тому їй потрібно у своїй діяльності враховувати основоположні міжнародно-правові акти в галузі соціального захисту осіб з інвалідністю. З огляду на це особливої актуальності набувають питання адаптації міжнародних стандартів їх соціального захисту в національній правовій системі. Дослідження міжнародних стандартів соціального захисту таких

осіб сприятиме розроблено власної системи державної політики із забезпечення реалізації стандартів соціального захисту осіб з інвалідністю.

Питання міжнародних стандартів захисту прав осіб з інвалідністю досліджували такі науковці, як А. Жорняк, В. Кондратенко, О. Капітан, С. Коханчук, В. Маринець, С. Пасічніченко, Є. Соболюк, Л. Шумна, та ін. Наукові здобутки цих учених є конструктивними, однак питання сутності міжнародних стандартів у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та визначення напрямів їх подальшої адаптації залишається відкритим і потребує подальших досліджень у цьому напрямі.

Зазначимо, що усталеною правовою традицією є обов'язкова вимога стосовно того, що будь-який національний законодавчий акт має віддзеркалювати й продовжувати вимоги міжнародно-правових актів, особливо в частині регулювання прав і свобод людини. Не виняток й українське законодавство, оскільки у статті 9 Конституції України та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» передбачено, що чинні міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а якщо міжнародний договір установлює інші правила, ніж ті, які викладено в відповідному акті законодавства України, застосовують правила міжнародного договору. [239; 119].

Як бачимо, міжнародно-правові акти мають верховенство над національним законодавством та визначають мінімальний комплекс основних прав та свобод, який у єдності з конституційними правами повинен забезпечити належну життєдіяльність людини. Право особи, яке не має правового закріплення з боку держави, обов'язково повинно визначатися відповідним міжнародним актом.

Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 від 04.12.1986 «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» при розробленні міжнародних актів вони повинні: узгоджуватися з базовими міжнародно-правовими нормами у сфері прав людини; ґрунтуватися на

властивих людській особистості гідності; бути джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й реалізації; передбачати дієвий механізм контролю з наявністю системи подання доповідей; мати широку міжнародну підтримку [177].

Окремі науковці зазначають, що поняття самих міжнародних правових стандартів слід розглядати як закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники прав людини, щодо досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави [118, с. 320].

Міжнародні стандарти прав людини, як зауважують П. М. Рабінович та О. Венецька, – це закріплені в міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні принципи та норми, які за допомогою досить абстрактних, здебільшого оцінних понять фіксують мінімально потрібний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлені досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, що також установлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення політико-юридичні чи політичні санкції [271, с. 28]. Водночас однозначно погодитися з цим твердженням не можемо, оскільки теза про обов'язкову відповідальність суверенних держав за недотримання цих міжнародних актів є очевидно перебільшеною і не відповідає їхньому змісту (зазвичай він декларативний чи договірний), так і практичній їх реалізації (країни чи їхні посадові особи відповідають лише у виключних та поодиноких випадках за наявності консенсусу більшості країн світу).

У процесі дослідження міжнародних стандартів у сфері державного забезпечення прав осіб з інвалідністю, В. Кондратенко вказує, що міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю – це закріплені у міжнародно-правових актах і документах рекомендаційні чи обов'язкові правила та вимоги щодо напрямів, змісту діяльності та контрольних функцій органів державної влади, органів місцевого самоврядування й інших інституцій, які виконують роль публічної

адміністрації, у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю [117]. На нашу думку, позиція науковця є слушною, з даним науковцем, оскільки він акцентує увагу на тому, що відповідальність за дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини покладається передусім на публічних, а не на приватних суб'єктів. Саме державні інституції спрямовано на реалізацію закріплених у міжнародних документах прав людини.

У своїх наукових розвідках С. Ляхівненко вказує на такі ознаки міжнародних правових стандартів:

1) містять єдині принципи й норми щодо дій суб'єктів, які зафіксовані в як в універсальних, так і в регіональних джерелах міжнародного права;

2) узгоджують оптимальні юридичні вимоги відносно правових систем держав;

3) віддзеркалено найкращі правові досягнення міжнародного права та міжнародного співробітництва;

4) фіксуються у відповідних джерелах права у вигляді принципів і норм права;

5) об'єктивуються через основні джерела міжнародного права;

6) є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти;

7) є основою для узгодження міжнародного й національного права [145, с. 667].

Зазначимо, що світоглядний розвиток людства з позиції гуманістичної ідеології зумовив зміну ставлення до осіб з інвалідністю, причин їх появи, їхніх потреб. По суті, людство перейшло від дотримання благодійних і медичних ознак політики щодо осіб з інвалідністю до їх комплексного соціального захисту й створення для них умов реалізації їхніх прав як повноцінних членів суспільства. Власне, на цій засадничій позиції і побудовано сучасні міжнародні стандарти захисту осіб з інвалідністю, які полягають у закріпленні певних достатніх умов соціального залучення осіб з інвалідністю до освітнього, трудового, економічного, культурного життя

суспільства.

На нашу думку, міжнародні стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю доцільно поділити на такі, що містяться в загальних (поряд з іншими основоположними правами і свободами людини), галузевих (захист прав саме осіб з інвалідністю) та спеціалізованих (захист прав осіб з інвалідністю у певній сфері) міжнародних актах. Розглянемо кожен складник.

Право кожної людини на соціальний захист осіб з інвалідністю закріплено в таких *загальних* та основоположних міжнародних актах: Загальній декларації прав людини 1948 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Декларації про права дитини 1959 р. Ці міжнародні акти є підґрунтям для світової системи захисту прав людини, що закріплюють зобов'язання державних інституцій забезпечити права і свободи зокрема й уразливих груп населення.

Відповідно до ст. 25 Загальної декларації прав людини 1948 р. кожна особа має право на такий життєвий рівень з їжею, одягом, житлом, медичним доглядом та необхідним соціальним обслуговуванням, який може підтримувати здоров'я і добробут її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі інвалідності як випадку втрати засобів для існування через незалежні від неї обставини [86].

На підставі з ч. 1 ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. можна стверджувати, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я [160].

Згідно з принципом 5 Декларації про права дитини 1959 р. дитині, яка є неповноцінною з фізичного, психічного або соціального погляду, потрібно забезпечувати спеціальний режим, освіту й піклування, важливі з огляду на її особливий стан [66]. Конвенція ООН про права дитини 1989 р. в ст. 23 встановлено обов'язок держав-учасниць забезпечити розумово або фізично неповноцінній дитині повноцінне й достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують

її активну участь у житті суспільства. Така дитина має право на особливе піклування й відповідну допомогу від держави. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини їй потрібно забезпечити безкоштовний ефективний доступ до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку [114].

Ці міжнародні стандарти в загальних рисах окреслюють потребу в забезпеченні особам з інвалідністю належного рівня життя поряд з іншими людьми.

У контексті європейської інтеграції України важливо також згадати Хартію основних прав Європейського Союзу 2000 р., яка встановлює основні політичні, соціальні та економічні права громадян Європейського Союзу. Згідно із ст. 26 цієї Хартії Європейський Союз визнає та поважає право осіб з інвалідністю отримувати для себе переваги із заходів, спрямованих на забезпечення їхньої самостійності, соціальну та професійної інтеграції, а також участі в житті суспільства [371].

До *галузевих* міжнародних стандартів у сфері соціального захисту прав осіб з інвалідністю, що визначають засади правового регулювання й зміст прав і свобод саме осіб з інвалідністю, належать зокрема Декларація про права інвалідів 1975 р. [67], Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р. [274], Конвенція про права осіб з інвалідністю 2006 р. [115].

Зокрема у Декларації про права інвалідів 1975 р. встановлено, що «інвалідом» є особа, яка не може самостійно забезпечити повністю або частково свої потреби у нормальному особистому та/або соціальному житті через певні недоліки (вроджені або ні), її фізичних або розумових здібностей. Особи з інвалідністю мають ті самі основні права, що й інші люди того самого віку. Зокрема, право на належне життя, яке повинно бути повноцінним. За особами з інвалідністю закріплювалося право на заходи, спрямовані на надання їм можливості набути більшої самостійності. Особи з

інвалідністю мають право на лікування, відновлення здоров'я та становища в суспільстві, на освіту, професійну підготовку, відновлення працездатності, на допомогу, яка дозволить максимально проявити їхні можливості та здібності. Також у Декларації закріплено обов'язок держав урахувувати потреби осіб з інвалідністю під час економічного й соціального планування [67].

Політичним і моральним підґрунтям Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів 1993 р. є Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Ці Правила передбачають істотні моральні й політичні зобов'язання від імені держав щодо урівноваження можливостей осіб з інвалідністю, містять важливі принципи відповідальності, діяльності й співпраці. Також ці Правила звертають увагу на сфери, що мають розв'язальне значення для якості життя осіб з інвалідністю й досягнення їх повноцінної участі та рівності. Окрім того, ці Правила пропонують особам з інвалідністю та їхнім організаціям інструмент для вироблення відповідної політики й діяльності [309].

Як зауважує В. С. Маринець, ці Правила констатують об'єктивну потребу в партнерстві державної влади й громадських організацій в розв'язанні проблем осіб з інвалідністю й указують на паритетну відповідальність кожної зі сторін у цій діяльності. Основними напрямками спільної діяльності держави й об'єднань осіб з інвалідністю у Правилах указано такі: визначення потреб і першорядних проблем таких осіб, планування, здійснення й оцінка послуг і заходів, які потрібно забезпечити у сфері життєдіяльності інвалідів. Також Правила передбачають залучення громадських організацій осіб з інвалідністю до розроблення й оцінки відповідного національного законодавства, використання їхнього досвіду в розробленні та експертизі державних реабілітаційних програм, стандартів і норм доступності для них життєвого середовища. Ці Правила є рекомендаційними для держав-учасників, з-поміж яких перебуває Україна, проте вони поступово й послідовно стають нормами міжнародного права, перетворюючись на органічний складник національного законодавства цих

держав [149].

У Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю 2006 р. вже не зосереджено уваги на певній «неправильності» людини, коли в порушенні здоров'я вбачається її неповноцінність або вада, як у Декларації про права інвалідів 1975 р. Навпаки, проблему інвалідності в Конвенції розглянуто як проблему суспільства, яке не здатне охопити всіх без винятку та увібрати індивідуальні відмінності. Змінюватися потрібно суспільству, а не окремій людині, тому Конвенція для таких змін стала дорожньою мапою та є відправною точкою тих правових процесів і дій, які сьогодні покладено в основу розв'язання проблем доступу осіб з обмеженими фізичними чи психічними можливостями до своїх фундаментальних політичних, соціальних, економічних і культурних прав [149].

У преамбулі цієї Конвенції визначено, що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми з інвалідністю та перешкодами в стосунках і середовищі. Інвалідність – поняття, що еволюціонує, а тому в Конвенції представлено динамічний підхід, що дозволяє певну адаптацію з перебігом певного проміжку часу та в різних соціально-економічних обставинах [115].

Водночас зазначене спричиняє плутанину, пов'язану із самими поняттям «інвалідності», що в міжнародних актах може визначатися як тимчасове обмеження діяльності людини чи як певна постійна або тривала функціональна неспроможність людини. У цій Конвенції не подано чіткого визначення «інвалідності», однак попри це запропоновано досить повний опис змісту зазначеного поняття. Саме закріплення й деталізація зазначених понять є потрібні для визначення спрямованості міжнародно-правового механізму захисту прав людей з обмеженими можливостями, що зумовлює вибір тих або тих можливостей формування міжнародної та національної політик щодо осіб з інвалідністю, оскільки, власне, відповідальність за дотримання й забезпечення прав людей з інвалідністю покладається безпосередньо на самі держави як на внутрішньодержавному рівні, так і на

міжнародному – у межах міжнародного співробітництва [137].

У підході до інвалідності, визначеному Конвенцією, також ураховано значний вплив бар'єрів у середовищі та ставленні, які виявляються в суспільстві стосовно людей з інвалідністю. Конвенція більшою мірою вказує, ніж визначає тих осіб, яких можна вважати особами з інвалідністю. Важливим є усвідомлення того, що держави самі можуть розширювати коло осіб, на яких буде поширюватися такий захист, для того, щоб розглядати в цьому колі, наприклад, осіб із нетривалою непрацездатністю [95].

Як стверджує В. Костюк, ця Конвенція є міжнародно-правовим базисом найбільш важливих і фундаментальних прав осіб з інвалідністю, визначає міжнародні стандарти з питань захисту прав осіб з інвалідністю та окреслює соціальні орієнтири розвитку суспільства й держави в цьому напрямі [124, с. 129].

Зазначимо, що держави, які підписали цю Конвенцію, беруть на себе зобов'язання забезпечувати реалізацію всіх прав і свобод людей з обмеженими можливостями без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності. Для досягнення цієї мети держави зобов'язалися: вживати всіх належних законодавчих, адміністративних й інших заходів; ураховувати в усіх видах планування й прогнозування питання реалізації прав людини особами з інвалідністю; утримуватися від будь-яких дій або методів, що суперечать цій Конвенції [115].

Конвенція про права осіб з інвалідністю, на відміну від попередніх документів, передбачає безпрецедентний рівень захисту, оскільки детально визначає всі права, якими повинні користуватися особи з інвалідністю, а також зобов'язання держав та інших суб'єктів щодо забезпечення їх дотримання [149].

До *спеціалізованих* міжнародних стандартів у сфері соціального захисту прав осіб з інвалідністю, що визначають засади правового регулювання й змісту прав і свобод осіб з інвалідністю в певній сфері належить низка міжнародно-правових актів: Декларація про права розумово

відсталих осіб, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН (1971), Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994), Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів (1983), тощо.

Наприклад, 20.06.1983 р. було схвалено рекомендації та Конвенцію про професійну реабілітацію і зайнятість інвалідів, за якою було затверджено нові міжнародні норми з цього питання, за якими потрібно забезпечити рівність можливостей і ставлення до всіх категорій інвалідів як у міських, так і в сільських районах, у зайнятості та соціальній інтеграції [116].

Окрім того, під час аналізу міжнародних стандартів прав осіб з інвалідністю в освітній сфері І. Малишевська окреслила низку позицій таких стандартів:

– особи з особливими потребами визнані суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального й правового захисту;

– особи з обмеженими можливостями та інвалідністю мають такі самі основні права, що і їхні співгромадяни, а інвалідність є не медичною, а соціальною проблемою;

– право на освіту є одним з основних прав людини загалом й осіб з особливими освітніми потребами зокрема;

– право на освіту осіб з особливими освітніми потребами потрібно гарантувати без дискримінації та будь-яких обмежень;

– держава повинна визнавати принцип рівного доступу до якісної, безкоштовної початкової, загальної, середньої та вищої освіти осіб з обмеженими можливостями за місцем свого проживання, у загальноосвітніх, професійних і вищих навчальних закладах разом зі здоровими однолітками;

– для втілення інклюзивної освіти потрібно застосовувати гнучкі освітні програми, які важливо адаптувати до різних потреб дітей;

– особливу увагу варто звертати на кваліфіковану підготовку різнопрофільних фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та інвалідністю в інклюзивних освітніх закладах [147].

Зауважимо, що деякі науковці визначають два такі складники права на соціальне забезпечення: 1) право на гарантоване забезпечення в тих випадках, коли людина не має можливості з незалежних від неї причин забезпечити собі джерело засобів існування; 2) права на те, що забезпечення гарантує задоволення фізіологічних, соціальних та духовних потреб людини в обсязі, потрібному для гідного життя. З огляду на це, право на соціальне забезпечення можна визначити як право фізичної особи в разі настання соціальної небезпеки на одержання від держави відповідного до її потреб соціального забезпечення (пенсії, компенсаційні виплати, соціальні послуги, пільги) в порядку обов'язкового соціального страхування або на безеквівалентній основі, яке гарантує такій особі гідне життя [126].

Для визначення її характеристики шляхів адаптації міжнародного досвіду утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю до правової системи України потрібно розглянути зміст поняття «адаптація».

Адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – пристосування організмів, органів чуття до умов існування, до оточення [296, с. 19]. Адаптація у правовій науці – це процес увідповіднення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права шляхом удосконалення національного законодавства (унесення змін і доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів [181, с. 338].

Водночас поняття адаптація законодавства взаємопов'язано з іншими схожими категоріями, з-поміж яких «гармонізація», «зближення», «наближення», «установлення еквівалентних норм», «уніфікація», «рецепція», що потребують більш детального розгляду.

Уніфікація – це впорядкування чинного законодавства як єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню схожих чи близьких видів суспільних відносин. Методами уніфікації законодавства вважають систематизацію законодавства, імплементацію норм міжнародного права в національне законодавство,

адаптацію норм національного законодавства до вимог міжнародного права тощо [389, с. 215], тобто уніфікація законодавства – це процес зближення законодавства через установлення або запровадження в національні правові системи однакових норм права [144, с. 56].

Імплементацию правових норм можна здійснювати трьома способами: відсиланнями, рецепціями, згадуваного вище адаптацією, трансформацією. Перший з указаних способів передбачає внесення у внутрішнє законодавство відсилання (можуть бути загальними, окремими або конкретними) до відповідних міжнародних правових джерел. Рецепція – це внесення у внутрішнє право норм міжнародного права чи права іншої країни без будь-якої зміни їхнього змісту. Трансформація ж передбачає схвалення національних нормативних актів після приєднання держави до міжнародного договору.

Як бачимо, ці поняття за своєю суттю є формами запозичення зарубіжного або міжнародного досвіду.

Зазначимо, що в Україні вже протягом тривалого часу на нормативному рівні здійснюються заходи з інтеграції національного законодавства, зокрема у європейський єдиний правовий простір, і виконання нею зобов'язань, узятих у межах міжнародних угод між Україною та ЄС, зокрема Угоди про асоціацію 2014 р. Президент України видав такі укази: «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством» від 24.02.1998 № 148 [203], «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 № 615 [232], «Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» від 09.02.1999 № 145 [235] та ін.

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» визначено поняття адаптації законодавства як процес упорядкування законів України та інших нормативно-правових актів відповідно до *acquis communautaire* – правової системи Європейського Союзу [206].

Наголосимо, що на формування державної соціальної політики країни впливають різні чинники, основними з яких є налагодження зовнішніх соціально-економічних відносин. На підтримку цієї тези слід звернутися до позиції В. Тертички, яка стверджує, що державна політика як багатовекторна система відтворює динамічну єдність і взаємодію основних сфер суспільного життя; під час формування державної політики вкрай важливо враховувати вплив на її зміст соціально-економічних чинників [319].

Для формування міжнародного діалогу й співробітництва у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та вироблення підґрунтя в національній законодавчій системі з надання можливості реалізувати свої права як повноцінного члена суспільства України було ратифіковано у 2009 р. Конвенцію про права осіб з інвалідністю. У преамбулі Конвенції вказано на неподільність, взаємозалежність і взаємопов'язаність усіх прав людини й основоположних свобод, а також важливість гарантування особам з інвалідністю повного користування ними без дискримінації [115]. В Україні цей крок сприяв покращенню ситуації з реалізації прав на працю особами з інвалідністю.

Лише у 2021 р. Кабінет Міністрів України прийняв прямий законодавчий акт – Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо перейменування Фонду соціального захисту інвалідів і приведення термінології у відповідність із законодавством у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю», який урегулював питання з працевлаштування осіб з інвалідністю [198]. Цей акт вніс зміни до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», що забезпечило більш ефективний процес соціального інтегрування частини громадян України до звичайного життя суспільства та їх працевлаштування.

Важливу роль в адаптації національного законодавства до вимог європейських стандартів виконала Угода про асоціацію між Україною, з

одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого. У Главі 21, Розділі V «Економічне і галузеве співробітництво» цієї Угоди передбачено забезпечення гідної праці, політики зайнятості, безпечних і здорових умов праці, соціального діалогу, соціального захисту, соціального залучення, гендерної рівності та недискримінації всього населення [330].

Угода про асоціацію між Україною і ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС. Україна забезпечуватиме поступову конвергенцію у сфері соціальної політики й розвиватиме взаємодію в межах Спільної політики ЄС для посилення спроможностей соціального сектора, а також підтримання міжнародної безпеки й стабільності [103].

Для увідповіднення законодавства України із зобов'язаннями, що випливають з указаної Угоди, Верховна Рада України у 2004 р. прийняла Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», який сприяв створенню на національному рівні ринкового соціально орієнтованого законодавства, що забезпечує розвиток політичної, підприємницької, соціально-культурної активності громадян України, а це наближає національне законодавство до рівня, що склався у державах – членах ЄС.

Зазначимо, що вплив Угоди про асоціацію між Україною і ЄС на стратегічні орієнтири України у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю виявився в через прийнятті Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка визначала вектор розвитку держави, спрямовуючи його на забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та унаслідок цього підвищення стандартів життя, з пред'явленням особливої уваги до захищеності соціально-вразливих верств населення [258].

Нормативно-правовий супровід і соціальне забезпечення захисту осіб з інвалідністю на державному рівні з упорядкування цього напряму до норм

європейських стандартів є одним з основних векторів державної політики.

Найважливіші зміни на законодавчому рівні, що спостерігаються сьогодні в цій сфері, полягають у наближенні українського суспільства до норм ЄС у політиці щодо людей з інвалідністю.

Формування державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно спрямувати не на механічне перенесення в законодавство України декларативних норм міжнародно-правових документів у цій сфері, а на реальне забезпечення соціальних цінностей для осіб з інвалідністю, що потребує не лише відповідної зміни адміністративно-правового законодавства, але й практики його застосування.

Наголосимо, що адаптація міжнародних стандартів у цій сфері повинна мати межі, пов'язані з культурним та історичним розвитком правової системи, а також із самою логікою такої адаптації, тобто варто враховувати насамперед національні особливості потреб осіб з інвалідністю, а не ставити за самоціль неусвідомлене копіювання міжнародно-правових актів без продуманого механізму їх забезпечення. У цьому контексті міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю – це не єдиний можливий варіант правового регулювання, а орієнтир для держав.

Очевидно, що адаптацію міжнародного досвіду утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю до правової системи України не можна здійснювати хаотично, оскільки, вона теж має національні принципи (засади).

Дослідники К. Рудой та А. Аганіна до загальними принципами адаптації законодавства вважають верховенство права, законність, врахування сучасного становища українського суспільства, науковість, гуманізм, демократизм, гласність, системність [281, с. 34; 20, с. 61].

Уважаємо, що адаптація національного законодавства у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю може мати позитивні результати за умови всебічного формування системи національного адміністративного законодавства, що відповідатиме загальновизнаним принципам права та

враховуватиме можливість виконання державою взятих зобов'язань.

Як бачимо, міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю характеризуються досить тривалим шляхом розвитку. На сьогодні правова доктрина самі міжнародно-правові акти засвідчують важливість динамічного розвитку вимог і стандартів соціального захисту таких осіб. Загальність й універсальність правових вимог міжнародних стандартів соціального захисту осіб з інвалідністю вказують на їхню всеосяжність і всеохопність, що вимагає від держави їх належної конкретизації в національному законодавстві.

Набір прав на соціальний захист осіб з інвалідністю можна розширити, а не звужити порівняно з такими міжнародними стандартами. При цьому представлення відповідних прав у міжнародно-правових актах не засвідчує їхньої повної реалізації у тій чи тій країні. Саме виконання взятих міжнародно-правових і конституційних зобов'язань, а не їх декларування в нормативних актах, демонструє те, що держава забезпечила всі належні умови для повної реалізації особами з інвалідністю своїх прав, зокрема й права на соціальний захист.

Міжнародні правові стандарти за своєю суттю є орієнтиром і мірилом сучасної гуманної та правової ідеології, якої держава Україна має прагнути досягти в процесі реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

5.2. Тенденції удосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Сучасний період розвитку держави України як соціальної та правової невіддільно пов'язано з постійним безперервним реформуванням усіх сфер суспільного життя, зокрема й з оновленням та упорядкуванням

адміністративно-правового регулювання у сфері формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Зазначені процеси актуалізувало прагнення України стати повноцінним членом європейського співтовариства, що об'єктивно неможливо без створення дієвої та гнучкої системи правових інструментів для суб'єктів публічної адміністрації, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Попри на конституційний статус України як соціальної держави разом із значною кількістю соціальних прав питання їх практичної реалізації залишається складним, оскільки нормативно закріплені права залишаються декларативними. Основними питанням є належна реалізація задекларованих прав, дієва система їх гарантій, відсутність самодостатнього механізму реалізації засад соціальної держави.

У науковій літературі досить детально розглянуто питання розвитку й удосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, що віддзеркалено в працях таких вчених, як Н. Болотіної, В. Венедіктова, О. Капітан, Д. Кіблик, В. Кондратенка, В. Костюка, С. Коханчука, Є. Соболя, О. Тищенко та ін. Поділяючи та підтримуючи досягнення вказаних науковців, вважаємо за потрібне викласти власний погляд на ці питання з відповідними зауваженнями та пропозиціями.

Реалізація державної політики стосовно осіб з інвалідністю не можлива без здійснення їх соціального захисту, який є важливим складником соціальної політики та потрібним елементом функціонування держави в умовах ринкової економіки. Визначальним аспектом дослідження механізму правового регулювання соціальних суспільних відносин є аналіз системи законодавства, тобто сукупності взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що містять основні норми й приписи, які регламентують відносини в соціальній сфері [172, с. 247].

Водночас навіть наявність досконалих правових норм, закріплених міжнародними й національними нормативно-правовими актами, не є

достатньою умовою для якісного, ефективного й дієвого забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. Такі норми повинні бути реальними, а не декларативними. Оскільки невіддільною частиною адміністративно-правового регулювання є наявність механізму практичної реалізації законодавчо визначених положень [102].

На жаль, досі існують правореалізаційні проблеми у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. Наприклад, проблеми доступності об'єктів фізичного середовища: відсутність пандусів і тактильних табличок з назвою та графіком роботи закладів на вході до будівель, необлаштованість сходів пандусами всередині приміщень, відсутність ліфтів або інших підйомних механізмів, неадаптованість санітарно-гігієнічних приміщень для потреб осіб з інвалідністю, тощо [387, с. 32]. У сфері працевлаштування досі поширені стереотипи відносно осіб з інвалідністю, відсутні консультативні послуги щодо створення спеціальних умов та пристосування робочих процесів для таких осіб [150, с. 21], квотування робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю суперечить конкурсній системі зайняття вакантних посад у публічному секторі, стимулювання приватного сектора фактично здійснюється лише завдяки обов'язковій квоті щодо кількості робочих місць, на яких повинні працювати особи з інвалідністю, невиконання якої спричиняє запровадження до роботодавця адміністративно-господарських санкцій [49, с. 9–11].

Нині соціальна сфера України має низку розв'язних проблем, спричинених відсутністю чітких напрямів соціальної політики та економічно-політичної стабільності. Унаслідок цього, тривалий час зберігається безробіття, глибоке соціальне розшарування, погіршення демографічної ситуації та умов життя населення загалом [393, с. 11]. Також ускладнюють ці проблеми постійні бойові дії, пов'язані з відсіччю збройної агресії Російської Федерації проти України з 2014 р. що спричинило різке збільшення кількості осіб з інвалідністю.

Для боротьби з указаними негативними наслідками держава постійно

розробляє національні стратегії, програми, концепції тощо, спрямовані на визначення напрямів удосконалення забезпечення реалізації прав і задоволення потреб осіб з інвалідністю та поглиблення актуальних проблем у цій сфері.

Проте формування зазначеного напрямку державної політики до сьогодні відбувається за усталеним у радянський період підходом, який здебільшого ґрунтується на медичній концепції інвалідності, в основі якої завуальовано закладено ментальні, інформаційні й фізичні бар'єри, які віддзеркалюються в усіх сферах суспільного життя осіб з інвалідністю. Основним принципом цієї концепції, на думку С. Коханчука, є ізолюваність від суспільства особи з інвалідністю. Цей принцип потужно впливає на процеси формування й розроблення державної політики, підготовки нормативно-правових актів у сфері прав осіб з інвалідністю, що віддзеркалено на ефективності гарантій їх дотримання [127].

Водночас Л. М. Мельник указує, що специфіка розвитку України не дає змоги автоматично скопіювати досвід розвинених країн у вітчизняні реалії із соціального захисту осіб з інвалідністю, оскільки ці системи можуть бути ефективними в контексті розвинених і стабільних ринкових відносин. Дослідник вважає, що в умовах України цю проблему слід розглядати дещо ширше, а саме як забезпечення конструктивних змін у системі соціального захисту населення, які, з одного боку, зумовлюються потребою в зміні на державному рівні правових основ чинної системи, а з іншого – в умовах децентралізації та регіоналізації економіки, тобто перенесення на рівень органів місцевого самоврядування відповідальності за розв'язання цілого кола соціально-економічних проблем, вимагають пошуку неординарних підходів до реформування сфери соціального захисту населення [153, с. 120–124]. Загалом із цією думкою можна погодитися, однак слід звернути увагу на те, що питання вдосконалення правового регулювання державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є комплексним і водночас є складником набагато ширшого процесу євроінтеграційного руху держави

України. Належне вдосконалення такого правового регулювання неможливе без одночасного вдосконалення правового регулювання загалом і правової культури та менталітету зокрема.

Механізм функціонування соціальної держави можна розглядати в кількох аспектах. За інституційно-функціональним поглядом, механізм функціонування – це система таких зв'язків:

- інституційних (складаються з різних суб'єктів публічної адміністрації або приватних суб'єктів);
- функціональних (система функцій, виконуваних різними суб'єктами);
- регулятивних (система нормативних та індивідуальних настанов, які мають один предмет регулювання) [192, с. 108–113].

Дехто з учених виокремлює такі складники механізму реалізації засад соціальної держави:

- економічні (забезпечення економічної стабільності);
- політичні (політична консолідація суспільства, оскільки без цього держава не в змозі розв'язати соціальні завдання, поставлені перед нею);
- правові (насамперед законодавче забезпечення наповнення реальним змістом принципів соціальної держави);
- організаційно-управлінські (лімітування рівня свавілля адміністративно-чиновницької бюрократії та вдосконалення системи державного управління) [310, с. 34].

Очевидно що, важливим інструментом забезпечення реалізації принципів соціальної держави є наявність належного правового регулювання.

Термін «регулювання» (утворено від латинського слова «regulo» – правило) означає впорядкування, увідповіднення чогось із чимось. Зазвичай більшість науковців правове регулюванням тлумачать як сукупність прийомів і засобів юридичного впливу на поведінку суб'єктів суспільних відносин. Правове регулювання передбачає впорядкування, юридичне закріплення й охорону суспільних відносин шляхом застосування правових

засобів [315, с. 11].

Сферою правового регулювання є ті суспільні відносини (економічні, політичні, культурні, національні, релігійні та ін.), які потребують правового впливу. Ці відносини є предметом правового регулювання, вони є вольовими відносинами, об'єктивно потребують впливу з боку держави та мають чітко визначений зміст. В економічній сфері – це відносини, пов'язані з формуванням ринкових взаємозв'язків, з розвитком різних форм власності, з виробництвом, розподілом матеріальних благ, з розвитком фермерського господарства. У політичній сфері – це правове закріплення плюралістичних форм і методів здійснення влади, формування демократичних інститутів. У соціальній сфері – це формування соціальної політики, спрямованої на задоволення інтересів конкретної особи в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення й інших сферах. Сьогодення вимагає вивчення та формування пріоритетних напрямів правового регулювання, тому сферою правового регулювання є різні види відносин, а саме: економічні, політичні, духовно-культурні, національні, релігійні тощо, які відрізняються своєю цілеспрямованістю, змістом і формою [315, с 11].

Для нашого дослідження важливо під адміністративно-правовим регулюванням формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю розуміти систему прийомів і засобів адміністративно-правового впливу на поведінку суб'єктів суспільних відносин у цій сфері.

Більшість науковців, що досліджують це питання, засвідчує на недосконалість сучасного правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. Наприклад С. Коханчук указував на такі проблеми правового регулювання захисту прав осіб з інвалідністю в аспекті здійснення заходів щодо реалізації положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю:

- 1) фактична відсутність суб'єктів публічної адміністрації, відповідальних за реалізацію Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю;
- 2) розпорошеність визначених у Конвенції прав осіб з інвалідністю по

нормативно-правових актах різної галузевої спрямованості;

3) часткова неузгодженість нормативно-правових актів з положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю;

4) неврахування потреб осіб з інвалідністю в соціальній, будівельній, транспортній, освітній, медичній, інформаційній та інших сферах;

5) неналежне врахування пропозицій громадських організацій осіб з інвалідністю під час обговорення нормативно-правових актів, які стосуються осіб з інвалідністю;

б) відсутність заходів адміністративної відповідальності за порушення окремих прав осіб з інвалідністю, про що свідчать численні законопроекти про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення [127].

У своїх працях Т. Мінка та С. Герасимчук указують, що нормотворчу діяльність щодо реалізації прав осіб з інвалідністю в Україні спрямовано на нормотворення. Водночас подальшої інституціональної реалізації потребує організаційний механізм реалізації положень, наведених у законодавчій базі (інституалізація). Також наявна неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так і з Конституцією. Дослідники звертають увагу, що для захисту прав людей з інвалідністю невідкладним є дослідження їхніх потреб, адаптованості соціальної інфраструктури до їхніх потреб, ефективності соціальної політики щодо дотримання їх прав [161].

При цьому В. Мельник окреслює такі проблеми правового регулювання захисту прав осіб з інвалідністю:

– невідповідність розвитку суспільства й держави;

– невідповідність потребам оптимальної моделі соціального забезпечення;

– незабезпечення доступності й недостатня дієвість права на соціальний захист та інших прав на соціальне забезпечення;

– наявність множинності законів з окремих питань соціального забезпечення;

- наявність розгалуженої системи актів законодавства, де домінантною залишається система підзаконних нормативних актів;
- високий ступінь диференціації правового регулювання, складність і суперечливість;
- відсутність якісного державного нагляду й громадського контролю [152, с. 260].

Окрім того, Д. Кіблик вважає, що для вдосконалення адміністративно-правового регулювання у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю слід враховувати вплив чотирьох великих груп чинників: соціальних, політико-правових, економіко-фінансових та морально-етичних. Група соціальних чинників є комплексом соціально-побутових, фізичних, психологічних, медичних, педагогічних, трудових, фізкультурно-спортивних та інших факторів, пов'язаних з безпосереднім виявом життєдіяльності особи з інвалідністю в повсякденному житті. Політико-правові чинники передбачають фактори, завдяки яким відбувається становлення на міжнародному й національному рівні фундаментальних засад певної діяльності, процесу, явища тощо. Група економіко-фінансових чинників має виняткове значення в процесі формування державної політики в контексті визначення бюджетних коштів у межах відповідних призначень та асигнувань, спрямованих на забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю в державному й місцевих бюджетах на поточний рік. Морально-етичними факторів дослідниця вважає суспільну свідомість, правосвідомість, моральну свідомість, правову культуру, моральну культуру, недискримінацію, шанобливе ставлення до кожного (зокрема й до осіб з інвалідністю), добротність, справедливість, рівність, гуманізм, відповідальність, розвиток самоцінності тощо [102].

Зазначимо, що сформульовані проблемні питання виходять далеко за межі адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Фактично, ці дослідники наголошують на потребі перегляду державної

політики загалом. Ми погоджуємося з наявністю цих проблем та їхнім загальним характером, однак вважаємо за потрібне зазначити, що питання невідповідності розвитку суспільства й держави, проблеми осіб з інвалідністю в будівельній, транспортній, освітній, медичній, інформаційній та інших сферах повинні бути предметом комплексного дослідження із залученням фахівців різних спеціальностей та галузей науки.

З огляду на це стає очевидним, що розвиток адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю об'єктивно пов'язано з розвитком інших галузей права й інших галузей науки загалом – медицини, техніки, архітектури, психології, інформаційних технологій, тощо. Викладені думки засвідчують важливість дослідження не лише правових, але й неправових явищ у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, що є однією з ознак її розвитку.

Як уже наголошено в попередніх підрозділах, нині слід зважити на соціально-політичні виклики, які стоять перед державою Україна у зв'язку з відсіччю збройної агресії російської федерації проти України, що вимагає перегляду існуючої в нашій державі моделі забезпечення прав осіб з інвалідністю, а саме: впровадження комплексного механізму реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни, з урахуванням медичних, психологічних, освітніх, культурних, трудових, сімейних аспектів.

Діяльність держави щодо осіб з інвалідністю повинна проявлятися у створенні відповідних правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших передумов для забезпечення їхніх прав і реалізації їхніх можливостей поряд з іншими. У такій діяльності потрібно передбачати:

– виявлення й усунення відповідних перепон і бар'єрів, зокрема й стосовно фізичного доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту;

- охорону здоров'я;
- соціальний захист;
- забезпечення виконання індивідуальної програми;
- надання пристосованого житла;
- сприяння громадській діяльності [97].

Соціальний захист осіб з інвалідністю є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами й полягає в наданні пенсії, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг; здійсненні реабілітаційних заходів; установленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду [97].

З огляду на правові питання О. Капітан зазначає, що через складність правового регулювання відносин з питань соціального забезпечення актуальною є проблема проведення кодифікації законодавства не лише про соціальне забезпечення, а й про пенсійне забезпечення та про права осіб з інвалідністю. Дослідник стверджує, що специфіка таких кодифікованих процесів має максимально віддзеркалювати потреби та інтереси всіх членів суспільства і вони мають бути суспільно прийнятними, позаяк кожна людина в нашій державі впродовж свого життя є суб'єктом правових відносин із соціального забезпечення [100].

На думку Є. Соболя, реалізація людиноцентристського підходу до захисту прав і свобод інвалідів за умови проведення адміністративно-правової реформи – це здійснення політико-правової реформи у сфері публічної влади для поліпшення стану захищеності прав і свобод інвалідів шляхом оптимізації організаційної структури, функцій, кадрового забезпечення, а також взаємовідносин між інституціями, наділеними повноваженнями публічної адміністрації, та членами громадянського суспільства [301].

Очевидно, що дослідники вбачають потребу в кардинальних змінах нормативного регулювання всієї соціальної сфери, а саме прийняття

своєрідного Соціального кодексу, який унормує під загальні критерії різні форми, суб'єктів та отримувачів соціального захисту, а також дозволить побудувати чітку й прозору систему такого захисту. Загалом погоджуємося з такою ідеєю, проте зауважимо, що правовідносини у сфері соціального захисту та соціального захисту осіб з інвалідністю досить різноманітні з погляду різноманітності всіх їх елементів: як суб'єктів, так і їх змісту, що полягає в різноманітності прав та обов'язків у цій сфері. Кодифікація законодавства у сфері соціального захисту стає справжнім викликом для науковців та законодавця, потребуватиме від них оновленого погляду на його сутність.

На основі проведеного дослідження чинного законодавства щодо соціального захисту О. Капітан пропонує такі заходи з його вдосконалення:

- розробити й затвердити сучасну модель соціального захисту на основі прозорих, доступних і дієвих механізмів її реалізації;

- визначити чіткий соціально-правовий статус окремих вразливих категорій населення;

- провести якісну суспільно прийнятну кодифікацію законодавства про соціальний захист на основі поєднання інтересів особи, суспільства й держави;

- провести суспільно прийнятну кодифікацію законодавства про пенсійне забезпечення;

- запровадити дієвий громадський контроль і державний нагляд за дотриманням законодавства про соціальний захист [101, с. 197–200].

Ці заходи цілком прийнятні й для правовідносин, пов'язаних із соціальним захистом осіб з інвалідністю.

Окрім того, В. Мельник зауважує, що розвиток України шляхом демократичних перетворень насамперед потрібно пов'язувати з якісним реформуванням соціального захисту осіб з інвалідністю. Цей процес важливо організувати з розробленням, зокрема й суспільним та експертним обговоренням, й ухваленням єдиного законодавчого акта про права осіб з

інвалідністю з огляду на стан, динаміку розвитку суспільства і держави, на основі посилення ефективності, дієвості, доступності механізмів реалізації такими особами права на соціальний захист (соціальне забезпечення), гарантування їй правової охорони, міжнародних, європейських соціальних стандартів. Утвердження й реалізація в Україні реформи щодо децентралізації влади вимагатиме посилення ролі й значення органів місцевого самоврядування, територіальних громад у розвитку сучасної моделі соціального захисту осіб з інвалідністю [151].

Також О. Паровишник зазначає, що загалом адміністративно-правовий статус особи з інвалідністю в широкому сенсі є частиною загального правового статусу людини й громадянина в суспільстві, є комплексом відповідних правових можливостей, обумовлених специфікою адміністративно-правового регулювання й об'єктивно існуючими чинниками, які в конкретних життєвих обставинах ускладнюють участь особи в суспільних відносинах через розладами фізичного або психічного здоров'я [180, с. 172].

Наприклад, для реалізації положень ст. 27 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» Є. Соболев пропонує упорядкувати чинне законодавство в сфері містобудування, архітектурної діяльності. Зокрема, учений вважає за потрібне створити дієвий механізм реалізації та захисту права осіб з інвалідністю на свободу пересування через забезпечення архітектурної доступності шляхом:

1) дотримання під час здійснення комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду державних будівельних норм та стандартів у частині забезпечення доступності для осіб з інвалідністю;

2) розроблення й використання проектної документації з дотриманням державних будівельних норм та стандартів у частині забезпечення доступності для осіб з інвалідністю;

3) прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів із дотриманням вимог, передбачених проектною документацією, згідно з

державними будівельними нормами щодо доступності для людей з інвалідністю;

4) здійснення державного архітектурно-будівельного контролю за станом забезпечення доступності для інвалідів об'єктів архітектури й будівель;

5) визначення процедури переобладнання житлових об'єктів та об'єктів архітектури, збудованих з порушенням проєктної документації, за рахунок балансоутримувачів;

б) проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних зі створенням об'єктів архітектури з дотриманням державних будівельних норм й стандартів у частині забезпечення доступності для осіб з інвалідністю;

7) застосування заходів адміністративного примусу до фізичних та юридичних осіб у частині недотримання державних будівельних норм щодо доступності для людей з інвалідністю;

8) посилення наглядових функцій правоохоронних органів за дотриманням прав та свобод інвалідів [305].

Дослідження проблеми здійснення освітнього процесу за участю студентів з інвалідністю дозволило македонським вченим Й. Ананієв та Я. Денкова запропонувати внести до статутів університетів додаткові положення про запобігання дискримінації студентів з обмеженими можливостями й захист від неї та положення, що передбачають забезпечення доступності й пристосування простору до індивідуальних потреб студентів з обмеженими можливостями; затвердити обов'язковість під час планування й виконання бюджету врахування потреби в покращенні доступності приміщень і приміщень у закладах (наприклад, облаштування пандусів, ліфтів, пристосування туалету, покращення освітлення тощо); під час зарахування студентів передбачити спеціальні форми, які дозволять студентові описати свої обмежені можливості для їх врахування адміністрацією університету в майбутньому; скорегувати правила навчання,

які дозволять студенту з інвалідністю залежно від типу його вади скласти колоквиум та іспит відповідно до нього (наприклад, усний іспит для людей із вадами зору та проблемами верхніх кінцівок) тощо [38].

При цьому Д. Кіблик окреслює такі напрям вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю:

– міжнародне співробітництво України як суверенної, правової, демократичної країни з іншими державами; Україна є повноправним учасником міжнародно-правових відносин у сфері забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю та зобов'язується виконувати норми міжнародного права, які вона ратифікувала імплементация міжнародних правових норм передбачає гармонізацію національного законодавства з відповідними міжнародними положеннями, стандартами, правилами;

– трансформація загального неконкретизованого планування у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю в стратегічне конкретне планування, що полягає в розробленні та неухильній реалізації профільних програм довгострокового стратегічного планування, що безпосередньо пов'язані з утвердженням, охороною та захистом прав і свобод осіб з інвалідністю;

– власне розвиток адміністративного законодавства як системи норм, зокрема й, розроблення нормативно-правових актів, які більш детально й додатково регламентують процедури соціальної підтримки осіб з інвалідністю;

– удосконалення процедур застосування адміністративно-правових інструментів, які використовують у процесі реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю;

– створення додаткових гарантій забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю в умовах COVID-19 у соціальній, медичній, освітній сферах [102].

На нашу думку, до цього переліку слід додати такі напрями:

– оновлення правової бази у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю для належного забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю органами місцевого самоврядування внаслідок реформи місцевого самоврядування в Україні у 2015–2020 рр. [288];

– створення додаткових гарантій прав осіб з інвалідністю, яка виникла внаслідок збройної агресії російської федерації проти України з 2014 р.;

– забезпечення функціонування механізму відшкодування матеріальних та моральних збитків особам з інвалідністю за рахунок майна держави-агресора.

Сьогодні завдяки розвитку різних галузей науки з урахуванням прогресивних позицій Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю адміністративно-правовий статус особи з інвалідністю набуває нових форм вираження, що проявляється в зміні ставлення держави до таких осіб від тягаря до повноцінних членів суспільства. Зокрема, держава взяла на себе значну кількість зобов'язань щодо не лише підтримання умов для існування осіб з інвалідністю, але й для забезпечення їхньої повноцінної участі в житті суспільства. Зазначене обумовлює потребу у створенні дієвої публічної системи відповідних суб'єктів, здатних належним чином формувати та реалізовувати державну політику у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

За твердженням С. Коханчука, нині нагальною є потреба в запровадженні додаткових суб'єктів публічної адміністрації та реорганізації діючих, що засвідчують статистичні дані про вражаючий відсоток непрацездатних осіб з інвалідністю, значну кількість об'єктів соціальної та транспортної інфраструктури, не пристосованої до потреб осіб з інвалідністю, порушення їхнього права на інформацію тощо [127]. Однозначно підтримати цю думку не можемо, оскільки вдосконалення державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю через соціально-економічні чинники розвитку України слід здійснювати інтенсивним, а не екстенсивним шляхом. Кількісне нарощення суб'єктів

публічної адміністрації зазвичай спричиняло бюрократизацію всієї державної політики в тій чи тій сфері, суперечності щодо юрисдикції таких суб'єктів, що негативно впливало на публічне адміністрування такої сфери. Зазначені проблемні обставини детально викладено в процесі дослідження взаємодії суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

Безсумнівно, важливо додатково зауважити про поступове наближення до права, стандартів і практики Європейського Союзу у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей, що представлено в положеннях Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого [330].

Інтеграція України у світовий економічний простір вимагає застосування міжнародних інструментів і стандартів у сфері соціальних відносин, а також дотримання міжнародних вимог і зобов'язань, гармонізації національної економіки й законодавства. З огляду на це питання визначення відповідності й адаптації національних соціально-трудоових норм до міжнародних вимог потребує відповідного наукового та прикладного опрацювання. Упровадження міжнародних соціальних стандартів в українську практику буде сприяти посиленню захисту прав громадян, а також розвитку національної соціальної політики в умовах європейської інтеграції [136, с. 6].

Практичне впровадження міжнародних стандартів і міжнародних договорів про права осіб з інвалідністю повинні забезпечувати міністерства та інші органи виконавчої влади. Функціональний рівень виконання міжнародних зобов'язань щодо забезпечення прав і свобод в осіб з інвалідністю передбачає виконання таких завдань:

- 1) забезпечення формування та реалізації державної політики у відповідній сфері щодо створення належних умов життя в суспільстві для осіб з інвалідністю нарівні з іншими людьми з урахуванням міжнародних

стандартів з прав людини;

2) розроблення проєктів нормативно-правових актів з питань, що належать до їхньої компетенції щодо осіб з інвалідністю з огляду на положення Конвенції про права осіб з інвалідністю та інші відповідні міжнародні акти;

3) упровадження державних соціальних стандартів і гарантій для осіб з обмеженими можливостями з урахуванням установлених норм і правил у міжнародно-правових актах і міжнародних договорах;

4) застосування сукупності адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо прав і свобод осіб з обмеженими можливостями;

5) здійснення координаційно-аналітичної діяльності суб'єктами публічної адміністрації щодо виконання своїх обов'язків із забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю відповідно до міжнародних стандартів прав людини [15].

У результаті узагальнення всіх позицій учених можемо виокремити такі основні тенденції удосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю:

– зміна законодавства шляхом його перегляду й оновлення з урахуванням указаних проблемних питань і способів їх розв'язання;

– розроблення стандартів і нормативів, що полягає в подальшому вдосконаленні правового регулювання стандартів і нормативів забезпечення доступності інфраструктури, товарів і послуг для осіб з інвалідністю;

– заохочення інклюзивних практик, а саме законодавство повинно сприяти (а подекуди й зобов'язувати) інклюзивним практикам у навчанні, працевлаштуванні та в інших сферах життя;

– зміцнення механізмів контролю за дотриманням відповідних норм, що полягає у створенні чи ефективному вдосконаленні механізмів контролю й нагляду за дотриманням прав осіб з інвалідністю як з боку публічних, так і

з боку приватних суб'єктів;

- покращення правосвідомості суспільства у сфері прав осіб з інвалідністю шляхом проведення відповідних інформаційних кампаній та освітніх програм;

- співпраця з громадськими організаціями, що полягає в належному правовому регулюванні порядку консультацій і співпраці з представниками громадянського суспільства під час формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, оскільки вони мають безпосереднє розуміння потреб і проблем осіб інвалідністю;

- подальший розвиток антидискримінаційного законодавства;

- урахування сучасного рівня розвитку технологій, що можуть значно полегшити життя осіб з інвалідністю, зокрема їхню мобільність, комунікацію та доступ до інформації тощо;

- подальший розвиток міжнародної співпраці в цій сфері.

Отже, адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні перебуває на новому етапі розвитку, що пов'язано з новим соціогуманним поглядом на осіб з інвалідністю. Наявні в такому регулюванні проблемні аспекти існують внаслідок невідповідності декларативних принципів державної політики в цій сфері реальному їх втіленню в життя. На таке правове регулювання впливають також соціально-економічні й політичні умови існування українського суспільства, від яких залежать об'єктивні можливості вдосконалення правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. Найперше Україні потрібно змінити підходи до своєї політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в таких напрямках: забезпечення належного рівня соціального добробуту людей; зміна концепції соціального захисту осіб з інвалідності з гуманістичних позицій; подальше вдосконалення адміністративно-правового регулювання такої політики на підставі цих концептуальних засад.

Висновки до розділу 5

1. Сучасні міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю створено в результаті тривалого розвитку. Нині сучасна правова доктрина й міжнародні правові документи засвідчують важливість постійного оновлення вимог і стандартів соціального захисту для осіб з інвалідністю. При цьому загальність та універсальність правових стандартів соціального захисту осіб з інвалідністю формують потребу в їх адаптації до національного законодавства.

2. Нормативне визначення прав осіб з інвалідністю можна розширити, а не скоротити порівняно з міжнародними стандартами, проте закріплення цих прав у міжнародних правових документах ще не гарантує їх повної реалізації в конкретних країнах. Лише фактичне виконання зобов'язань, прийнятих на міжнародному й на конституційному рівні, а не їх формальне проголошення в нормативних актах, дозволяє стверджувати, що держава забезпечила всі належні умови для повної реалізації прав осіб з інвалідністю, зокрема і їхній соціальний захист.

Наголошено, що міжнародні правові стандарти є важливим орієнтиром і мірилом сучасних гуманістичних та правових цінностей, які Україні потрібно враховувати під час реалізації своєї державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.

3. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері соціального захисту інвалідів в Україні на сьогодні трансформується й перебуває на новому етапі розвитку, спрямованому на впровадження гуманістичних цінностей і нових підходів до захисту прав цієї групи населення, однак до кінця не розв'язано проблеми, які виникають через невідповідність між декларативними принципами державної політики в цій сфері та їх реальною реалізацією. Також на цей процес значно впливають соціально-економічні й політичні умови в Україні, що визначають

можливості вдосконалення правового регулювання у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. Для досягнення належних результатів у цій сфері слід найперше переглянути підходи до соціального захисту осіб з інвалідністю, забезпечити високий рівень їхнього соціального добробуту і лише потім почати поліпшення адміністративно-правового регулювання з урахуванням нових концепцій.

4. Основні тенденції вдосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю засвідчують важливість перегляду підходів до цієї сфери, уживання заходів для підвищення рівня соціального добробуту цієї групи населення й упровадження гуманістичних принципів у правове регулювання соціального захисту осіб інвалідністю, що в результаті забезпечить удосконалення адміністративно-правового регулювання на основі нових концепцій інвалідності та місця особи з інвалідністю в суспільстві.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі теоретико-методологічного підходу проаналізовано норми національного законодавства та міжнародного досвіду утвердження стандартів соціальної захищеності осіб з наявною диференціацією обмежень життєдіяльності людини з інвалідністю, проведено теоретичне узагальнення, унаслідок чого запропоновано низку змін до чинного законодавства, спрямованих на вдосконалення сфери формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зорієнтованих на формування активного та прогресивного прошарку сучасного суспільства. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки та пропозиції, основними з яких є:

1. Констатовано, що одним з першорядних та актуальних напрямів державної політики в демократичній країні є її формування у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Соціальний захист людей з інвалідністю є основоположним для досягнення їх ефективної інтеграції в забезпеченні життя суспільства та активної участі в ньому. Наголошено, що для загального сприяння соціальному захисту потрібно розробити основні напрями відповідної державної політики з урахуванням конкретних обставин різних груп людей. З огляду на це запропоновано авторське бачення сутності поняття «державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю». Наголошено, що це цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів публічного управління, яку реалізують під час виконання нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування й реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Відповідно до сутності поняття сформульовано ознаки державної політики в досліджуваній сфері, а саме: державна політика є стабільною, організованою та цілеспрямованою діяльністю; державну політику здійснюють спеціальні уповноважені суб'єкти, з владними повноваженнями в кожній конкретній сфері; державна політика має бути чітко спрямованою на розв'язання

проблеми або досягнення результату; у державній політиці можна використовувати різні засоби для досягнення поставлених цілей – правових, економічних, адміністративних тощо.

2. Установлено, що метою соціальної захищеності осіб з інвалідністю є визначені напрями правотворчої та правореалізаційної управлінської діяльності суб'єктів державної влади для здійснення організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів щодо забезпечення рівних можливостей участі осіб з інвалідністю в житті суспільства, відновлення та підтримки здоров'я, матеріального забезпечення та охорони інших гарантованих державою прав осіб з інвалідністю. Основними завданнями соціальної захищеності є забезпечення медичних послуг та соціальних гарантій; адаптація житла та місцевої інфраструктури; модернізація освітньої галузі для задоволення потреб ринку праці та забезпечення можливостей навчання впродовж життя; гарантії захисту своїх прав; розроблення та реалізація спеціалізованих програм соціальної інтеграції інституційних груп; запобігання соціальній ізоляції осіб з інвалідністю через інноваційні моделі співпраці з громадськими організаціями. З-поміж завдань виокремлено пріоритетні: автономія та соціальна інклюзія осіб з інвалідністю; відхід від медичної моделі захисту; важливість «транспонації» системи послуг для осіб з інвалідністю, спрямування цих потреб на самостійність та атомізованість індивідуума.

Визначено, що принципами формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю є основоположні вихідні засади, які визнано системними, імперативними й спрямовано на регулювання процесу формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. У системі цих принципів запропоновано виокремлювати дві групи. До першої групи належать загальносистемні: повага до гідності й цінності осіб з інвалідністю; формування недискримінаційного суспільства; визнання прав і гарантування рівності участі в суспільному житті; сприяння автономії та незалежності осіб з інвалідністю; застосування принципу

інклюзивності; сприяння соціальній інтеграції; застосування індивідуального підходу до кожного та ін. У другій групі представлено спеціалізовано-структурні: цільові: принцип єдності мети державної політики щодо соціальної захищеності осіб з інвалідністю; послідовність та взаємоузгодженість заходів впливу стейкхолдерів для досягнення єдиної мети політики; розподіл та делегування цілей конкретним суб'єктам правозастосування; функціональні: формування належного нормативно-правового регулювання; закріплення функцій та повноважень відповідних державних органів та їх посадових осіб, відповідності впливу діяльності на конкретний об'єкт; забезпечення діяльності та підтримки громадських організацій; організаційно-процесуальні: забезпечення форм і методів реалізації політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; забезпечення заходів відповідного нагляду й контролю за реалізацією державної політики; стимулювання діяльності стейкхолдерів для досягнення мети державної політики.

3. Запропоновано визначати правові засади державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю нормативно-правовою основою, яку представлено системою норм права, закріплених у чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, де сформульовано мету, завдання, принципи державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також окреслено напрями діяльності уповноважених суб'єктів у цій сфері. З огляду на теорію права укладено класифікацію нормативно-правових актів у досліджуваній сфері, у якій представлено 1) міжнародно-правові акти; 2) національні, які також пропонуємо розподілити на конституційно-правові, законодавчі, підзаконні; 3) регіональні акти.

4. Визначено сутність адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Уважаємо, що ці відносини породжені нормами адміністративного права в межах державного управління, їхньою основною метою є створення соціально-правових та

інших прав і можливостей, забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами для участі в громадському житті. На підставі основних положень теорії адміністративного права розкрито зміст об'єкта адміністративно-правових відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Визначено ознаки адміністративно-правих відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. До них належать такі 1) суб'єктний склад відносин; 2) коло наділених прав і обов'язків цих суб'єктів у досліджуваній сфері; 3) правова природа, зумовлена правовими засадами, які є підґрунтям для становлення державної політики реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю та впливають на формування відносин цих суб'єктів; 4) персоніфікація відносин, яка виражається в тому, що державні органи реалізують свою діяльність у сфері соціальної захищеності інвалідів, створюють умови для забезпечення дотримання їхніх прав і свобод і тим самим вступають з інвалідами в правовідносини, щ передбачають створення правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення потреб цих осіб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій та громадській діяльності; 5) однією з ознак адміністративно-правових відносин у досліджуваній сфері є настання юридичної відповідальності. Окрім цього, запропоновано авторську класифікацію адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

5. Схарактеризовано суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю; виокремлено суб'єктів її формування та суб'єктів реалізації політики в досліджуваній сфері.

Обґрунтовано, що до суб'єктів формування й реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності належать такі: Верховна Рада України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Комітет з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів, Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування, а також низка комітетів, які опосередковано беруть участь у формуванні державної

політики захисту прав і свобод осіб з інвалідністю: Комітет з питань правової політики, Комітет з питань освіти, науки та інновацій, Комітет з питань транспорту й інфраструктури, Уповноважений Ради України з прав людини, Президент України, Офіс Президента України, Рада безбар'єрності.

У процесі аналізу кола повноважень виокремлено три групи суб'єктів реалізації публічної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та обґрунтовано їхнє місце в цьому етапі: 1) центральні органи виконавчої влади, які мають розгалужену адміністративно-управлінську систему органів з ієрархічним принципом побудови; 2) місцеві державні органи; 3) місцеве самоврядування.

6. З огляду на те, що соціальний захист є складником діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами, запропоновано авторське визначення методу державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Під цим поняттям слід розуміти способи створення дієвих заходів впливу на формування відносин між суб'єктом владних повноважень та інших учасників для забезпечення реалізації прав і свобод осіб з інвалідністю, їх соціальної захищеності нарівні з іншими особами.

Вивчення загальнотеоретичних підходів класифікації методів і нормативного забезпечення реалізації державної соціальної політики дало змогу диференціювати методи формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю, визначити шляхи реалізації цих методів у правовому аспекті. Зокрема, запропоновано організаційно-розпорядчий метод, який полягає в комплексі організаційних заходів, різної форми впливів на формування політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Соціально-психологічний метод є особливо значущим під час реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Наголошено, що соціально-психологічний метод сприяє оптимізації людей з обмеженими можливостями та осіб з інвалідністю до умов і рівня життєдіяльності суспільства з урахуванням технічного розвитку;

пом'якшенню їх адаптації до соціуму з подальшою можливістю стати активним прошарком прогресивного правового середовища. Цільове призначення впливу соціально-психологічного методу дозволило запропонувати такі групи спрямування: соціальна реабілітація ветеранів війни та інших осіб, які отримали інвалідність унаслідок бойових дій; соціальна активність; формування соціальних і трудових навиків; соціальна мотивація. Метод недопущення дискримінації полягає в тому, що в державній політиці передбачено створення для всіх осіб чи групи осіб рівних можливостей для реалізації їхнього потенціалу, вкладу в розбудову суспільства, активної та повноцінної участі в його житті, забезпечення збалансованості в соціальній захищеності своїх громадян. Правовий метод забезпечує застосування сукупності способів впливу публічних суб'єктів через застосування норм чинного законодавства на регулювання суспільних відносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

7. Унаслідок поглибленого вивчення поглядів учених-адміністративістів окреслено сутність поняття «адміністративні процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю». На підставі положень адміністративного права визначено сутність та проаналізовано нормотворчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, які становлять упорядковану систему впровадження нормотворчої ініціативи, розгляду, прийняття та підписання правового акта з його офіційним опублікуванням та набуттям чинності. У процесі з'ясування сутності досліджуваного поняття сформульовано основні нормотворчі процедури: 1) процедура висунення пропозиції щодо розроблення або прийняття відповідного нормативно правового акта, тобто документа з чітко визначеними вимогами, окресленими завданнями, який передбачає основні процесуальні аспекти його створення; 2) процедура попереднього розгляду нормативного проєкту з обговоренням громадськістю, поданими зауваженнями й пропозиціями до проєкту, згідно з якими нормативний акт

або приймають, або направляють розробникам на доопрацювання;
3) процедура державної реєстрації та офіційного оприлюднення нормативно-правового акта, унаслідок якої нормативний акт доводять до відома осіб та він стає обов'язковим для виконання.

8. З'ясовано, що установчі процедури формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю є правонаділяючим установчо-організаційним процесом щодо формування, ліквідації чи реорганізації суб'єктів права, які у визначеній послідовності реалізують владно-управлінську діяльність, спрямовану на розв'язання конкретних юридичних питань і винесення за ними індивідуальних рішень у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Стверджено, що в системі надання соціальних послуг для осіб з інвалідністю об'єднано такі сектори: державний, комунальний, недержавний. Зазначено, що в громадах органи місцевого самоврядування створили центри для надання соціальних послуг, однак немає чіткого розподілу повноважень щодо соціального захисту й надання соціальних послуг між тими чи тими верствами населення. З огляду на це запропоновано в центрах соціальних служб виокремити підрозділ з питань соціального захисту осіб з інвалідністю, у функціях якого потрібно передбачати здійснення комплексу заходів, спрямованих на реалізацію на місцевому рівні процедур для задоволення потреб осіб з інвалідністю, зокрема моніторингу оцінки потреб і якості надання тих чи тих послуг особам з інвалідністю.

9. Доведено, що процедури погодження полягають у встановленні порядку здійснення органами виконавчої влади погоджувальних заходів у межах їхніх повноважень, який гарантує заявникам право на отримання документа погодження за умови виконання ними всіх вимог законодавства для його отримання. Узагальнено, що базовими є процедури погодження й встановлення інвалідності та процедури щодо погодження надання соціальних послуг особам з інвалідністю. Порядок та умови визначення потреб у зв'язку з інвалідністю встановлюють на підставі висновку медико-

соціальної експертизи й з урахуванням здібностей до професійної і побутової діяльності особи з інвалідністю. Акцентовано увагу на важливості створення електронної системи з індивідуальним планом допомоги особам з інвалідністю, у складі якої буде інформація щодо потреб осіб, перелік документів, які потрібно збирати людині, та структурні підрозділи, до яких особа може звернутися для підтримки й повернення її до соціально-економічного життя. Засвідчено, що в чинному законодавстві не зазначено такої підстави інвалідності, яка виникла через поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержані у зв'язку з військовими діями. Така ситуація нині вимагає унормування цього питання й внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та Постанови Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. № 1317 «Питання медико-соціальної експертизи».

10. З'ясовано, що суб'єкти державної політики не можуть ефективно реалізувати свої повноваження без взаємодії всіх суб'єктів такої політики, а також з іншими суб'єктами публічної адміністрації та інститутами громадянського суспільства. Визначено, що взаємодія суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю – це передбачена законодавством спільна діяльність суб'єкта державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю та іншого такого суб'єкта або іншого публічного чи приватного суб'єкта, спрямована на забезпечення повноцінної участі осіб з інвалідністю у житті суспільства шляхом реалізації ними своїх прав й обов'язків. Зауважено, що взаємодія таких суб'єктів характеризується насамперед узгодженістю їхніх дій з огляду на різноманітність завдань, визначених чинним законодавством.

Виокремлено такі форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю: нормотворчі форми, укладення адміністративного договору, інституційні форми, прийняття адміністративних актів або актів юридичних осіб приватного права, обмін інформацією між суб'єктами взаємодії, розроблення та реалізація спільних

програм (планів), підготовка й проведення спільних заходів. Класифіковано цю взаємодію за такими критеріями: за суб'єктним складом; за складністю організаційного механізму форм її вираження; за напрямом впливу на суб'єктів взаємодії; за ступенем відкритості (публічності); за метою взаємодії; за нормативним врегулюванням; за категоріями форм взаємодії.

Наголошено, що взаємодію суб'єктів публічної адміністрації з іншими суб'єктами обумовлено неможливістю самостійного розв'язання покладених на них завдань, її важливою характеристикою є узгодженість між індивідуальними учасниками.

11. Досліджено особливості взаємодії Президента України, Верховної Ради України, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. З'ясовано декларативність повноважень радника-уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності у зв'язку з відсутністю в нього реальних важелів впливу на сферу соціального захисту осіб з інвалідністю. Окрім того констатовано, що Рада безбар'єрності при Кабінеті Міністрів України, попри свій консультативно-дорадчий статус, з огляду на склад її учасників (деякі члени уряду, керівники деяких центральних органів виконавчої влади, інших державних органів та всеукраїнських громадських організацій) може ефективно сприяти взаємодії між ними з питань формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Запропоновано форми взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, з-поміж яких сформовано такі групи: спільна діяльність щодо запобігання та протидії правопорушенням; координація самостійних дій у сфері охорони прав осіб з інвалідністю, що дозволяє усувати дублювання правоохоронних дій; надання правоохоронними органами допомоги суб'єктам формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю під час здійснення ними

правоохоронних заходів, а саме: у доступі до приміщень, документації тощо; обмін інформацією.

Досліджено питання взаємодії Збройних Сил України та інших військових формувань із суб'єктами у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, зокрема військово-лікарських комісій та медико-соціальних експертних комісій з позиції посилення їхньої взаємодії.

Обґрунтовано, що соціальний захист прав осіб з інвалідністю є різноплановим і потребує спільної взаємоузгодженої діяльності всіх державних інституцій та органів місцевого самоврядування у різних сферах - законодавчій, виконавчій, правоохоронній.

12. Наголошено, що в процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю участь громадянського суспільства може проявлятися не лише у формі діяльності організацій осіб з інвалідністю, але й інших громадських організацій у цій сфері. Визначено, що різноманітність цілей та завдань, що виникають перед суб'єктами формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, вимагає розширення ролі та важелів впливу громадських організацій осіб з інвалідністю, а також інших громадських організацій на формування та реалізацію такої державної політики.

З'ясовано особливості участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики в процесі діяльності громадських рад при центральних і місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

Сформульовано принципи взаємодії суб'єктів публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, зокрема системність, законність, гласність, толерантність, рівність, взаємоповага.

Визначено, що взаємодію суб'єктів публічної адміністрації з інститутами громадянського суспільства можна реалізовувати у формі

інформування, консультацій, діалогу та партнерства. Підкреслено, що розширення впливу інститутів громадянського суспільства під час ухвалення суб'єктами публічної адміністрації рішень повинно відбуватися з урахуванням наявності в громадськості належного рівня фахових знань у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю та їх можливості забезпечити справді позитивний вплив на формування та реалізацію державної політики у цій сфері й супроводжуватися пропорційним перекладанням відповідальності за їх неналежне виконання.

13. Досліджено сутність міжнародних стандартів соціальної захищеності осіб з інвалідністю, у яких закріплено достатні умови соціального залучення осіб з інвалідністю до освітнього, трудового, економічного, культурного життя суспільства. Ці міжнародні стандарти класифіковано на ті, які представлено в міжнародних загальних, галузевих актах (захист прав саме осіб з інвалідністю), і ті, що є спеціалізованими (захист прав осіб з інвалідністю в окремій сфері).

Засвідчено поступовий розвиток уявлень про сутність інвалідності та ролі держави в соціальному захисті осіб з інвалідністю від благодійних та медичних уявлень до потреби в комплексному соціальному захисті осіб з інвалідністю й створення умов реалізації їхніх прав як повноцінних членів суспільства.

З'ясовано, що міжнародні стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю загалом наголошують на важливості забезпечення особам з інвалідністю належного рівня життя поряд з іншими людьми в різноманітних сферах – освітній, трудовій, медичній, інфраструктурній тощо.

Констатовано, що нормотворчість у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю потрібно спрямовувати не копіювання декларативних норм міжнародно-правових документів у цій сфері, а важливо враховувати можливість їх реального виконання. З'ясовано, що міжнародні правові стандарти за своєю суттю є орієнтиром для гуманної та правової ідеології, яку держава має реалізувати у сфері соціальної захищеності осіб з

інвалідністю.

14. Обґрунтовано, що проблеми адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю мають соціально-економічні та політичні передумови, зокрема вони є наслідком неузгодженості декларативних засад державної політики в цій сфері з їх реальним втіленням у життя.

Виокремлено основні тенденції вдосконалення адміністративно-правового регулювання формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю:

- зміна законодавства з урахуванням національного й міжнародного досвіду;
- розроблення новітніх стандартів і нормативів забезпечення доступності інфраструктури, товарів і послуг для осіб з інвалідністю;
- заохочення інклюзивних практик у трудовій, освітній та інших сферах;
- удосконалення механізмів контролю та нагляду за дотриманням прав осіб з інвалідністю публічними та приватними суб'єктами;
- підвищення правосвідомості суспільства у сфері прав осіб з інвалідністю;
- удосконалення правового регулювання порядку консультацій та співпраці з представниками громадянського суспільства під час формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю;
- подальший розвиток антидискримінаційного законодавства;
- урахування досягнень сучасних технологій;
- подальший розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері.

На основі аналізу чинного законодавства запропоновано внести низку змін і доповнень у частині поліпшення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з огляду на

умови воєнного стану та наявність постійної загрози життю й здоров'ю всього цивільного населення, зокрема й цієї категорії осіб, унаслідок повномасштабного вторгнення Росії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson J. E. Public Policymaking : An Introduction. 7th ed. Boston: Wadsworth, 2011. 342 p. URL: <http://www.kropfpolisci.com/public.policy.anderson.pdf> (дата звернення 17.09.2023).
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/principle> (дата звернення 17.09.2023).
3. Cervati, A. (2021). Emilio Betti: Interpretation of Law and Commitment of the Contemporary Jurist. *Critical Hermeneutics*, 5(1), 1-38. URL: <https://ojs.unica.it/index.php/ecch/article/view/4951/4935> (дата звернення 17.09.2023).
4. Choi Seungjin Three Essays on Interaction in Public Management. Doctoral Dissertation in Public Policy and Administration. University of Kentucky. 2016. 189 p. URL: https://uknowledge.uky.edu/msppa_etds/17 (дата звернення 24.12.2022).
5. Combined second and third periodic reports submitted by Lithuania under article 35 of the Convention, due in 2020. URL: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FLTU%2F2-3&Lang=en (дата звернення 17.10.2023).
6. Fomichov, K., Maksymenko, N., Yunin, O., Rezvorovych, K., & Shevchenko, T. (2023). The essence of administrative legal relations in the sphere of social security for persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(78), 649–661. URL: <https://cutt.ly/4wcWhfwV> (дата звернення 17.09.2023).
7. Friedrich C. Man and His Government. New York: McGraw-Hill, 1963. 737 p.
8. Guide for Organisations of Persons with Disabilities. 15 p. URL: <https://www.edf-feph.org/content/uploads/2021/05/The-United-Nations-CRPD-Committee-guide-for-DPO-for-upload.pdf> (дата звернення 17.09.2023).

9. Kondratenko, V., Fomichov, K., Bobrishova, L., Seletskyi, O., Shestak, L. (2023). Theoretical and legal approaches regarding the administrative activities of the public authority in safeguarding rights of persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 676–685. URL: <https://cutt.ly/uwcWgvPe> (дата звернення 17.09.2023).

10. Kozar, Y., Lazariiev, V., Kapitanenko, N., Fomichov, K., Horislavska, I., & Hlebova, N. (2023). Normative and Legal Modern Time Terminology: Problem Application Issues. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 14(41), 510–525. URL: <https://cutt.ly/GwcWhCkF> (дата звернення 17.09.2023).

11. Merriam-webster Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/principle> (дата звернення 17.09.2023).

12. Overview of Social Security Disability Programs: SSI and SSDI. URL: <https://soarworks.samhsa.gov/article/overview-of-social-security-disability-programs-ssi-and-ssdi> (дата звернення 17.09.2023).

13. Oxford Bibliographies. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0063.xml> (дата звернення 17.09.2023).

14. Resolution 2475 (2019), adopted by the Security Council at its 8556th meeting, on 20 June 2019. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3810148?ln=en> (дата звернення 17.09.2023).

15. Sobol Y., Kondratenko V., Okopnyk O., Fomichov K., Skliarenko I. Interactions between the international convention and the system of guaranteeing the rights of persons with disabilities in Ukraine. *Cuestiones Políticas*. Vol. 40. Núm. 74. Maracaibo. 2022. p.p. 662–672.

16. Sobol Y., Kondratenko V., Okopnyk, O., Fomichov K., Skliarenko I. (2022). Interactions between the international convention and the system of guaranteeing the rights of persons with disabilities in Ukraine. *Cuestiones Políticas*, № 40 (74), 662–672. URL: <https://cutt.ly/AwcWgLdy> (дата звернення 17.09.2023).

17. Social security: A fundamental human right. URL: <https://ww1.issa.int/about/socialsecurity> (дата звернення 17.09.2023).

18. The Britannica Dictionary. URL: <https://www.britannica.com/dictionary/principle> (дата звернення 17.09.2023).

19. Ulf Melin and Karin Axelsson Inter-organizational interaction in public and private sectors – a comparative study. *Transforming Government: People, Process and Policy*. (7) 4. 2013. p. 431–452. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:660226/fulltext01.pdf> (дата звернення 24.12.2022).

20. Аганіна А. О. Загальні принципи адаптації вітчизняного законодавства з питань підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців до норм ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Вип. 8. 2014. С. 60–63.

21. Адамова О. С. Поняття правової класифікації. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 19–24.

22. Адвокатская группа «Юр.КомМ». Експертиза в нормопроектній діяльності. Інформаційне агенство «ЛІГА:ЗАКОН», 2016. URL: <https://jurliga.ligazakon.net/catalog/9318/publikatsii/26> (дата звернення 30.11.2023).

23. Адміністративна процедура : конспект лекцій / І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловійова ; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.

24. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.

25. Адміністративне право України : підручник / В. Галуцько, В. Олефір, Ю. Гридасов, А. Іванищук, С. Короед. Херсон : ХМД, 2013. Т. 1 : Загальне адміністративне право. Академічний курс. 393 с.

26. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина / ред. кол. : В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид.

думка, 2004. 584 с.

27. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручник : У 2 т : Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Авер'янов (голова) та інші. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.

28. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

29. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

30. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько , В. І. Курило, С. О. Короєд , О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

31. Адміністративне право України: навч. посіб.: у 2-х т. / [В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін.]; за заг. ред. В. В. Галуцька. Т. 1: Загальне адміністративне право. Херсон: ХМТ. 2011. 320 с.

32. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / [Валентин Галуцько, Тетяна Коломоєць, Оксана Кузьменко, Петро Діхтієвський, Олена Джафарова та ін. / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової]. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

33. Адміністративне право: Підручник. Під. ред. Л. Л. Попова. Юрист, 2002. 697 с.

34. Адміністративний договір про порядок застосування Угоди між Україною та Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян від 07.01.2001 року, укладений між Міністерство праці та соціальної політики України і Міністерство праці та соціальних питань Королівства Іспанія. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724_023#Text (дата звернення 12.02.2023).

35. Адміністративний процес : підручник / А. М. Бандурка, Н. М. Тищенко. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2001. 353 с.
36. Адміністративний процес України: Навч. посіб / А. Г. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. К.: Прецедент, 2007. 531 с.
37. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. Міністерство у справах ветеранів України: офіційний вебсайт. 2022. URL: <https://data.mva.gov.ua/> (дата звернення 17.09.2023).
38. Ананиев J., Денкова J. Предизвици и унапредување на правата на студентите со хендикеп во образовниот процес. *Knowledge – International Journal*. 2019. № 34 (2). pp. 381–385. URL: <https://cutt.ly/ewNZBGVH> (дата звернення 17.09.2023).
39. Армаш Н. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2005. 200 с.
40. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О. Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 3(44), 2022. С. 3–7. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2022/1.pdf (дата звернення 17.09.2023).
41. Бальцій Ю. Ю. Громадянське суспільство й локальна (муніципальна) демократія. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. № 29. С. 214–217.
42. Бараненко Д. Поняття та сутність нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 68–78.
43. Барський В. Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 2006. 221 с.
44. Безпалова О. І. Правові засади реалізації державної політики у правоохоронній сфері. *Право і Безпека*. 2012. № 3. С. 87–92.

45. Березовська-Чміль О. Б. Теоретико-методологічні основи дослідження соціального захисту. Випуск 9. 2012. URL: [http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4904/1/Pps_2012_9_24_\(1\).pdf](http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4904/1/Pps_2012_9_24_(1).pdf) (дата звернення 30.11.2023).
46. Берназюк Я. О. Процедурно-процесуальні аспекти нормотворчої діяльності Президента України: основні тези. *Держава і право*. Випуск 56. С. 20–24. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64053/04-Bernazyuk.pdf> (дата звернення 30.11.2023).
47. Біла В. Р. Адміністративна процедура як нормативна модель процесуальних правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 30. т. 2. С. 12–15.
48. Богатирьов І. Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): дис. д-ра. юрид. наук 12.00.08. Київ. 2006. 434 с.
49. Богданов С., Мойса Б. Аналітична записка «Пропозиції до політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю». Лабораторія законодавчих ініціатив. 2017. 40 с.
50. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання в цивільному праві: загальні положення. Київ. 2007. 280 с.
51. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 36.
52. Бондар О. Моніторинг та самоекспертиза освітнього середовища навчального закладу. 2007. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/375/> (дата звернення 29.08.2022).
53. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2004. 405 с.
54. Бурик З. М. Система методів державного регулювання сталого розвитку в Україні. *Pressing problems of public administration*. 1(49). 2016. С. 37-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_1_8 (дата звернення

17.09.2023).

55. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.

56. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.

57. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.]. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

58. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь. ВТФ «Перун». 2004. 1440 с.

59. Віжунов О. В. Доктринальні підходи до розуміння поняття «особа з інвалідністю». *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 5. С. 81–86.

60. Волошин В. О., Тітов Г. І., Шевченко І. Ф. Первинна інвалідність військовослужбовців: динаміка показників, кластери її профілактики та зниження. *Український журнал військової медицини*. 2022. Т. 3. № 1. С. 34–40.

61. Волошин Ю. О. Принцип: в 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. Т. 5. 736 с.

62. Глуховець В. А. Суб'єкти формування та реалізації державної політики МВС України в правоохоронній сфері. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2016. № 13. С. 74–75. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc23/21.pdf> (дата звернення 09.02.2023).

63. Гнатенко К. В. Принципи соціального забезпечення – основа галузі права соціального забезпечення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2 (31). С. 52–55.

64. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46–50.
65. Гурковський В. Взаємовідносини органів державної влади у сфері забезпечення інформаційної безпеки України: організаційно-правові питання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. № 3. 2002. С. 27–32.
66. Декларація про права дитини 1959 року. URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=331> (дата звернення 17.09.2023).
67. Декларація про права інвалідів від 09.12.1975 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169546__169546 (дата звернення 17.09.2023).
68. Дем'янчук О. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки НаУКМА*. К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2000. Т. 18: Політичні науки. С. 31–36.
69. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 337–340. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/81.pdf.
70. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник / Журавський В. С., Серьогін В. О., Ярмиш О. Н. Київ: Ін Юре, 2004. 672 с.
71. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [Авер'янов В. Б. та ін.] ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : Юстініан, 2007. 287 с.
72. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка. К. : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
73. Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій: Постанова Кабінету Міністрів України від

8 червня 2016 р. № 376. Дата оновлення 15.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.11.2023).

74. Джафарова О. В., Шатрава С. О., Погорілець О. В. Особливості визначення кола отримувачів одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста в умовах дії воєнного стану. *Право і безпека – Law and Safety*. 2023. № 3 (90). С. 88–101.

75. Джафарова О. В., Шатрава С. О. Деякі аспекти реалізації державної політики у сфері забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 грудня 2022 р.)*. Вінниця: ХНУВС, 2022. С. 38–41.

76. Дзюбенко Л. О. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 12–16.

77. Довженко Є. В. Поняття та завдання правового моніторингу. *Управління проєктами, системний аналіз і логістика. Технічна серія*. 2012. Вип. 10. С. 627–631.

78. Дозвільна (погоджувальна) процедура. 2023. URL: <http://dict.ippi.org.ua/wiki> (дата звернення 22.09.2023).

79. Доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Омбудсмен України. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf> (дата звернення 17.09.2023).

80. Доступність: Участь ГОІ у побудові сталого та інклюзивного суспільства. *Інформаційний бюлетень*. Випуск № 2. 2021. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Byuletten-2_-2021.pdf (дата звернення 30.11.2023).

81. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821> (дата звернення 28.10.2023).

82. Енциклопедичний словник з державного управління / [укл.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.

83. Енциклопедичний словник з державного управління; За ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ. 2010. 820 с.

84. Енциклопедія освіти / відп. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

85. Завальна Ж. Об'єкт цивільних правовідносин. *Юридична Україна*. 2006. № 7. С. 36–39.

86. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 17.09.2023).

87. Загнітко А. П., Щукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. 704 с.

88. Загоруйко О. Я. Великий універсальний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. 768 с.

89. Задорожня Г. В. Постійні комісії представницьких органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2006. 224 с.

90. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації від 20.06.2023. Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Бюро з демократичних інститутів і прав людини. Варшава, 28 квітня 2023 року. URL:

<https://www.osce.org/files/f/documents/0/1/546560.pdf> (дата звернення 17.09.2023).

91. Іваницький С. О. Принципи адвокатури. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 117–130.

92. Іванова О. Л. Соціальна політика : теоретичні аспекти. К.: Академія, 2003. 107 с.

93. Інструкція про встановлення груп інвалідності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.09.2011 року № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1295-11#Text> (дата звернення 17.09.2023).

94. Інструкція про порядок встановлення причинного зв'язку інвалідності у колишніх військовослужбовців з перебуванням на фронті: Накази Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства оборони України від 20.11.1992 року № 16-01/220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-01282-92#Text> (дата звернення 17.09.2023).

95. Іпатов А. В., Ханюкова І. Я. Поняття інвалідності і аспекти сучасного міжнародного права. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. № 3. 2015. С. 15–21.

96. Калініна С. П. Розвиток соціальної політики України в контексті активізації підтримки осіб з інвалідністю. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2020_1_11 (дата звернення 30.11.2023).

97. Кандиба С. Поняття адміністративно-правового захисту осіб з інвалідністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 101–105. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/19.pdf> (дата звернення 30.11.2023).

98. Капанадзе Б. П. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 3. С. 116–121. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/4_2015/part_3/21.pdf (дата звернення 17.09.2023).

99. Капечула А. О., Казанчук І. Д. Зміст і значення нормативно-правового акта в діяльності органів публічного адміністрування. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/12_12_2017/pdf/21.pdf (дата звернення 08.10.2023).

100. Капітан О. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності суб'єктів формування та реалізації соціальної політики України в умовах євроінтеграційних процесів : дис. док. філософії права зі спеціальності 081 Право. ЛДУВС. 2020. Львів. 227 с.

101. Капітан О. І. Законодавче гарантування соціальних прав людини як основа формування правової держави. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 197–200.

102. Кіблик Д. В. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: дис. ... док. філософії зі спеціальності 081 Право. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький. 2022. 258 с.

103. Коваленко Р. І. Вплив законодавства Європейського союзу на формування соціальної безпеки в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) За ред. проф. М. І. Іншина, к.ю.н. І. С. Сахарук. Київ. ФОП Маслаков. 2018. 191 с.

104. Ковальський В. С., Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. К.: Юрінком Інтер, 2005. 52 с.

105. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. Дата оновлення 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 17.09.2023).

106. Кодекс кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень: Ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. 2009. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb> (дата звернення 17.09.2023).

107. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.02. Київ, 1998. 282 с.

108. Колодій І. С. Сучасні тенденції державної освітньої політики України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні* : зб. тез доп. XI наук.-практ. конф., 30 березня – 4 квітня 2015 р. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. С. 235–239.

109. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ, 2011. 576 с.

110. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К. Вступ до навчального курсу «Адміністративне право України»: навч. лекція. Київ: Ін Юре. 2014. 240 с.

111. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

112. Комзюк А. В. Форми взаємодії Національної поліції з громадськістю у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 135–143.

113. Комзюк А. Т., Бандурка О. М. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. Справ. 2002. 336 с.

114. Конвенція ООН про права дитини. Прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1989 року URL: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf. (дата звернення 17.09.2023).

115. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006, ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009. Дата оновлення 06.07.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (Дата звернення 26.12.2002).

116. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 від 01.06.1983 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_065#Text (дата звернення 17.09.2023).

117. Кондратенко В.М. Міжнародні стандарти у сфері державного забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 15. С. 51–57.

118. Кондратєв Я. Ю., Римаренко Ю. І. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика: [довідникове видання]. К. КНТ. 2006. 740 с.

119. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 24.12.2022).

120. Концептуальні засади взаємодії політики й управління / Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський та ін. Київ: НАДУ, 2010. 300 с.

121. Коробенко Н. П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. К., 2010. 20 с.

122. Коробкін С. За рік кількість людей з інвалідністю зросла на 27 тисяч. SOCIAL.COM.UA. 2023. URL: <https://social.com.ua/lyshe-u-nas/zarik-kilkist-lyudej-z-invalidnistyu-zroslo-na-27-tysyach/>.

123. Коршунова Н. В. Конституційно-правові засади державної політики України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 144–156.

124. Костюк В. Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 13. Т. 1. С. 127–130.

125. Котвіцька А. А., Кубарєв І. В. Соціальний захист. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://cutt.ly/J8QeCjI>.

126. Котова Л. В., Бабіч-Касьяненко К. В. Право осіб з інвалідністю на

соціальне забезпечення: аналіз національного та міжнародного законодавства. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 2. С. 119–127.

127. Коханчук С. С. Адміністративно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо забезпечення прав інвалідів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. ТНЕУ. Тернопіль. 2018. 260 с.

128. Коханчук С. С. Правове регулювання взаємодії громадських організацій інвалідів з суб'єктами публічної адміністрації в контексті визначення поняття та форми взаємодії. *Наукові записки. Серія: Право*. Кропивницький, 2017. Вип. 2 (спецвип.). С. 134-138. С. 136.

129. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : монографія / за заг. ред. О. І. Безпалової. Харків : Факт, 2020. 480 с.

130. Кошиков Д. О. Принципи державно політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Наукові записки. Серія: Право*. Вип. 7. Спецвипуск. 2019. С. 59–65.

131. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посібник. К. Атіка. 2004. 512 с.

132. Красномовець В. А. Інвалідність: відображення соціального явища у теоретичних поняттях у контексті людського розвитку. URL: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/39.pdf. (дата звернення 30.12.2022).

133. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 30.12.2022).

134. Критерії розмежування. *Закон і бізнес*. URL: <https://zib.com.ua/ua/81856.html> (дата звернення 08.10.2023).

135. Крусян А. Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: Навч. посібник. Одеса: Юридична література. 2001. 164 с.

136. Крюков О. І. Соціальна забезпеченість населення як чинник побудови соціальної держави: Україна та європейський досвід. *Державне будівництво*. 2009. № 2. С. 5–9.

137. Кузнецова М. Ю. Міжнародно-правовий механізм захисту прав людей з обмеженими можливостями. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 7. С. 109–112.

138. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... докт. юрид. наук.: 12.00.07. Київ. 2006. 404 с.

139. Курнєв Ю. Д. Методологічні та теоретичні аспекти розвитку адміністративного процесу. *Право та державне управління*. 2013. № 4 (13). С. 44–48.

140. Куца А. М. Громадські організації інвалідів у сфері соціального захисту осіб з обмеженими функціональними можливостями. *Право і суспільство*. 2011. № 1. С. 114–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_1_25 (дата звернення 30.12.2022)

141. Куца А. М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя. 2011. 18 с.

142. Куца А. М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2011. 297 с.

143. Ліжевський А. Л. Публічне адміністрування у сфері соціального захисту: теорія та практика: дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя. 2021. 200 с.

144. Луць Л. Формування правового механізму взаємодії України з Радою Європи та Євросоюзом. *Віче*. № 7–8. 2006. С. 54–57.

145. Ляхівненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2011. Вип. 51. С. 666–672.

146. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: Навч.

посібник. К.: МАУП, 2000. 256 с.

147. Малишевська І. А. Міжнародне регулювання прав осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4. С. 24–32.

148. Мандюк О. О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2017. 213 с

149. Маринець В. С. Конвенція ООН про права інвалідів та її вплив на українське законодавство у сфері соціального захисту осіб з порушенням слуху. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 506–515.

150. Масленнікова В. Нові підходи державної політики до забезпечення прав осіб з інвалідністю у сфері праці. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 8. С. 20–25.

151. Мельник В. Поняття та ознаки соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретико-правовий аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2(12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15mvvtpa.pdf> (дата звернення 08.10.2023).

152. Мельник В. П. Розвиток законодавства про соціальний захист осіб з інвалідністю в умовах незалежної української держави. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 260–266.

153. Мельник Л. М. Сутність та перспективи розвитку системи надання соціальних послуг малозахищеним верствам населення в Україні. *Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 28 квітня 2016 р.)*. Д.: ДНУ. 2016. С. 120–124.

154. Мельник Р.С. Адміністративні процедури в діяльності органів внутрішніх справ. *Вісник «Запорізького юридичного інституту*. 2001. № 3. С. 97–101.

155. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : Навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

156. Мельниченко Б. Б. Адміністративний акт як основна форма публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2021. № 1. Том 32 (71). С. 57–62. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/13.pdf (дата звернення 30.11.2023).

157. Миськів Л. Поняття системи державних органів як суб'єктів реалізації інклюзивної освіти в Україні. *Адміністративне право і процес.* 2020. № 4. С. 163-197.

158. Миськів Л. До проблеми визначення поняття «система суб'єктів деінституалізації в Україні». *Адміністративне право і процес.* 2020. № 1. С. 123–127.

159. Мироненко Т. Є. Організаційно-правові аспекти управління взаємодією органів прокуратури України з громадськістю: дис. канд. юрид. наук.: 12.00.07. Харків. 2007. 190 с.

160. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 16.12.1966 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення 17.09.2023).

161. Мінка Т. П., Герасімчук С. С. Адміністративно-правове регулювання прав осіб з інвалідністю: сучасний стан та шляхи удосконалення. *Правова позиція.* 2022. № 4. С. 60–62.

162. МОЗ: робота над законопроектом з реформування МСЕК в Україні триває. 2023. URL: <https://thepharma.media/uk/news/33262-moz-robota-nad-zakonoprojektom-z-reformuvannya-msek-v-ukrayini-trivaje-10102023> (дата звернення 09.09.2023).

163. Моніторинг додержання прав громадян на медико-соціальну експертизу в умовах воєнного стану. 2023. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/en/news_details/monitoring-doderzhannya-prav-gromadyan-na-mediko-socialnu-ekspertizu-v-umovah-voyennogo-stanu (дата звернення 15.09.2023).

164. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в

охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 193 с.

165. Надольний М. І. Мета і Засоби. Енциклопедія Сучасної України: онлайн-версія / редкол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66645> (дата звернення 17.09.2023).

166. Нижник Н., Гуменюк І., Муза О. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 4. С. 21–29.

167. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Упорядники: Азін В. О., Байда Л. Ю., Госс Н., Ждан П. М., Сухініна І. М., Флетчер А. К: Ленвіт: 2015. 102 с.

168. Новакова О. В., Пашина Н. П. Аналіз державної політики: навчальний посібник. Вид. 2-е, перероб.. і доп. Маріуполь: Вид-во Маріупольського державного університету, 2017. 304 с.

169. Нормативний акт як інструмент публічного адміністрування. 2023. URL: <https://testderz.com/zno-pravo/admin-law-lecture> дата звернення 08.10.2023).

170. Нормотворча діяльність Президента України та її нормопроектне забезпечення: монографія / О. В. Скрипнюк, В. Л. Федоренко, Ю. Г. Барабаш, Я. О. Берназюк та ін.; за ред. О. В. Скрипнюка і В. Л. Федоренка. К.: НАДУ, 2011. С. 51.

171. Нормотворчість і правоутворення. URL: <http://ftplec.nlu.edu.ua> (дата звернення 08.10.2023).

172. Оксьом І. Г. Правове регулювання соціальної сфери: сучасний стан та напрями удосконалення. *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С. 246–253.

173. Опацький Р. М. Адміністративно-правові засади формування та реалізації ювенальної політики в Україні: дис. ...канд. юрид. наук.: 12.00.07. Дніпро, 2021. 410 с.

174. Організації громадянського суспільства як надавачі соціальних послуг. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/weact_dovidkovyy_posibnyk_dlya_ogs_final.pdf (дата звернення 08.09.2023).

175. Організаційно-розпорядчі методи менеджменту. StudFails. URL: <https://studfile.net/preview/4532511/page:90/> (дата звернення 17.09.2023).

176. Особам з інвалідністю. Міністерство соціальної політики України Міністерство соціальної політики України: офіційний вебсайт. 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення 17.09.2023).

177. Осуществление Всемирной программы действий в отношении инвалидов: общество для всех в XXI веке : Резолюция 58/132 Генеральной Ассамблеи ООН от 22.12.2003 г. URL: <http://www.un.org/russian/> (дата звернення 17.09.2023).

178. Палієнко Т., Семигіна Т. Психосоціальна підтримка ветеранів війни та цивільних, які постраждали через збройний конфлікт: попередня оцінка ситуації. 2016. 30 с. URL: <https://cutt.ly/NwaexNXX> (дата звернення 17.09.2023).

179. Панчишин Р. І. Поняття та форми взаємодії органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2018. № 6 (2). С. 108–113.

180. Паровишнік О. В. Адміністративно-правовий статус інваліда. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Випуск 27. Том 2. С. 169–173.

181. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012/1. С. 338–342.

182. Пасічніченко С. В. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». К., 2011. 224 с.

183. Пархоменко Н. М. Договір у системі права України : дис...канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 1998.

184. Перерва Ю. М. Законодавчий процес в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ. 2009. С. 191.

185. Петришин О. В. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право. 2014. 368 с.

186. Петришина М. О. Загальна характеристика нормотворчого процесу в органах місцевого самоврядування в Україні. *Право України*. 2010. № 4. С. 47–53.

187. Питання медико-соціальної експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1317. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

188. План роботи Ради у справах осіб з інвалідністю на III–IV квартал 2019 р. Рада у справах осіб з інвалідністю: вебсайт. 2019. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Rada-u-spravah-osib-z-inalidnistyu.html> (дата звернення 17.09.2023).

189. Поклонська О. Ю. Взаємодія інститутів громадянського суспільства та демократичної правової держави в Україні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 506–512.

190. Пол Браун М. Посібник з аналізу державної політики / пер. з англ. Л. Тарахан, М. Зарицька, Р. Ткачук, Л. Малець. Київ: Основи, 2000. 243 с.

191. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін; упоряд. В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін. Київ: Генеза, 1997. 400 с.

192. Поспелова Т. В., Орлова Н. С. Програмно-цільовий механізм державного регулювання соціальної сфери. *Державне управління*. Наукові праці. 2017. Вип. 278. Т. 290. С. 108–113.

193. Потрібні не поспішні, а системні рішення: що треба змінити, щоб укриття стали справді доступними. Рубрика. Все по полицкам. 03.06.2023. URL: <https://rubryka.com/article/dostup-ukryttya/> (дата звернення 17.09.2023).

194. Право осіб з інвалідністю на працю: стан реалізації та перспективи: Інформаційно-аналітичні матеріали до слухань комітету ВРУ у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів / Міністерство соціальної політики України, Державна установа Науково-дослідний інститут соціально-трудових відносин, 2013. 37 с.

195. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-IV. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення 17.09.2023).

196. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо строку повторного огляду осіб з інвалідністю та продовження строку дії деяких медичних документів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2022 року № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 15.09.2023).

197. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю: Закон України від 18.10.2022 № 2682-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2682-20#Text> (дата звернення 17.09.2023).

198. Про внесення змін до деяких законів України щодо перейменування Фонду соціального захисту інвалідів і приведення термінології у відповідність із законодавством у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю: Закон України від 01.06.2021 р. № 1499-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-20#Text> (дата звернення 17.09.2023).

199. Про внесення змін до Положення про централізований банк даних з проблем інвалідності: висновок антикорупційної експертизи проєкту постанови Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 307-2023-п. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/307-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 22.09.2023).

200. Про внесення зміни до Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.12.2022 року № 1356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1356-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.10.2023).

201. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. Дата оновлення 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення 17.09.2023).

202. Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги : Постанова Кабінет Міністрів України від 29 січня 2003 р. № 117. Дата оновлення 23.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.12.2022).

203. Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Співтовариством: Указ Президента України від 24.02.1998 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148/98#Text> (дата звернення 17.09.2023).

204. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#n8> (дата звернення 17.09.2023).

205. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. Дата оновлення 27.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

206. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. Дата оновлення 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення 17.09.2023).

207. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення 17.09.2023).

208. Про затвердження Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 липня 2018 року № 579. Дата оновлення 13.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text> (дата звернення 17.09.2023).

209. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності : Наказ МОЗ України від 05.09.2011 № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1295-11#Text> (дата звернення 17.09.2023).

210. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Міністерства соціальної політики України від 23.06.2020 № 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text> (дата звернення 17.09.2023).

211. Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 185. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id265465> (дата звернення 30.11.2023).

212. Про затвердження Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 285-р. Дата оновлення 07.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 17.09.2023).

213. Про затвердження Плану заходів щодо поліпшення доступу до інформації осіб з вадами слуху шляхом субтитрування і сурдоперекладу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 р. № 209-р. Дата оновлення 28.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2009-%D1%80#Text> (дата звернення 17.09.2023).

214. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік: Розпорядження Кабінетом Міністрів України від 25 квітня 2023 р. № 370-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370-2023-%D1%80#n16>.

215. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних силах України: Наказ Міністра оборони України від 14.08.2008 р. № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08/print1487078353429940#Text> (дата звернення 17.09.2023).

216. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

217. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423. Дата оновлення 12.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.12.2022).

218. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733. Дата оновлення 25.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D0%BF#top> (дата звернення 17.09.2023).

219. Про затвердження Положення про Радника Президента України: Указ Президента України від 26.07.2021 р. № 309/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309/2021#Text> (дата звернення 17.09.2023).

220. Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з прав осіб з інвалідністю: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2017 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/125-2017-%D0%BF#n9> (дата звернення 17.09.2023).

221. Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю: Наказ Міністерства соціальної політики від 14.04.2011 № 129. Дата оновлення 08.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text> (дата звернення 17.09.2023).

222. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства соціальної політики України та Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю із забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших осіб технічними та іншими засобами реабілітації: Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.09.2020 р. № 671. Дата оновлення 01.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-20#Text> (дата звернення 08.10.2023).

223. Про затвердження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 282. Дата оновлення 26.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/282-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

224. Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, інших окремих категорій населення медичними виробами та іншими засобами: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.12.2009 р. № 1301. Дата оновлення 12.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1301-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.10.2023).

225. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. № 187. Дата оновлення 14.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.10.2023).

226. Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства фінансів України від 30.04.2002 р.

№ 226/293/169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0466-02#Text> (дата звернення 17.09.2023).

227. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади: Постанова Кабінету Міністрів від 7 травня 2022 р. № 560. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP190576?an=2> (дата звернення 15.09.2023).

228. Про затвердження Порядку обміну інформацією з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування та Централізованого банку даних з проблем інвалідності: Постанова Правління Пенсійного фонду України від 10.09.2021 р. № 26-1 та Наказ Міністерства соціальної політики України від 10.09.2021 р. № 506. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/za426-21#Text> (дата звернення 17.09.2023).

229. Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обліку та зберігання посвідчень для осіб, які одержують державну соціальну допомогу відповідно до Законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»: Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.01.2019 р. № 35. Дата оновлення 29.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-19#Text> (дата звернення 08.10.2023).

230. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. Дата оновлення 10.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

231. Про затвердження складу Громадської ради при Національній сервісній соціальній службі України : Наказ голови Національної сервісної соціальної служби України від 14.06.2022 р. № 44. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/gromadska-rada/Sklad_GR.pdf (дата

звернення 17.09.2023).

232. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text> (дата звернення 17.09.2023).

233. Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та Порядку їх складання: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2007 р. № 623. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-07#Text> (дата звернення 08.10.2023).

234. Про затвердження форм первинної облікової документації, що використовується в медико-соціальних експертних комісіях: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30.07.2012 р. № 577. Дата оновлення 23.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-12#Text> (дата звернення 08.10.2023).

235. Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.02.1999 р № 145 URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145/99> (дата звернення 17.09.2023).

236. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#top> (дата звернення 17.09.2023).

237. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 17.09.2023).

238. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22.12.2006 № 525-V. Дата оновлення 09.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16#top> (дата звернення 17.09.2023).

239. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV. Дата оновлення 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 17.09.2023).

240. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Дата оновлення 10.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.09.2023).

241. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення 17.09.2023).

242. Про нормативно-правові акти: Проект закону України від 21 січня 2008 р. № 1343-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF11B01A.html (дата звернення 08.10.2023).

243. Про організацію додаткових заходів та проведення оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту на території міста Одеси: Розпорядження Одеського міського голови № 248 від 01.06.2023. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/mayor/198046/?print> (дата звернення 17.09.2023).

244. Про організацію надання соціальних послуг для осіб з інвалідністю у рамках фінансової підтримки громадських об'єднань осіб з інвалідністю. 2023. URL: <https://vorozhbyanska-gromada.gov.ua/news/1701160489/> (дата звернення 22.08.2023).

245. Про організацію проведення оцінки стану готовності захисних споруд цивільного захисту на території громади : Розпорядження Сарненського міського голови № 50 від 02 березня 2023 р. URL: <https://sarny-rada.gov.ua/dokumenty/rozporjadzhennja-miskogo-golovi/rozp-2023/march/10112-50-vid-02-bereznja-2023-roku-pro-organizaciju-provedennja-ocinki-stanu-gotovnosti-zahisnih-sporud-civilnogo-zahistu-na-teritoriji-gromadi.html> (дата звернення 17.09.2023).

246. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 р. № 157-IX. Дата оновлення 07.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20> (дата звернення 17.09.2023).

247. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Дата оновлення 06.11.2022. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 30.12.2022).

248. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX. Дата оновлення 23.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-20#Text> (дата звернення 30.12.2022).

249. Про Положення про Офіс Президента України : Указ Президента від 25 червня 2019 р. № 436/2019. Дата оновлення 17.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#top> (дата звернення 30.12.2022).

250. Про призначення Т. Ломакіної Радником – уповноваженим Президента України з питань безбар'єрності Указ Президента України від 15.06.2021 № 248/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/2021#Text> (дата звернення 30.12.2022).

251. Про проведення перевірки стану захисних споруд: Розпорядження Ніженського міської ради від 17 травня 2022 р. № 105. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:1FeyO5y5yugJ:https://nizhynrada.gov.ua/files/2022-06-06/AsNcyO39Z8.docx&cd=18&hl=uk&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення 30.12.2022).

252. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV. Дата оновлення 01.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення 30.12.2022).

253. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. Дата оновлення 02.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення 30.12.2022).

254. Про робочу групу з перевірки стану готовності існуючих захисних споруд цивільного захисту на території Скадовського району: Розпорядження Скадовської державної адміністрації від 23 лютого 2022 р. № 29. URL: <https://skadovsk-rda.gov.ua/docs/15936/> (дата звернення 30.12.2022).

255. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. Дата оновлення 27.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/ed20231231#Text> (дата звернення 08.10.2023)

256. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Дата оновлення 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 30.12.2022).

257. Про створення комісії з обстеження захисних споруд цивільного захисту та огляду інших об'єктів (будівель, споруд, приміщень) щодо можливості їх використання для укриття населення : Розпорядження П'ятихатської міської ради від 24 березня 2023р. № 58-р. URL: <https://pyatihmr.dp.gov.ua/rishennya-gromadi/pro-stvorennia-komisii-z-obstezhennia-zakhysnykh-sporud-tsyvilnoho-zakhystu-ta-ohliadu-inshykh-obiektiv-budivel-sporud-prymishchen-shchodo-mozhlyvosti-ikh-vykorystannia-dlia-ukryttia-naseleenn> (дата звернення 17.09.2023).

258. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення 17.09.2023).

259. Про суспільні медіа України: Закон України від 17.04.2014 № 1227-VII. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text> (дата звернення 17.09.2023).

260. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#top> (дата звернення 17.09.2023).

261. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. Дата оновлення 28.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.09.2023).

262. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. Дата онволення 31.03.2023.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення 17.09.2023).

263. Про утворення Ради безбар'єрності : Постанова Кабінету Міністрів Україна від 14.04.2021 № 443. Дата оновлення 04.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

264. Про утворення Ради у справах осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 р. № 628. Дата онволення 23.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/628-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.09.2023).

265. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» за реєстр. № 5344-д від 18.11.2022, внесений народними депутатами України – членами Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Г. Третяковою та ін.: Офіційний веб портал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40853> (дата звернення 17.09.2023).

266. Протокольне рішення засідання Ради у справах осіб з інвалідністю № 1. Рада у справах осіб з інвалідністю: вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Rada-u-spravah-osib-z-inalidnistyu.html> (дата звернення 17.09.2023).

267. Публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. / [за заг. ред. д-ра ф. наук, проф. В. В. Корженка, к.е.н., доц. Н. М. Мельтюхової. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.

268. Путій М. В. Сутність та види адміністративних процедур проходження служби у корпусі оперативно-раптової дії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Випуск 40. т. 3. С. 90–94.

269. Пухкал О. Г., Гомоляко О. В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24/2017. С. 106–112

270. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. *Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні та розкритті злочинів*: Тези доп. наук.-практ. конф., 23 травня 2003 р. Л., 2004. С. 93–104.

271. Рабінович П., Венецька О. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 18–28.

272. Расюк А. О. Відомча нормотворча діяльність в Україні та шляхи її модернізації. *Наука і правоохорона*. 2019. № 1. С. 140–147.

273. Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг. Новація, яка потребує уваги. 2023. URL: <https://yvu.com.ua/reyestru-nadavachiv-ta-otrymuvachiv-sotsialnyh-poslug-novatsiya-yaka-potrebuye-uvagy/> (дата звернення 01.10.2023).

274. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» від 20.12.1993р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_306. (дата звернення 17.09.2023).

275. Рекомендації R(92)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про послідовну політику щодо осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 09.04.1992. URL: <https://ud.org.ua/zakonodavstvo/mizhnarodni-dokumenti-ta-standarti/173-r-92-6> (дата звернення 17.09.2023).

276. Реформа МСЕК і заміна чинного порядку встановлення інвалідності – МОЗ. URL: https://buh.ligazakon.net/news/222797_reforma-msek-zamna-chinnogo-poryadku-vstanovlennya-nvaldnost--moz (дата звернення 08.09.2023).

277. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К. : КНЕУ, 2009. 162 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32612201.pdf> (дата звернення 08.10.2023)

278. Рішення Виконавчого комітету Сумської міської ради «Про створення координаційної ради у справах ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю» від 20.04.2021 р. № 185. URL:

<https://dszn.smr.gov.ua/koordinatsijna-rada-veteraniv-ta-osib-z-invalidnistyu/>

(дата звернення 17.09.2023).

279. Рішення Київської обласної ради від 22.06.2017 року № 346-15-VII «Про затвердження Київської обласної цільової програми підтримки у Київській області людей з інвалідністю на 2017–2020 роки». URL: http://uszn.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Programa_inv.pdf (дата звернення 17.09.2023).

280. Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.

281. Рудой К. М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х. 2004. 214 с.

282. Руженський М. М. Соціальна захищеність населення – ключовий інструмент розвитку людського капіталу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32607075.pdf> (дата звернення 17.09.2023).

283. Руснак Ю. І. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів державної податкової служби України: : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 18 с.

284. Сидоренко О. О. Методологічні підходи до визначення правового акта. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 43–46.

285. Система розробки і здійснення публічних політик в Україні / Під загальною редакцією О. П. Дем'янчука. К.: Факт, 2004. 224 с.: Розділ «Організаційно-правові аспекти формування державної політики» / І. Коліушка, А. Кірмача. URL: <https://pravo.org.ua/organizatsijno-pravovi-aspekty-formuvannya-derzhavnoyi-polityky/> (дата звернення 30.11.2023).

286. Система соціального захисту. *Мего-Інфо. Юридичний портал*. № 1. URL: <https://cutt.ly/9woeI9iM>.

287. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/467-teorya-prava-derjavi-skakun-of.html> (дата звернення 08.10.2023).

288. Скляренко І. В., Соболев Є. Ю. Публічно-правові спори у сфері управління комунальною власністю, пов'язані із захистом прав осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*. Кропивницький, 2019. Випуск 6. Спецвипуск. 2019. Кропивницький. С. 33–37.

289. Скуратівський В. А. Соціальна політика як суспільний феномен і вид практичної діяльності. *Вісник УАДУ при Президентові України*. 1997. № 1. С. 32–37.

290. Слинько Д. В. Загальнотеоретична характеристика установчого процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 11. т. 1. С. 1–20.

291. Слинько Д. В. Основні принципи установчого процесу. Науково-дослідний інститут публічної політики і соціальних наук. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2020. С. 40–42.

292. Слинько Д. В. Особливості установчого процесу в діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. 2018. № 71(4). С. 29–35. URL: <http://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/213/160/> (дата звернення 30.11.2023).

293. Слинько Д. В. Правова форма діяльності держави як критерій класифікації юридичного процесу. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. С. 16–20.

294. Слинько Д. В. Юридичний процес: історія, теорія, практика : монографія. Харків : Вид-во «НТМТ», 2017. 415 с.

295. Словник іншомовних слів <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EE%E1%27%BA%EA%F2> URL: (дата звернення 17.09.2023).

296. Словник української мови: в 11 томах. Т. 1. К., 1970. 799 с. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> (дата звернення 17.09.2023).

297. Словник української мови: в 11 томах. Т. 3. К., 1972. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> (дата звернення 17.09.2023).

298. Словник української мови: в 11 томах. Т. 4. К., 1973. URL: <http://sum.in.ua/s/meta> (дата звернення 17.09.2023).

299. Словник української мови: в 11 томах. Т. 7. К., 1976. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> (дата звернення 17.09.2023).

300. Соболев Є. Визначення поняття та переліку суб'єктів публічної адміністрації в контексті реалізації положень адміністративної реформи. *Наукові записки. Серія: Право*. 2018. Вип. 5. С. 49–55.

301. Соболев Є. Захист прав і свобод інвалідів через призму реалізації людиноцентристського підходу в діяльності органів публічної влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 120–123.

302. Соболев Є. Форми взаємодії громадських організацій осіб з інвалідністю із суб'єктами публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. № 3. 2017. С. 168–171.

303. Соболев Є. Ю. Адміністративно-правові засади організації взаємодії громадських організацій інвалідів з публічною адміністрацією щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 9–2(1). С. 131–134.

304. Соболев Є. Ю. Діяльність органів публічної влади щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів: адміністративно-правова теорія та практика : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 546 с.

305. Соболев Є.Ю. Удосконалення окремих напрямів діяльності органів публічної влади, визначених в межах Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 42. С. 201–204.

306. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/2023/11/07/sotsialni-poslugi-v-umovah-vijni-novi-zmini-ta-vikliki/> (дата звернення 22.08.2023).

307. Соціальні послуги: хто може залучатися до їх надання. URL: <https://socsprava.com.ua/praktyka/soczialni-poslugy-hto-mozhe-zaluchatysya-do-yih-nadannya/> (дата звернення 10.09.2023).

308. Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства / О. Пищуліна, В. Юрчишин, К. Маркевич, М. Міщенко, Д. Добровольський; Заг. кер. О. Пищуліна. Київ : Центр Разумкова, 2022. с. 277.

309. Стандартні правила щодо урівняння можливостей інвалідів були прийняті Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй на сорок восьмій сесії 20 грудня 1993 року (резолюція 48/96). Товариство «Надія». Львів. 1998. 49 с.

310. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник. За заг. ред. д. ю. н., проф. С. Г. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 507 с.

311. Стеценко С. Г. Громадське суспільство та правова держава: проблеми взаємодії. *Право України*. 2014. № 4. С. 71–79.

312. Стрибко Т. І. Правовий акт як компонент правової системи України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Випуск № 1. С. 7–16.

313. Сурмін Ю. П., Михненко А. М. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: Навч. посіб. Київ: НАДУ. 2011. 388 с.

314. Сухицька Н. В. Принципи соціального забезпечення населення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Т. 1. Вип. 6-2. С. 55–57.

315. Тарахонич Т. І. Ефективність правового регулювання (питання теорії). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 11–13.

316. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. М.: Юристъ, 2004. 512 с.

317. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*.

2012. № 1 (35). С. 50–54.

318. Терещук В. Поняття, ознаки та структура суб'єктів публічного адміністрування України. *Право і суспільство*. 2020. № 1. Ч. 2. С. 89–94.

319. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2002. 750 с.

320. Тимощук В. П. Адміністративна процедура. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Адміністративна_процедура.

321. Тимощук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : монографія. Київ : Конус-Ю, 2010. 296 с.

322. Тихомиров Д. Співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики у правових дослідженнях безпекової проблематики. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 201–207.

323. Ткаченко І. Поняття, зміст та структура правовідносин у сфері соціального захисту громадян. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3–4. С. 62–69. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-62-69.pdf. DOI 10.33287/11216 (дата звернення 17.09.2023).

324. Ткаченко І. М. Загальна характеристика формування передумов становлення нормативно-правового регулювання адміністративних процедур захисту прав осіб з інвалідністю як напряду реалізації соціальної функції держави. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 9. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/36/26>.

325. Томкіна О. О. Акти Кабінету Міністрів України: теоретичні засади видання та реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний транспортний ун-т. Київ, 2005. С. 72.

326. Горохтій Ю. З. Форми і методи взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. *Право і Безпека*. 2004. Т. 3. № 1. С. 26–31.

327. Трюхан О. А. До питання встановлення інвалідності в умовах воєнного стану: новації законодавства. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Випуск 5. С. 15–19.

328. У Держстаті розповіли, скільки в Україні людей з інвалідністю. Радіо свобода. 24 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-invalidnist-statystyka/31324501.html> (дата звернення 17.09.2023).

329. У Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів обговорили проблеми, з якими стикаються особи з інвалідністю під час війни. Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів: офіційний вебсайт. 2022. URL: https://komspir.rada.gov.ua/news/main_news/75747.html (дата звернення 17.09.2023).

330. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 17.09.2023).

331. Усенко Т. В. Особливості правового регулювання працевлаштування інвалідів в Україні. *Право і безпека*. 2006. № 2 (№ 5/2). С. 122–125.

332. Філософський енциклопедичний словник / Редкол. : С. С. Аверінцев, Е. А. Араб Огли, Л. Ф. Іллічів та ін. 2-е вид., 1989. 815 с.

333. Фомічов К. С. Роль адміністративних процедур в процесі реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Приватне та публічне право*. 2023. № 2/2023. С. 49–52. URL: <https://cutt.ly/uwFpVRwZ>.

334. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Випуск 14. С. 128–134. URL: <https://cutt.ly/AwFpAPXr>.

335. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з правоохоронними органами. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 3. С. 63–68. URL: <https://cutt.ly/ZwFpBaQU>.

336. Фомічов К. С. Адміністративно-правовий аналіз суб'єктного складу формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 185-190. URL: <https://cutt.ly/swFpFnCP>.

337. Фомічов К.С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 337–340. URL: <https://cutt.ly/RwFpOIth>.

338. Фомічов К. С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2023 р., м. Тернопіль)*. 2023. С. 151–153.

339. Фомічов К. С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 337–340. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/81.pdf (дата звернення 30.11.2023).

340. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». *Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2023 р., м. Харків)*. Ч. 1. Серія «Сектор безпеки України». Вип. 43. Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 265–273.

341. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «метод державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю». *International scientific-practical conference “Current issues of science, education and society: theory and practice”*: conference proceedings (Aarhus, Denmark, October 20, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. P. 48–49.9.

342. Фомічов К. С. До питання щодо класифікації адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах*: Матеріали VI Міжнародного правничого форуму. (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha - Pres, 2023. С. 109–113.

343. Фомічов К. С. Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1(33). С. 71–76. URL: <https://cutt.ly/FwFpPjBp>.

344. Фомічов К. С. Класифікація адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Правова позиція*. 2023. № 1(38). С. 49-53. URL: <https://cutt.ly/NwFpApCy>.

345. Фомічов К. С. Методи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 132–137. URL: <https://cutt.ly/UwFpXYkU>.

346. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю загального та спеціального спрямування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 3. С. 107–113. URL: <https://cutt.ly/0wFpCyCr>.

347. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти як орієнтир для удосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Випуск 10. Спецвипуск. С. 210–215. URL: <https://cutt.ly/UwFpUg0K>.

348. Фомічов К. С. Фомічов К. С. Нормотворча діяльність у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Випуск 2. С. 155–159. URL: <https://cutt.ly/hwFpGUTm>.

349. Фомічов К. С. Окремі види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Випуск 79: Ч. 2. С. 114–118. URL: <https://cutt.ly/awFpVqHj>.

350. Фомічов К. С. Основні види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference*. (Pisa, Italian Republic, October 27, 2023). Pisa, Italian Republic: International Center of Scientific Research, 2023. P. 48–49.

351. Фомічов К. С. Особливості здійснення нормотворчої діяльності у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану: матеріали II Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (27–29 вересня 2023 р., м. Ужгород)*. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 468–470.

352. Фомічов К. С. Поняття та види взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 12. С. 340–343. URL: <https://cutt.ly/DwFpOyli>.

353. Фомічов К. С. Поняття та ознаки взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової*

академії, заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (31 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 528–530.

354. Фомічов К. С. Поняття, принципи та основні форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Київський часопис права*. 2023. Випуск 2. С. 106–112. URL: <https://cutt.ly/jwFpL66I>.

355. Фомічов К. С. Правові засади державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю: міжнародно-правовий аспект. *Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference*. (Sofia, Republic of Bulgaria, October 20, 2023). Sofia, Republic of Bulgaria: International Center of Scientific Research, 2023. P. 41–43.

356. Фомічов К. С. Правові засади державної політики формування та механізм реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 29. С. 264–272. URL: <https://cutt.ly/PwFpZ45J>. (дата звернення 20.11.2023).

357. Фомічов К. С. Принципи державної політики з формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: системний підхід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції*. (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.). Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 56–58.

358. Фомічов К. С. Проблемні аспекти удосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 275–280. URL: <https://cutt.ly/lwFpYmUB>.

359. Фомічов К. С. Публічно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали*

VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18–19 травня 2023 р.). Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 231–235.

360. Фомічов *К.С.* Реалізація державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану: теоретичний аспект. *Правовий дискурс: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти.* (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 183–185.

361. Фомічов *К. С.* Різновиди взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова* (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 552–554.

362. Фомічов *К. С.* Система принципів державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2023. № 2. С. 185–191. URL: <https://cutt.ly/FwFpSjLK>.

363. Фомічов *К. С.* Суб'єктний склад формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовтня 2023 р.). Рівне, 2023. Ч. II. С. 67–70.

364. Фомічов *К. С.* Сутність завдань державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства.* Збірник матеріалів Всеукраїнської

науково-практичної конференції. (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.). Ч. 1. Кропивницький, 2023. С. 75–77.

365. Фомічов К. С. Теоретико-концептуальні особливості реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Випуск 78: частина 2. С. 122–127. URL: <https://cutt.ly/CwFpHVMV>.

366. Фомічов К. С. Форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики: збірник матеріалів III Міжнародної конференції* (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 372–375.

367. Фролов Ю. М. Види адміністративно-правових відносин, що виникають у сфері вищої освіти за участі вищих навчальних закладів. *Право і суспільство*. 2013. № 5. С. 75–82.

368. Фурсова Л. Соціальні послуги в Україні: наявне правове регулювання і його недоліки, 2022. URL: https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/Research_-Social-services-in-Ukraine.pdf (дата звернення 30.11.2023).

369. Халфіна Р. О. Загальне вчення про правовідносини. Юридична література, 1974. 340 с.

370. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії): Монографія. Одеса, 2004. 328 с.

371. Хартія основних прав Європейського Союзу, 07.12.2000 р. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення 17.09.2023).

372. Хижняк М. І., Якимець В. М., Устінова Л. А., Діденко Л. В., Бідненко Л. І. Сучасні особливості організації військово-лікарської експертизи військовослужбовців державної прикордонної служби міністерства Внутрішніх Справ України. *Проблеми військової охорони*

здоров'я. 2016. Вип. 45(1). С. 146–153.

373. Хоменко В. О Процедура прийняття нормативних актів органами місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 34. т. 2. С. 144–147.

374. Цифрові послуги мають будуть доступні, зручні та зрозумілі – Тетяна Ломакіна на форумі Мінветеранів #ЦифраЗахисникам. Міністерство у справах ветеранів України : вебсайт. 13 жовтня 2023 р. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/cifrovi-poslugi-mayut-budut-dostupni-zruchni-ta-zrozumili-tetyana-lomakina-na-forumi-minveteraniv-cifrazahisnikom> (дата звернення 17.09.2023).

375. Чемерис О. М. Теоретико-правові засади взаємодії органів влади і громадянськості при формуванні та реалізації державної політики. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 42. С. 39–51.

376. Чернадчук В. Проблеми визначення об'єкта бюджетних правовідносин. *Юридична Україна*. 2004. № 2. С. 34–38.

377. Чернякович Є. Поняття та завдання нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Підприємство, господарство і право*. 2021. № 2. С. 158–162.

378. Шаповал Р. В., Ключко В. О. Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України. *Наше право*. 2014. № 6. С. 5–9.

379. Шаповал Р. В., Деменко О. І, Солнцева К. В, Сидоренко А. С. Напрямки підвищення ефективності регулювання ланцюгів поставок охорони здоров'я в Україні: приклад із західноєвропейських країн. *Міжнародний журнал управління ланцюгами поставок*, 2019, 8(6), С. 1160–1174.

380. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 4. С. 166, 168.

381. Шпак Ю. А. Стадії нормотворчого процесу в органах місцевого

самоврядування: теоретико-правовий аспект. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2155/vnulpurn201480121.pdf> (дата звернення 30.11.2023).

382. Штеба Р. Ю. Теоретичні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління"*. 2019. Випуск 10. С. 415–422.

383. Шумейко Т. А. Загальні та особливі ознаки дозвільних процедур реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 6 (108). С. 155–163.

384. Шумна Л. П. Правові основи реабілітації інвалідів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2003. 160 с.

385. Щерба А. В. Адміністративні процедури в органах місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ...канд.юрид.наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків. 2011. 20 с.

386. Щодо трансформації інституту уповноважених Президента України. Президент України: Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/shodo-transformaciyi-institutu-upovnovazhenih-prezidenta-ukr-69045> (дата звернення 17.09.2023).

387. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2021 рік. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/uk/shchorichni-taspecialni-dopovidi> (дата звернення 08.10.2023).

388. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2: Д–Й. 744 с.

389. Юридична енциклопедія: у 6 т./ [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 6 : Т–Я. 2004. 768 с.

390. Юридичний процес, його співвідношення з юридичною процедурою. URL:

https://pidru4niki.com/1601090643175/pravo/yuridichniy_protses_yogo_spivvidnoshennya_yuridichnoyu_protseduroyu (дата звернення 29.09.2023).

391. Якимець О. І. Правові засади використання науково-технічних засобів у цивільному процесі. *Науковий вісник НАВС*. 2002. № 2. С. 15–18.

392. Яковлєв О. А. Принципи державної політики у галузі охорони праці. *Право та інновації*. № 2 (18) 2017. С. 75–80.

393. Яковюк І. В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. НЮАУ. Х. 2000. 21 с.

394. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови у 3-х т. Т. 1. К. Аконт, 2005. 928 с.

395. 30 травня 2019 року у смт Клевань Рівненської області на базі КЗ "Рівненський обласний госпіталь ветеранів війни" відбулася міжвідомча нарада представників медико-соціальних експертних та військово-лікарських комісій. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2019. № 2. С. 49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2019_2_12 (дата звернення 17.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,
в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:**

1. Фомічов К. С. Проблемні аспекти удосконалення адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Випуск 8. Спецвипуск. С. 275–280. URL: <https://cutt.ly/lwFpYmUB>.
2. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти як орієнтир для удосконалення адміністративно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Випуск 10. Спецвипуск. С. 210–215. URL: <https://cutt.ly/UwFpUg0K>.
3. Фомічов К. С. Поняття та види взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 12. С. 340–343. URL: <https://cutt.ly/DwFpOyli>.
4. Фомічов К.С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 1. С. 337–340. URL: <https://cutt.ly/RwFpOIth>.
5. Фомічов К. С. Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. 1(33). С. 71–76. URL: <https://cutt.ly/FwFpPjBp>.
6. Фомічов К. С. Класифікація адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Правова позиція*. 2023. № 1(38). С. 49-53. URL: <https://cutt.ly/NwFpApCy>.
7. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Наукові записки. Серія:*

Право. 2023. Випуск 14. С. 128–134. URL: <https://cutt.ly/AwFpAPXr>.

8. Фомічов К. С. Система принципів державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 185–191. URL: <https://cutt.ly/FwFpSjLK>.

9. Фомічов К. С. Адміністративно-правовий аналіз суб'єктного складу формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 185-190. URL: <https://cutt.ly/swFpFnCP>.

10. Фомічов К. С. Нормотворча діяльність у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Випуск 2. С. 155–159. URL: <https://cutt.ly/hwFpGUTm>.

11. Фомічов К. С. Теоретико-концептуальні особливості реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Випуск 78: частина 2. С. 122–127. URL: <https://cutt.ly/CwFpHVMV>.

12. Фомічов К. С. Поняття, принципи та основні форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Київський часопис права*. 2023. Випуск 2. С. 106–112. URL: <https://cutt.ly/jwFpL66I>.

13. Фомічов К. С. Правові засади державної політики формування та механізм реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Юридичний бюлетень*. 2023. Випуск 29. С. 264–272. URL: <https://cutt.ly/PwFpZ45J>.

14. Фомічов К. С. Методи реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 132–137. URL: <https://cutt.ly/UwFpXYkU>.

15. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю загального та спеціального спрямування.

Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. Том 34 (73) № 3. С. 107–113. URL: <https://cutt.ly/0wFpCyCr>.

16. Фомічов К. С. Окремі види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Випуск 79: Ч. 2. С. 114–118. URL: <https://cutt.ly/awFpVqHj>.

17. Фомічов К. С. Роль адміністративних процедур в процесі реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Приватне та публічне право.* 2023. № 2/2023. С. 49–52. URL: <https://cutt.ly/uwFpVRwZ>.

18. Фомічов К. С. Адміністративно-правове регулювання взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю з правоохоронними органами. *Juris Europensis Scientia.* 2023. № 3. С. 63–68. URL: <https://cutt.ly/ZwFpBaQU>.

19. Sobol Y., Kondratenko V., Okopnyk O., Fomichov K., Skliarenko I. (2022). Interactions between the international convention and the system of guaranteeing the rights of persons with disabilities in Ukraine. *Cuestiones Políticas*, № 40 (74), 662–672. URL: <https://cutt.ly/AwcWgLdy>.

20. Kondratenko V., Fomichov K., Bobrishova L., Seletskyi O., Shestak L. (2023). Theoretical and legal approaches regarding the administrative activities of the public authority in safeguarding rights of persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 676–685. URL: <https://cutt.ly/uwcWgvPe>.

21. Fomichov K., Maksymenko N., Yunin O., Rezvorovych K., & Shevchenko T. (2023). The essence of administrative legal relations in the sphere of social security for persons with disabilities. *Cuestiones Políticas*, 41(78), 649–661. URL: <https://cutt.ly/4wcWhfwV>.

22. Kozar Y., Lazariev V., Kapitanenko N., Fomichov K., Horislavska I., & Hlebova N. (2023). Normative and Legal Modern Time Terminology: Problem

Application Issues. *Revista De La Universidad Del Zulia*, 14(41), 510–525. URL: <https://cutt.ly/GwcWhCkF>.

23. Інтеграція правової системи України в Європейський простір: стан та шляхи розвитку: Монографія. 2-е вид., доп. / Кол. авторів; За заг. ред. В. Г. Гриценко, Є. Ю. Соболю. Кропивницький : ФОП М. Піскова, 2023. 405 с. (авторський внесок: Фомічов К. С. Розділ 10 «Адміністративно-правовий вимір формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідності в умовах євроінтеграційних процесів». С. 242–265, 1,5 друк. арк.)

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

24. Фомічов К. С. Поняття та ознаки взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Актуальні проблеми приватного та публічного права*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (31 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 528–530.

25. Фомічов К. С. Різновиди взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 552–554.

26. Фомічов К. С. Сутність завдань державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. *Актуальні проблеми національного законодавства*. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Кропивницький, 20 квітня 2023 р.). Ч. 1.

Кропивницький, 2023. С. 75–77.

27. Фомічов К. С. Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль, 2023. С. 151–153.

28. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «Завдання державної політики формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Сектор безпеки України: актуальні питання науки та практики: збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2023 р., м. Харків). Ч. 1. Серія «Сектор безпеки України». Випуск 43. Харків: Друкарня Мадрид, 2023. С. 265–273.

29. Фомічов К. С. Публічно-правове регулювання взаємодії суб'єктів реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з іншими державними інституціями. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 18–19 травня 2023 р.). Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 231–235.

30. Фомічов К. С. Принципи державної політики з формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: системний підхід. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Дніпро, 26 травня 2023 р.). Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 56–58.

31. Фомічов К. С. До питання щодо класифікації адміністративних правовідносин у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах*: Матеріали VI Міжнародного правничого форуму. (м. Чернівці, 9 червня 2023 р.). Львів – Торунь: Liha - Pres, 2023. С. 109–113.

32. Фомічов К. С. Особливості здійснення нормотворчої діяльності у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Відкрита наука України: візійний дискурс в умовах воєнного стану: матеріали II Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (27–29 вересня 2023 р., м. Ужгород). Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2023. С. 468–470.

33. Фомічов К. С. Форми взаємодії суб'єктів державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з громадськістю. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики*: збірник матеріалів III Міжнародної конференції (м. Кропивницький, 06 жовтня 2023 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С.372-375.

34. Фомічов К.С. Реалізація державної політики у сфері забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю Кабінетом Міністрів України в умовах воєнного стану: теоретичний аспект. *Правовий дискурс: Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*. (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 183–185.

35. Фомічов К. С. Суб'єктний склад формування державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовтня 2023 р.). Рівне, 2023. Ч. II. С. 67–70.

36. Фомічов К. С. Правові засади державної політики соціальної захищеності осіб з інвалідністю: міжнародно-правовий аспект. *Modern vision of implementing innovations in scientific studies: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference*. (Sofia, Republic of Bulgaria, October 20, 2023). Sofia, Republic of Bulgaria: International Center of Scientific Research, 2023. P. 41–43.

37. Фомічов К. С. До питання визначення дефініції «метод державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю». *International*

scientific-practical conference “Current issues of science, education and society: theory and practice”: conference proceedings (Aarhus, Denmark, October 20, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. P. 48–49.

38. Фомічов К. С. Основні види адміністративних процедур щодо формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю. *Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference*. (Pisa, Italian Republic, October 27, 2023). Pisa, Italian Republic: International Center of Scientific Research, 2023. P. 48–49.49.

Таблиця пропозицій
щодо внесення змін, доповнень та викладення авторських редакцій
до чинних нормативно-правових актів та підзаконних актів
з метою вдосконалення формування та реалізації
соціальної захищеності осіб з інвалідністю

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
<p>ч.2 ст.17:</p> <p>Підприємства, установи і організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю або за рішенням місцевої ради за рахунок власних коштів у разі потреби створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю.</p>	<p>ч.2 ст.17:</p> <p>Підприємства, установи і організації за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю створюють спеціальні робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, здійснюючи для цього адаптацію основного і додаткового обладнання, технічного оснащення і пристосування тощо з урахуванням обмежених можливостей осіб з інвалідністю.</p>
<p>ч. 4 ст. 18-1</p> <p>Державна служба зайнятості може за рахунок Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю надавати дотацію роботодавцям на створення</p>	<p>ч. 4 ст. 18-1</p> <p>Державна служба зайнятості за рахунок Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю здійснює надання компенсаційних виплат</p>

<p>спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, зареєстрованих у державній службі зайнятості, а також проводити професійну підготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку цієї категорії осіб з інвалідністю у <u>порядку</u>, встановленому Кабінетом Міністрів України.</p>	<p>роботодавцям на створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю, зареєстрованих у державній службі зайнятості, а також проведення професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки цієї категорії осіб з інвалідністю у <u>порядку</u>, встановленому Кабінетом Міністрів України.</p>
<p>Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 № 687-XIV</p>	
<p>Чинна редакція</p>	<p>Пропоновані зміни</p>
<p>ч.1 ст.10: Для забезпечення під час забудови територій, розміщення і будівництва об'єктів архітектури додержання суб'єктами архітектурної діяльності затвердженої містобудівної та іншої проєктної документації, вимог вихідних даних, а також з метою захисту державою прав споживачів будівельної продукції здійснюється в установленому законодавством порядку державний архітектурно-будівельний контроль та нагляд.</p>	<p>ч.1 ст.10: Для забезпечення під час забудови територій, розміщення і будівництва об'єктів архітектури додержання суб'єктами архітектурної діяльності затвердженої містобудівної та іншої проєктної документації, вимог вихідних даних, створення безперешкодного доступу для осіб з обмеженими можливостями та інших маломобільних груп населення, а також з метою захисту державою прав споживачів будівельної продукції здійснюється в установленому законодавством порядку державний архітектурно-будівельний контроль та нагляд.</p>

<p>ч. 6. ст. 1</p> <p>проект – документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, та відповідає будівельним нормам і правилам;</p>	<p>ч. 6. ст. 1</p> <p>проект – документація для будівництва об'єктів архітектури, що складається з креслень, графічних і текстових матеріалів, інженерних і кошторисних розрахунків, які визначають містобудівні, об'ємно-планувальні, архітектурні, конструктивні, технічні та технологічні рішення, вартісні показники конкретного об'єкта архітектури, відповідає будівельним нормам і правилам та вимогам щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення;</p>
<p>Закон України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» від 22.12.2006 № 525-V</p>	
<p>Чинна редакція</p>	<p>Пропоновані зміни</p>
<p>ч. 4. ст. 1</p> <p>розробляє і затверджує норми та правила в межах, установлених законом;</p>	<p>ч. 4. ст. 1</p> <p>розробляє і затверджує норми та правила в межах, установлених законом, з дотримання вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення;</p>

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
<p>ч.2 ст.188-1: Невиконання посадовою особою, яка користується правом приймати на роботу і звільняти з роботи, фізичною особою, яка використовує найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, неподання Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю звіту про зайнятість та працевлаштування осіб з інвалідністю - тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p>	<p>ч.2 ст.188-1: Невиконання посадовою особою, яка користується правом приймати на роботу і звільняти з роботи, фізичною особою, яка використовує найману працю, нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю у тому числі створення спеціальних робочих місць для осіб з інвалідністю та їх облаштування, неподання Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю звіту про зайнятість та працевлаштування осіб з інвалідністю - тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.</p>
<p>Доповнити главу 5 статтею: «Порушення законодавства про реабілітацію осіб з інвалідністю», виклавши у редакції: Порушення встановленої законодавством процедури реабілітації осіб з інвалідністю з надання реабілітаційних заходів посадовими особами реабілітаційних закладів, а також забезпечення осіб з інвалідністю допоміжними засобами реабілітації і медичними виробами – Тягне за собою накладання штрафів від десяти до двадцяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.</p>	

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
<p>ч. 3 п. б) ст. 31</p> <p>здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проєктів окремих об'єктів, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;</p>	<p>ч. 3 п. б) ст. 31</p> <p>здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій з урахуванням вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення; зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проєктів окремих об'єктів, недотримання вимог щодо створення безперешкодного доступу особам з обмеженими можливостями та іншим маломобільним групам населення, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;</p>

Закон України «Про суспільні медіа України» від 17.04.2014 № 1227-VII	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
ч. 5. ст. 18 НСТУ вживає заходів для забезпечення доступності своїх програм для сприйняття особами з вадами зору чи слуху шляхом адаптування програм за допомогою аудіоопису, субтитрування або перекладу на жестову мову.	ч. 5. ст. 18 НСТУ зобов'язана вживати заходів із забезпечення доступності своїх програм для сприйняття особами з вадами зору чи слуху шляхом адаптування програм за допомогою аудіоопису, субтитрування або перекладу на жестову мову.
Доповнити п. 10 ч. 2. ст. 7: здійснює нагляд за дотриманням НСТУ Частки адаптованих програм, визначених ч. 5 ст. 18 цього Закону	
Закон України «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР	
Доповнити ст. 3: Забезпечення доступності всіх видів транспорту, транспортного сервісу для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення.	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
Ст. 12. Підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати: потреби громадян, підприємств і організацій у перевезеннях;	Ст. 12 Підприємства транспорту зобов'язані забезпечувати: потреби громадян, включаючи потреби доступності транспорту для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення, підприємств і організацій у перевезеннях;

Закон України «Про міський електричний транспорт» від 29.06.2004 № 1914-IV	
<p>доповнити ч. 1 ст. 4 пунктом такої редакції:</p> <p>Транспортні послуги надаються з додержанням таких вимог:</p> <p>... доступності транспорту та надання транспортних послуг з урахуванням різних фізичних вад осіб з інвалідністю.</p>	
Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
<p>п. 3 ст. 17</p> <p>Роботодавець зобов'язаний:</p> <p>створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі;</p>	<p>п. 3 ст. 17</p> <p>Роботодавець зобов'язаний:</p> <p>створювати умови праці, які дозволяють б жінкам і чоловікам, у тому числі жінкам-інвалідам та чоловікам-інвалідами, здійснювати трудову діяльність на рівній основі;</p>
<p>п. 9 ст. 17</p> <p>Роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, а також серед різних категорій працівників.</p>	<p>п. 9 ст. 17</p> <p>Роботодавці можуть здійснювати позитивні дії, спрямовані на досягнення збалансованого співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах трудової діяльності, у тому числі жінок-інвалідів та чоловіків-інвалідів, а також серед різних категорій працівників.</p>

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII	
Чинна редакція	Пропоновані зміни
<p>ч. 2 п.11 ст.7</p> <p>військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовців військових прокуратур, осіб рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту</p>	<p>ч. 2 п.11 ст.7</p> <p>військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, військовослужбовців військових прокуратур, осіб рядового та начальницького складу підрозділів оперативного забезпечення зон проведення антитерористичної операції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, поліцейських, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту</p>

<p>інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, особи, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони</p>	<p>інформації України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної пенітенціарної служби України, особи, які входили до складу добровольчого формування територіальної громади, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також працівників підприємств, установ,</p>
--	--

<p>України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, а також працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції, до забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, до участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України і стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції безпосередньо в районах та у період її проведення, під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії</p>	<p>організацій, які залучалися до забезпечення проведення антитерористичної операції, до забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, до участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України і стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції, під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, забезпечення здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України;</p>
--	--

<p>Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпечення здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів;</p>	
<p>ч.2 п.14 ст.7: осіб, які добровільно забезпечували (або добровільно залучалися до забезпечення) проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (у тому числі здійснювали волонтерську діяльність) та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо в районах та у період її проведення,</p>	<p>ч.2 п.14 ст.7: осіб, які добровільно забезпечували (або добровільно залучалися до забезпечення) проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України (у тому числі здійснювали волонтерську діяльність) та стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час забезпечення проведення антитерористичної операції, під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і</p>

<p>під час забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів;</p>	<p>оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України;</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Питання медико-соціальної експертизи» від 3 грудня 2009 р. № 1317</p>	
<p>Чинна редакція</p>	<p>Пропоновані зміни</p>
<p>п.19². Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.</p> <p>Причинний зв'язок інвалідності з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, одержаними під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення</p>	<p>п.19². Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.</p> <p>Причинний зв'язок інвалідності з пораненням, контузією, каліцтвом або захворюванням, одержаними під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, під час безпосередньої участі у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та</p>

<p>та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, особам, зазначеним у <u>пунктах 11-16</u> (крім військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) та осіб, зазначених у <u>пункті 12</u> частини другої статті 7 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”), встановлюється на підставі: медичних документів про звернення за медичною допомогою із зазначенням обставин одержання поранення, контузії, каліцтва, захворювання; документів, які визначені <u>абзацом сьомим підпункту 1, абзацом третім підпункту 2, абзацом четвертим підпункту 3, абзацом третім підпункту 4</u> чи <u>абзацом третім підпункту 5 пункту 4</u> Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції,</p>	<p>інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, особам, зазначеним у <u>пунктах 11-16</u> (крім військовослужбовців (резервістів, військовозобов'язаних, добровольців Сил територіальної оборони) та осіб, зазначених у <u>пункті 12</u> частини другої статті 7 Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”), встановлюється на підставі: медичних документів про звернення за медичною допомогою із зазначенням обставин одержання поранення, контузії, каліцтва, захворювання; документів, які визначені <u>абзацом сьомим підпункту 1, абзацом третім підпункту 2, абзацом четвертим підпункту 3, абзацом третім підпункту 4</u> чи <u>абзацом третім підпункту 5 пункту 4</u> Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції,</p>
--	---

<p>здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685 (Офіційний вісник України, 2015 р., № 74, ст. 2434; 2018 р., № 23, ст. 782; 2019 р., № 30, ст. 1050), - із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 2022 р. № 783.</p>	<p>здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської <i>Федерації в усіх областях України</i>, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685 (Офіційний вісник України, 2015 р., № 74, ст. 2434; 2018 р., № 23, ст. 782; 2019 р., № 30, ст. 1050), - із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 2022 р. № 783.</p>
<p>п.19-3. Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.</p> <p>Причинний зв'язок інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень</p>	<p>п.19-3. Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.</p> <p>Причинний зв'язок інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я, одержаними особами, які стали особами з інвалідністю внаслідок</p>

<p>здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях до 1 грудня 2014 р., а з 1 грудня 2014 р. до 24 лютого 2022 р. - на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, під час проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, з 24 лютого 2022 р. - на території проведення заходів, необхідних для забезпечення</p>	<p>поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях до 1 грудня 2014 р., а з 1 грудня 2014 р. до 24 лютого 2022 р. - на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, під час проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, з 24 лютого 2022 р. - на території проведення</p>
---	--

<p>оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, встановлюється на підставі рішення міжвідомчої комісії з питань встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, проведення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.</p>	<p>заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, встановлюється на підставі рішення міжвідомчої комісії з питань встановлення факту отримання особами поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, проведення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.</p>
<p>п. 26 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності</p> <p>Поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержані під час безпосередньої участі в</p>	<p>п. 26 Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності.</p> <p>Поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержані під час безпосередньої участі в</p>

<p>антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України;</p>	<p>антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в усіх областях України, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України;</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій» від 8 червня 2016 р. № 376</p>	
<p>Чинна редакція</p>	<p>Пропоновані зміни</p>
<p>абз. 7 п. 4 ... 4) взаємодіє з міжнародними гуманітарними організаціями щодо сприяння наданню гуманітарної допомоги та проведенню гуманітарних операцій;</p>	<p>абз. 7 п. 4 ... 4) взаємодіє з міжнародними гуманітарними організаціями щодо сприяння наданню гуманітарної допомоги та проведенню гуманітарних операцій, у тому числі з урахуванням потреб осіб з інвалідністю;</p>

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» за реєстр. № 5344-д від 18.11.2022	
Редакція проекту	Пропоновані зміни
<p>п. 4 ст. 18</p> <p>Особа з інвалідністю повинна повідомити роботодавця у письмовій формі або у формі електронного документа відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» про готовність приступити до роботи (служби) протягом місяця з дня встановлення інвалідності.</p>	<p>п. 4 ст. 18</p> <p>Особа з інвалідністю повинна повідомити роботодавця у письмовій формі або у формі електронного документа відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», <i>або в іншій формі, виходячи з можливостей сприйняття особи з інвалідністю та доступних ступенів способів комунікацій</i>, про готовність приступити до роботи (служби) протягом місяця з дня встановлення інвалідності</p>
<p>Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження» від 18 квітня 2018 р. № 282;</p> <p>Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Плану основних заходів цивільного захисту України на 2023 рік» від 25 квітня 2023 р. № 370-р</p>	
<p>Доповнити пунктом:</p> <p>забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до фонду захисних споруд цивільного захисту обладнаного засобами для доступу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, що знаходяться в</p>	

управлінні, власності чи користуванні юридичних осіб (на балансі, у підпорядкуванні, на території тощо), крім тих, які використовуються за окремими розпорядженнями для спеціальних потреб (захисні споруди, які входять до складу запасних пунктів управління, а також споруди, призначені для укриття особового складу військових підрозділів Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів військових формувань) під час виникнення надзвичайної ситуації (загрози вогневого ураження)

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Раду у справах осіб з інвалідністю» від 14 вересня 2016 р. № 628

Доповнити пункт 8:

Для організації своєї діяльності Рада розробляє План своєї роботи на поточний рік, який підписується її головою та затверджується Прем'єр-міністром України, з оприлюдненням на вебсайті Ради.

Про результати виконаної роботи голова Ради звітує раз на рік на засідання Кабінету Міністрів України, з оприлюдненням звіту на вебсайті Ради.

Формою роботи Ради є засідання, що проводяться за рішенням її голови не рідше одного разу на квартал та оформлюються у вигляді протоколу, з обов'язковим оприлюдненням на вебсайті Ради.

Доповнити пункт 7:

У разі невиконання, неналежного виконання своїх обов'язків чи бездіяльності голова Ради усувається з посади, а виконання обов'язків покладається на його заступника за рішенням Кабінету Міністрів України, до визначення іншого голови.

Головою Ради є Віце-прем'єр-міністр України, або інший член Кабінету Міністрів України, визначений Кабінетом Міністрів України.

**Порівняльна таблиця
кількості осіб з інвалідністю 1 групи та 2 групи,
отриманої внаслідок війни, з-поміж учасників бойових дій та учасників
війни за приналежністю до статі
станом на 1 січня 2022 р.¹**

Вік /стать	Осіб з інвалідністю 1 групи внаслідок війни отримали		Осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни отримали	
	чоловіча	жіноча	чоловіча	жіноча
65 і більше	4165	858	19182	2753
45-64	1450	36	29363	831
35-44	161	24	2616	92
25-34	333	238	1027	22
18-24	2345	2161	23	1
до 18 років	193	139	4	0
Разом	8647	3456	52488	3699

¹ Порівняльна таблиця підготовлена на основі аналітичної інформації Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/>

**Порівняльна таблиця
відносно кількості осіб з інвалідністю, отриманої внаслідок війни,
з-поміж учасників бойових дій та учасників війни
станом на 1 січня 2022 р. ²**

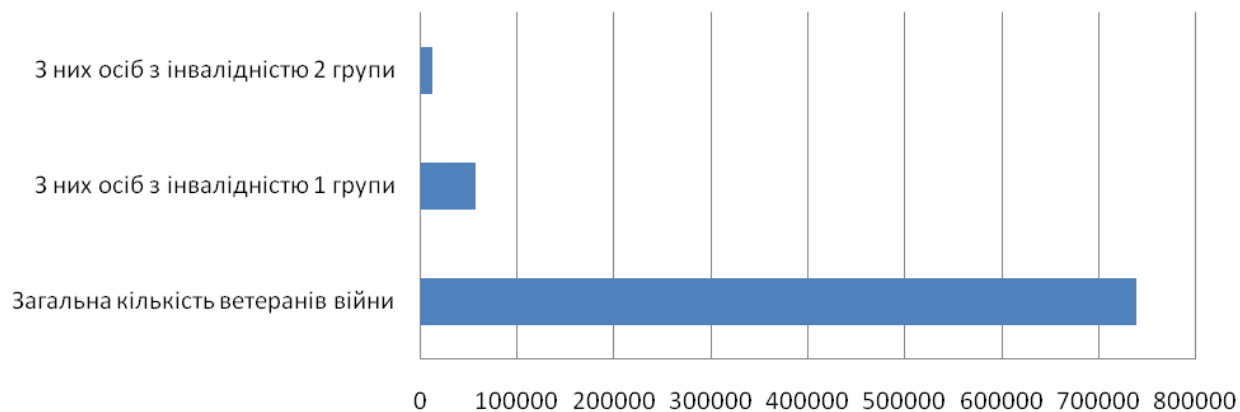
	Осіб з інвалідністю 1 групи внаслідок війни отримали												Осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни отримали											
	Вік / стать												Вік / стать											
	65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років		65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
Дніпропетровська область	256	67	72	2	8	2	9	10	186	125	22	11	797	101	781	18	78	1	39	0	5	0	0	0
Чернігівська область	256	55	83	0	7	0	2	2	17	12	2	4	853	83	940	26	56	2	13	0	1	0	0	0
Харківська область	238	52	77	2	6	0	15	4	115	133	2	3	177 4	152	289 1	27	69	5	27	0	1	0	0	0
Житомирська область	266	68	110	5	10	0	14	2	48	28	0	0	729	49	202 0	42	339	10	135	0	1	0	0	0
Полтавська область	203	21	67	0	2	1	2	0	43	34	4	5	131 8	61	310 9	49	218	4	67	4	0	0	0	0
Херсонська область	47	19	15	0	1	1	1	6	36	19	0	0	184	49	139	4	9	0	5	0	0	0	0	0

² Порівняльна таблиця підготовлена на основі аналітичної інформації Міністерства у справах ветеранів України. URL: <https://data.mva.gov.ua/>

	Осіб з інвалідністю 1 групи внаслідок війни отримали												Осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни отримали											
	Вік / стать												Вік / стать											
	65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років		65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
Київська область	335	77	96	6	11	2	9	13	38	34	3	0	3168	915	4009	276	469	13	141	4	2	0	300	
Запорізька область	166	36	41	0	7	1	8	5	91	41	20	11	391	72	377	6	33	0	14	1	1	0	0	0
Луганська область	49	18	16	2	1	9	13	9	39	40	2	1	497	32	625	15	11	0	4	0	0	0	0	0
Донецька область	153	32	51	3	3	1	3	1	7	10	0	0	583	77	650	20	28	3	11	1	4	1	0	0
Вінницька область	269	48	69	1	7	0	2	3	93	78	2	0	537	68	869	16	65	0	39	1	0	0	0	0
Миколаївська область	65	12	26	1	7	0	9	1	54	28	3	1	199	28	241	4	20	1	17	0	0	0	0	0
Кіровоградська область	60	7	28	0	7	1	8	1	45	18	1	3	357	42	374	8	37	0	28	0	0	0	0	0
Сумська область	144	34	46	1	7	2	18	22	95	63	5	0	409	53	480	6	25	2	20	1	1	0	1	0
Львівська область	179	43	67	3	11	1	77	72	335	476	8	3	604	123	618	11	82	1	51	1	1	0	0	0
Черкаська область	286	53	139	1	14	0	4	4	40	25	5	0	883	84	2293	41	316	10	126	2	2	0	0	0

	Осіб з інвалідністю 1 групи внаслідок війни отримали												Осіб з інвалідністю 2 групи внаслідок війни отримали											
	Вік / стать												Вік / стать											
	65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років		65 і більше		45-64		35-44		25-34		18-24		до 18 років	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
Хмельницька область	179	31	51	0	9	1	27	19	184	192	12	13	588	54	123	21	194	8	66	0	0	0	0	
Волинська область	116	22	67	1	9	0	4	1	101	157	24	20	298	49	664	10	69	2	32	0	1	0	0	0
Рівненська область	53	9	36	1	4	0	8	7	132	190	15	23	271	33	374	4	21	3	19	0	0	0	0	0
Івано-Франківська область	65	14	42	0	6	0	5	2	177	92	38	22	259	35	564	8	43	3	21	0	0	0	0	0
Одеська область	296	52	80	2	5	0	8	9	51	41	3	5	131	152	278	136	187	16	57	1	3	0	0	0
Тернопільська область	59	13	32	0	2	1	10	3	161	71	3	1	220	25	572	4	22	0	10	1	0	0	0	0
Закарпатська область	46	9	27	0	3	0	6	6	82	88	10	7	161	14	344	0	13	2	18	0	0	0	0	0
Чернівецька область	66	7	22	0	3	0	6	0	43	49	9	6	172	13	392	1	22	0	10	0	0	0	0	0
м. Київ	315	59	90	5	11	1	61	40	132	117	0	0	261	389	230	78	190	6	57	5	0	0	0	0
Разом	12103 осіб												56187 осіб											

Аналітичні дані про ветеранів війни згідно з Єдиним державним реєстром ветеранів війни за даними Міністерства у справах ветеранів України станом на 01.01.2022 року

	Загальна кількість ветеранів війни	З них осіб з інвалідністю 1 групи	З них осіб з інвалідністю 2 групи
■ Ряд1	738748	56187	12103

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор
Сергій КОРОЄД**
2024 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня
доктора юридичних наук Фомічова Костянтина Сергійовича на
тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної
захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект»
у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного
права**

Комісія у складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Короєда Сергія Олександровича (голова комісії); завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни; завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» мають теоретичний та методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема для подальшого розроблення наукових робіт щодо реалізації вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-

дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки права інтелектуальної власності.

Голова комісії:

Сергій КОРОЄД

Члени комісії:

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова обласної МСЕК № 2
КЗ «КОБМСЕ КОР»
Іванова Тетяна Борисівна

АКТ № 1

«08» лютого 2024 р.

м. Кропивницький

Про впровадження у практичну діяльність Кіровоградського обласного бюро медико-соціальної експертизи Кіровоградської обласної ради результатів дослідження Фомічова К.С.

Комісія у складі голови обласної МСЕК № 2 Іванової Тетяни Борисівни, голови обласної МСЕК №1 Дуди Лесі Михайлівни та практичного психолога Ганжук Ірини Іванівни, склала цей акт щодо розгляду матеріалів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект».

Матеріали дослідження мають теоретико-практичну значущість і використовуються в практичній діяльності Кіровоградського обласного бюро медико-соціальної експертизи Кіровоградської обласної ради.

Голова комісії:

Іванова Т.Б.

Члени комісії:

Дуда Л.М.

Ганжук І.І.

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД
« » 20 р.

АКТ

**упровадження результатів дисертаційного дослідження на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна
політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб
з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» в освітній
процес Науково-дослідного інституту публічного права**

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» Фомічова Костянтина Сергійовича. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисциплін, які викладаються у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» Фомічова Костянтина Сергійовича вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права».

Члени комісії:

Завідувач аспірантури

Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Л. В. Сорока

завідувач відділу
науково-правових експертиз
та законопроектних робіт,
доктор юридичних наук, професор

К. М. Куркова

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006, тел. (0522) 32-08-89, факс (0522) 24-85-44
E-mail: mails@cuspu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125415

16 листопада 2023 № 86/1-Н

На № _____ від _____

ДОВІДКА

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача
наукового ступеня доктора юридичних наук

Фомічова Костянтина Сергійовича на тему:

*«Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності
осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект»*

Науково-теоретичні та експериментальні матеріали дисертаційного дослідження Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» впроваджені в освітній процес Університету, оскільки мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення для вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Матеріали дисертаційного дослідження становлять науково-теоретичний інтерес для розкриття здобувачам вищої освіти сутності адміністративних правовідносини у сфер соціальної захищеності осіб з інвалідністю, які базуються на адміністративно-правових нормах, що регулюють відносини між державою в особі уповноважених суб'єктів державних органів і фізичними та юридичними особами у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, спрямовані на забезпечення фізичних і соціальних потреб таких осіб. Наукова новизна одержаних результатів підкреслюється пропозицією дисертанта: внести низку змін та доповнень у частині поліпшення формування та реалізації державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю з урахуванням умов воєнного стану та наявності постійної загрози життю та здоров'ю в результаті повномасштабного вторгнення Росії всьому цивільному населенню, включаючи дану категорію осіб.

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються викладачами кафедри права та правоохоронної діяльності університету в розробках навчальних курсів з дисциплін «Адміністративне право», «Міжнародний захист прав людини», «Актуальні проблеми

адміністративного права», «Сучасні аспекти міжнародного публічного права» при підготовці здобувачів вищої освіти зі спеціальностей 081 «Право».

Результати впровадження дисертаційного дослідження Фомічова Костянтина Сергійовича на тему: «Державна політика формування та реалізації соціальної захищеності осіб з інвалідністю: адміністративно-правовий аспект» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук обговорені на засіданні кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 4 від 9 листопада 2023 року).

Проректор з наукової роботи

Лілія КЛОЧЕК